DR V. DEŽELIĆ ST.

PROKLETI GRAD

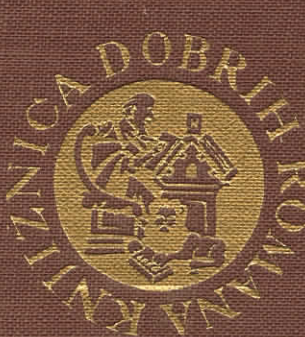

25459

DR VELIMIR DEŽELIĆ ST.

PROKLETI GRAD

(MALEDICTUM CASTRUM MEDVED)

HISTORIJSKI ROMAN IZ 15. STOLJEĆA

KNJIŽNICA DOBRIH ROMANA
UREĐUJE DR JOSIP ANDRIĆ
DEVETO KOLO * KNJIGA 33.-4.

JERONIMSKA KNJIGA
TRISTA DVADESET I PRVA

TISKARA NARODNE PROSVJETE U ZAGREBU

PRVA KNJIGA

I.

„KAD SE KAČE ZAKVAČE!“

— Jezik za zube, žutokljunko! Nisi ni žabi do uha bila, kad sam ja već pekla paprenjake i tucala se s pisanicama. Gdje si ti bila, kad je kralj naš Bela zlatnom bulom uzdigao naš Gradec na slobodni i kraljevski grad? Reci, gdje? Kusatoga si mačka vukla za rep. Zar ne? Ne bi li još! Moja draga, a ja sam gledala svaki kamen, koji su stavljali u utvrde i kule novoga gradskoga zida. Ja sam još vidjela grad bez zidina i skakala po travi tamo, gdje se danas diže naš ponos i spas. I eto ti ga na! Sad bi ti htjela da me učiš. Ti, a što si ti? .... Imaš jezik kao krava rep. Mogli bi te na Veliki Petak postaviti za škrebetaljku na zvonik svetoga Marka.

Tako je govorila u pola šale, u pola zbilje debela Pepa, zagrebačka purgarica. Imala je lice kao pun mjesec, a crveno kao paprika ili kao crveni božur. Nos joj je bio više modar nego rumen, a okrugao kao jabuka petrovača. Iz širokih nozdrva virile joj guste dlake. Debljega i tustijega tijela nije bilo u cijelom gradu. Njezine noge naličile su više hrastovim krupnim balvanima, nego nogama. Oči su joj jedva virile iz one tuste naslage sala. Sada je bila ljutita i pokazala je nutrinu svojih usta, iz kojih su joj već davno ispali svi zubi. Uz to je mahala lijevom omašnom rukom, dok je desnom otirala debele kapi znoja sa svoga čela.

Sunce uistinu danas nije bilo škrto. Iskočilo je na nebu visoko i bacalo nad gričke gorice sve obilje svojih zlaćanih zraka, nalik nepopravljivu

rasipniku, koji rasipava zlatne dukate među fukaru, a da onda pod stare dane umire u dronjcima i go i bos usred zime. Sunce je žarilo i peklo grad i ono dvjesta i osamdeset što zidanih, što drvenih kuća, većinom razizemno zidanih, a s katom od drveta. Sunce je žarilo i palače kneza Giliona i sinova bana Stjepana i crkvu sv. Marka i ono malo vrtova, što su bili u utvrdama u samome gradu, i ono obilje vrtova, što su izvan gradskih zidina po kosama gradskoga brijega Gradeca i Šoštarskoj ulici i oko vrela Manduševca svojim povrćem i voćem pozivali zagrebačke fakine u napast. Sunce je žarilo i šatore na trgu sv. Marka, pa nije uzalud govorila baba Pepa, da je zima popustila.

Druga piljarica Jalža nije mogla da mirno podnese prigovore mamice Pepike i ona joj se stade rugati:

— Dakako! Ti si bila na svijetu, kad su tatarski konji jeli sijeno s naših oltara. Ti si se igrala sa zmijom, koja je Adamu dala jabuku jesti... Haha! Što ti nisi sve vidjela? Vile u gori. Coprnice na metli. Pozoje u zraku. Zmijske kraljice s krunom na glavi. Ti si s križarima bila na svetom grobu. Bila si prisutna, kada su kralja Ladislava zatukla u šatoru tri Kumana. Da, da, ti si pozobala svu mudrost ovoga svijeta. Šta je bio kralj Salamon prema tebi! Bučja koštica, zrno gorušice, pljuvačka.

Baba Jalža očito je uživala u svojim prispodobama. Kad je izrekla posljednju, pljunula je na zemlju pakosno se smijući.

Ona je bila pravi antipod svoje drugarice. Visoka, suha ko trstika. Lice joj je bilo maleno i sitno ko u ptice, vrat dugačak. Kad ga je ispružila, izgledala je ko roda, a zato je i dobila nadimak: »Jalža ftič« (ptica).

— Čkomi! — prekinu je Pepika. — Ako odmah ne zamukneš, prilijepit ću ti zaušnicu, da ćeš čuti sva zagrebačka zvona i ugledati sve zvijezde nebeske. Ne dam ja, da iz mene stare praviš ludu.

Pepika nije doduše svojoj družici prilijepila zaušnicu, ali je omašnim rukama uhvatila njezinu klupu i prevalila je sa svom njezinom robom, da je Jalža uskliknula kao guja u procjepu. Za čas dva, i ona je bila svojim košćatim, suhim, navoranim rukama u kosi purgarice Pepike.

Sletjeli se purgari i purgarice i seljaci, što su prodavali robu, da vide to čudo golemo, gdje se dižu babe jedna na drugu.

Ako i jest Pepika bila debela i na oko nespretna, pokazala je svoju jakost. Obujmila je svoju suparnicu oko pojasa i podigla je u zrak uz pobjednički usklik:

— Što ćeš ti, štuko, sa mnom!

Nastao je opći smijeh i hihot građana.

To je još više razjarilo Jalžu, koja je napustivši kose starice imala u rukama iščupane njezine sijede vlasi. Ne znajući sada sebi pomoći zagrize svojim štrbavim zubima u salo Pepike do krvi, prisilivši je tako ne baš nježnim načinom, da je baci na tle.

— Ti ćeš mene bacati na pod? Ti ćeš mene bacati na pod? Ti, služavko prokletoga grada Medvjeda...

— Šuti.

— Ne ću šutjeti!

— Moraš!

— Ne ću!

— Kad govoriš o tome, da sam ja služavka prokletoga grada, onda ne zaboravi, da si ti zagrebački canjek.

To su bile uvrede, to su bile neoprostive psovke. Nazočni su očekivali boj na život i smrt. Debeloj Pepiki napunile su se oči krvlju. Nabrekle su joj i modro-zelene žile na crvenim obrazima, kao da će prsnuti. A Jalža je problijedila i pozelenila u svom od srdžbe iznakaženom licu. Zubi su joj cvokotali od ljutosti.

U tom odsudnom času, kad je trebalo, da se svađa pretvori u klanje, kako su mislili purgari,

koji su se zabavljali tim bojem i uživali, kako se babe grde, stupila je na pozorište nova osoba. Ta je građanima i građankama slobodnoga i kraljevskoga grada pokvarila dalje veselje.

Dostojanstvenim i mirnim korakom jednoga vladara približavao se s dugačkom helebardom u ruci poštovani gradski stražar, malen po stasu, ali velik po glasu — gradski stražar Miško.

Nastala je tišina, kad se čuo njegov glas:

— U ime suca i poglavarstva varoškoga pozivljem te, bako Pepiko i bako Jalžo, da me slijedite.

Kao da je voda poparila dvije suparnice, digoše se one na noge i stadoše uređivati svoja odijela i kosu. Znale su dobro, što ih čeka, ako se ne odazovu ovom službenom pozivu. Njihova su srca još tukla nečuvenom brzinom o prsne koševe. Njihova su tjelesa drhtala u trzajima žestoke svađe, ali one se nisu usudile protusloviti organu gradske vlasti, koja je imala i jus gladii (pravo mača), to jest osuditi i na smrt. Zato su „poklopljene", spuštene glave slijedile čuvara gradskoga reda. Znale su one, da će doći pred sud, i strepile su pred tom pomišlju. Drhtale su pred sucem, jer je svetinja suda bila nada sve. Ta u zlatnoj buli piše: »Ako bi se tko usudio počiniti kakvu smutnju, kada sudac na sudbenoj stolici sjedi, ili na bilo kojemu mjestu, ali pred sucem, neka se dvostrukom globom kazni. Ako pak tko izgrdi suca ili njegova prisjednika, neka plati globu od deset maraka običnog novca. Ne bude li mogao platiti, neka izgubi ruku!«

»Još bi to trebalo«, mislila je baba Pepika, »da mi odsijeku ruku. To nije baba Jalža vrijedna.«

»Još bi to trebalo, da mi odsijeku ruku«, mislila je baba Jalža. »Ne, to bormeš nije debela Pepa vrijedna.«

I one su mirno koracale ispred redarstvenika s velikom helebardom, koji se u svom dostojanstvu osjećao kao vlasnik i gospodar dviju krava, koje tjera ispred sebe. Nije šala vladati dvjema babe-

tinama, koje nisu imale žulja na jeziku i pred kojima su se njihovi muževi sakrivali pod stol, kad su se na njih razbjesnile.

Za tim svečanim društvancem od tri osobe nagrnula je čitava rulja zagrebačkih ljudi, i starih i mladih, da čuju, kako će se to svršiti.

I ta je rulja mirno čekala čitav sat ispred gradske vijećnice, da čuje presudu. Znala je, da će biti zabave i parade, da će moći svoje oči pasti na osuđenim babama.

I osuda je pukla.

Na Markovu je trgu stajao pranger. Na tom je prangeru stajao isklesani kamen, učvršćen lancem, tako, da se lanac mogao staviti na vrat. Bio je to sramotan kamen. Piljarice i druge zagrebačke babe bojale su ga se kao vraga.

— Sve mi se čini, — šapnuo je krojač Ilija svomu susjedu Mirku, — onaj će kamen doći u gibanje.

— Žao mi je meštra Ivana. Tu sramotu svoje babe ne će preživjeti.

— A šta ne će! Poći ćemo k njemu. Ako nam natoči pehar vina, utješit ćemo ga. Kad se opije, zaboravit će na sve.

Nisu se prevarili. Prošao je čitavi sat. Onda su izveli na ulicu obje babe, koje su sada bile posve razoružane. Babu Pepiku odveli su do Markove crkve i prangera, a babu Jalžu srednjom ulicom* prema južnoj gradskoj kuli, loteršćaku.

Debela je Pepa mislila, da će je kap udariti, kad su joj kod prangera objesili sramotan kamen o vrat. Ona je dignula sklopljene ruke i zaklinjala, da je ne sramote, ali joj to nije ništa pomoglo. Uzalud je za nju molio i njezin Ivan. Suđeno je suđeno. I tako je baba morala kroz dva reda svjetine poći na svoju Kalvariju proklinjući u svojoj duši i svoj jezik i svoju naglu ćud i svoju drugaricu Jalžu. Koji joj je bijes baš danas došao, te ju je uvrijedila? Ta uvijek su bile tako dobre prijateljice.

* Danas ulicom 17. listopada 1847.

U crkvi su na klupi kod svete mise uvijek zajedno sjedile, i to ne samo kod sv. Marka, nego i u kaptolskoj župnoj crkvi sv. Emerika, koja je stajala pred stolnom crkvom, pa i u samostanskoj crkvi templara, božjaka, u Novoj vesi tik Kaptola. Koliko put su se zajedno kupale u kupalištu srakara — cistercita i prale svoje ubogo tijelo u potoku, što je dijelio gornji grad Zagreb od Kaptola. Koliko put su zajedno bile u maškarama i krstitkama, koliko put je iza masne gozbe na proštenju u Remetama uzela Jalža njezina pijanoga muža Ivana, da ne pane u grabu, a za uzvrat opet ona — glavom Pepika — Jalžina muža Martina, da onako pijan ne razbije glavu o kakvo drvo. Bile su i one i njihovi muževi jedno srce i jedna duša. A gle, sada ova prokleta svađa, ova sramota, ovaj kamen, koji ju je gušio oko vrata.

Težak joj je bio taj sramotni put do Habernika, i ne baš preduga ulica izgledala je, da ide u nedogled. Iza nje je koracao njezin muž, njezino staro brundalo, kako ga je zvala, poniknute glave i samo je neprestano gunđao kroz zube...

— Baba Pepika, je li nam to trebalo? Znao sam ja, da će te još ovamo dovesti tvoj lajavi jezik.

A ona je čitavim putem šutjela. Najradije bi briznula u plač. Ali to joj nije dozvoljavao njezin ponos. Zato je stupala nijemo i nije se obazirala na rug svjetine i gromorni smijeh one čeljadi, koja nije imala smilovanja, ni srca ni duše, kako je zapažala starica.

Napokon je i taj put svršio.

Došavši do gradskog zida skinuli su staroj Pepiki s vrata lanac i kamen i stavili ga oko vrata Jalže, koja je dotada morala mirno čekati na drugom kraju srednje ulice, dok na nju dođe red. I eto došao je. Ona je škrgutala glasno zubima, kad su joj stavili lanac sa sramotnim kamenom na vrat, i dok je prije baba debela Pepika vrlo polagano hodala srednjom ulicom, stade Jalža brzim koracima hodati u misli, da što prije svrši svoju kaznu.

Pri tom je bilo smiješno, kako je ispružila duge noge i svoj vrat.

Čula je, kako sa svih strana šapću, govore, klikću, divlje buče:

— Ide ftič.. ide ftič...

A ona je bjesnila u sebi. Prokletnici! Fukara! Lupeži! Ništarije! Sve su joj te riječi dolazile u pamet, ali toliko se ipak znala svladati, te ih nije smjela javno da kaže, jer bi je zacijelo stigla kazna, da još jedan ili dva puta gore dolje nosi taj prokleti kamen, koji ju je tištio oko vrata. Samo bijesnim pogledima gledala je lijevo i desno te je vidjela svu tu gamad, koja joj se ruga. Grom ih ubio! Tu je bila kuma Dora i kuma Jaga, glupavi Gašo i pijani Mate. Tu su bili i Jančec i Krivolok, Hudiden i Črnec, Kuško i Sedina, Živan i Mahen, i Hrvati i Talijani i Švabe. Svi su se danas lijepo slagali, da se njoj jadnici rugaju. Ali neka, neka prokleti šišmiši! Doći će i njezin čas. Čas zlatne osvete, kad će pokazati, što »ftič« može. »Ftič« može letjeti i na goru i do prokletoga grada. Ftič može kljunom oči iskopati i kao gavran žderati strvine. Ftič može zapjevati pjesmu ćukovu, od koje će zaplakati to prokleto leglo guja i jakrepa. Ftič može .... može... može. Vidjet ćete, siktala je u sebi baba Jalža.

A kad je već vidjela, da se bliži prangeru, da se bliži crkvenim vratima svetoga Marka, onda je stisnula pesti, okrenula se još jednom prema svjetini, pokazala žučljivo, produljeno, izmučeno, ispaćeno, ali od zlobe i mržnje užasno nacereno lice i ne rekavši nijedne riječi isplazila je svoj dugi, dugi jezik.

— Glete čuda! — vikao je neki šaljivdžija. — Ptičji kljun i zmijski jezik...

I čitavi je narod zaorio smijehom.

Jalža je mislila, da joj se smije i nebo i zemlja i toranj svetoga Marka i ptice na granama, i muško i žensko, i mlado i staro, svaki kamen i svaki prašak pod njezinim nogama.

Pa kad su joj skinuli lanac s vrata, ona je stala bijesno trčati k svome domu. Brzo, brzo, da je ne uhvati bijes i da ne razbije glavu prvome starcu, baki, djetetu, svejedno komu.

I došla je kući i tamo je opazila staroga muža, kako mirno sjedi i guta zalogaj slanine.

To je bilo ipak previše.

I ona baci pehar sa stola ravno mužu u glavu. Ali ovaj je bio tako oprezan, te se u pravi čas maknuo. Vrč je pao na tle i razbio se na komade. Starac se samo smiješio i rekao:

— No sad imaš dva pehara...

I stao je žvakati dalje slaninu s kruhom, kao da se nije ništa dogodilo.

II.

U TRSJU.

Starica, »osramoćena zagrebačka purgarica« Pepika, sjedila je u malenoj sobi i buljila u jednu točku. Pobjegla je ispred sebe i ispred ljudi. Kad se ono dogodilo, ona je išla sa svojim mužem kući, koja je bila ne baš odviše daleko od Popova tornja. Čitavim su putem šutili i on i ona, kao da se boje jedan drugome da što kažu. Njezino krupno rumeno lice kao da je nešto problijedilo, i ona je dahtala, kao da je usopljena od nagloga hodanja. Kad je ušla kroz vežu u kuću, a onda na drugu stranu u dvorište, besvijesno je uzela iz pletene, drvene košare žita i bacila ga pred svoje piliće i kokoši bez riječi. Zaboravila je, da ih nazivlje milo i nježno:

— Pi-pi-pi... na... pipipi... Odite male moje živinice, da vas nahranim.

Danas je samo nehajno bacila hranu pred njih. A koke su nekako začuđeno dolazile i kljunom stale zobati žuto zrnje. Pa i pas duge dlake i dugoga repa Šarko nije bio danas sretan. Stara ga nije ni pogledala. Nije opazila, kako marljivo maše repom, da joj pokaže svoju ljubav. Dogodilo se pače

nešto nečuveno, da ga je udarila nogom. Pas je nemilo zacvilio i povukao se, podvukavši rep pod noge, u kut pod klupu.

Onda je pošla u sobu, a da nije rekla niti jedne riječi svome starome, pa niti naučniku Jankiću. Zatvorila se u sobu i buljila u jednu točku.

A Ivan, njezin muž, pošao je u dvorište i stao piliti drva. I pilio je i pilio, a njoj je izgledalo, kao da pili kost njezinu na desnoj nozi. Zašto baš na desnoj? To joj nije išlo u glavu. Otkud takve lude misli iza one nevolje. A onda joj je bilo, kao da vidi same crvene točkice, kao male krvave mušice, koje su joj se nagomilavale ispred očiju. Je li to omaglica, kap, šta li? Onda ih je kroz taj oblak mušica sve vidjela, sve one »hahare«, koji su se tako dostojanstveno bavili njezinom osobom. Svi ti gradski činovnici vrtili se pred njom. Gradski sudac i gradski porkulab (kastelan) i nadzornik straže — oružnik, i gradski bilježnik. Svi, svi ti hahari, od kojih nijedan nije znao ustati u njezinu obranu. U obranu poštene stare purgarice, koja je u poštenju, hvala Bogu, osijedila. A koliki su sjedili kod njezina stola i griskali »boce« od pečene masne patke, kakovu je samo ona znala othraniti, utoviti, »šopati« i ispeći.

A stari je vani pilio, pilio, pilio.

Kao da joj pili dušu. Može li se duša piliti? I ta joj je misao nekako nasmiješila lice, kao da se sama sebi čudi i kao da se pita: Jesam li još pri zdravoj pameti?

Stala je kimati glavom nadesno, nalijevo, pa onda opet nalijevo i na desno.

I opet se sjetila svojih mučitelja. Piti su znali kod nje i opiti se ko svinje, da su padali pod stol. Žderati su znali njezine pečenke i mastiti brke njezinom mukom. A sad su je svi napustili, zaboravili, odvrgli. I lice joj se nacerilo. Bio je na njemu izraz gađenja i prezira, i ona se ishrakne i pljune na zemlju izlanuvši odrešito i ljuto: Fuj!

A starac je pilio i pilio svim marom trideset-godišnjega čovjeka, ma da mu je bila na leđima već i sedamdeseta. Uznojio se. Znoj mu je kapao sa čela. Ali ništa to. Povrijedili su mu ženu. Staricu. Sjedokosu. Purgericu. Čestitu. Vrijednu. Povrijedili i pozlijedili i njega. Sram ih bilo!

Pila je u drvu cvilila, a on s njom. Napokon protisnu kroz zube:

— Makar je i kača (zmija), moja je!

I bio bi za cijelo tako prošao čitav dan, da se nijesu sjetili staraca njihovi prijatelji, krojač Ilija i majstor Mirko s geslom: Prijatelj se u nesreći poznaje.

I došli su, kako su se dogovorili, više radi vina, nego iz prijateljstva. Ali došli su onda, kad nije nitko došao, i kad ih je cijeli Zagreb ostavio, a možda ih se i stidio. Došli su polagano, tiho, na prstima, bez vike i buke. Pružili svoje vratove kroz kuhinjska vrata, pa onda na dvorište.

Došli su k svome prijatelju stolaru Ivanu i našli ga ljutita i snuždena u jedan mah. Ali kad su progovorili dvije tri riječi, i to, kako bi mudro i pametno bilo, da se za danas povuče sa svojom mamicom u svoj vinograd, dok se stvar ne smiri, onda ih je zahvalno pogledao. Kao da je doživio neko objavljenje. Pozvao je mamicu, da i ona dođe, — i da joj rekne, što misli.

— Da, mamice. Tako neka bude. Danas se o nama suviše govori. Lajavi jezici bruse se na tvojim leđima. Htio sam reći na našim leđima. Ali to ne će dugo potrajati, jer u našem se gradu svaki dan dogodi nešto novo. Zaboravit će i na tu malu nezgodicu — dodao je utlješljivo, nježno zagrebački purgar, da umiri svoju babu.

Ali ona se nije dala tako lako smiriti. Gotovo plačljivim je glasom jadikovala:

— Joj, to meni, to meni poštenoj i čestitoj staroj purgarici, koja sam ostarjela u časti. Stavili

me na ruglo čitavom gradu, kao da sam kakva coprnica ili bestidnica.

— E, nemoj tako — tješio ju je muž — da si učinila ono, što veliš, spalili bi te na lomači na Zvezdišću. Ali sada se smiri. Sve će se to zaboraviti i prije, nego što mislimo. Već hajde, da poslušamo mudar savjet svojih prijatelja, i pođimo s njima u vinograd.

Tješitelji su se na izliku zabrinuli, počesali kao od neprilike za ušesima, kao da se tobož nećkaju i kao da im nije posve pravo.

— He, znaš. To nam je teško. Da napustimo svoj posao. A sajam je blizu.

— Da, sajam je blizu — nastavio drugi kašljucajući. — Pa eto, moramo da radimo.

— E nemojte tako! — molila je baba Pepika. — Ako ima posla, ima i dana. Ispeći ćemo u našem trsju masnu pečenku na ražnju. A da je u nas dobro staro vino, to znate sami.

— Učinit ćete dobro djelo, pođete li s nama — potvrđivao je Ivan, a i sam je zaželio da se razveseli uz čašicu dobroga vina i da zaboravi današnju sramotu. — Učinite nam tu ljubav.

— Da, učinite nam tu ljubav. Bog će vas za to nagraditi, jer tješite žalosne i ne ostavljate ih u nevolji.

A prijatelji se udobrovoljili i namignuli jedan drugome od milja, kad ih nisu starci vidjeli. Njihovi se lukavi pogledi sukobili, i oni su se nijemo sporazumjeli. Znali su, što misle.

— Oni još misle, da im ugađamo, kad idemo s njima. Alaj su smiješni. Bit će dobre zabave.

— E pa dobro — odgovori jedan.

— Kad je Božja volja, neka se vrši, — odvrati drugi.

A starici i starcu zacaklile se oči od nehinjene radosti. Ta bili su tako samotni ovaj dan.

I opet su se sastale oči prijatelja, kad su vidjeli, kako je starima drago, što ih vode iz samotnih i

sramotnih misli u život mirnijih osjećaja. I opet su se sastale oči prijatelja i govorile nasmijano:

— Pa ipak je to dobro djelo! Tješiti žalosne.

U taj čas starica je dobila natrag svoju snagu. Osjećala se opet gospodaricom. I kao kakav vojvoda, stala je zapovijedati kućom.

— Jankić! Jankić! — vikala je. — No. Viš ga. Gdje je opet taj deran?

— Ovdje sam. Ovdje sam — dotrčao je Jankić smjesta...

— Uzmi nož i zakolji odojka... I ofažmaj ga i priredi za ražanj.

Jankić je oklijevao, kao da pravo ne čuje.

— Odoojkaa?.. Pajceka...?

Jankić je izbuljio oči. Naprosto se zaprepastio. Htio se već da i križa. Sirota starica! Valjda je radi današnje nevolje pošemerila pameću.

Ali starica nije poznala šale. Već je imala u ruci veliku drvenu kuhaču i zamahnula njom na Jankića, koji je mudro odskočio sa svog mjesta, da ne zahvati udarac.

— Hoćeš li slušati, glupane! Što ovdje na me buljiš kao tele u nova vrata? Tako ću te nalemati, da će ti kosti škripati.

— Idem... idem — ispričavao se Jankić i stao se česati za ušesima.

— Idem. Ali prosim ponizno, majstorice, danas nije blagdan.

— Jezik za zube! Nosi se! Znam ja, što hoću. Ovdje sam ja gospodarica! Kad ja nešto reknem, ti imaš slušati. Ako ja hoću, da je blagdan, onda je blagdan. Zapamti to! Žuri se!

Potrajalo je dosta vremena, dok se nije četica spremila na put. Kako je kuća, drvenjara na sprat, stajala blizu zidina gradskih, nedaleko od kule, koju su čuvali gradski stražari, nijesu polaznici trebali mnogo da gradom hodaju, već su brzo došli do mjesta, gdje su stajala gradska vrata, koja su se zvala: poljska vrata.

Krasan im je otuda pogled puknuo na ubavu zagrebačku prodolinu, koja je vodila prema zagrebačkoj gori Medvednici, uz potok Cirkvenicu, koji je sada bio malen, ali koji je, kad je nabujao, zadavao trista jada ne samo onim građanima grada Zagreba na Kaptolskoj strani, već i onima sa Gradeca, a naročito jadnim purgarima u Šoštarskoj i Njemačkoj ulici.

Stvorilo im se pred očima bujno zelenilo krasne okolice sa brdašcima, obraslim gajevima i vinovom lozom. Oni nijesu marili, što je bila staza, kojom su stupali, nesređena, opora, pogdjegdje i neprolazna. Ta bili su vikli na takve staze. Samo je starica katkada neodlučno zastala promišljajući, kako će preko trnja i grmlja.

Zelene njive. Miris procvale prirode. Blago povjetarce, što se zalijetalo u njihove kose i njihove obraze, godilo im je. Pa onaj cvrkut brbljavih ptičica, što su cvrkutale i pjevuckale na trepetljivim grančicama, radujući se bezbrižno svome životu, sve ih je to razveseljivalo. U samoći, koju nije ništa prekidalo, osim cvrkuta tih veselih pjevica i žubor vode, što je pljuštila preko velikih kolesa gradskih mlinova, bilo im je lagodno i lijepo.

Spremili se, kao da idu na proštenje u Remete. Baba Pepika nosila je u ruci košaru, krcatu pogačama i kolačima, a svaki od polaznika imao je na ramenima torbu, koja nije bila prazna. Najveći teret nosio je Jankić, naučnik njihov. Toj družbi pridružila se i djevojčica od kakvih četrnaest, petnaest godina. Djevojče u modrom odijelu, krupnih modrih očiju, koje su se veselo i vedro smiješile čitavom svijetu. Crne vlasi splele se u debele pletenice, koje su joj visjele na prsa. Bila je to Janja, unuče babe Pepike, siroče bez oca i majke, koje je ostalo na brizi svojim praroditeljima.

Koracala je nestašno i veselo, kao janje za svojim pastirom, kad ga uzivlje svojom frulom.

Njezina tuga, koja ju je shvatila radi nedaće bakine, već se bila slegla, i sad joj je srce u prirodi

opet jače zakucalo, baš kao u djeteta, koje se kroz suze smije, kad mu zaplakanom radi pada na kamen majka pokaže crvene trešnje.

— Kako su divna djela tvoja, Gospode, i moja ih duša spoznaje — govorila je mala šapćući riječi psalma, koji je čula nedavno iz ustiju propovjednika, remetskoga Pavlina.

— Kako su divna djela tvoja! — ponavljala je u sebi i veselila se je svakoj travici, svakome cvjetiću, svakoj rumenoj glavici maka i modrome različku. Gledala je s udivljenjem šarene i bijele lepire, kao da ih prvi put vidi, a nije se bojala niti bumbara niti zagrižljivih osa, kad su brujale oko njezinih obraza, rumenih kao jagode i bijelih ko mlijeko. A te opasne životinje kao da su poštivale taj njezin mir i neustrašivost i zujale oko nje i brujale, ali nijedna joj nije učinila ništa.

Neko čuvstvo opojne slasti očaravalo joj je mladu dušu, kad je stupala šumskim mirom. Ona nije slušala ujedljive primjedbe susjeda, koji je bockao svojega druga Mirka.

— Ne leti tako brzo, debela mješino, kao šarac k staji, u kojoj naslućuje zob. Ne boj se, ne ćeš ostati gladan, ako ostaneš i koji časak dulje bez jela. Uzela je mamica sa sobom »prevehloga« sira, a kako vidiš, i butine i suhih kobasa. Moći ćeš mirno čekati, dok se vruće sa ražnja trgne. Pa kad ti vino suho grlo nakvasi, onda ćeš ti, neobuzdana bačvo, misliti, da si u raju. Ne žuri se tako, ko da te vile gone. Zar ne vidiš, da je mamica Pepika već isplazila jezik od tog tvog trčanja?

Staza je uistinu postala nešto težom. Tlo je postalo klizavo i strmije, a trebalo je koji put prestupiti i koje povaljeno stablo, koje je nedavna bura bacila na zemlju.

Na svu sreću vinograd, u koji su imali doći, nije bio daleko od grada, i već im se u daljini kroz šumske stabljike pokazivala klijet, pokrivena slamnim krovom, na malenoj uzvisini, brdašcu zasađenom vinovom lozom.

Za mlade ljude bila bi čitava ta šetnja prava slast, ali starci se zaduvali, oznojili i već im je bilo dosta te šetnje. Staračke su im noge podrhtavale i klecale i škripale u kostima.

Njihovi prijatelji bili su neobično zadovoljni, što su došli do cilja. Ne zato, što bi ih ostavile noge, već zato, što im je drago bilo, da će ugasiti žeđu dobrim vinom.

Jedino Janji kao da nije bilo pravo, što su već stigli do klijeti. Ona je čitavim putem skakutala kao srna i preskočila svaku zapreku, a da je nije ni zapazila. Izgledalo je, kao da lebdi u zraku, kao oni lepirići, što su je pratili. Kao da vidi otvoreno nebo i rajsko mladomilje u svemu. Kao da osjeća dah božanstva kraj sebe, ponavljala je riječi:

— Kako su divna djela tvoja, kako su divna djela tvoja!

I dok su drugi mislili na zemlju i tjelesne užitke, na masne zalogaje i čuture vina, ona nije niti pomišljala na zemske stvari. Najvoljela je biti u crkvama, pred žrtvenicima Božjim i govoriti sa svijetlim dušama onih, koji su bili prikazani u kamenim spomenicima na oltarima tako lijepo, pa ipak posve drugojačije, nego što ih je zamišljala njezina djevojačka duša.

Ona ih je sve vidjela žive pred sobom kao svijetle, bijele, prozirne, sunčanim sjajem obasjane, tako vedre i nasmijane, i opet tako veličanstvene i dostojanstvene, da je čitavo njezino tijelo drhtalo u bogobojaznom osjećanju njihove veličine. Ali sve je svojim sjajem natkrilila Bogorodica, velika mati Onoga, koji je bio uzvišeniji nad svima, kralj kraljeva, Krist — Bog i vladar njezina srca. Čitavim putem mislila je takve misli, pa joj je sada bilo, kao da je pala iz oblaka, kad je čula glas svoje bake, koja je viknula Jankiću:

— Daj, Jankić, donesi ražanj, drva i kresiva, da naložimo vatru, a ti, Janjo, priredi drugo.

Janja nije niti jedan časak pokazala bilo i tračak kakve zlovolje. Čedno i ponizno pošla je, da izvrši ono, što su joj naložili. Međutim su došljaci posjeli na drvene, sive klupe uza stol pod veliku lipu, što je stajala uz kuću, koja je čuvala u sebi ono, što im je bilo u taj čas najmilije — vino. Jankić je trebao dosta dugo, da upali vatru. A onda je veseli plamen lizao drva, koja su pucketala, kao da se raduju, što ih evo ljudska ruka iz opore tvrdoće pretvara u zrake svijetla, topline i u dim, koji se diže prema nebu u neobuzdanoj slobodi, kao da ima orlujska krila i lakoću bijelih pozlaćenih oblačića na svijetlome, modrome, čistome nebu.

Sada već nisu prijatelji mogli da čekaju:

— Vina daj, vina daj. Žedni smo!

A gospodar je Ivan već više letio, nego hodao, i najedamput se pred njima stvorio ogroman glineni vrč vina.

— No, hvala Bogu, — kliknuše prijatelji n jedan čas, kao da su se dogovorili.

I uze Mirko u ruke vrč, nagnu ga i stade piti, da je vino klokotalo u grlu. A kad mu je bilo dosta, dade ga drugome uz riječi:

— Amaha! Valjda i kralj Andrija ne pije bolje.

I uze Ilija u ruku vrč. Zatvori oči. Pobožno ga stavi na usta. Dugo je tako srkao, kao u nekoj opojnoj slasti, a onda ga i on pusti iz ruke i reče:

— Baš godi! Niti biskup zagrebački Ivan ne daje gostima bolje kapljice.

A starac gazda smiješio se zadovoljno i mljackao kroz zube:

— Nitko tako marljivo ne pretače u pravo vrijeme svoje vino, kao ja. Znam ja, kako se mora postupati s vinom.

A sada se umiješala i baba Pepika u razgovor i razdragana, što joj muža hvale, reče:

— Zna moj stari, kako se radi s vinom. Pitaju ga za savjet i velika gospoda, knezovi i plemići. A sada vidite i sami.

A njezin stari, da joj zahvali za pohvalu, doda:

— Ali zato zna i moja mamica kuhati bolje od same kraljice.

— Što to veliš? — zastiđeno će stara. — Ta kraljica ne zna kuhati. Kralj ima svoje kuhare... Oni svakako bolje kuhaju od mene. — Ali dodala je zamišljeno: — Bilo je časova, kad bi i kraljevi rado pojeli zalogaj sa stola siromašne zagrebačke građanke...

— Da, da — prekinu je muž. — To je bilo onda, kad je kralj Bela bježao pred Mongolima u Hrvatsku i tamo dolje na more. To je bilo onda, kad sam ja bio momak od oka i kad su za mnom gledale sve zagrebačke djevojke, pa i ti, stara —

— Baš one godine, kad smo se htjeli vjenčati, provalile su one nemani u našu zemlju.

— Vi ste ih vidjeli, mamice? Vi ste to doživjeli?..

— Vidjela ih nisam. Potari ih sveti križ. Uspjelo nam je mnogim zagrebačkim ženama, da pobjegnemo u pravi čas. Dolje prama moru. Bježali smo svi, koji smo mogli i smjeli, što su nas noge nosile. Znali smo, i muškarci i žene i djeca, što nas čeka, ako nas oni pasoglavci uhvate i zarobe. Ali moj stari. Moj stari ih je vidio. On se s njima i tukao. Vele, da je bio hrabar junak i da je bezbroj pasoglavaca poubijao. Nije li to istina, stari?

— Istina, istina, šta da tajim? odvratio je zadovoljno starac. I stao je oduševljeno da pripovijeda stvari, koje su njegovi prijatelji već više puta čuli. Već onda, kad je kralj Bela sa svojom ženom Marijom došao u Zagreb, čuo sam, kako su mu pasoglavci osvojili krajeve preko Drave. Govorio sam s njegovim ljudima, i oni su pričali grozote o porazima. Kralj je morao bježati s porodicom i ostao je u Zagrebu više mjeseci. Zagrepčani su ga zavoljeli, a naročito njegova maloga sina Stjepana. Taj je u pratnji svoje dvorjanke često izilazio iz kraljevskoga dvora i igrao se po gradskim ulicama, gledajući rado naše hrvatske dječake, darivajući im svakakve poslastice. I kralja sam često onda vidio. Bio je blijed, zabri-

nut. Vidilo mu se na licu, kako ga teške misli muče. Lako je bilo pogoditi, kakve. Polovica kraljevstva već mu je propala. Znali smo, da moli pomoć u pape Grgura i od njemačkog cesara. Znali smo i to, da je prenesao iz Stolnog Biograda kraljevsku krunu u Zagreb. U Zagrebu je sabirao vojsku. I ja sam se javio u vojnike. Papa je svima nama, koji ćemo kralja potpomagati, podijelio jednaki oprost, kakav su dobivali oni, koji su polazili na križarsku vojnu u Palestini, da oslobode svetu zemlju. Bio sam mlad ko kaplja. Slušao sam rado o junačkim djelima hrabrih Hrvata, otaca naših. Šta ćete, mlada krv prevrije. A mislio sam i na svoju Pepiku. Kako li ću joj se svidjeti, kad me počnu slaviti u junačkim pjesmama te budu pokazivali na mene rukom: »Gledajte, ono je naš slavni junak.« Uzeli me. Dobio ja u ruke mač i štit i junački pancijer i mislio sam, da sam ban hrvatski ili bar nešto slično. Dakako da sam se sviđao Pepiki. Ona je doduše plakala, kad me je prvi put opazila u pancijeru, ali vidio sam, kako se kroz suze smješka. Bila je očito ponosna i gizdava rad mene. Vrijeme je lijepo prolazilo u junačkim vježbama. Nitko od naših nije sumnjao u pobjedu. I sam kralj Bela, kad nas je vidio, znao je reći, da se od nas nada slavi i spasenju. I kraljica nas je posjećivala i bodrila. Vodila pred nas djecu svoju, malog kraljevića Stjepana, malu Katarinu i Margaretu, nježne djevojčice, koje su cvale ko ružice u dragosti svojoj. Prisizali smo kraljevskoj porodici vjernost i odlučili prije umrijeti, nego li ostaviti domovinu. Da će Mongoli skoro u Hrvatsku, znali smo, i jedva smo čekali, da ih sasječemo u krvavoj bici. Sve su više dolazili u Zagreb bjegunci. Ostajali ovdje neko vrijeme. Ulice su zagrebačke vrvjele od jadnika staraca, mladića, žena i djece, onih u velikaškim odijelima i onih u sirotnim dronjcima. Pričali su nam, da Mongoli nisu ljudi, već đavoli. Malena stasa, širokih prsiju, golobradih lica, očiju sitnih ko makovo zrno, ušiju ko jarci, nos im je plosnat, a gubica pasja. Na tijelu da imaju

ljuske ko ribe. Krv da piju i konjskim da se mesom hrane. Na svoje malene i brze konje kao da su prirasli. Eto, s takvim da ćemo se neprijateljima boriti. Pa to je nemoguće, rekoše. Kud prolaze, tu trava ne raste. Pale, sijeku. Razaraju. Kolju.

— Pa jesu li zbilja pasoglavci tako izgledali? — upita Mirko, da potakne starca na dalje pričanje.

Starac pritegnu vrč k sebi i ispije nešto vina, da sebi grlo okvasi, a onda nastavi:

— I jesu i nisu. Bili su ljudi ko i mi. Ogavni, gadni, ali ljudi. Pa šta me i pitate, zar ih nismo dosta zarobili? Zar te pasoglavce ne vidite svaki dan? Eto takvi su svi bili. Nijedan nije imao pasju glavu niti zmajski rep. Ali đavoli su bili na maču. Kad je kralj Bela začuo, da su Mongoli prešli preko smrznutoga Dunava, a bilo je to na sam Božić, on se ustrašio i odlučio da sabranu vojsku povede iz Zagreba u južnu Hrvatsku. Mislio je, da će u onim kršnim hrvatskim gorama naći jaki i nepredobivi bedem, na kojem će neprijatelj skrhati glavu. Tako je i bilo. Morao sam se rastati s Pepikom, kojoj naložim, da bježi, bježi iz nesretnoga Zagreba. Ona se isprvice nećkala i rekla je, da će ostati u svojoj domovini i u svojem rođenom gradu. Tu da počivaju kosti njezinih milih i dragih roditelja. I što ti ja sve znam, što je sve našla za ispriku, da ostane u Zagrebu. Ali napokon sam ju svladao. Poslušala me, i dobro je učinila. Kao bujica nabujale rijeke, koja ruši ispred sebe i čupa stara debla s korijenjem i valja ga užasnom snagom, tako su i pasoglavci rušili gradine i kule i navalili na naš mili Zagreb. Propao je naš krasni Zagreb. Popaljena je i srušena krasna crkva naša. Na ruševinama i nad poklanim lješinama zagrebačkih nevoljnika palili su krijesove i mučili one bijednike, koji su još ostali na životu. Derali su kožu s njihova živog mesa i uživali su, kad su čuli strašan jauk i plač izmrcvarenih Hrvata, ispaćenih sužnjeva. Stenjanje onih, koji su umirali, bilo je za njih kao neka divlja glazba, i oni su se smijali muci i urliku boli i mije-

šali krv mučenika s opojnim pićem, koje su pili iz svetih kaleža, što su ih poganim rukama ugrabili sa žrtvenika hramova naših... Strašno je bilo. Strašno. A još nam je bilo strašnije to, što nas je kralj Bela odveo iz Zagreba, a da ga nismo pokušali ni spasiti. Meni je srce krvarilo, kad sam čuo, da je sve, sve propalo. Ipak sam se veselio, kad nas je kralj Bela smjestio u planine, da dočeka Mongole. Sam je, da spasi svoje, pošao najprije u Split, a zatim u Trogir. Ali mi smo ostali. I napokon je došao čas očajnih bitki. Došlo je do krvavih okršaja. Prvi put sam omastio ruke krvlju, kad sam sasjekao jednoga Mongola, koji je htio da ubije našega vođu. I od onoga časa postao sam kurjak, koji je žeđao za ljudskom krvlju. Ruke su mi bile krvave, umorne od klanja. Noge su mi ogrezle u krvi, ali ja sam se borio i borio.

— Tko bi to pomislio, kad te danas vidi, kako mirno i blago radiš u svojoj stolariji? — reče starica.

— Eh! Tko bi to rekao! Danas i sam ne znam, kako je to bilo. Ne pitaj. Ima časova, kad čovjek i sam ne zna, šta radi. Ima časova, kad i kukavica postaje junakom, kad i janje pobjesni.

— Ima, ima — potvrdi naglo Ilija.

— Pa dakako — reče Mirko.

— A bili su lukavi oni pasoglavci. Njihov vođa Kadan dao je razglasiti po cijelom hrvatskom kraljevstvu: »Ne branite kralja i ljude tuđe krvi. Predajte neprijatelje u moje ruke, pa ćete izbjeći osveti mojoj.« Tako je pasoglavac mamio Hrvate, da ostave svog kralja.

— Pa istinu je Kadan kazao. Naši su kraljevi tuđe krvi. Oni su Madžari. I ja više put mislim, da to nije pravo — reče baba Pepika. — Zašto da Hrvati imadu vladare tuđe krvi, kad imaju i sami dosta umnih i plemenitih ljudi? Pa onda, meni je moj djed pričao, da su Hrvati, dok su imali svoje vlastite kraljeve, bili sretniji i blagosloveniji no danas. Eh, u ono su doba još živjele vile blagodarne, koj

su pjevale pjesme radosnice. Onda je zemljom teklo mlijeko i med se točio. Naši su junaci zlatom konje potkivali i pili samo iz vrčeva od suhoga zlata, a građani nisu gladovali, već su se hranili svaki dan ovnujskim mesom i pili su rujno vino od sedam godina. Pa zašto ludi Hrvati nisu poslušali mudroga Kadana i izručili kralja Belu na milost i nemilost?

Uplašeno su pogledali nazočni na sve strane, nije li tko tuđi čuo te iskrene riječi babe Pepike, ali nadaleko nije bilo ljudskoga bića, i tako se smirili uplašeni gosti.

Majstor Ivan prekrstio se velikim krstom i šapnuo, kao da svojim tihim riječima hoće da i ženu ponuka na tiši govor:

— Za Boga miloga, Pepika, zar si poludila? Kako možeš tako što izgovoriti? Moglo bi nas to stajati glave. Pa onda, zar ne bi bila najveća kukavština, da smo izdali kralja, kome smo prisegli vjernost? Pa još da ga izdamo onda, kad je bio u nevolji. Ja bih pomogao i svom neprijatelju, kad bi u mene zatražio zaštite. Pa zar nije bio kralj gost u našoj kući? A zar nije najveća podlost svoga gosta upropastiti? Zar nije sveta dužnost svakoga Hrvata, da trgne mač na svakoga, koji mu povrijedi miloga gosta? Ali ti istom onako štogod izbrbljaš. Pravo vele naši: »Muž glava, a žena trava.« Da si mislila na tu riječ, ne bi nosila kamen oko vrata.

Starici su nabreknule žile na obrazima i ona se prihvati za grlo. Izgledalo je, kao da će se ugušiti.

Svi su se uplašili, što će se sada dogoditi. Svi su osjećali, da je starac nešto kazao, što nije bilo u redu i što bi moglo imati teških posljedica, te poremetiti današnju veselicu.

Otvoriše usne, da nešto reknu, ali nisu mogli, da se dosjete pametnoj riječi.

Uto je već priskočila djevojka Janja do bake i obujmila je obim rukama oko vrata, utisnuvši joj na lice svoj cjelov.

— Ali, bakice, nemoj se žalostiti. Ta dedo nije zlo mislio. On je samo tako izlanuo. Ne, on te nije mislio vrijeđati. Samo se preplašio za tebe, da svojim govorom ne bi upropastila svoj život. Zato i jest rekao neke riječi, koje su te ražalile. Ah, ne ljuti se! On nije zlo mislio. Zar ne, djedo? — obratila se Janja k djedu, dok je punanom ručicom stala gladiti bakinu kosu. — Ne, ništa se zla ne krije u duši mojega dobroga i dragoga djeda. Zar ne, djedo?

— Ne, nisam zlo mislio — odvrati uplašeni djed. — Ne nisam zlo mislio.

— Nije zlo mislio — ponovili su i prijatelji.

— Ja sam se samo preplašio za tvoj život. Nemoj kvariti društvo svojom zlovoljom. Ali starica se već bila smirila i ublažila. Godilo joj je milovanje unuke Janje. Ona zaklima glavom kao u znak, da se više ne žalosti.

— Dobro! Dobro! Ne ću kvariti društvo. Ali ti si ipak stari magarac. A da sam ono govorila, nije nikakvo čudo. Ta i vrapci na krovovima cvrkuću isto. Nisam ja ništa govorila proti kralju Beli. On je napokon bio zahvalan za sve ono, što smo mu učinili. Pogotovu je nama zagrepčanima pomogao obnoviti grad i dao je našemu Gradecu svojom zlatnom bulom velike pravice i dopustio nam, da dignemo jake utvrde. Ne, nisam ja vrijeđala kralja Belu. Bog mu pomilovao dušu. Mislila sam samo na tužne događaje, koji se pred našim očima događaju. Eto, iza smrti kralja Ladislava opet se tuđinci bore za kraljevsko prijestolje. Čitav je Zagreb uzbunjen i pita: tko će biti kralj? I mjesto da se složimo i da jedamput budemo pametni i izaberemo čovjeka naše krvi za kralja, mi ćemo opet vaditi kestenje iz vatre za svakake strance. Reci ti, moj stari, sto puta, da je muž glava, a žena trava, a ja ti odvraćam, da u travi ima često smilja i tratovilja, a u glavama može da bude suha slama.

Ova se dosjetka staroj Pepiki najbolje samoj svidjela. Ali i drugi udariše u smijeh, veseli, da se

ta mala upadica tako sretno svršila. Međutim je Jankić sjedio uz vatru i marljivo okretao odojka na ražnju pazeći, da ga ne pripeče. Svaki bi ga čas okrenuo i pazio, da se jednako lijepo peče, te da bude lijepo i jednako rumen i da bude tvrda kora, koju će gosti slasno hrustati zubima. Znao je, da će i on dobiti svoj dio, i sline su mu se cijedile iz ustiju, kad je pomišljao na masni zalogaj. A znao je, da će mu dobri gospodari dati i »svrablivca« vina, ako budu zadovoljni s njegovim poslom. Tu i tamo prisluhnuo je, što građani razgovaraju, ali nije puno mario za njihove mudre razgovore i za ono, što pričaju o kraljevima. Dobro je ipak čuo, kako se njegov gospodar borio protiv pasoglavaca, i zaključio je, da je ipak bolje sjeći odojke, nego ljude.

— Jankić, Jankić! — zvala ga gazdarica. — Hoće li biti skoro gotovo? Ja mislim, da je vrijeme.

— Još samo malo, samo malo i bit će gotovo.

I domala uzeo je ražanj sa vatre.

Sada su već svi skočili, da vide pečenog odojka, a gazda uzme sjekiru. Visoko je Jankić dignuo ražanj s odojkom i stao vikati, što ga grlo nosilo:

— Vruć je, vruć je i pečen je i mastan je.

A stara Pepika odgovorila mu:

— Hvala Bogu i blaženoj djevici Mariji.

I stavio je Jankić odojka, skinuvši ga sa ražnja, na pripravljenu drvenu klupu.

Stari gazda Ivan pristupi klupi i prekriživiši odojka pobožno reče:

— Hvala Bogu, koji nam te je dao!

Onda zamahnu sjekirom i stade sjeći meso, koje se pušilo od topline, na komade, kako je trebalo. Svaki udarac sjekire zvučio je nazočnima kao ugodna i vesela pjesma, koja im je govorila o onome ugodnom osjećaju, koji će imati, kad njihov jezik dirne divni miris pečenoga mesa. Oni su svojim nozdrvama upijali miris, koji se prostirao sa klupe, i bili su zadovoljni.

— Ima svega kao na Božić — usudio se spomenuti Jankić, a pri tom se dobrodušno smije-

šio. — Ima svega u naše gazdarice Pepike, — doda, a da nije ni spomenuo svoga gospodara. Ali pobjednik Mongola i Tatara, koji je tako ozbiljno nekoć sjekao neprijatelje po primorskim i ličkim hrvatskim šumama, nije se niti najmanje radi toga ljutio, već je sjekao odojče i dalje i mljackao jezikom i neprestano ponavljao:

— Aha, baš je dobro pečeno. Naš Jankić zaslužuje kaplju vina radi toga, što ga je tako fino ispekao.

— I dobit će ga — gunđala je baba Pepika zadovoljno tarući debele crvene i masne ruke, jednu o drugu. — Nisam li ja rekla, da u cijelom Zagrebu i Gradecu u čitavom zagrebačkom polju, gdje se tove najbolje svinje, nema nikoga, koji bi bolje znao speći odojka od našega Jankića?

— Bez sumnje, da jest, — ponavljao je uslužni majstor Ivan.

— Ali ja sam ga učila — hvalila se Pepika.

— Pa tko drugi, nego ti.

— Ali on je bio valjan učenik.

— I te kako valjan. Valjan je i u poslu.

— A ja sam ga naučila redu. Bio bi on fakin, da ga nisam naučila redu.

— Da, ti.

— Bome ne ti, koji si dobar kao godina. Ja sam mu dijelila zaušnice. Ja sam ga tukla remenom, da je bio sav pun modrica, jer ja sam bila gospodarica u svojoj kući. Nije smio ni »čmrgnuti«! O, sada je dobar i vrijedi. Sveto pismo veli: ne štedi šibe, a bormeš nisam ih štedila ni na njemu. Sve sam ja zlo iz njega šibama istjerala, i on će mi biti danas sutra zahvalan — reče baba Pepika i okrenu se k Jankiću te će mu milo kajkavski:

— Kaj ne, Jankić, sinko moj?

A sinku Jankiću zacaklile se oči na njezine riječi, zacaklile se i ispunile nekim neobičnim veseljem, kao kudronji i šarku psetu, kad mu netko pokaže komad mesa.

— Baš vam hvala, gospođo majstorice!

— Pokraj mojega muža on bi propao. Dobričina je, ma da je ubio tri stotine Mongola i dvadeset i pet svakakvih drugih gadova. On je nespretan. Moram ga čak i oblačiti. Izašao bi na ulicu go i bos bez mene. Dobar je, ali nespretan. Što bi on bez mene? Crkao bi od gladi. Ni na misu ne bi znao doći. Ismijavali bi ga. Prezirali, da ne ima mene. Ja sam gospodarica u kući na njegovu sreću. Ima najbolju ženu u Zagrebu, koje nije zavrijedio.

I grleni stroj najbolje gospodarice u Zagrebu još bi se i dalje vrtio, da nije odlučnim glasom zagrmio gazda:

— A sad u ime Božje na posao. Svaki uzmi svoj komad i jedi. Po volji, djeco, po volji, pa da vam je u slast. I nek vam Bog svakome zalogaju dade svoj blagoslov, a krst Božji oduzeo svaku nečist i svaki otrov od jela, koji bi nečisti, potari ga sveti križ, htio da primiješa ovome Božjem daru, na kojemu Bogu hvalimo. Svim vama bilo u slast, a višnjemu Bogu u čast!

Starac je na to bacio sjekiru na klupu i sjeo te uzeo svoj komad u ruke i stao da grize.

Svi su otvorili čeljusti i svi su se bacili, da uživaju masnu pečenku. Na licima im je sjajilo zadovoljstvo. Svima, pa i staroj Pepiki, koja je zaboravila i na svađu sa Jalžom i na sramotni kamen i na ruglo, što ga je danas doživila od glupe zagrebačke svjetine. I ona je uživala u masnim zalogajima i veselila se u ovome krasnome trsju, krasnome danu i osjećala je, da je ona, baš ona, preštimana gospa purgarica Pepika, glavna osoba u tome trsju, ona pravovaljana i jedina gospodarica u svome domu.

Najednom opazi, da ne ima Janje, pa zaviče iz svega glasa:

— Janjo... Janjice... gdje si?

Za čas odazvao se sitni glasić:

— Tu sam, bakice. Tu sam.

— Pa kaj ne buš jela? — upita je baka. — Kaj opet postiš, dijete moje?

— Da, bakice, da — odvrati skromno i gotovo zastiđeno Janja — postim danas o kruhu i vodi u čast svoje zaštitnice svete Agneze.

— Ala si bedasta. Postiti možeš i sutra. Odgodi to! Zar ne vidiš, kako se milo puši iz tog odojčeta miomirisna i divna para? Ajde, sjedi k nama. Baš je slasno. Nikad još nije odojak bolje išao u tek no danas, Ne budi luda!

— Ne mogu, bakice. Ne mogu. Ne smijem i ne ću. Zavjet je to. Zavjet.

— Do vraga i tvoj... — odvrati joj baka, ali nije dovršila svoje rečenice, već se pobožno prekrstila. Nije se usudila dirati u zavjete. I sama je u svom životu mnogo toga zavjetovala i sve je svoje zavjete točno izvršila. I danas se još nalazi velika i krupna voštanica u crkvi svetoga Marka. Ipak nije mogla da zatomi svoje misli i okrenuvši se svojim susjedima reče:

— Mlade su djevojke lude. Misle, da će postati svetice. Trape se. Kine se. Muče se. Poste. Izvraćaju oči k nebu po čitav dan. Sve je to lijepo. Ali kada dođe onaj pravi, onda zaborave na sve to. Mjesto da nose u crkvu svijeću, stavljaju na glavu peču. Mjesto da mole, one se grle i muškarce vole. Mjesto da poste, idu rado u goste. Mjesto da u crkvu hrle, one se s momcima grle. Takve su sve. Pa tako će biti i s Janjom. kad dođe čas pravi.

Svi su se stali smijati na te neukusne riječi, a najviše Jankić, koji je očima gutao lijepu unučicu Janju pogledavajući na nju kao zaljubljeni mačak. Pa i baš jest zaljubljen, kako je sam sebi priznavao, ali nije htio da to čime oda, jer još nije došao pravi čas.

Svi su se smijali, samo Janja nije.

— Bakice, nemoj mi se rugati — reče ona stidljivo, ali i tugaljivo smeteno.

I gazdi Ivanu nije baš bilo pravo, što mu žena tako govori, jer je vidio, da to boli njegovu unučicu.

— Pustite je u miru. Pobožnost je za sve dobra.

Ali stara se nije dala smesti.

— »Pustite je u miru. Pustite je u miru!« Ti tako uvijek govoriš. Sve bi popustio djeci. Ali to ne valja. Valjda ne misliš, da će Janja postati duvna.

— To ne mislim, da će postati. Ali za što ne bi postila? Zašto se ne bi trapila, ako je to dragome Bogu milo?

— Trapila... trapila... To mogu redovnici i redovnice. Ali njoj to škodi. Oslabit će. Posušit će se. Postat će kost i koža. Koji će se vrag onda na nju osvrnuti? Ostat će nam stara »dekla« u kući.

— Pa neka. Imat će od čega da živi.

— I plohu će vući.

— Ne će.

— I ismijavat će ju.

— Ne će.

— I proklinjat će nas stare u grobu, što je nismo znali opomenuti, da ne bude luda u mladim danima. Bolje da sluša nas, nego one fratre i patre Pauline i Dominikance, Cistercite i Franjevce i templare, koji su joj pomiješali mozak.

Bilo je očito, da bi stara mogla opet da se razljuti, jer je već udarila i šakom po glavi.

I grleni stroj kao da ne će prestati.

Ali sada zapjeva jedan od prijatelja onu staru:

Popuhnul je tihi vjetar,
Tihi vjetar od Levanta
I odnesal Mari krunu.

I za čas nastao je potpuni mir. Stara hrvatska pjesma razlijegala se sa vinorodnoga brda dolje u doline i sve dalje i dalje tamo do zelenih gorica na podnožju divne Medvednice i prešla je potok Crikvenicu i mjesto, gdje su tri humka. Čuli su je seljaci iz obližnjega sela Gračanâ, podno zagrebačke gore, podanici Gradeca još iz vremena, kad još nije Gradec bio slobodnim i kraljevskim gradom.

I ta stara zapravo tužna hrvatska pjesma tako je razdragala sve, da su zaboravili tuge i nevolje i pjevali sve u šesnaest. Najjače se čuo glas babe Pepike, koja je pri tom mahala rukama i kimala glavom od uzbuđenja.

Pilo se i jelo, i sve je bilo veselo.

I prošlo je mnogo vremena.

Već je na gradskoj kuli kod sirovih dveraca zvonilo zvono loteršćak (campana latrunculorum), da opomene gradske stanovnike, koji su se nalazili izvan gradske utvrde, da se požure kući, jer će za četvrt sata čuvari gradskih ključeva zatvoriti vrata gradske tvrđe i velika i mala i Mesnička vrata (porta carnificum), prozvana radi mesnica, koje bijahu do njih, i Kamenita vrata i sirove dverce i poljska vrata na jugo-zapadnom rtu gradske tvrđe iznad Mesničkih vrata.

Već je lotršćak prestao zvoniti. Vrata se zatvorila. Već je građanin, na kojega je red pao, da čuva mjesec dana ključeve onih vrata, u blizini kojih je sam stanovao, ključeve pohranio u svom domu.

Već je noćobdija (vigilator), zvan boktar, noseći na ramenu helebardu obilazio gradskim ulicama, prozivajući svaku noćnu uru i opominjao građane, da pripaze, da ne bi gdje planula vatra.

I još se nije rastalo društvance.

— Djeco — vikala je mamica Pepika — loteršćak je odzvonio. Moramo noćiti u klijeti. Ništa za to. Što nam nedostaje? Svega ima izobilja kao na Božić. Dan je zlo počeo. Treba da dobro svrši.

— Bog daj sreću, mamice!

— Bog daj sreću, djeco!

I društvo se dalje veselilo, pilo, pjevalo i zbijalo šale.

Napokon je prvi stao drijemati Jankić.

Sjeo je na stube ispred kuće i stao spavati snom pravednika. Domalo se čulo njegovo hrkanje.

Svi su mu se smijali.

— Srušit će kuću.

A onda je klonula glava mamici, zatim i djedu. Polako se svi baciše na zemlju i usnuše na travi.

Samo jedno biće bdilo je i klečalo i molilo.

Mjesec je sipao bijelo cvijeće svojih zraka nad nježnu glavu djevojčice, koja je sklopljenih ruku gledala gore, k nebu.

Bila je to Janja.

III.

NEMIRNA NOĆ.

Janja je molila. A nad njom je trepetalo milijun zvijezda na azurnom nebu. Pred njom je šuštilo lišće granatih krošnji stogodišnjih hrastova. A dolje bučila je šumna voda i hrlila je prama Zagrebu. Janjin je pogled pao tamo prema sjeveru, gdje se je kočila visoka planina. Pao je preko uvalica i gudura daleko, daleko, onamo, gdje se dizao na tvrdom kamenu grad, mlad još vijekom, a star već po zgodama, koje je proživio. Stajao je prkosan i silovit, kao divlja sablasna zvijer, žedna vonja krvi ljudske i gladna strvine i živoga mesa.

Janja je molila i slušala. Slušala je šapat lišća šumskoga i huk vjetra noćnoga ovijena u plašt sablasne noći i uprla oči u onu neman na brdu, o kojoj su se pričale tako grozne priče. I prividi joj se, da ona neman u nju zuri svojim velikim, golemim, plamenim zelenim očima, da u nju zuri, kao da je hoće proždrijeti i da hoće prodrijeti užasnom snagom kletve i grijeha u njezinu bijednu dušu. I ta zvijer kao da je postajala sve veća i bližila se sve više k njoj, da, k njoj.

A njezinim tijelom prođoše srsi i strah je stao tresti kostima njenim. U šumskoj sjeni tamnih zelenih gora plamtio je oganj divljih, zvjerskih očiju nemani, koja se rodila u krvi.

I ta neman bacala je kroz nozdrve vatru, a iz ralja njezinih prodirao je kao glas daleke grmljavine:

— Krv... krv... krv...

I onda se djevojci činilo, da sluša topot kopitâ

konjskih i da bojni usklici prodiru do nebesa. I čuo se udar bijesnih mačeva i čulo se zujanje hitrih strjelica. A bilo je to sve tako strašno, jer se zarumenilo čitavo obzorje od požara spaljenih kućišta, naselja i sela.

I činilo joj se, da plače anđeo bijelih krila, anđeo, kojega je jasno spazila pokraj sebe, anđela, koji je držao veliki sjajni križ s trnovom krunom u ruci.

I bio je smiren taj anđeo od golemog straha. Ali to priviđenje trajalo je samo tren oka i nestalo je u tminu. No ostao je još dalje jezovit prizor bratoubilačkog krvavog, okrutnog, neizrecivo i neopisivo strašnog boja.

Ra`irenih ruku, otvorenih očiju gledala je golemo polje puno ljudskih lješeva i puno krvi. Otvoreni grobovi zijevali su, da proždru svoje žrtve. Oh, ona je dobro vidjela grobove, same grobove, stoljetne grobove, tisućljetne grobove.

A ti grobovi otvarali se i zatvarali. Punili se krvlju i kaljužom i iz njih je prodirao krik žrtava, koje je ugušila grdna neman na šumskoj klisuri.

Vihrovi su bučili oko nje i milijuni su dizali bijesno šake svoje proti njoj i uz strašne kletve urlali su:

— Prokleta zvijeri! Grom te ubio!

A zvijer se cerila, zlobno i prkosno, nesavladivo i prezirno, očito ismijavajući crve, ljude, što su pod njom gmizali.

— Luđaci! Što me rušite? Zar ne vidite, da sam vječna, da sam plamen neugasiv, da sam ponor, koji se ne da zasuti, da sam bura, koja ne prestaje, da sam majka straha vječnog i boli neutaživih? Zar ne vidite, da preda mnom lete crne ptice duhova paklenih, a mene da prati stotinu i stotinu bijesnih kurjaka, koji su namazani mašću i smolom, koju je svario sam Lucifer u dubini pakla? Luđaci! Što me rušite! Zar ne vidite, da sam mržnja, majka smrti, i da hoću, mogla bih vas sve potopiti u jazovima vječnoga ognja?

I golemi jauk čuo se crnom zemljom. I svi su stali bježati pomamno i ludo u očajnom strahu: i životinje i ljudi. Starci su padali ko snoplje, rušili se vitezovi i velikaši, seljaci i robovi, a djeca malena, koja nisu mogla trčati, bacala se na tla. A preko njih gazili su muškarci u oklopima i u seljačkim odoramа žene, koje su zaboravile stid i trgale odjeću sa tjelesa svojih i bacale u ponor dojenčad svoju. Bježale su i one, koje su nosile ljiljane u rukama svojim. A noge sviju ugrezle su do koljena u krv ljudsku, u krv oceva svojih, muževa svojih, žena svojih, u krv rođenu i sve je to bio kao ples smrti, iza kojega će doći propast svijeta. Sudnji dan, da, sudnji dan...

I onda je to viđenje nestalo i slijedilo je odmah drugo.

Goleme čeljusti grozne nemani rastvorile se, a pandže zvijeri raširile se, kao da hoće progutati cio kraj, cio narod, cio svijet jednim groznim, divljim, strastvenim zagrljajem smrti. Sudnji dan! Da, sudnji dan.

Janja je osjećala u svojem srcu i kostima sav užas nemirne i sablasne noći.

Ona je jasno vidjela, da ova grozna neman, koja sjedi na tvrdome gradu s golemim krilima, onakvim, kakva su u šišmiša, nije samo zvijer i neman medvedgradska, nije samo sablast prokletoga grada, već je gospodarica neumolna i bešćutna, koja obilazi čitavim svijetom od postanka zemlje do konca njezina. I Janja je dobro znala i osjećala, da će ta sablasna zvijer vladati tisuće i tisuće godina, daleko tamo, daleko u pokoljenja pozna, pa i onda, kad bude prokleti grad srušen, da ne će ostati kamen na kamenu od utvrda njegovih, a zvijer će urlati, bjesniti, klati i harati. Upaljivat će sela i gradove. Trgati živo meso sa kostiju bijednih ljudi i rugati se ljudima:

— Još se niste dosta klali. Još se niste dosta ubijali. Naprijed sinci moji, naprijed djeco moja! Naprijed!

Pred očima bijedne djevojke planula je vatra golema, požar užasan, koji je pretvarao mrklu noć u bijeli dan. I ta vatra proždirala je sve i sve se više bližila k njoj, k njezinu brdu.

Trublje su trubile, lanci su zveketali. Uplašeni konji vozili su kola upropanj, a odasvud se čuli jauci, plač, hropinjanje, stenjanje...

Janja zalama rukama i sjetivši se na svijetlu podobu, što je pred tren oka uza nju stajala, zavapi:

— Isuse, Bože, spasi nas, spasi!

Onda je pala besvijesno na zemlju i nije se više probudila, dok nije ružoprsta zora taknula zefirnim daškom njezino blijedo, ispaćeno lice.

IV.

KRALJEV BROD.

Bilo je blizu podneva. Sunce je obasjavalo mutne valove rijeke Save, koja se vijugala od zapadnih gora dolje prema Šćitarjevu između gustog vrbinja, puštajući na jugoistoku grad Gradec sa njegovim utvrdama i kulama i grad Zagreb, sijelo zagrebačkog biskupa i Kaptola. Nedaleko od Save isticao se još nedovršeni zvonik sv. Kralja, koji je stao graditi biskup Timotej.

K desnoj obali velike rijeke, koja je nabujala od neprestanih kiša, lijepom cestom jahala je četa vitezova preko zagrebačkoga (turopoljskoga) polja i približavala se prijevozu, Kraljevu brodu, koji je upravo sada stajao na onoj strani, kao da je znao, da će doći ti vitezovi — konjanici.

Da su to bili vitezovi i ljudi odličnoga roda, to su ljudi, vozari Kraljevskog broda, odmah upoznali.

Ispod vitezova igrali su pustopašni, vatreni konji odabrane pasmine, igrali su, kao da im još nije dosta dalekog puta, kojim su očito prošli, kako se to vidjelo po zaprašenim ormama i po onom znoju, što ih je oblijevao. Konji su bili prekriveni širokim željeznim pločama, a na njihovoj ormi

treperile su zlatne i srebrne kruglјice i bliještile na žarkome suncu.

Još više su se ljeskale srebrne kacige jahača vitezova, na kojima se tresle velike perjanice, crvene i bijele. Vitezovi su imali na prsima ocjelne oklope, preko kojih su bili otmjeno prevučeni svileni plaštevi. Na rukama su im bile rukavice od jazavčeve kože, prekrivene odozgo željeznim ljuskama. Na lijevoj ruci imali su velike štitove sa svojim grbovima. U desnoj su pak ruci držali dugo koplje. O bokovima su im visjeli ogromni bojni mačevi. Na nogama sjajile se zlatom i srebrom iskićene dokoljenice. I na prsima imali su vitezovi izvezene svoje grbove.

Na licima vitezova i njihovih pratilaca, koji su se isticali priprostijim odijelima, bio je sada neki svečani i veseli izražaj. Znali su, da su već blizu svome cilju.

A dalek je bio njihov put. Tamo daleko preko gora i dolina.

Četovođa mlad, jak čovjek, mirno je spustio uzde konju i jašio, a da nije već više od četvrt sata progovorio ni riječi. Činilo se, da razmišlja o poslanstvu, koje mu je bilo zadano. U nekom brzom nizu najraznovrsnijih slika prikazao mu se čitav put tamo od dalmatinskih krajeva i od žala Jadranskoga sinjega i divnoga mora. Putovali su preko krševitih primorskih strana ovamo u ovo veliko zagrebačko polje, koje se prostiralo, pokriveno klasjem i drvećem, zeleno u sjaju prosipanog zlata sunčane velike kruglje i u zlatu one nepregledne pšenice bjelice, koja se ljuljala od povoljnog vjetra, kao što se ljulja valovlje morsko, kad s njime razgovara veseli vjetar.

Dalek je bio put vitezova. Vidjeli su mnoge ruševine i razvaline starih zamaka i gradova, koji su stajali napušteni i zamrli još od tatarskih vremena. Bili su u čvrstim kulama i seoskim kolibama.

Prošli su divlje krajeve, gdje su samo kamenite ruševine govorile o prolaznosti ljudskih naraštaja, ali susretali su i vedre gorštake i bijele planinke, s vretenima u ruci i s kablima na glavi; i pastire sa stotinu ovaca i s milim frulama. Vidjeli su nebrojene zvijezde, koje su blistale kroz granate stabljike velikih šuma, iz kojih su izlijetale noćne ptice i plašile stanovnike onih krajeva svojim grobnim poklicima. Slušali su urlik divljih zvijeri, koje su bježale, kad su čule topot njihovih konja. I medvjedi i kurjaci puštali su ih u miru. Čula se samo lomljava šikare, u kojoj su se gubili.

Proživjeli su bure i oluje i grmljavinu nebesnih oblaka, crnih kao noć, a opasnih kao guje otrovnice. Prošli su šikarje i visoke hridine, ali i vesele, vedre livade, pune poljskoga cvijeća, što je treperilo od milja i bliještilo se draguljima i biserjem bistre rose. Slušali su i vedru pjesmu ševe milopojke u krasnom danu, kad im se majčinim pogledom smiješilo sunce, kao dobroj djeci svojoj.

I dobri Bog je dao, te su sada već blizu grada, kamo su imali stići.

Znali su, da će ih zagrebački biskup Ivan gostoljubivo primiti u dvorove svoje, i da je sada prošao čas njihovih patnja.

A proživjeli su na putu i mnogo nedaća. Više puta je prošao čitav dan, da nisu našli žive duše. Onda su se utaborili i samo svojim strjelicama imali su zahvaliti koji zalogaj. Drugi put ih je, kad su prolazili preko krševitih krajeva, morila žeđa: i njih i njihove konje. Sve su to oni sada sretno prošli i sada ih eto već u blizini velike splavi na Kraljevu brodu, na kojem su kraljevi ljudi pobirali brodarinu za krunu.

Trava je bujno procvala i mirisala. Po zemlji pasla stada, a oko Save lijetale divlje guske. Nad glavama im lebdili sokolovi i jastrebovi u velikoj visini, a čula se na mnogo strana i vesela starinska pjesma seljačkoga naroda, koji je pjevao i pri poslu svojem.

Sada su ih već veselo pozdravljale bijele crkvice i dražesne seoske kuće, drvene i lijepe, a daleko tamo zapazili su tvrdi grad na zelenoj Medvednici — Medvedgrad.

»Da, to je uistinu ponositi i veliki, tvrdi grad Medvedgrad«, pomisli četnik.

On taj grad nije prvi put vidio. I znao je njegovu povijest. Kad je tatarska divlja horda popalila pola Evrope i poharala svu zemlju od rijeke Šaja do Dunava, a onda prodrla do Jadranskog mora, stradao je i bijeli Zagreb grad. Divlji Tatari popalili su ga i razorili. A kad je Tatarin ostavio opustošene krajeve i kralj Bela mogao da se vrati u pokupske i posavske strane, našli su samu pustoš i rasulo. Od mnogih sela nije preostalo drugo, nego prah i pepeo. Na gariштima vidjeli se samo ostanci izgorjeloga drveta, iznakažena trupla mrtvaca i ostanci osakaćenih ljudi. Ljudi su stanovali kao zvijeri po šumama i špiljama.

I kralj i svi stanovnici uvidjeli su, da je nužno za obranu zemlje graditi tvrđave. I tako su bili iznovice sagrađeni ili popravljeni gradovi: Kalnik, Garić i Okić. Zagrebački je grad Gradec dobio utvrde, a zagrebački biskup Filip sagradio je Medvedgrad, da uzmogne čuvati i braniti svoje i crkveno blago na brijegu Medvednici, nedaleko od Zagreba, koje je brdo zajedno s okolicom kralj Bela darovao crkvi zagrebačkoj. Taj grad sagrađen je i zato, da bude obramba proti češkom kralju Otokaru, koji je ratovao protiv Bele boreći se za Štajersku, te je nasrtao u ove krajeve, sazidavši sebi grad Samobor.

— Eno, brate! — pokazao je vođa rukom najbližemu jahaču mlađemu bratu: — Ono ti je Medvedgrad.

— Dakle to je Medvedgrad. Tvrdi golemi grad, o kojemu već toliko pričaju, a nije sagrađen tako davno.

— Jedva je tome četrdeset proteklo godina, kad mu je po nalogu biskupa zagrebačkog Filipa

kanonik i starješina zagrebačke crkve Benko udario prve temelje.

— Vele, da je nepredobiv i da su ga gradili na strvini ogromnog surog medvjeda, da bude jak kao medvjed.

— Istom šta! — mahnu stariji brat rukom. — To su bablje priče. Grad je čvrst, golem, eto to je sve. Gora se zove Medvednica, i zato su prozvali grad Medvedgradom.

— A zašto se zove gora Medvednica? Ima li na njoj medvjedova?

— S one strane gore, gdje su silne prašume, ima ih još dosta. Ali u zagrebačkoj su ih okolici već posve istrijebili. No vuci se klate po gori pa dolaze i do samog Zagreba.

— Dakle je Medvedgrad biskupov grad, kad ga je biskup gradio?

— Bijes bi ga znao!

— Kako? Zar nije biskupov? — začudi se mlađi. — Pa čiji je onda?

— Svačiji. Biskupov, kraljev. Već je desetak godina, otkako ga dogotoviše, bio kraljev. Bela ga je radi ratne važnosti prisvojio i dao da njime upravlja naš rođak, slavni hrvatski ban Stjepko Šubić. Jedanaest su godina odonda upravljali Medvedgradom banovi i vojvode hrvatski u ime kraljevo, osobito za ratovanja Bele i češkoga kralja Otokara, koji je sagradio na granici svoje države Beli na prkos grad Samobor. Oh, onda je Medvedgrad dobro došao kralju Beli. Ta Otokarove su čete opsjedale i sam grad Zagreb. Kralj Bela čuvao je u Medvedgradu golemo blago. Da biskupa Filipa smiri, što mu je oteo grad, učinio ga je kralj Bela svojim pečatnikom i nadbiskupom ostrogonskim.

Mlađi pokaza opet rukom prema Medvednici i upita:

— Dakle je Medvedgrad kraljev?

— Nije. Rekoh ti već, da je svačiji. Ili da bolje kažem: vražji.

Mlađemu se bratu namrštilo čelo. Progunđa nešto i prekrsti se s nekim zgražanjem.

Kad je to stariji brat opazio, nasmiješi se gorko i jetko i reče:

— Tebe sablažnjuje, što sam rekao, da je Medvedgrad vražji — zar ne? A što drugo da i kažem, kad je već, prije nego što su mu stavili prvi kamen u temelje, postao kamen velike smutnje? Tek što je kralj Bela dozvolio Filipu, da gradi Medvedgrad, ustadoše protiv te gradnje i susjedni plemići i seljaci, a bome i neka silna gospoda velikaši, naročito oni od plemena Agina, toga silno bogatog plemena, koje posjeduje oko Zagreba mnoga zemljišta. Ali među prvima prvi ustadoše protiv gradnje Zagrepčani, stanovnici Gradeca. Ljutili su se, da pokraj Zagreba stoji još drugi tvrdi grad. Uzalud su slali biskupu svoje izaslanike građane, neka odustane od gradnje. Biskup je to odbio. A kad nije išlo milom, pokušaše silom. Više puta im je uspjelo navaliti na Medvedgrad. Oružani mačevima, strjelicama, lukovima, kopljima, sjekirama, toljagama protjerali su radnike, koji su gradili Medvedgrad, i prije nego što su mogli, da se opru biskupovi ljudi, srušili su građani započete zidine i skotrljali kamenje u ponore, koji okružuju grad. A krv, ljudska krv omastila je temelje gradu. Umirući valjali se borci niz strmine, uzdišući, stenjući i proklinjući... I prije nego li što je grad postao, već su ga mnogi proklinjali.

— Užasno!

— I jest užasno. Kad pomisliš, da je tu protekla bratska krv. Nije dakle trebalo u temelje grada ukapati strvinu od medvjeda. Grad je kršten u krvi bratskoj i zalijevan krvlju ljudskom. Ta građani su zagrebački po više puta kušali da provale u novi grad, koji je već isprvine izgledao, kao da će biti vječni neprijatelj njihovu gradu, kurjak, koji će otimati njihove ovce, jastrijeb, koji će im čupati srca iz grudi. Da, mora se priznati, građani

su se odlučno i odlično borili proti postanku mrkoga grada u svojoj blizini. I koliko su prije gledali s ljubavlju na svoju zelenu, šumovitu goru Medvednicu, sada su je stali gledati s nekom gorčinom i stravom. Krv, njihova krv tekla je po onim zidinama, a tekla je uzalud. Eh, to ih je, da to, ispunjalo nesavladivim gnjevom i silnom gorčinom. Činilo im se, da im e netko poprskao krvlju njihovu zlatnu bulu sloboštinâ, koju im je poklonio kralj Bela. Uzalud su građani kušali da razore Medvedgrad. Biskupovim ljudima pridružili se sada i kraljevi ljudi.

— I grad je sazidan?

— Kako ga vidiš. Pred nama se diže kao orao. A medvedgradski gospodari nisu nikada zaboravili na građanska kreševa. Zato su oštećivali gradske posjede, naročito one na podnožju Medvednice. Gradska sela Dedići, Gračani i druga, uvijek su bila prva kao žrtve zvjerskoga plijena.

— I građani se pokorili?

— Morali su. Kralj je kralj!

— I tako se sada Medvedgrad diže tamo u daljini.

— Diže se ponosit, silan i prkosit sa svima kulama i prostranim dvoranama i s kapelom sv. Filipa i Jakoba. Diže se s ogromnim svojim prednjim zidinama.

— Kapeli je dao ime zacijelo biskup Filip, osnivač grada?

— Da!

— A ti si već bio u gradu?

— Kako ne. Bio sam!

— Da li je uistinu tako lijep?

— Jest! Veći dio je sagrađen od tesanog četverouglastog kamena. Sjajan je to grad i golem.

— Čiji je sada?

— U ovaj čas je grad u rukama biskupa Ivana. Ali samo na pergameni. Uistinu je gospodar i

pravi vladar u tome gradu Grdun* porkulab, kastelan biskupov.

— Je li moćan taj Grdun?

— Silan!

— Da li je naš ili Andrijin?

— Na kuli se medvedgradskoj ponosno vije barjak našega kralja.

— Dakle naš?

— Naš.

— Ali on je samo porkulab... kastelan.

— Oh, ne, moj dragi. Grdun Grebengradski velikaš je, gospodar tvrdoga Grebengrada, župan je garićki, gospodar Đulinca kod Ivanića, vlastelin grada Mirogoja, što no ga je na starom Gradišću

* Stare listine latinske zovu ga Gardun ili Gardin: Gardinus castellanus de Medved. Po latinskim listinama zove ga Gardunom i Tkalčić u „Uvodu spomenika grada Zagreba" (g. 1889., str. XIV.) i Mirko Bogović u „Nevenu" 1856., str. 129. Gardin, kaže mu Ivan Kukuljević i Krčelić. Ja sam ga hrvatski nazvao G r d u n, jer sam uvjeren, da je onaj *a* umetnut po starim piscima ispred slova *r*, koji nisu mogli smatrati *r* samoglasnikom. Stari su pisali i sarce i serce umjesto srce. Grdun zove se i hrvatsko selo u župi Završje, kotara karlovačkoga, gdje su i sela Bridići i Petrići, Jelsa, Kolenovac, Stative, Judoborje i Modrušpotok. — Grdun je i krsno ime hrvatsko, kao što se vidi u listini od 30. rujna 1288.: „...Rados scilicet filii dictis fratribus nostris supradicti Rados et Gerdyzlaus commetanei..." (Tkalčić: Monumenta historica lib. reg. civitatis Zagrabiae. Diplomata 1003—1399., str. 62.). Radoš i Grdislav, sin Grdoslavov, bili su vlasnici zemljišta, štono su međašila sa zemljištem, koje je Miroslav Herkuk darovao remetskom samostanu. Tkalčićevi spomenici spominju i Grdaka (g. 1397.). God. 1461. izdao je župnik gojmerski Matko Grebečić povelju, kojom je darovao zemlju samostanu sv. Mikule na Gvozdu kod Modruša. Tu se veli: „...I na to su dobri ljudi ovodnici i aldomašnici i ki su bili pri tom ovdi: prvi je Mikula Višnjić, ki biše onda starješina bosiljevski, drugi Vale Kužić, treto sin G r d e, četvrto njegu sin Stipe..." („Vijenac" zabavi i pouci. Zagreb 1891., br. 47., str. 760.). Mislim, da imam dakle dosta razloga porkulaba „Garduna" pisati narodnim, hrvatskim imenom Grdun.

ili Staroj Vesi prema sv. Šimunu podigao pred kakvih sto godina knez Miroslav Herkuk de Mirogoj. Grdun još ima mnogo zemlje u Kratkom Dolu i Blizni.

— Dakle odličan čovjek i bogat?

— Silno!

— Pa što mu onda treba da uzimlje u feudum biskupska kastelanstva? Zašto je medvedgradski porkulab?

Četnik se nešto zamislio i nije odgovorio nekoliko časaka posve ništa. Gledao je pred sebe i motrio okolicu.

Onda se opet okrenu naprama svojemu bratu i reče:

— Tko da prodre u dubinu ljudskoga srca? Samo Bog vidi u srca i bubrege naše. Ipak, ja mislim, da je Grdun čovjek, koji zna, što radi, a sve, što radi, radi iz neugasive pohlepe za novcem i radi goleme taštine, koja mu izjeda sve kosti. Htio bi biti bogat kao Krezo, a glasovit kao Cezar. I da do toga cilja dođe, kušat će sva sredstva i dobra i zla i pred ničim se ne će plašiti.

— A veliš, da je naš? — upita zabrinuto mlađi brat.

— Naš je! — istisnu nevoljko kroz zube stariji.

I sada više nisu ništa govorili, jer su došli do zagrebačkog Kraljeva broda.

Bez ikakve neprilike ukrcala se četa u pojedinačnim skupinama na brod i prepustila se Savi.

Prvi je ušao vođa čete. U crtama njegova lica pokazivala se odvažnost. Njegove velike, smeđe trepavice zasjenjivale su žive crne oči. Obrvice bile su snažne i nakostrušene, a nos ravan, tek se nešto svinuo. Lice mu je bilo garavo od sunca, a čelo visoko. — Bio je u naponu snage. Širokih ramena. Ponosni njegov stas pa i ono uslužno ponašanje njegovih pratilaca pokazivalo je, da je to odličan vitez i čovjek vrijedan u svome rodu i narodu.

Njegov crni konj hrzao je pod njim i podrhtavao. Vidjelo se, da se na splavi, što je brodila velikom vodom, plemenita životinja ne osjeća dovoljno sigurna i da, vikla inače junačkom boju i mezevu, jedva čeka, da se domogne tvrde zemlje.

Njegov je gospodar očito vidio bojazan svoga miljenika i zato ga je potreptao svojom rukom po vratu, umirujući ga nekim ljubeznim riječima.

— Budi miran, moj dobri druže. Odmah preko rijeke odsjest ćemo kod one ribarske kolibe, da se odmorimo. Dobit ćeš sijena i zobi. — To je govorio tiho svome konju, a onda reče glasno: — Kad izađemo sa broda, počinut ćemo kod one kolibe. Odmorit ćemo se i pripraviti na ulazak u biskupski dvor, koji nam više nije daleko.

Nekoliko časova zatim bila je čitava četa prevezena preko Save. Pred kolibom ubogoga ribara poskakali su vitezovi s konja.

Klanjajući se duboko do zemlje pristupio je ribar pred gospodina, koji je vodio četu, i pružio mu kruha i soli po starom običaju svojih djedova.

— Dobro mi došli, svijetli knezovi Leonardo, Ivane, knezovi Frankopani, knezovi krčki, vinodolski i modruški. Dobro mi došli, svi vi vitezovi, koji pratite svijetle velmože.

I ribar se klanjao duboko na sve strane prema svakome vitezu.

Međuto je knez Leonardo pristupio k ribaru i uzeo nešto hljeba i soli iz njegovih ruku.

— Da si mi zdravo, Dragane. Veselim se, da te vidim. Još si živ.

Dragan se ribar nasmiješio, pa je pri tom pokazao nekoliko zdravih i kao alabastar bijelih zubi.

— E, hvala Bogu, živ sam. Lovim ribu i životarim. Gradska mi je općina dala ribolov u najam, kao i nekim drugim ribarima.

— A ima li obilno ribe?

— Pa, kako kada, gospodine kneže. Koji puta po vas dan lovimo, pa ništa. Oni preko Save imadu više sreće.

— Pa zašto ne kupuješ ribu od prekosavskih ribara i nju ne prodaješ?

Na to je ribar Dragan zlovoljno potresao glavom:

— E da, ne dadu to gradska gospoda.

— Zašto ne?

— Gradskim je zakonom zabranjeno nama gradskim ribarima kupovati ribu od prekosavskih ribara. Takvu bi nam ribu gradsko poglavarstvo odmah zaplijenilo i još bismo bili kažnjeni.

— Tako... tako... — prekinuo ga knez Leonardo i nasmijano ga upita: — A kako ti, i kako tvoji?

— Da prostite, odgajam svinje. Da prostite, moja žena — ovo je spomenuo, kao da se stidi — zdrava je, a tako i djeca. A bi li gospoda velmože šta prigrizli ili ispili? Imam mlijeka i zobenice.

— Hvala. Ne trebamo ništa, ionako smo na domaku Zagreba. Tek počivamo časak, da se odmorimo, pa da uđemo u grad svježi i čili.

Knez Leonardo skinuo je oklop, a tako i knez Ivan i ostali vitezovi i posjedali po travi po svojim plaštevima.

— Pa nismo mi trebali da ovdje čekamo — reče knez Ivan. — Mogli smo još dojašiti do biskupova grada, kad smo već tako blizu.

— Pusti ti mene. Ja vodim četu. Treba da mirno i sabrano uđemo u grad, kao pravi vitezovi, a ne kao izmoreni, ispaćeni i gladni nevoljnici.

— Tako valja! — odvratiše svi vitezovi.

Doskora su stali da se oko njih kupe seljaci i seljanke, da vide, kakva je to kićena četa velikaša. Svi su se divili i konjima i ljudima. Osobito onim skupocjenim odijelima. Mora da su to velika gospoda. A kad im je Dragan rastumačio, da su to knezovi i velmože, onda se nisu mogli dosta nadiviti. To su dakle moćni knezovi iz primorskih strana. Njihova imena bila su poznata i u Zagrebu.

U nekom strahopočitanju udaljili su se od čete i gledali tek onako izdaleka na nju.

— Juh, kakvi su, vesela im majka. Baš kanda su ih vile rodile. A konji kao da su pravi vilenjaci. Iz nozdrva im vatra sijeva. A oči su im kao munje s neba.

— Ej, vi ljudi, — oglasio se najednom knez Leonardo. — Što tamo stojite, kao da me se bojite? Dođite bliže!

Knez im se ljubezno smiješio i mahnuo im rukom, da pristupe. Ali nitko nije stupio bliže, već su se još i dalje odmakli.

— Gdje ćemo mi? Nije dobro s velikom gospodom trešnje jesti — reče jedan.

Ljudi su potvrđivali te riječi, nešto se smiješili, a nešto opet glavom kimali, ponavljajući u sebi te riječi, koje ih je naučilo davno iskustvo. Uz najveće poštivanje, koje su pučani iskazivali velmožama i plemićima, uvijek se na njihovim licima pokazivalo neko tajnovito nepovjerenje i neka bojazan, koja im od tih vitezova prijeti i onda, kad im darove dijele kao i onda, kad s njima lijepo postupaju i kada im u lice sipaju dobre riječi. U njih je bio, kako su i sami govorili, osjećaj konja, kojima gospodar daje zobi, a u drugoj ruci drži bičalo s bičem.

— Ljudi Božji! Što se bojite? Što se plašite? Zar mi nismo vitezovi hrvatski? Ponašate se, kao da niste iste krvi i plemena, zar su vam vile mozak ispile? Svi smo mi isto, kao da smo se ovdje rodili. Ta i sami znate, ma da smo već davno izgubili kraljeve svoje hrvatske krvi, ipak smo i danas isto, što i prije dvjesta godina, kada smo imali nezavisne vladare svoje krvi. Vi sami znate, da čuvamo svoje pravice i da smo ih očuvali i pod kraljevima tuđe Arpadove krvi, nezavisno od Madžara. Pak što se onda tuđite od nas, koji smo vam oci i prijatelji? Vi se nekako tuđite od donjih hrvatskih strana. Vama je bliži Ostrogon od Splita i Krka. Zar ste zaboravili na našu prošlost? Zar vaše pjesme ne pjevaju slavu starih naših hrvatskih kraljeva?

— Pjevaju, pjevaju — odgovorili su starci.

— Pjevaju, pjevaju — odgovorile su bake.

— Pjevaju, pjevaju — odgovorili su muškarci i žene.

— Pjevaju, pjevaju — odgovorili su momci i mome.

— Eh, gospodine! — kliknuo je jedan od seljaka. — Bila su onda bolja i sretnija vremena. Znamo mi to. Nismo zaboravili. Kako bi? Od ustiju do ustiju ide od djedova do nas danas, kako je bilo ono krasno doba, dok smo mi Hrvati i Slovinci bili svoji gospodari na svojem. Ali da, tko ne će brata za brata, on će tuđina za gospodara. Lijepo si ti to, gospodine, nama iskitio o kraljevima naše krvi. A ded ti sada nama kaži, zašto vi velikaši hrvatski na svom saboru ne izaberete i opet kralja naše krvi? Vi jedni volite Karla Martela, a drugi opet Andriju. Jesu li to kraljevi naše krvi?

Ovaj upit zapanjio je kneza Leonarda, i on se našao u maloj neprilici, što da odgovori, premda je u toj stvari mnogo već raspredao i razmišljao.

Nenadani slučaj izbavio ga je, te nije trebao odgovoriti. U taj čas naime nastala je velika graja među čitavom svjetinom.

Kroz gomilu svijeta gurala se objema rukama seljanka, vičući i jaučući iz svega grla. Ljudi joj se uklanjali i puštali je naprijed. A ona je žurila i letila bez daha usopljena prema knezu Leonardu. Pa kada je opazila velikoga viteza, bacila se na tle pred njega. Obujmila mu grčevito rukama noge i stala kroz gorki plač i jecanje cjelivati skut njegove haljine. Trebalo je dosta vremena, dok su se razabrale njezine riječi:

— Ubijaju nas! Kolju nas! Ubijaju. Ubijaju.

— Pomoć, pomoć, gospodaru! Ubijaju nas!

Knez Leonardo prignuo se do seljanke i obima ju je rukama pridigao:

— Ustaj, ženo! Umiri se! I reci nam, što se dogodilo?

Ali žena se nije dala smiriti, već je neprestano vikala:

— Tko vas ubija? — zapita oštro knez Leonardo. — Tko vas kolje? Da ne lažeš ženo?

A seljanka nije prestala vikati, plakati, tuliti:

— Ubijaju nas divlji ljudi!

— Kakvi divlji ljudi?

— Ljudi kneza Grduna. Grdunovi ljudi!

— Grdunovi ljudi?

— Da, joj meni. Svi ćemo poginuti, svi ćemo propasti! — vikala je žena.

Kad je knez Leonardo čuo ime Grdun, nešto se lecnuo i za časak pokolebala se u njemu misao, da pomogne bijednicima. Onda se učini, kao da nije pravo razumio, i reče stresavši nevoljko glavom:

— Bit će to razbojnici, prostaci, a ne Grdunovi ljudi. Kako bi oni pljačkali i ubijali seljake? Ono su valjda obični lupeži, pa se samo kite imenom junačine Grduna.

Na te svoje riječi nije čekao odgovora. U taj se čas dosjetio, da je on pravi vitez, a pravi kršćanski vitez dužan je da štiti slabije i nemoćne u opasnosti protiv nasilja premoćnih silnika.

Zato je skočio na noge, a iz očiju mu sijevnu plamen odluke. Odlučio je da pomogne. Nije bilo vremena, da se krzma. Njegovo se lice zarumenilo žarom neobuzdane volje, da vrši Kristovu zapovijed, da pomogne bližnjemu u nevolji i da u Kristu, Bogu živome, bude otac i majka i brat bližnjemu svome, da tako zasluži vijenac besmrtne slave onda, kad mu ugasne ovaj zemaljski život, i kad ga stave u raku, ledenu i crnu raku, u kojoj počivaju njegovi davni i slavni pradjedovi.

I njegovi ljudi svi su poskakali na noge, kad su vidjeli pokret svoga vođe. Svi prihvatiše mačeve bojne i pohrliše, što su ih noge nosile, za knezom Leonardom.

— Ustajte, da spasimo malu braću u nevolji! — viknuo im je Leonardo.

A knez je Ivan dodao:

— Tako valja, brate kneže. Jer što učinimo ovim malima, Kristu smo učinili!

— Hajdemo, da pomognemo bijednima i — bio je jednoglasni odgovor, a čuo se nadaleko. Svi su na to poletili prema strani, koju im je pokazala žena. A kad su se približavali mjestu pokolja, čuli su jauk i urlik bijednika, na koje su napali razbojnici.

Ali kad su došli na čistinu, opazili su, da su došli prekasno. Već su trojicu seljaka s velikim kamenjem obješenim u vrećama oko njihova vrata bacili u Savu, koja je te bijednike za čas progutala. Ranjena i mrtva tjelesa druge desetorice seljaka ležala su izmrcvarena, isječena i razmrskanih lubanja u lokvama krvi.

Baki, koja je napadače proklela radi tog užasa i strahote, izbili su ti krvnici kamenom oči, istisnuli ih i smrskali joj očnice, da je pala bez svijesti na zemlju. Iz očiju joj je curila krv i oblijevala žute, navorane obraze.

I dok su jedni plijenili sve, što im se činilo vrijedno, i nosili iz koliba, da odnesu kao ratni plijen kući, drugi su uživali u bijesnoj okrutnosti, radujući se u opakom srcu svojem, kako u očajnom strahu majke grudima pritištu dječicu svoju, prikovane u strahu pred razbojnicima, i ne kušajući da kamo bježe. Ta bilo bi i onako uzalud, jer nije bilo kuta, kamo ne bi mogli doći ti njihovi zlotvori. Tako su mislili ti jadni stvorovi, a tijelo im je drhtalo kao šiba na vodi.

— Milost, milost! — vikale su majke.

A djeca im se stiskala još više na grudi.

Ali one nemani nisu poznavale milosti, to su majke vidjele u očima njihovim. I eto već im trgaju djecu sa grudi materinjih. »Bože! Jao nama!« vriskale su žene, lamajući rukama, kad su vidjele, kako primaju djecu u ruke, kako je vješaju za noge, a onda udaraju malim, nježnim glavicama o kamen.

— Pali, robi, tuci! — vikao je jedan od napadača.

A pred jednom koljebom stajao je svezan starac seljak. Ruke mu bile svezane odostrag. On

se nije mogao micati. Ali stajao je uspravno i neustrašivo. Znao je, što ga čeka — smrt, i da će za čas dva poći Bogu na istinu. Preporučio je dušu svoju Bogu i bio je miran i gledao spokojno svojoj smrti u oči: taj je starac sijede kose bio seoski starješina. On se usudio usprotiviti se napadačima u ime slobodnoga grada na gričkim goricama. I zato su ga oni osudili, da će mu zabiti čavao u glavu. Uzalud im je govorio o zlatnoj buli kralja Bele i o sloboštinama slavnoga grada. Uzalud se pozivao i na samoga kralja Andriju.

Užasan hihot razbješnjelih napadača zaorio je na riječi ubogog podanika gradske općine slobodnog i kraljevskoga grada Zagreba na gričkim goricama.

— Glupane! I ti se još pozivaš na ono kopile Andriju? Već mu je otac bio sin, ne kraljev, već palatinov, njega nije rodila majka sa zakonskim mužem, već s palatinom Dionizom. I ti još priznaješ za svoga kralja glupana, koji nas upropašćuje? Zaslužuješ dvostruku smrt radi gluposti i radi velike izdaje naprama zakonitome kralju Karlu. Čavao u glavu, koja je tako luda! Čavao u glavu!

I već se bio našao čavao, koji je bijedniku imao probiti glavu. I kladivo se tako brzo našlo, kladivo, koje je imalo taj strašni čavao zabiti u glavu i možđane jadnoga starješine. A starješina je uspravno stajao. Gledao gore prema nebu. Pobožno se prekrstio i zavapio:

— Čavlima su i mojega Krista Gospodina ranjavali. Zabili mu čavle u ruke i noge. Pripravan sam! Ali znajte, da sam ja žrtva nevina, a krv nevinih vapi za osvetom u nebo... Ubijte me! Raskomadajte me! Ja sam podanik slobodnoga grada, i znajte, doći će čas, kad će naš grad uistinu biti slobodan, i kad ćete vi silnici, velmože, bogatuni, plemići i naprižice, koji nas danas zlostavljate, ubijate, biti manji od makova zrna i kad ćete nas moliti, da vas zaštitimo od onih, koji su još slabiji,

još bjedniji, još potlačeniji od nas. Ali onda će biti prekasno! Luđaci, koji ste luđi od piškora, što se vrte u usijanom loncu.

— Dosta je! — viknuo je bijesno do krajnosti uzrujani vođa napadača. — Dosta je! Šta krzmate! Zabijte mu čavao u prokletu lubanju! Zar se date vrijeđati, glupani? Zar niste čuli, što su njegove pogane usne izvalile protiv nas? I takvoga buntovnoga lupeža puštate da živi, da buni svijet protiv nas i da nam kvari sve račune. Ne samo naše, već i svijetloga kralja Karla Martela.

Starac je na to pogledao pogledom punim duboke boli k nebu i šaptao molitvu. Ali više nije pokušao prozboriti niti jedne riječi. Znao je, da bi bilo sve uzalud, i da bi laglje ganuo kamene hridine, nego ove ljude bez srca i bez duše, ljude, koji u svojem divljem bijesu nisu štedili ni života nevine i nedužne dječice.

Čas je smrti njegove došao. Krvnik je već pristupio, da izvrši djelo. Ali u taj čas kao da je grom udario, kao da je potres potresao ovu zemlju. Začuo se glas silan i snažan:

— Gade nijedan! Prokletniče zmijski, što spominješ ime svijetloga i nada sve pravednoga kralja Karla? Ubijate, oslepljujete pravednike. Bacate u Savu nevoljnike. Cijepate glave onima, koji se ne mogu braniti, i sve to radite u ime onoga, koji bi vas zacijelo svojim pravednim sudom osudio na vješala ili lomaču.

Knez Leonardo mislio je, da će tim riječima upokoriti bjesomučne provalnike. Ali se kruto prevario. Njegov gromki glas uplašio ih je, ali na časak. Oni su uistinu pustili u miru jadnog starješinu i nisu mu zabili čavao u glavu. Ali vođa napadača usprečio se, ustobočio pred knezom Leonardom. Postavio se drskim pogledom pred njega. Podigao visoko svoje čelo i stao prijetiti krupnom šakom:

— Što se ti miješaš, gospodine, u naše stvari? Vidim po tvome odijelu i po maču tvojemu, pa i po ponašanju tvojemu, da si neki vitez otmjenog i plemenitog roda i plemena. Ne poznajem te. Ali sve mi veli, da nisi skorojević i da u tvojim žilama teče plemenita krv. Mislim, da znaš naša pravila. Ti nemaš pravo, da se miješaš u zemlju našu i u djedovinu našu. Što bi ti kazao, da se mi uplićemo u tvoje poslove, i da te spriječimo, kad kažnjavaš svoje ljude, svoje kmetove, svoje robove? Bi li tebi pravo bilo da ti mi oduzimljemo ono, što ti je dao sam Bog i sam kralj? Lijepo bi se zahvalio. A gle, ti ovdje zlorabiš gostoprimstvo naše.

Ali još uvijek se nije dao smiriti knez Leonardo, nego je vikao:

— Lupeži, razbojnici, ništarije! Gadovi, smradovi, ja ću vama pokazati! Kako smijete da ubijate i koljete nedužni i dobri naš narod?

I on uhvati svoj teški, veliki mač, da osveti nevine žrtve.

Ali sad se pojavi grbonja, malen i sitan sa izrezanim ušesima, i taj graknu glasom kao gavran golovran:

— Ti si veliki gospodin. Ti si velmoža. Vidim ti po grbu. Ne poznam te. I drago mi je, što te ne poznam, jer da sam ti sluga, prema tvojim riječima, koje si sada izustio, bio bih trava, koju gazi kopito konjsko. Bio bih kamen, koji baca bijes tiranina o hridinu, da se raspane i rastreska. Vidim, da si siledžija. Ali ja te se ne bojim! Ti nisi moj gospodar. Ti ovdje ne vladaš. S kojim pravom bacaš na nas pogrdne i surove riječi? Naš je gospodar Grdun Grebengradski i Medvedgradski. Ako ti nije pravo, što mi radimo, obrati se na našeg svijetlog gospodara gospodina Grduna. On je naša misao, volja, riječ. Mi smo samo ruke. Ali znaj, uvrijediš li nas, uvrijedio si njega. Uvrijedio si čovjeka našega kralja. Zar si za to došao?

Govornik je postigao svrhu svojim riječima, jer je kneza Grduna spomenuo kao svojega za-

štitnika, a knez Leonardo je imao dužnost, baš da govori u tajnom poslanstvu s najjačim ljudima kraljevstva s ovu stranu Save, s biskupom Ivanom i knezom Grdunom, porkulabom medvedgradskim. Bio bi loš početak njegove misije, da se zamjerio Grdunovim ljudima, koji su sve to radili po Grdunovoj zapovijedi. Ne, ako je knez Leonardo htio da izvrši odluke slavnoga kneza Pavla Šubića i njegova sina Mladena, nije smio da se zamjeri jednome od najvećih velikaša kraljevstva, Grdunu, koji je slovio kao onaj, koji može silno djelovati u poslovima važnim za vlast novoga hrvatskoga kralja. Zato je knez Leonardo Frankopan promišljavao, a da nije izrekao niti jedne riječi.

U taj čas dotrčala je bijesno, divljački raspuštene, raščupane kose, napola razderana odijela žena, koja je iskolačenim očima, izobličenim licem kao furija stala da viče :

— Srđe i zlodusi zlopogleđe i bijesovi, đavoli i vještice, svi neka ustanu na tebe, prokleti čovječe ! Oslijepio mi majku ! Ubio mi oca ! Rastreskao mi na ognjištu glavu jedinca moga, i tvoji su ljudi oskvrnuli tijelo moje. Tri tisuće strašnih gmazova neka te izjedu, a tvoje tijelo, kada crkneš, neka probada trostrukim trozubima tri stotine tisuća đavola!

I opet je nastao hihot četovođe provalnika i njegovih ljudi.

— Ha-ha-ha, hi-hi-hi ! Babo, babo, na krive si se namjerila. Mi smo samo ruke, koji izvodimo naloge svoga gospodara Grduna Grebengradskoga i porkulaba medvedgradskog.

Ali baba je vikala, baba se pjenila od jada i mržnje :

— Bile proklete ruke i glava. Bio proklet i vaš gospodar Grdun i vi i vaš grad Medvedgrad !

Svi su bili potreseni iza ovih riječi nevoljne nesretnice. Najviše pak sam knez Leonardo Frankopan. Znao je, da se na takav način ne će steći ljubav naroda naprama kralju, kojega je on imao

zastavu da zasadi u ovim krajevima. On je imao da sije ljubav u čitavom hrvatskom i slovinskom narodu, a eto jedan od pristaša kralja Karla, jedan od njegovih prijatelja baca u narod zublju prokletstva i mržnje svojim nedjelima i krvoločnim navalama. Sve radi, kao da hoće, da se Andrija učvrsti.

Stoga je sada knez Leonardo okrenuo svoje lice spram naroda, koji se tu bio skupio. Smatrao je dužnošću da progovori :

— Narode ! Vidim, da ti se događa nepravda. Vjeruj mi, da ću ja uzeti tvoju pravednu stvar u svoje ruke. Vjerujte, krivci će biti kažnjeni. Ja ne vjerujem, da je dični i veliki Grdun sve ovo odredio.

Na to se čuo glas odvažan i smion, koji ga je prekinuo :

— Knez Grdun nije niti velik niti dičan. On je izrod pakla i rodio se iz krvi samoga Sotone.

Grdunovi ljudi htjeli su u taj čas da provale kroz svjetinu i da uhvate smionoga govornika, ali taj je bio neustrašiv. U ruci mu je zasjajio bodež. Uz užasan smijeh pokazao je taj bodež svima i zavitlavši njim viknuo, da je cio narod čuo :

— Tko mi se približi, bit će žrtva smrti. Vidite li ovaj bodež? Ovaj moj bodež ne će biti miran, dok se ne zabode u srce vašega gospodara i silnika Grduna ! Prije me ne ćete usmrtiti i prije me ne ćete naći.

Vojnici i pristaše Grdunovi uzalud su se trudili, da uhvate smionog drznika. Taj se bio davno protisnuo kroz redove seljaka i sakrio, a po svoj su ga prilici i sami seljaci uzeli u svoje okrilje i pomogli mu da pobjegne.

Ozlojeđeno se vratio vođa Grdunovih ljudi na svoje mjesto. Jedino se tješio, da je već prije dvanaestoricu ljudi otposlao okovane u čvrsti Medvedgrad, kao roblje današnjega dana.

Uzalud je knez Leonardo na molbu rasplakanih žena tražio, da se uhvaćeni njemu izdadu.

Vođa Grdunove čete reče :

— Utamničenike poslali smo na Medvedgrad. Hoćeš li ih spasiti, obrati se na našega kneza Grduna. Mi smo ruke, a on je glava.

Iza svega toga rekao je knez Leonardo narodu:

— Čuj me, narode! Ako danas moram popustiti, jer mi je knez Grdun prijatelj i pristaša istoga kralja, to nemoj misliti, mili narode, da ne mislim s ljubavlju na tebe. Radi naše opće slobode i općega spasenja, gdje svi moramo da budemo složni u borbi protiv neprijatelja, moram da tek ispitam, kako da se tebi narode pomogne. Ali kada dođe čas, ja ću sam izviditi tvoje pravo i odlučiti. Da, meni je najtoplija želja srca mojega, da vas vidim, gdje vi svi skupa stupate pod zastavom mojom, zastavom jedinstva, slobode i nezavisnosti kraljevstva hrvatskoga. A to će istom onda da nastane, kad se krv naše krvi ujedini u jednu državu. Moj je narod u Bosni, u Dalmaciji, u Primorju, u Slavoniji, u Hrvatskoj, svagdje, gdje hrvatsko srce bije i hrvatsko srce kuca. Naš dični knez Pavao Šubić već je ujedinio veliki dio naših krajeva pod svoju vlast. I svi mu se Hrvati klanjaju, kao velikom banu i kao vladaru velikog naroda jednoga jezika i jedne krvi. Mislim, da ćete i vi to shvatiti. Veliki će knez Pavao Šubić i njegov sin Mladen s nama, koji smo se s tim velikanima udružili, spasit sve vas od Madžara, od Venecije i od svih dušmana. Naši mudri pređi mislili su, da će u zajednici s Madžarima odoljeti zajedničkim neprijateljima, naročito Mlecima i ugovorili su s njima dobar ugovor. Da, ugovor je bio dobar, no Madžari su bili zli. Istina je, sve do pred par godina oni su taj ugovor poštivali. Mi smo imali nezavisne vojvode. Mi smo sami gospodarili svojom zemljom i svojim novcima. Sami smo kovali novac i Madžarske nismo priznavali. Svojom smo krunom krunili kraljeve naše, a ne madžarskom. Ali sada su nam stali polako sve otimati i oduzimati. Stare pravice. Stare pergamene. Umjesto Hrvata šalju nam tuđince za banove. Vojvotkinjom nam postavljaju

Mlečanku Morosini, krvnu neprijateljicu Hrvata i Slovinaca, koje ona, ma da je majka kraljeva, kao rođena Mlečanka ne može da voli. Mi smo još do nedavna vjerovali u Madžare, kao braću, ali sada znamo, da je to bila zabluda i glupost. I sada treba sve da poradimo za slobodu i ujedinjenje svih nas. Dosta dugo smo se borili i svađali. Ovaj današnji krvni događaj kod Save, koji smo mi slučajno i nehotice doživjeli, daj Bože, da bude posljednji takav događaj. Odsele, daj Bože, da se složimo onako u jednoj misli, u jednoj sreći, kako smo jednog jezika, jedne krvi, sinovi jedne otadžbine.

Knez Leonardo, oduševio se u svom govoru. Uživio se u svoje misli. Mislio je, da će naći odjeka u ovom potlačenom i izmučenom narodu, bude li mu govorio o slobodi i sreći. Ali ubrzo se razočarao. Vidio je, da ga gleda narod nekako glupo, bez shvaćanja, nepovjerljivo i uplašeno.

Jedan od puka čak reče:

— Sveto pismo veli: „Čuvajte se krivih proroka". Tvoje riječi lijepo zvuče, ali tko nam jamči da nas ne varaš. Velika su gospoda već naš narod prevarila tisuću puta. Ti si možda valjan i dobar knez, i mi ti rado vjerujemo. Ali i ti si jedan između tisuća. Pa ako i tebi vjerujemo, ne možeš nam jamčiti niti ti sam, da tvoji drugovi plemići i vitezovi jedno misle kao ti. Ne, ne! Ove su tvoje riječi slatke i mile kao med, ali mi im ne vjerujemo, i ako tebi i vjerujemo, ali tvojemu prijatelju Grdunu i ostaloj gospodi ne možemo vjerovati.

Knez je Leonardo bio u čudu.

Svi su pučani jednoglasno govorili:

— Mi tebi, kneže Leonardo, vjerujemo i nikome više!

I onda je još neka debela, krezuba baba kroz nos zatrubila riječi, koje su kneza Leonarda prenerazile.

— Ti to sve nešto pričaš o našim kraljevima naše krvi. Da su što vrijedili, i danas bi vladali. Ali oni su bili daleko od naroda, baš kao i svi vi

naši tobože velmože. Bog vas ubio! Bio vladar krvi naše ili tuđe, svejedno je, samo ako pazi, da nam je trbuh pun. Što je više tvoj, više ga se boj! Ako je rana duboka, onda znaš, da ti ju je brat zadao. Hote vi do vraga svi knezovi. Uvijek ste nam pijesak u oči sipali. Ja sam samo priprosta zagrebačka građanka, ali, hvala Bogu, u našem gradu ne priznajemo nijednog plemića, da je nešto drugo, nego mi građani. Mi građani pak vjerni smo podanici Andrije. On je naš kralj. Ne pitamo, je li on naše krvi ili tuđe. Samo neka nam pušta naše pravice. Drugo nam i ne treba. Pa da imamo svega dosta u kruhu i ruhu, u jelu i odijelu, i medovine i vina i ono, što nam srce želi. Je li kralj Švaba ili Talijan, baš je svejedno. Tko da više, on je naš.

S babama se knez Leonardo nije htio da nateže u pravdi. Zato nije ništa odvratio.

Ipak nije mogao da posve ušuti i zato reče u polak šale:

— Teško narodu, u kome babe vladaju, blebeću i kao žabe krekeću.

I već se našao deran, koji je načinio stihove:

Baka Kata brkata
Dugih, crnih nokata
Najela se ludih gljiva
I ostade živa.

Tako su baku ušutkali. Grdunovi se ljudi sklonuli, da puste starješinu i da odu iz sela.

I narod se polagano stao razilaziti. Samo seljaci iz blizine stali su mrtvace nositi u kuće uz plač žena narikuša. Druge su opet pomagale ranjenicima.

Starješina pak seoski približio se knezu Leonardu, pred kojim se duboko pokloni i reče:

— Ti si mi, kneže, spasio život. Hvala ti. To ti ne ću nikad zaboraviti i možda će kucnuti čas, da ću ti za to plemenito djelo moći zahvaliti.

Ja sam samo ubogi seljak, kmet grada Zagreba, no nepoznati su putevi Providnosti Božje. Bog često bira male, da spasi velike. Hvala!

Knez mu Leonardo pruži ruku, koju seljak od srca poljubi.

Malo je samo potrajalo časova i već su knez Leonardo i knez Ivan sa svojim ljudima sjedili na sedlima svojih konja. I opet čas dva, oni su letili brzo prema Zagrebu.

A kada su već njihovi konji dokasali savskom cestom do velikih močvara, koje su se pružale ispod grada, ugledali su vitezovi gornji grad Gradec okružen jakim zidinama i na desno prema istoku utvrđeni drvenim stijenama biskupski grad Zagreb, opasan širokim opkopima.

Dojahavši do velikih Kaptolskih vrata, dali su vitezovi znak trubljom, a stražar na najvišoj kuli dao je znak stražaru-vrataru, da ih pusti. Na to se spustio most lančanik i zaškrinula su teška, ogromna vrata željezom okovana. Preko mosta uđoše toptajući konji i vitezovi za kojima se opet zatvorila vrata i podigao diživi most.

Vitezovi su sada bili napokon u Zagrebu, u gradu biskupa Ivana.

V.

U BISKUPOVU GRADU.

Na Kaptolu ležalo je golemo tesano kamenje. Ležali su tu i balvani, ogromni stupovi i grede. Sve je bilo spremno za novu prvostolnu crkvu. Prva prvostolna crkva zagrebačka užasno je postradala za tatarske provale, kad su »pasoglavci« provalili u utvrđeni Zagreb, jer su mislili, da će ovdje naći kralja. Kad su saznali, da se kralj već davno sklonio drugamo, njihov bijes nije imao ni konca ni kraja. Sve, što im je došlo do ruku, poubijali su, orobili i spalili. Tako su porobili, razorili i popalili i zagrebačku katedralu, koja je nakon svog posvećenja jedva četvrt stoljeća stajala,

a bila je prekrasan spomenik, najljepši hram, što su ga posavske strane vidjele, sazdan u čistom romanskom stilu. Silni narod vrvio je sa svih strana domovine u taj hram, da se Bogu pomoli i da se nadivi ljepotama vajarske i graditeljske umjetnosti. Onda je došao čas, kad je taj velebni hram neprijatelj tako razorio, da se više nije moglo niti pomišljati na kakav popravak.

Zagrebački biskup Stjepan, kada se s pobjeglim svećenstvom, plemstvom i građanstvom vratio u Zagreb, našao je samo puste razvaline i crno garište svoje crkve. Da ipak ne prestane služba Božja, sagradio je biskup Stjepan tik do biskupskog dvora malenu, ali lijepu crkvicu sv. Stjepana, prvomučenika, svog imenjaka. Ta crkvica, u ranom gotskom slogu građena, imala je ulaz s juga. Sam biskup Stjepan nije još mogao ni pomišljati na novu katedralu.

Nova katedrala na novom mjestu stala se graditi tek za biskupa Timoteja. Taj biskup je počeo graditi najprije svetište, a sagradio je kor i apside slično krasnim gotskim crkvama, onoj sv. Urbana u Troisu i stolnoj crkvi u Regensburgu. Ovako dograđeno svetište doskora se počelo upotrebljavati, davno prije, no što se je mogla dovršiti crkva.

Već za biskupa Timoteja postavljeni su temelji i dvama zvonicima, koji su bili eto dograđeni do prvoga sprata. Sve je to bilo građeno u obilježju najstarije gotike.

Velikoj zamisli, kako ju je zamislio graditelj biskupa Timoteja, nije pogodovalo vrijeme. Hram se dizao, ali dovršena su tek tri kora i pročelje t. j. svetište i pobočne kapele blažene Djevice Marije i sv. Ladislava, te sakristija. Preostali prostor među ovom gradnjom ili stari ostatak prve zagrebačke katedrale ležao je još uvijek nedograđen u ruševinama.

Među balvanima bijeloga mramora stupao je biskup zagrebački Ivan sa svojim tajnikom i govorio o svemu tomu, o toj tužnoj prošlosti prvostolne crkve zagrebačke.

Biskup je uzdahnuo:

— Kakva li su to vremena! Iza biskupa Timoteja, koji je počeo tu prekrasnu gradnju crkve, kao da se i nije dosele ništa radilo.

— Pa i kako bi? I tko bi? — odvratio je kanonik zagrebački Gogan, tajnik biskupov. Bio je to čovjek krupan i debeo. Visok, pravi gorostas, dok je biskup bio malen, ali košćat. Biskupu je bilo nešto preko četrdeset godina. Vlasi crne i guste. Usnice mu se isticale izrazom željezne odlučnosti. Čelo mu je bilo navorano, a iznad nosa dvije okomite vore prikazivale su ljutinu. Na vrh glave vidjela se zarasla već usjeklina, koju je biskup dobio prigodom neke bitke, u kojoj je kao mladi klerik sudjelovao na viteškom konju s mačem u ruci.

— Da, da, danas nisu pogodna vremena, da ziđemo i gradimo! A srce me boli, kad vidim, kako u ruševinama leže stare zidine, dok se na novim već nabralo korova i drača. Šest godina je tomu i više, da je revni biskup Timotej pokopan u lijevoj apsidi, u kapeli Bl. Dj. Marije, u kojoj je godinu dana prije, na 21. kolovoza, posvetio oltar njoj u čast. Više od dvadeset godina on je taj naš hram revno gradio. Čast mu i dika. Mi pako, njegovi nasljednici, nismo ništa uradili.

— Pa i kako bi — prekinu ga Gogan. — Kako i bi? Neposredni njegov nasljednik, biskup Antun, sjedio je na zagrebačkoj biskupskoj stolici samo nekoliko mjeseci, a ti, dobri moj biskupe, zar si ti i mogao pomišljati na to u ono užasno doba, kad je potamnjela kruna sv. Stjepana i kad je vladao razbludnik, ženskar, pijanica i bezbožnik Ladislav Kumanac, za kojega ne znamo, da li je i umro kao kršćanin. Mjesto da vlada, vucarila se ona benetina po poganskim, kumanskim šatorima, kao ciganin, dok ga nisu sami Kumanci umorili. Za njega se otimala naša imanja. Iste pobožne zaklade

plijenile se i grabili se crkveni novci. Pa otkuda onda novaca za gradnju? Zar nisu nastali nemiri i bune? Domaći razdori i kreševa? Gradovi su opustjeli. Sela popaljena. Bogati velikaši crn kruh jedu! Koliko li je plemića moralo da postane nevoljnim i bijednim kmetovima. Zar nisu došla u porabu umjesto poštenih kola, dvokolica, koje je narod prozvao Ladislavovim kolima. Radi neprestanih pljenidbi nestalo je i životinje, koja tegli. Nestalo je goveda, volova, krava, konja, magaraca, mula. Pa što onda. Eto mjesto tih životinja, stavljaju jaram na ljude i upregu ih u ta kola. Krasna vremena. Divna vremena, naročito tamo preko Drave.

Kod nas je ipak nešto bolje — usprotivio se nešto biskup Ivan.

— Jest bolje, jest bolje. Ali zar imaš novaca da gradiš? E pa daj, udri lopatom u zemlju, reži kamenje. Udari kladivcem o mramor. Otvori kesu. Sipaj dukate! Pa da vidiš, sutra ću ti ovamo domamiti tisuće tesara, tisuće klesara, koji će ispuniti ovaj trg i vikati i bučiti i klesati i rušiti i bušiti i udarati batovima, da će ti se u glavi pušiti i da ne ćeš moći poslije podne obdržavati, omiljelu ti »sijestu«.

Kanonik Gogan mahao je gojnim rukama, sve se uznojio od tog svog govora, koji je tako brzo izgovorio, kao da ga je naučio na izust.

Biskup je časak ozbiljno slušao tu bujicu brzih riječi svojega tajnika, a onda ga prekinu i reče:

— Otvori kesu! Otvori kesu! To je lako reći, ali teško učiniti. Za biskupa Stjepana mogli smo se ponositi. Mogli smo još misliti, da se biskupija zagrebačka otrgne od kaločke i madžarske hijerarhije i da postane složivši se sa splitskom, samostalna, hrvatska nadbiskupija. Ali danas? Možemo li misliti na posebnu hrvatsku crkvenu pokrajinu? Tatari nam popalili crkve i dvorove, a u samom narodu ima ljudi, koji više ništa ne drže

do vjere. Divljački i zvjerski zločini svaki se dan događaju pred našim očima. Istina jest, da je biskupu Timoteju pošlo za rukom, da popravi sve, što se popraviti dalo, da je i opet vratio sjaj zagrebačkoj biskupiji, da je popunio župe i povratio ovamo dične redove: Cistercite, Dominikance, Pavline i Franjevce. Ali od njegovih vremena mnogo se promijenilo. Posljednji Arpadovci kao da su poludili. Krše bestidno ugovor, koji smo ugovorili s njima i njihovim kraljem Kolomanom. Slabo oni mare za ono, što mi pravedno tražimo. Pa i kako će tuđa krv da ljubi našu? Tuđi kralj potpomaže svoje zemljake i neprestano radi, da Hrvatsku raskomada, oslabi, uništi. Naše su pravice ostale još samo na pergameni, dok ih krvi žedna ruka tuđina vladara ne razdere i ne baci u vatru. Omrazuju narodu naše svetinje. Doseljuju u naše krajeve tuđi živalj. Banove naše, te stare i prastare naše dostojanstvenike, zastavnike prastare naše slobode, postavljaju i skidaju po svojoj volji, a da i ne pitaju, što mi Hrvati o tome mislimo. Da, i tuđince, ljude tuđeg jezika, koji ne poznaju duše niti srca našega naroda, postavljaju za banove. I ti banovi, prava sprdnja za Hrvate, skutonoše su kraljevi, krvopije, hrtovi kraljevi, koji liže pete kralju, a zubima glođu narod. A ako se još i svidi gospodinu kralju madžarskome, da namjesti kojega Hrvata na svom dvoru u kakovo važno dostojanstvo, onda znamo, koliko ura tuče. Onda se možeš mirne duše kladiti, da je taj Hrvat dostojanstvenik ulizica, prišipetlja, da se otkinuo kao suha grana od stabljike roda hrvatskoga i da je postao rob tuđinca i kuja uz kraljevu trpezu.

A ta pseta gora su često od tuđinca. Postupaju s plemićima kao s kmetovima, a bijednom kmetu zaviđaju koru hljeba i gone ga s ognjišta gola i bosa. Oni ne pitaju, što je Božje, što je naše po pravdi Boga velikoga. Spomeni se samo Ivana, Nikole i Henrika Gisinga. Ti pristaše Andrijini, što su uradili našem predšasniku biskupu Timoteju? Ne znam,

da li se ti spominješ, ali ja sam to doživio. Biskupa sam Timoteja na svoje oči vidio, kako mu krupne suze teku iz očiju, kada je začuo za njihova nedjela. Oni su biskupov posjed Vašku kod Drave tako poharali, da je preostalo tek nekoliko stanovnika. Tom se zgodom smrzlo i pet žena, jer su ih silnici otjerali iz njihovih koliba. Navalili okrutnici oboružani na selo i, jer je zapao visoki snijeg, da nisu mogli ovce i koze oteti i kući odvesti, pozaklali su sve i svukli s njih krzno. I ostale su biskupske posjede tako uništili, da su postali za biskupa bez koristi. A što je još gore, onaj razbojnik i javni lupež tako je dugo mučio, zlostavljao biskupove ljude, da su svi poginuli.

Tu ga kanonik Gogan prekinu i reče:

— Da. Imaš pravo, svijetli biskupe. Ali varaš se, da tako rade samo velmože kralja Andrije. I naši rade isto takva zlodjela. Nevina krv teče potocima. Kralj razbludnik i pijanica Ladislav nije se brinuo, da nam pomogne. Zato ga i jest stigla kazan Božja.

— Ali ta kazan stizava i nas. Narod nam je podivljao, narod se dosta otuđio od svete vjere svojih otaca. Smrtonosna kuga krivovjerske opačine — bogumila — još nije u našim nekim krajevima iskorijenjena. Treba nam svaliti ogroman posao, da se narod odozgora dolje i odozdo gore preporodi. Treba zidati hramove živih srdaca, kreposnih i svetih, hoćemo li, da nam kameni hramovi ne ostanu prazni. Treba obratiti svoju ljubav prema svetome gradu, u kojem stoluje Otac i pastir naroda, stožer, oko kojega se vrti svijet. A treba početi iskorjenjivati one, koji gaze vjeru, nadu i ljubav u narodu. Treba za uvijek odagnati one, koji su nas uz banove tuđince darivali tuđincima i u drugim častima Treba istrijebiti iz naših krajeva one, koji prodavaju posjede naših, dičnih pređa Madžarima za nagradu. što nas gnjetu i gnjave. I tako su se ugnijezdile kukavice u lastavičje

gnijezdo, i tako su umjesto sokola na hrastove prašume naše sjeli gavrani crni i sove ušare. Pa da to mirno gledamo? Pa da to ruglo od države ne srušimo? Arpadovci su u potpunom rasulu. Mi već treba da jednom pljunemo na njih. Treba da sami prije uništimo neprijatelja, nego li što on nas proždre. A tome treba novaca, mnogo novaca. Ti veliš, daj otvori kesu. Sipaj dukate. Gradi crkvu. Hej, moj Gogane, moj Gogane, riječi su ti pogane. Zar ću graditi hram za tuđince, koji naseljuju našu domovinu? Zar ću graditi hram za one, koji nas mrze? Zar ću graditi hram za gomilu, koja ne će znati jezika miloga naroda našega? Ne, tisuć puta ti velim, ne. Najprije ću sagraditi dom velik, dom snažan, narod jak, narod slovinski, narod hrvatski. Salus patriae suprema lex esto! Spas domovine neka je prvi zakon. Jesi li čuo, moj dobri Gogane!

— Jesam i vesele me te riječi! Kao da si ih meni iz srca vadio! Najprije ćemo izgraditi domovinu i osloboditi je iga, koji joj krivorotnik i uništavač naših prava donosi, a onda ćemo lako doći do novaca, da gradimo crkvu.

U živim očima biskupa zagrebačkog Ivana, sijevnule su zrake velikog uzbuđenja.

— Tako je, brate Gogane. Ti znaš naše odluke. Ti znaš, da u našoj domovini od istoka do zapada, od sjevera do juga sve vri. Goriva ima i suviše, i šušnja i slame i paljiva. Treba, da se približi buktinja i planut će plamen, koji će gorjeti tako žestoko, tako visoko, da će ga vidjeti preko gora i preko mora. Taj će plamen zahvatiti, ako Bog da, cio narod: malo i veliko. Na tom ćemo požaru spaliti sve, što je trulo i nezdravo, lažno i bljutavo, i gavrane i sove i jastrebove i kukavice i drznike.

— Bog govorio iz tebe, veliki naš biskupe — viknu oduševljeno Gogan, a pri tom mu se rasplamtilo lice. — Bog govorio iz tebe i tvoje se riječi pozlatile. Poživio tako dugo, dok ne izvršiš svojih misli i dok ne zasine na našem obzorju novo sunce neprolazne slave. Vrijeme je došlo, da Hrvati po-

slušaju riječi tatarskoga vođe Kadana, koji im je poručio za tatarske provale: »Hrvati, ne branite kralja i ljude tuđe krvi!« Onda ga Hrvati nisu poslušali, ali sada je došao trenutak, da ga poslušaju.

— Vrijeme je! — reče biskup i sad ćemo o tom življe poraditi. Ti znaš, da su nam najavljeni poslanici bana Pavla Šubića iz južnih hrvatskih strana. Očekivao sam ih već pred par dana. A njih jošte nema. Već sam i zabrinut.

— Ne boj se! Doći će! Ozbiljnije zapreke njihovom dolasku nema. Boj se radije naših ljudi u Kaptolu. Boj se radije onih gore na Gracu. Gradec je vjeran Andriji, a u našem kaptolskom zboru ima mnogo kanonika, koji jednako misle, a to su ljudi, koje je kralj namještao bez tvoje privole, to su ljudi tuđinci: Madžari, Talijani, Švabe, Furlani i slična bagra — dodao je jetko. Tih se ti boj! Guje, što su ti se uvukle u tvoje vlastito gnijezdo. Među njima ima ljudi, koji sasvim prijanjaju uz zemaljštinu.« To su svećenici zli, koji mjesto, da u crkvi mole i naučaju, raspravljaju pred crkvom parbe. Pa da sude po pravu, neka bi i bilo, već što je žalosnije, dadu se potkupiti i grkome vele, da je slatko, a slatkome da je grko. To se svećenstvo svađa, pjeva, pleše, a često se rukama i nogama potuče. Neumjereno je i nasladno i oni, koji bi morali vršiti djelo Kristovo, trse se ispuniti službu đavola«*

— Ako mi Bog dadne zdravlja, upokorit ću ih. Svrgnut ću ih. Popravit ću ih, a naročito ću se zamisliti o uzgoju mlađega naraštaja. Jer u novije se doba slabo pazilo na odgoj svećenika.

— Lektor kanonik Pavao s mnogim kanonicima odlučno je uz Andriju. Njega se čuvaj! On je

* Ovo su doslovne riječi blaženog biskupa zagrebačkog Augustina Kažotića, suvremenika onoga doba, kojima opisuje tužne posljedice površne naobrazbe klera zagrebačkoga. Te riječi citira naš povjesnik Ivan Tkalčić u svojoj radnji: »Borba hrvatskog naroda protiv Andrije III.« Rad jug. ak. 34., str. 4.

zmija u tvom gnijezdu. Odrješit, odlučan, silovit. Bogat, a srce mu ugrezlo u zemaljštinu.

— Pa što da s njim uradim? — pitao je biskup Ivan zamišljeno, a čelo mu se smrklo.

— Šta da uradiš? — Riješi se njegove nazočnosti!

— Ti misliš? — pogleda ga pronicavo biskup Ivan.

— Progoni ga neprestance!

— Je li to kršćanski? — pitao je Ivan.

— Jest, jer on će inače tebe progoniti.

— Bi li on to mogao i htio?

— I mogao bi i htio.

— Lukav je, odlučan je! Znam. Ali ne bih rado da upotrijebim sredstvo mržnje, kad mogu upotrijebiti sredstvo mira i ljubavi.

— Kušaj! Ali bojim se, da ćeš se prevariti ljuto. Tko guju na srce stavlja, onoga ujede guja.

— I ti mi preporučuješ?

— Oduzmi mu čast kanonika ili štioca i daj tu čast licu svojega povjerenja.

— Razumijem te — nasmiješi se biskup, naškubivši usta.

— Šta razumiješ?

— Tvoje riječi, koje su nešto mutne, a dale bi se jasnije izraziti ovako: Ne laje pas radi sela, već radi sebe.

— Ti mi se rugaš — razljutio se tobože kanonik Gogan.

— Ne rugam se, brate u Kristu. Ne rugam ti se i da ti to dokažem, promislit ću stvar, bi li skinuo kanonika štioca, svoga neprijatelja, s časti i predao tu čast svome vjernome i milome tajniku. prečasnom gospodinu — admodum reverendissime amice — i dobrome svome prijatelju Gogi, Goganu..

Krupni kanonik Gogan užario se u licu, kao mali dječarac, koga su uhvatili u laži i stade mahati rukama, kao da to nije njegova nakana. Ali ga biskup potrepta po ramenu i reče:

— To ne bi ništa neobično bilo. Košulja je svakome bliža od haljetka. Ipak nisi morao takav prijedlog da mi ti sam lično staviš. Vidim, da nisi pravi diplomata i da ne bi bio dobar poslanik. U tebe nema prave opreznosti i lukavštine. Nisi trebao da se tako nuđaš.

— Pa nisam ja spomenuo nikakvo ime za nasljednika Pavlova — ispričava se Gogan.

— Nisi, ali ja sam ti to u očima vidio. Mogao si za posrednika uzeti koju drugu meni dragu osobu.

Kanonik Gogan potrese živo svojom glavom:

— A koga, ako smijem pitati? — Možda tvog ljubimca kanonika Gotfrida? — Možda kneza Grduna?

— Pa da — odvrati — baš Grduna. Što si naškubio usne? — Zar ti nije pravo, što mi je Grdun dragi pouzdanik?

— A što si u tom čovjeku pojeo, svijetli moj gospodaru?

— Ništa, ali sviđa mi se, što je onako silan u svojim odlukama, što je smion i hrabar.

— Ti ga silno potpomažeš. Lani si mu prodao za ciglih trideset maraka posjed kastelana garićkoga Ugrina u ivanićkom kotaru, kojega si Grdunu za volju skinuo s kastelanstva i kojemu si oduzeo sve prije darovane biskupske posjede. Onda si Grduna načinio kastelanom Medvedgrada i Blaguše. I sada se on piše: »Castellanus venerabilis patris domini Johannis, dei gracia episcopi zagrabiensis, de castro Medwed et Blagossa«. Bome velik si mu dobrotvor.

— A zar Grdun nije to zaslužio? — upita biskup.

— Čime?

— Zar mi nije uzajmio svotu od trideset maraka, kojom sam potporom istjerao Gisingovce iz Garića i spasao tako bijedni narod od silnika. Zar mi nije vjeran Grdun? Govori. Reci. U čem mi je pokazao svoju nevjeru?

— Uistinu, da ti kažem — mrmljao je Gogan — Ja u tu njegovu vjernost pravo ne vjerujem. Dok te treba, vjeran ti je. A poslije. Tko zna? On je danas vrlo silan knez. Usto je i njegov brat Vukosav u isto vrijeme kastelanom u prastarom gradu Kalniku. Grdunova moć i vlast raste. Sve se bojim, da će ti prisjesti preko glave, moj svijetli biskupe. Ti si Grduna razmazio. Nedavno si mu prodao dozvolom dakako zagrebačkoga Kaptola i posjed Đulince, u ivanićkoj županiji, budući da je uživač tog dobra Jula, sin Vojnićev, umro bez djece i tako je to imanje dospjelo opet u tvoje biskupske ruke kao vlastelina. Eto, čemu i ta milost? Zašto ga toviš i prezasićuješ svojim milostima. Zašto je tvoja posvećena ruka tako milostiva? Pazi, molim te, pazi, da ti taj pas ne zagrize iz zahvalnosti tu tvoju posvećenu desnicu. Govorio si o Gisingima i njihovim otimačinama i nasilju. Zar misliš, da je Grdun bolji? Sav Zagreb govori o njegovim zlodjelima i svi dršću pred njim. Samo biskup zagrebački za to ne zna. Samo biskup Ivan zatvara oči i ne vidi ništa i ne vjeruje ništa. Kad se o Grdunu govori, onda je to naš Grdun, svijetli Grdun, dobri Grde, mili naš prijatelju. Bit će zlo, moj biskupe.

— Otale te, ti zloguki proroče! Ti sve crno vidiš i klevećeš čovjeka, koji nam je u svemu pokazao, da nas voli. Mislim, da si mu jalan i zavidan. To je sve. Grdun je za nas prezaslužan. On je bio, on jest i bit će naš prijatelj. Amen! — usplamtio je biskup.

— E pa misli ti, svijetli biskupe, kako ti drago. Moja je savjest čista. Rekao sam ti suštu istinu i upozorio te, i to u čas pravi. Grdunov je ugled već tako velik, da se ni sam papa nije stidio poslati k njemu svoga poslanika. Već je otac Grdunov bio ugledan.

— I on se zvao Grdun? Zar ne?

— Da, a njegov sin, koji je od njega baštinio njegovo ime, baštinio je i njegov ugled i njegov tvrdi Grebengrad u Zagorju...

Htio je Gogan još nešto dodati tim svojim riječima, ali tu ga prekinuše zvuci trubalja, koji se čuli. Prekinuo ga i topot konja.

— Dolaze!... Dolaze! — dotrčao je već i jedan od biskupovih stražara. — Dolaze vitezovi hrvatski, koje si iščekivao, svijetli biskupe!

VI.

VIJEĆE.

U velikoj dvorani zagrebačkoga biskupskoga dvora sjede za ogromnim, dugim stolom, prekrivenim zelenim suknom, velmože, plemići, vitezovi. Svećenici — odličnici, sjede na ovisokim gotskim stolicama, a svima na čelu sjedi zagrebački biskup Ivan.

Jarko sunce sipa svoje šarene, svijetle zrake kroz visoke prozore u otmenu i raskošnu dvoranu. Na zidovima visili su skupocjeni ćilimovi, na kojima su izvezene neke zgode iz života Gospodina Isusa Krista. Anđeli sa svojim dugim krilima zaštićuju djetence Isusa, koje je u pelenice povila Majka Božja, da onda pred njim klekne uz blaženi smiješak. Na drugom ćilimu visi Isus na križu s trnovom krunom na čelu, s kojega kaplju debele kaplje znoja, pomiješane krvlju. Ti vezeni ćilimi prave su umjetnine, a izvezle su ih koludrice i poklonile biskupu zagrebačkomu.

U dvorani stajao je i ogromni kamin, koji je sada stajao tih i miran, kao nepotreban predmet, ali u kojem je u zimi veselo pucketala vatra.

Na kaminu stajali su mjedeni i srebrni vrčevi, tanjuri i velike zdjele od kovine. Onaj dio zidina, koji nije bio prikriven sagovima, bio je iskićen dugim križarskim mačevima, štitovima sa bojadisanim grbovima, isprekrižanim sulicama i kopljima. Bilo je tu i lukova i tobolaca i svakakvo skupocjeno oružje iz tatarskih ratova, pa i iz raznih drugih bojeva, koji su se vojevali s češkim i bizantskim vladarima. To oružje pokazivalo je i dokazivalo, da su

pobožni zagrebački biskupi uz svoj brevijar i svetu liturgiju silom prilika morali da cijene i ratničku vještinu.

Ta ratna oprema kao da nije nikako spadala u tu dvoranu s onim velikim raspetim Kristom. Ali Krist je visio na križu i čekao... čekao...

U jednom kutu preko velike i široke crne, drvene, rezbarijom fino izrezane klupe, bilo je preobučeno krzno ogromnog surog medvjeda, kojega je vlastitom rukom ubio biskup Filip u zagrebačkoj gori prije, nego li je počeo graditi Medvedgrad.

U otmenim svojim viteškim odorama sjedili su uzvanici i čekali su, da biskup otvori svojim riječima vijećanje. Između svih isticali su se ovdje braća Radoslav i Stjepan, banovi slavonski, Leonardo i Ivan Frankopan, knezovi krčki, vinodolski, modruški i gački, te Ivan Gisingovac, župan sanski i vrbaski, plećati gospodin, koji je sa svojom braćom bio silan vlastelin ne samo u Hrvatskoj, već još više u Ugarskoj. Bili su tu ponosni i ozbiljni ban Nikola i blijedi magister Pavao, koji je neprestance kašljucao. Ova dvojica sinovi Stjepana bana. Bili su tu otmjeni vitezovi izaslanici bosanskih banova, te Nikola, sin kneza Puža, i vitez, koga su prozvali nasmijani, veseli vitez Grgur, sin bana Grge. Bio je tu i prior zagrebačkih božjaka — templara, vitez golema stasa, koji se istakao veličinom. Jedan do drugoga sjedila su braća, koja su naličila kao jaje jajetu, Nikola i Stjepan Babonić. Do njih je pak sjeo otmjeni i snažni velikaš, ponosni i gordi Grdun. Muž u naponu snage, visok, ali snažan, širokih ramena, markantnih izrazitih crta. Visoko čelo bilo je pokriveno dugim čupercima crne kano gavran kose, koja mu je gusta i bujna padala na ramena i pokrivala uha. Oči sivkasto modre upale mu nešto u očne šupljine i gledale kroz tamne vjeđe pogledom mrkim i prodirnim. U tom se pogledu vidjeli bezdani mračnih sila, tajanstvenih sila. Bio je to pogled duboke i magične snage, tako da su pred njim drhtali ljudi i životi-

nje, a žene su pred njim stajale u strahu i u čežnji, da ga shvate. A ipak taj pogled, iz kojega je sijevao demonski sjaj pakla, imao je u sebi i neki izraz duboke boli, kao da ispred neprohodnih jazova lebde u zraku ogromne crne ptice, koje kriju svojim crnim, golemim krilima svaku i najmanju zraku sunca.

Nad očima nadvile mu se guste, jake, crne obrve. Obraz mu je bio zagasit i mrk, zagoren od sunca i nešto koštunjav. Crni dugi tanki brci visjeli su mu nad uskim usnama u dva duga čuperka, što su se spuštala duboko dolje do polovice vrata. Orlovski nos, vrlo zavinut, pokazivao je neobičnu jakost volje. Zaobljena brada imala je u sredini duboku jamicu. Čitavo lice bilo mu je mrko i mračno, strogo i ozbiljno i malo ne okrutno, ali usto pravilno i lijepo. Pravo ogledalo junačine i borca, koji se ne boji ni krša ni vatre, ni groma ni pakla; pravi probi-hrid i kremen.

Biskup zagrebački Ivan sjedio je na svojoj visokoj stolici i čekao. Pred njim na stolu ležala je žuta pergamena savijena, a iz nje je visila na svilenoj uzici kutija s velikim pečatom. Biskup je sjedio sagnute glave ozbiljno i dostojanstveno, kako to dolikuje tako velikome gospodinu u takvom času.

Znao je, da su na nj uprte sve ove glave junačke i učene, sijede i crne, staračke i mlade.

A onda se polagano podigao na noge i svi vitezovi ustadoše na to sa svojih stolica.

A on je počeo:

— U ime Gospodina našega Boga Oca i Sina i Duha svetoga otvaram današnji naš zbor.

Pobožno se prekrstivši podiže ruku svoju na blagoslov.

A onda opet sjedne na stolac i svi vitezovi za njim.

Svečanim glasom počeo je Ivan, zagrebački biskup:

— Gospodo slavna i plemenita, odlični velmože i vitezovi i zastupnici mojega klera! Sve vas najsrdačnije pozdravljam. Sve sam vas pozvao, da budete učesnici današnjeg sastanka. Pozvao sam vas pak zato, jer sam dobio mile goste iz dalmatinskih i primorskih strana, koji su ujedno izaslanici velikoga i moćnoga bana Pavla Šubića i njegova sina Mladena. Ti najslavniji i najmoćniji velikaši hrvatski šalju nam važne poruke, koje treba da svi pozorno saslušamo, a onda da razborito promislimo i odlučimo, što ćemo dalje uraditi.

U velikoj dvorani vladala je tišina. Muhe su zujale po sobi, a sparnim uzduhom razlijevao se miris nekih trava, koje su imale, da po nalogu biskupova liječnika svojim miloduhom sastavinama čiste zrak i čuvaju od kuge i drugih zaraznih bolesti.

Nato progovori Leonardo Frankopan:

— Da, došli smo u ime kneza i bana, velikoga našega Pavla Šubića i sina mu Mladena, kako je spomenuo svijetli biskup zagrebački. Gospodin Pavao i Mladen šalju vam najsrdačnije pozdrave po nama.

— Hvala! Hvala! — odvratiše svi, a biskup umjesto sviju onih i sijedih i crnih brada i glava upita:

— Što nam poručuju naši uzvišeni prijatelji?

— Poručuju, da je došao čas odluke, kada treba kola naše kraljevine potegnuti iz gliba, u koji su u posljednje vrijeme ugrezla. Poručuju vam, da nije više doba krzmanju i plandovanju, već da treba pljunuti u šake i prihvatiti se posla. S istoka nam prijete bizantski carevi. Venecija nam hoće da otme divnu našu zemlju. U samoj našoj kraljevini bani se tuđin i hoće da od našeg saveznika postane naš silnik i gospodar. Naši pređi, kad su okrunili kralja Kolomana starom hrvatskom krunom za zakonitoga kralja hrvatskoga u prijestolnome gradu Biogradu na moru, sporazumjeli su se s njime, da im bude vladarom, ali da budu Hrvatska i Madžarska, premda imaju istoga vladaoca, ipak dvije odijeljene političke teritorije. Koloman se obvezao, da će se i njegovi nasljednici napose kruniti i hrvatskom krunom, da time posvjedoče, da su

Hrvati poseban, od Madžara nezavisan narod sa svojim pravicama, svojim sloboštinama. Hrvati su se iz važnih razloga zajedničke obrane pridružili, sami od svoje volje, ugarskome kralju. Slobodni smo narod, nismo osvojeni robovi, a naše je kraljevstvo nezavisno i samo svoje.

— Tako je! — povika krupnim glasom Radoslav Babonić, a oči su mu se zakrijesile neobičnim zadovoljstvom.

— Istinu govori — nagnuo se u znak povlađivanja biskup Ivan.

— Dobro govori. Bene dixisti — čulo se odasvud.

— A kako je danas? Varaju nas, gdje mogu. Tuđinci gaze naša prava. Mlitavi, slabi kralj Andrija čuje i ne čuje naših vapaja. Uzalud sve naše opomene, svi naši pozivi, sve naše molbe. Andrija čuje i ne čuje. Je li gluh? Nije gluh, ali Mlečani su mu zatrpali uho venecijskim cekinima. Pa kako da nas to mrtvo puhalo i brani od Venecije, kad je i sam Mlečanin, kada mu je Mlečanka mati? Kako može da bude nama Hrvatima dobro, kad je na ruglo i sramotu našu taj kralj komedijaš pozvao svoju mater, još uvijek lijepu ali do dna duše iskvarenu Mlečanku Tomasinu Morosini, da bude vladarica u cijelom našem kraljevstvu? Nije li sramota, da je i svog ujaka Albertina, mletačkog skota, ugnijezdio u naš slavni Zadar? O znade Andrija evanđelje krilatoga lava, koji jedva čeka, da i opet zadere pandžama u meso hrvatsko. Zna on i zašto. Nada se od Venecije pomoći u borbi za prijesto. I mi to mirno gledamo? Mi dopuštamo, da nam se krnje prava i da tuđinac bičem udara naša leđa. Zar ne će već jednom prestati starodavna naša nesloga?

— Hoće. Mora! — viknuo je tajnik biskupov Gogan.

A Radoslav Babonić zagrmi svojim glasom:

— Čas je došao, da svrgnemo madžarski jaram i da izaberemo svojega kralja. I to neka ne bude

nitko drugi, već dični naš Pavao Šubić knez Bribirski. On u svojoj ruci ionako već drži žezlo naših krajeva. On je junak nad junacima, vitez nad vitezovima. On je sunce naše. Dajmo, da to sunce ogrije sve Hrvate od sjevera do juga, od istoka do zapada. On je najjači velikaš u našem kraljevstvu. On je list naše gore, naša kost i krv, a čvrsto stoji kao klisura, ne bojeći se nikoga, osim Boga. Ja predlažem, da izaberemo za kralja, ne tuđinca, ne kakvoga kukavca, koji ne pozna naš narod u dušu, već krv naše krvi, srce našega srca, a to je knez Pavao. Od srca kličem: Živio naš kralj, živio hrvatski kralj Pavao I.!

I dvoranom se je stao razlijegati glas naroda sve jače i jače, dok nije gromko zaorila dvorana:

— Živio knez Pavao Šubić Bribirski! Živio Pavao I.!

Ali knez Leonardo Frankopan dignuo je ruku i mahnuo njom, da mu puste da govori. Tihi je muk nastao dvoranom. A Leonardu je stao drhtati glas od uzbuđenja. Mašio se rukom čela, a onda poče:

— Gospodo slavna i svijetla! Razumijem vaše želje, i ja se pridružujem oduševljeno i zanosno pokliku vašem: Živio knez, veliki i dični naš Pavao Šubić, ali ne kralj, već kao ban čitave Hrvatske, ban Bosne, ban Dalmacije, ban Slavonije, prigorja i primorja i svih naših strana! Ali nosim vama baš njegovu poruku, da otklanja svaku misao, da on bude kraljem. Ne čini to iz nikakve krivo shvaćene poniznosti, već zato, jer je sve trijezno i razborito promislio. Ne mislite, gospodo, da već i mi dolje nismo došli do zaključka, da bi sada trebalo izabrati kralja svoje krvi. Htjeli smo to i jednoglasno ponudili kraljevsku krunu baš njemu, baš Pavlu, jer on je jedini vrijedan danas između svih Hrvata da je nosi; on je velik, on je moćan, on je uman i on je rodoljub dušom i tijelom. Ali kada smo mu to spomenuli, smrknulo se njegovo čelo. Problijedio je jako i ne rekavši ni riječi otišao je u drugu sobu i pustio nas čekati. Pustio

nas je čekati četvrt sata, onda čitav sat. A mi smo stajali zapanjeni. Gledali smo na vrata, kroz koja je prošao. Samo katkad je pala koja riječ. Svi smo čekali, što će doći. I tako je prošao cijeli sat, a onda su se vrata otvorila, i ušao je on. Sada mu se mrko lice razvedrilo, i on pristupi dobre volje k nama i reče :

— Znate li, prijatelji, zašto je propalo nezavisno hrvatsko kraljevstvo? Istina je, naši su pređi htjeli, da u savezu s Madžarima ojačaju protiv neprijatelja. Ali nije to pravi razlog! Pravi je razlog slomu taj, što se svaki hrvatski župan smatrao nezavisnim gospodarom, i da se nije htio pokoriti sebi ravnom. Svaki je htio da bude prvi. Nitko nije htio da se podvrgne drugome. Svaki je htio da bude kralj, i nije smatrao, da mu je itko ravan. Zato su se stali gložiti. Zato su stali krv lijevati, bratsku krv i vikali su : »Šta će nama Svačić, Šta će nama Čudomerići, šta će nama Mrmonja od plemena Šubića!« — i tako dalje, moja gospodo. I onda je zavladala Hrvatskom stoglava hidra, koja je bljuvala otrov i žuč po hrvatskim zemljama. Bila je stara zavist, mržnja, nesloga. Bio je to onaj strašni razdor, da je brat ustao na brata, dok se nisu složili i priznali Madžara za vladara. Bojim se, gospodo, ili bolje, moram reći, da znam, da bi se to i danas dogodilo. Istina, danas bi mi još možda čitav narod kliktao : »Hosana«, ali na malo vremena već bi došao: »Crucifige!« Onda bi došli krvavi pokolji. Onda bi došlo trvenje, gloženje, anarkija, bezvlađe. Iako ja znam, da je u mene gvozdena ruka, iako bi po svoj prilici ja svladao sve neprijatelje, ipak nisam voljan, da stavim zlatnu našu krunu na glavu. A zašto ne? Jer bi naši neprijatelji jedva dočekali zgodu, da nas podjarme. S jedne strane kukavni i himbeni Bizant, s druge strane Venecija, lukava vladarica mora, krcata bodežima i cekinima. Zgora bi nas pritisli Madžari, a zdola Napulj. I ovi, koji se danas kolju, složit će se protiv nas u zajedničko kolo. K svima bi se pridružio i sam

sveti otac papa, koji je na naš nagovor odlučio, da bude našim kraljem zakoniti nasljednik prijestolja napuljski princ Karlo Martel, sin napuljskoga kralja Karla, šurjaka Ladislava IV. po sestri mu Mariji. Napuljska kraljica Marija, sestra pokojnog kralja Ladislava, nakon što je izjavila, da je jedino ona zakonita baštinica, izjavila je ujedno, da prenosi svoje pravo na svoga sina Karla Martela. I tu sad više nema prepora. Knez Pavao Šubić u vezi je s napuljskim dvorom. On jedva čeka čas, da mladoga kralja dovedu u Hrvatsku. Knezu Pavlu ne će biti krivo, jer mu je Karlo, napuljski kralj, darovao u ime svoga sina Karla Martela čitavu Hrvatsku od Modruša do Neretve s nasljednim pravom. Svi oni hrvatski plemići, koji na tom zemljištu stanuju, postali su tako vazali kneza Pavla Šubića, i on je u tim krajevima sada zapravo vladar. A da je tome tako, molim, da se pročita povelja kralja napuljskoga, koju sam ovjerovljenu u prijepisu donio ovamo, da se na svoje oči uvjerite.

I biskup Ivan diže se i reče :

— Karlo Martel, otac Karla Martela izdao je povelju knezovima bribirskim ovim riječima :

»Promatrajući iskrenu odanost, koju su plemeniti muž Pavao, ban Hrvatske i Dalmacije, i braća njegova, knezovi Juraj i Mladen, odavna gojili prema nama i neprestano još goje, uzevši nadalje u obzir njihove mile usluge, koje su nam dosad činili i koje će činiti ubuduće, to iz osobite milosti i s izvjesnim znanjem u s t u p a m o i d a j e m o i p o t v r đ u j e m o s p o m e n u t o j b r a ć i i s v i m a n j i h o v i m z a k o n i t i m n a s l j e d n i c i m a i p o t o m c i m a z a s v e v i j e k e oblast ili kotar zvan od puka Drežnik, kao i koljeno ili pleme, koje se zove Sučani i P s e t, te se prostire uz spomenutu oblast pak, odanle sve do međe pokrajine, koja se z o v e B o s n a. U s t u p a m o n a d a l j e i d a j e m o s p o m e n u t o j b r a ć i i n j i h o v i m b a š t i n i c i m a od H r v a t s k e i D a l m a c i j e toliko, ko-

liko se one steru od međa župe lijevanjske sve do Senja, Gačke i Modruša, sa svima velikašima (baronibus), kletvenicima (vasallibus), varošima, tvrđama i selima, kao i s otocima uz primorje, sa svima pravima i pripacima, da sve to drže i posjeduju po svojoj volji.«*

Nazočni su saslušali stojeći kraljeve riječi.

Onda opet sjedoše svaki na svoje mjesto, a knez Leonardo nastavi:

— Jeste li čuli? Ban Pavao s braćom svojom dobio je u vječitu baštinu čitavu Hrvatsku i Dalmaciju, dokle seže tako zvana primorska banovina. Tu je on neograničeni gospodar. Vladar? Kao ban Hrvata ima ne samo pravo, već i svetu dužnost, da skupi sve hrvatske oblasti, u kojima ima Hrvata i koje su bilo kada spadale u hrvatsko kraljevstvo. Pa kada to bude, onda je moje uvjerenje, da će se ime kraljevo u Hrvatskoj spominjati samo počasti radi, dok je pravi kralj Šubić. Kada ste to čuli i kada to znadete, vitezovi mili moji, onda je jasno, da treba sve sile napeti, da prodre u našoj kraljevini stvar našega zakonitoga kralja, koji nije nitko drugi, već naš Karlo Martel. Ne zaboravite, Napulj će nas spasiti od Mletaka. Stoga kliknite složno: »Živio kralj Karlo i njegov ban Pavao! Živjeli!«

I sada jednodušno zagrmi dvoranom poklik:

— Živio kralj Karlo i ban čitave Hrvatske Pavao Šubić!

— Živjeli!

A biskup Ivan ustade i svečanim glasom zapita:

— Prisižete li vjernost našemu kralju Karlu Martelu?

I svi povukoše mačeve svoje, digoše ih uvis i gromkim glasom povikaše:

* Sravni: Klaić Vj.: „Bribirski knezovi od plemena Šubić". Zagreb, 1897., str. 57.

— Prisižemo na Boga živoga.

— I radit ćete svim silama, da naš kralj dođe što prije u Zagreb?

— Nastojat ćemo!

— Onda je naš današnji sastanak završen — reče knez Leonardo Frankopan.

— Nije završen! Ne može biti završen! — zaviče krupnim glasom plećati i velike, nakostrušene kose knez Ivan Gisingovac udarivši jakom svojom i željeznom šakom po stolu. A oči su mu gledale prezirno na sve te ljude. — Što! Vi već idete? A što ste, slavna gospodo, zaključili, ako smijem pitati? Da, bilo je mnogo riječi. Čuli smo ono, što već odavna znademo,, što već i vrapci na krovovima pjevaju. I to je sve. Zato nas nijeste trebali amo dozivati, da gubimo dragocjeno vrijeme, a neki smo baš od dalekih strana. A sve te vaše riječi, svi ti vaši govori što vrijede? Šuć, muć pak prolij! Dosta je riječi! Mi trebamo djela! Lomi, sijeci, pali, ruši! Svakog čovjeka kralja Andrije uništi! Eto, to je moja parola. To je moje geslo. A vi samo glave skupa, pa nešto snujete i kujete kao babe, a taj čas vam gore na Gradecu vojvotkinja Tommasina Morosini prede mrežu, u koju će vas sve uloviti kao lude somove. Duše mi! Ja to ne mogu gledati. Pa ako vi ne ćete, da jedamput odlučno udarite na neprijateljski logor, učinit ću to sam sa svojom braćom Nikolom, banom hrvatskim, i Henrikom. Ovo već smrdi po kukavštini... Usmrdit ćemo se od nerada. Utopiti u kaljuži lijenosti.

Uzalud ga je mirio biskup Ivan blagim riječima:

— Nemoj tako! Ne vrijeđaj tako ove plemenite muževe. Znam ja, da nam je teško čekati. Ali još nije kucnuo naš čas. Još nismo dosta spremni. Uza to dolazi kralj Andrija za malo dana ovamo u Zagreb, a s njim će doći i njegovi vojnici. Mi bi sada još podlegli. I ne bi bilo pametno ni mudro, da prerano začnemo otvoreno boj. Opreznost je majka

mudrosti. Umiri se, divni moj kneže. Ugasi svoju neobuzdanu krv.

— Ah, šta! — vikao je knez Gising. — Vi ste sami Fabiji kunktatori.

— No! brate! — odvrati hitro biskup — zar nije Fabije bio pobjednik, a da je bio nesmotren, sve bi propalo! Pravo reče naš knez Leonardo. Mi smo za danas gotovi!

— Onda je naš današnji sastanak završen — reče knez Leonardo Frankopan. — Svaki neka se sada vrati kući i neka čeka čas, kad će trebati da skoči na oružje. Taj čas najavit će se, a onda treba da je sve pripravno. Ne štedite. Bacajte novce u narod i šaljite svoje ljude k malim plemićima i građanima. Imajte na umu veliki cilj: oslobođenje domovine od silnika. Ne štedite ni truda ni novaca. Pazite budnim očima na sve, što se oko vas događa, pa kada planu krijesovi na vašim planinama, skočite na oružje i onda borba na život i smrt. Borba za kralja Karla i staro pravo. Da pak i u ovim stranama budete imali vođu čitavoga pokreta, treba da ga izaberete. Promislite, kome da povjerite tu važnu čast ili bolje taj golemi poziv.

I nastade za čas muk u čitavoj dvorani. Velmože, vitezovi i plemići pogledavali su naokolo tražeći, koga da odaberu za svoga vođu.

Tada stupi naprijed snažnim korakom, mrka lica i orlujskog nosa vitez velike crne kose, obrijane brade, ali dugih crnih brčina, koje su mu visjele sa svake strane do grla. Pogled mu je bio kao živa vatra. Palio je i u dušu sjekao svakome. Bio je to Grdun Grebengradski i on jakim glasom poviče:

— Što krzmate? Što tražite? Što šutite? Naš vođ neka bude naš junački i umni zagrebački biskup Ivan. On je junački vitez, koji zna i na konju mahati slavodobitno mačem i izvojevati pobjedu, a on je i učen čovjek, koji će moći da dopisuje i sa

samim papom i napuljskim dvorom. Biskup Ivan neka bude naš vođ. On neka kupi vojsku. On neka šalje pisma i glasnike. Neka kazni izdajice, neka sabire drugove. Sve niti našega pokreta neka on ima u ruci.

Knez Grdun govorio je te tiječi oštrim, zapovjednim glasom, kao da i ne sumnja, da će ih svi nazočni usvojiti.

Biskup nije rekao ništa, ali vidjelo se, da je nešto uzrujan, jer je nemirno poigravao zlatnim lancem, na kojem mu je visio biskupski križ. Na ruci mu je podrhtavao i bliještio dragocjeni biskupski prsten, smaragd okružen dijamantima. Zrcalio se u stotinu boja.

Oči sviju bile su uprte u njega i pojavili se veseli poklici:

— Pa tko drugi, no biskup Ivan? Ta on je već dosada bio naš vođa, ako ga i nismo izabrali.

To je govorio neki kanonik, kojega nije knez Leonardo još nikada vidio.

Promjerivši knez Leonardo sve vitezove, da spozna njihovo mišljenje, upoznao je, da su svi složni s predlogom Grdunovim.

— Dobro dakle, vidim, da vam je predlog Grdunov po volji. Ja ću se jošte s biskupom Ivanom dogovoriti, što nam je uraditi, kako pokret raširiti, kako svoje djelo razgraniti, kako vatru razbuktiti da plane. Molim, da čuvate sve to u tajnosti, što smo zaključili, dok ne budemo dosta jaki. Razmislit ćemo, kako da svežemo skupa, što zajedno spada, a kako opet da rasiječemo čvorove, koji nam smetaju. Mislim, gospodo, da smo za danas svršili. Svaki neka bude na svom mjestu i pobjeda je naša. Borba će uskoro početi i bit će strašna. Kako sebi prostremo, tako ćemo i spavati!...

Uz običajne pozdrave stadoše knezovi i vitezovi da se razilaze.

— Pođite u zdravlju! — blagoslivljao ih je biskup.

Kad je pred njega stupio Grdun, ozbiljan i mrk kao uvijek, pogledao ga je biskup blagim i toplim pogledom.

— Uvukao si me u krvavo kolo. Hvala. Znam, dobro si mislio. Ipak novi tereti, nove brige. Ali kada je volja Božja, neka bude. Fiat voluntas sempiterna divina. Neka bude uvjek volja Božja!

Onda se biskup s knezom Leonardom povukao u svoju radnu sobu i dugo se s njime razgovarao i dogovarao.

Vani su jašili vitezovi na brzim konjima kući, jer su se crni oblaci javljali na nebu. I Grdun je jašio sa svojim slugom brzo prema svome tvrdom Medvedgradu. Udarao je konja ostrugom i letio na svom crnom konju brzo, kao da ga progoni smrt.

VII.

NA MEDVEDGRADU.

Noć... Bura je urlala i zviždala. Bljesak za bljeskom bljesnuo je crnim, strašno naoblačenim nebom. Grom je treskao za gromom i tako strašno ozvanjao čitavim krajem, kao da je nastao sudnji dan.

Zvijeri su se posakrile po svojim dupljima. Ptice se šćućurile u svojim zaklonima.

Bura je urlala i zviždala po visokim i ogromnim hrastovima starih i prastarih prašuma. I golemi hrastovi, istočeni od crva, padali su srušeni u tren oka od strašnoga orkana na zemlju uz golemi štropot i bučnu lomljavu.

U užasnom strahu padali su seljaci pred propela raspetoga Krista i molili. A žene su palile posvećene grančice, da ih spasu od gromova i munja, koji bi im mogli upaliti kuću i kolibe i staje i poubijati, Bog nas očuvao, stoku i ljude i nevina u kolijevkama čeda.

Strah, golemi strah obuzeo je ljude i marvu pred smrću, što im je prijetila.

Bura i oluja strašna i okrutna bjesnila je, bučila, urlala, zviždila, tulila, zavijala i lomila.

Na jednoj kuli, kod otvorenog prozora, stajao je Grdun. Bio je u košulji, koja je bila na prsima, obraslima crnom, dugom dlakom, otvorena. Vihor mu je udarao hladnim mlazom u ta prsa i u zagorene, crne obraze, ali to mu je godilo. Grdun je stajao uz prozor i gledao u tminu, gledao u vihor, gledao u crne kao noć oblake.

Lice mu se cerilo, kao da je poludio. I on je govorio sam sebi:

— Ha, to je moja noć. To je noć moje duše. Vihore, brate moj, buči, zviždi, kidaj, ruši. Grome moj, brate moj! Grmi jače. Samo jače! Treskaj! Pali. Ubij. Grmi, da te čuje čitav svijet. Širi užas. Širi jauk. Sipaj kletve i užas. To je pravo! Tako mora biti! Ti znaš, da je moja lozinka, po kojoj živim: Grdun je Bogu vrag, a vragu Bog!

Baš takva je bila noć!... On je bio dječak. Učili ga da jaši na konju. Dali mu luk, da napinje tetive i da gađa u nišan. Učili ga već i kako se sokol drži na ruci, kada se ide s njime u lov. Bio je već veći dječak, ali ono... ona noć ostala mu je živo u pameti. Sve, baš sve, kao da se danas događa.

Ona strašna, burna, olujna noć! Noć gromova i strave. Bura je urlala. Gromovi su treskali, baš kao i danas... Baš kao danas! Njegova mati. Njegov otac! Ne, nikad se nisu voljeli. Ona se morala udati za njega, jer su tako zapovjedili njezini starci. On se pak ženio njome, jer mu je donijela veliki miraz i blago nebrojeno. Mnogo puta, mnogo puta je vidio Grdun na svoje oči, kako se mrze. Otac mu je izostajao po čitave dane sa svoga Grebengrada, a mati se tako rado zabavljala sa svojim pažem, duge kovrčave plave kose, u koga je bilo lice kao u djevojke, a oči tako modre kao nebo za najdivnijeg proljetnog dana. Dani su njegovih roditelja tekli u svađi, ali ipak su tekli.

Oca nije volio, ali majku je volio više od svega, više od poljskoga cvijeća, onog rosnog, šarenog

cvijeća, što se miješalo sa zlatnim klasovima bjelice pšenice. Majku je volio više od milog zlaćanog sunca, koje mu je tako milo rasvjetljivalo čitav kraj, kada je skakutao kod žubornoga vrela i slušao šum dalekih voda.

Majka mu je pokazivala sve znakove prave majčine ljubavi. I ništa mu nije draže bilo, nego zagledati se u one njezine modre, vlažne, sumorne, ali tako velike i krasne oči. Ništa mu nije bilo draže, nego kad je na nj ustrmila nekom prijaznom mekoćom onaj pogled hitre srne, tako mio i nježan, a opet tako dubok, kao da nešto moli, uvijek nešto moli, upolak straha a upolak neponjatne tuge.

Oh, taj pogled, taj majčin pogled nije mogao zaboraviti nikad, pa ni danas, kad gleda u lomljavu burne noći i u taj ples divljega orkana i kada sluša trjesak divljega groma. Taj pogled bio mu je drag. Draži od svega na svijetu!

A onda je došla burna noć. Baš takva kao danas. Noć užasa i smrti. Noć kletve i zločina!

Čuo je usred noći užasan krik. Bio je to krik njegove majke, koju je volio. I taj krik probudio ga i zaderao mu se kao pandža jastreba u njegovo tijelo. Skočio je na noge i poletio u majčinu i očevu ložnicu. Imao je šta viditi. Otac krvavih, raskolačenih očiju, škripajući zubima, bacio se kao zvijer na majku divljačkim, neobuzdanim bijesom. Vikao je, kao bijesni tigar:

— Preljubnice! Bludnice! Varala si me. Varaš me. Ali ne ćeš me varati!

A on, Grdun, čuo je, da se njegova mati branila. Vikala:

— Pusti me... pusti me. Nisam kriva. Sve je laž...

On, njegov divlji otac, očito je tek došao kući i izvukao je majku iz kreveta za kosu i bacio se na nju divljim, zvjerskim bijesom. Onda ju je srušio na tle i kleknuo na nju teškim koljenima i stao je nemilice, okrutnički tući. Objema ju je šakama tukao i udarao po obrazima, po grudima, po trbuhu.

Bio je to užasan prizor. Mati je vriskala, tulila. Otimala se. Branila se. Grebla ga. Grizla. Ali otac je tukao dalje gvozdenim šakama. I najednom opazi Grdun, kako brizga materina krv iz rane.

Bio je dječak — skočio bi majci da joj pomogne. Oklijevao je časak, jer je poznavao divlju, neobuzdanu, osvetljivu ćud svoga oca. Braniti majku, značilo je, ne samo dobaviti se grdnih batina, već je značilo i bacati se u opasnost smrti. Usto je bio goloruk. A onda je otac objema rukama stao daviti njegovu mater. Ona je pomodrila u licu, prestala gristi njegova oca i soptala za dahom. To je bilo odviše i on skoči na svog oca. Skočio mu je na leđa kao divlji mačak i zagrizao, što je strašnije mogao, u šiju svoga oca.

I radi tog strašnog ugriza pustio je otac svoju žrtvu, njegovu mater i žestokim okretom zbacio sa sebe dječaka. Bio je to tako silan okret, da je Grdun oteturao nekoliko koraka dalje i pao na tla. Iščekivao je, da će otac na njega navaliti. Ali otac se nije digao, već je prignuo uši do grudi njegove matere i stao je prisluškivati njezino srce. Za par časaka dignuo se surovo i hladno, kao da se nije ništa dogodilo: »Mrtva je!« Onda je digao tijelo mrtve žene i donesao ga ili zapravo dovukao do prozora ložnice. Otvorio je prozor. Onda je objema rukama zahvatio truplo njegove majke. Digao ga visoko. Pružio tijelo kroz prozor i jakim zamahom bacio ga kroz prozor dolje u ponor, što je pukao ispred visokoga grada.

— Oče, — viknuo je sada Grdun, — ubio si majku.

— Jesam — huknuo je na pola besvijesno njegov otac. — Umorio sam je, ali o tom ne smije nitko ništa znati. Kazat ću, da je u nastupu ludila sama skočila kroz prozor.

A Grdunu se smračilo pred očima. Pred njim se lomio čitav svijet. Oko njega kao da pada siva magla i čuo je oko sebe neobični i čudni šum, kao da se otvaraju neki jazovi i dubine.

A onda začu glas oca svoga, ledeni, opori, suhi glas, kao da prodire iz groba. Govorio je njemu, svome sinu. Zaprijetio se zgrčenim pjestima:

— A ti, kopile, ako samo pisneš, ako ma samo i jednom riječju odaš tajnu današnje noći, ubit ću te kao pseto. Ubit ću te! Udavit ću te! Bacit ću s prozora i tebe, kao tvoju mater.

I očevo se lice cerilo i krivilo i žarilo pijanim rumenilom bijesa. A njemu, Grdunu, činilo se, da se na nj sav pakao ceri i bekelji i da bulje u nj svi zborovi vragova ričući, mašući veselo kao pseta repovima svojim. I ti su vragovi urlali, vikali, skakali od neobuzdane radosti. A on, Grdun, obezumio je od boli i srdžbe i zakleo se u srcu svojem, da će se osvetiti ovim grdosijama pakla, što mu se rugaju i što se vesele smrti njegove majke.

— Prokleti vrazi!...

I opet je otac govorio:

— Odaš li me, derat ću kožu s tebe i to sa živoga mesa. Ni sam ti Bog ne će pomoći, kao što nije pomogao ni materi tvojoj.

A Grdunu su se te očeve riječi upiljile u dječačku dušu. Oh i te kako! I on je zubima svojim zagrizao žestoko desnu ruku svoju, da mu je krv briznula iz žila. On je osjetio silnu bol, ali bol ga ta nije smetala.

Bog je to dopustio — mislio je — da je moj otac na tako užasan način izmrcvario moju mater. Bog je dopustio, da je tuče, da je udara, da je usmrti, da je udavi, a onda baci preko zidina u ponor. Moj otac. Kao divlja zvijer.

I Grdun se zakleo u sebi, u srcu svojem, da će se osvetiti i Bogu i vragu.

— Osvetit ću se tebi, koji si dopustio, da pogine ni kriva ni dužna majka moja.

I očajna tuga zavlada srcem njegovim. U taj je čas znao, da je svojim zakletvama izgubio i nebo i zemlju i da je ostao sam, posve sam. Ostavljen. Osamljen. Zapušten kao kamen na cesti, kano greben u burnom moru. I najvolio bi da plače.

Ali on nije plakao. On je buljio pred sebe. Buljio bi, da može, tako tisuću godina. Ali probudio ga je strašni udar po licu, tako, da je zajauknuo i otvorio oči.

Bio je to otac. A otac ga je gledao strašnim, užasnim, raskolačenim očima. Bijes neobuzdane mržnje i užas grozne prijetnje bljeskao je iz tih očiju. kao da aždaja siplje iz očiju vatru živu.

Te bjesomučne, te krvničke oči nagoviještale su sigurnu smrt.

Otac ga je ščepao nemilosno za ramena i stao ga tresti. U glavi mu je samo stalo nešto pucati, kvrcati, kao da se hladan mlaz ledene vode polijeva od tjemena do šije.

I on je samo zavapio:

— Oče, prestani! Iscijedit ćeš mi mozak.

A otac je huknuo:

— Hoćeš li mi, glupane, priseći, da me ne ćeš odati?

— Kako ću priseći? — pitao je Grdun.

— Na živoga Boga — protisnu otac.

— Ne ću da prisegnem Bogu. On je dopustio smrt moje majke.

— Onda se zakuni vragom.

— On te je naputio, da to učiniš.

— Onda se zakuni svim onim, što ti je milo i drago na svijetu.

— Sve, što mi je bilo milo i drago, mrtvo je — reče Grdun.

— Onda se zakuni životom svojim — putio ga otac i nasmijao se je gorko i jetko.

— Dobro! To hoću, to mogu. Živjeti hoću, da izvršim djela, koja sam nakanio. Prisižem. Obećajem ti. Ne ću te odati. Ne boj se, nitko živ ne će saznati tajnu današnje noći.

— Dobro — prozbori mirnije otac. — Ne boj se! Bit će ti dobro uz mene. Budeš li me slušao, bit ćeš bogat i slavan. Bit ćeš velik. Svi će ti se klanjati. Ja ću te učiti, kako se uspinje do vlasti.

— A ja bih najvolio, oče, da tebe udavim — mislio je Grdun. — Da te udavim ovim svojim rukama onako, kako si ti udavio moju ubogu majku. Onda, da te bacim pred zvijeri, pred vukove, da te izjedu, da hrustaju kosti tvoje, da liže krv tvoju. Ti krvniče — ubojico moje majke. Ti gade ispred sviju gadova... Majku si mi ubio. Najdraže biće si mi ubio, koje sam imao. Ubio si i u meni sve i vjeru i Boga i čitavi svijet.

Baš je tako bučila bura. Baš je tako urlao vihor. Baš su tako sijevale munje. Onda kao danas. A prošlo je mnogo i premnogo godina od onoga vremena, kada su mu uz najveće svečanosti sahranili majku u grobnicu njegovih pradjedova. Njegov je otac onda glasno plakao, ali on, Grdun, nije plakao. Nije mogao plakati. Činilo mu se, da ima komad leda u prsima. A sad opet buči bura i oluj strašni. Sad opet buči bura i to mu je godilo.

Osveta Bogu! Osveta vragu! Osveta ljudima, osveta životinjama. Sve ono, što Bog uči, da ljudi ljube, na sve to on pljuje. Sve to on prezire, sve to on gazi. Ne oko za oko, ne zub za zub! To je premalo! Za jedan zub tisuću zubi! Za jedan porugljivi posmijeh smrt do istrage. Za jedan udarac, za jednu uvredu... požar čitavog sela. Za jednu ženu, koja se usprotivi njegovoj strasti, tisuću iznakaženih, osakaćenih, osramoćenih djevica.

— Ta to je ludost! — govorio je sam sebi.

— Možda — odgovorio je u isti mah. — Ali u toj se ludosti rađa slast. U toj se ludosti rađa strast. U toj se ludosti diže vlast. U toj ludosti znam, da postajem golem kao gora, jak kao stotinu medvjedova, silan kao oni giganti, kolosi, koji su rušili nebo. — Požar svemiru. Rasulo laži. Jači od same smrti!

A onda mu se sama od sebe nametnula misao: A što onda? A što će biti iza smrti? Ali ni ta ga misao nije uplašila. Samo se gorko i glasno nasmijao.

— Šta onda? Briga me zato. Još živim. Još dišem. Još jedem. Još pijem. Još hodam. A kako

će to sve svršiti? Sjajno! Bog će mi zahvaliti, što sam neprijatelj đavlu. Vrag će mi zahvaliti, što sam mrzio Boga. Bog i vrag će se tako radi mene svađati, a ja ću pri tom dobro proći. Leći ću mirno u grobnicu otaca svojih i usnuti vječni san. Ne ću ni hrkati ni sanjati. Bit će mir. Bog i vrag ne će se usuditi, da me probude. Pustit će me u miru, da dalje spavam. Imat će barem mira od mene. Bit će sretni i zadovoljni, da njihov zajednički neprijatelj spava. Reći će: »Neka spava, ta grdosija, taj stari kurjak, neka spava. Bar nam ne će pobuniti nebo ni pakao.«

Tim svojim hulama Grdun se grohotom nasmijao. Onda je pošao do velikog, starinskog ormara. Otvorio vrata. Izvadio prekrasan kalež od suhoga zlata i natočio u nj iz srebrnog velikog vrča vina.

Onda je nagnuo taj kalež k ustima i pio... pio... pio.

A vani je bučila bura. Vani je urlao vjetar. Vihrovi su urlali grozno i njihali goleme hrastove, a oni su škripali, svijali grane svoje. Mnogi su skršeni pali na zemlju. Lomilo se kamenje sa hridina.

A Grdun je pio...

VIII.

VOJVOTKINJA TOMAZINA MOROSINI.

Hrvatska vojvotkinja Tomazina Morosini, kraljica majka, koju je sin kralj Andrija nedavno dozvao u Hrvatsku, da ovdje s njegovim ujakom Albertinom vlada i kraljuje, sjedila je na krasno izrezanom crnom, gotskom stolcu na brdu Gradecu, u jednoj od onih rijetkih palača, koje su nadvisivale nekako ponosno potleušice i jednokatnice grada.

Palača je bila udobna i lijepa, a i odaje su bile otmjene, pa ako i nisu bile raskošne i bogate, a to su svakako odisale nekim dostojanstvom. Na raskoš navikla Mlečanka dakako da nije bila zado-

voljna, i ona je zamišljala, kako će nagovoriti svoga sina Andriju, da baš ovdje na Griču sazida tvrdi, ali i raskošni dvor, koji ne će zaostajati za dvorovima mletačkih patricija, ako se i ne će moći takmiti sa krasnom duždevom palačom.

Sjedila je na svom stolcu Tomasina Morosini, kći kraljice mora, i nije znala, bi li se više ponosila, što je patricijske, stare mletačke porodice ili što je eto vojvotkinja onih Hrvata, koji su zadavali trista jada njezinoj dragoj Veneciji.

Oprava vojvotkinje blistala je zlatom i dragim kamenjem, ali njezine krupne kao ugljen crne, a svijetle kao žeravke oči, blistale su jače.

Bila je već žena u nešto poodmakloj dobi, prva ju je mladost prošla, ali još su njezine kose bile crne kao gavranova krila, još su crte njezina lica i svojom pravilnošću i svojom svježinom mogle da svladaju u utakmici ljepote sve ovo ženskinje, koje ju je okruživalo.

Da, ona je u mletačkom ogledalu ponosno promatrala svoje lice i bila je zadovoljna. Ono nešta bora, što su joj neopazice nekako stale da se javljaju na sljepočicama, znala je da prikrije finom, istočnom šminkom, a čar svoje puti znala je povećati istočnim miomirisnim parfemima, koji su ispunjali diskretno čitavu odaju, u kojoj se ona nalazila.

Na krilu joj je sjedio živi majmun, koji je svojim prstićima držao jabuku i slasno je griskao, prevrćući pri tom neprestano svojim očima, gledajući pri tom na vrat svoje gospodarice, oko kojega se sjajila prekrasna i skupocjena ogrlica od velikih zrna bisera, koji su vrijedili kraljevstvo, a bili su dar moćne kraljice mora — slavne Venecije, koja je s najvećom ljubavlju pratila svoju zemljakinju — kraljicu. I to od onoga časa, kada se 1276. udala za sina Andrije II., kralja ugarskoga i hrvatskoga, Stjepana Posmrtnoga, koji je bio od prijestolja protjeran. Oh! Volila je ona svoju Veneciju i svoje zemljake, a oni su je obožavali, jer su se nadali od nje, da će povećati sjaj

Venecije i moć njezinu na kopnu i moru. Zvali su je: molto bella e spiciosa, ed de grandissima maniera. Hvalili i veličali njezinu ljepotu, dražest, mudrost i veličajno dostojanstvo njezina vladanja. A ona je ljubila onu svoju rođenu grudu, ono divno more, koje je tako bliještalo pod zrakama južnoga sunca, a tako se ljeskalo u bajnim, mletačkim slasnim i strastvenim noćima, kad su raskošne gondole sjekle morskim valovima, slušajući lutnje, sa kojih su zatravljeni mladići izazivali slado-gorke zvukove neponjatnih, vječnih, starih, prastarih, a uvijek novih tajni.

Da, kraljici majci nije mogao ovaj grad na gričkim goricama dočarati njezinu Veneciju i čar istočnih noći i divotu raspojasanog mora. I ovi pošteni purgari, koji su joj se klanjali, uzdržavši vjeru njezinu sinu, nisu joj mogli da nadoknade one trovatore i pjevače slađanih pjesama. A ove zagrebačke purgarice, sa dobroćudnim, debelim licima i ugojenim trbusima, nisu mogle da u svojim čednim, priprostim odijelima u njezinoj duši uguše pamćenje na ona odijela mletačkih gospođa, na mantije, podstavljene zlatnim brokatima, na ovratnike od hermelina i kape opšivene krznom.

U tom hrvatskom gradu još se odviše strogo gledalo na ljubavne afere. U tom je gradu preljub bio još užasan i prevelik zločin (nepharius actus, maxima malitia). Preljubnike nazivahu prokletnicima, i ako se zločin očito dokazao, spalili bi preljubnike na lomači. U tom je gradu Zagrebu za nasilje i oskvrnuće djevojačko bila također strašna kazna. Krivcu je sama oskvrnjena djevojka (ili onaj, koga je ona zaprosila) odsjekla nogu.

Pa i ovi hrvatski vitezovi, ako je i među njima bilo iznimaka, svi su manje više suri medvjedi i mrki vuci. Ne znaju se onako svijati i previjati ko njezini Mlečani. Ne znaju tako milo izgovarati nježne i slatke fraze o ljubavi, o svitanju ranoranke, ružoprste zore, o raskošnim gozbama i o veselom i ugodnom životu, koji je uživao u zabavama i u

plesovima, o crvenim i žutim ružama, o mramornim bijelim dvorovima i sočnim jabukama i junačkim turnirima, hrabrim viteškim borbama, u kojima se vitezovi bore, da steknu milost visokih i krasnih gospođa...

Svega toga ovdje nema. I gotovo bi zamjerila svome sinu Andriji, da ju je doveo u ove prašume, u ove klance i klisure, nad kojima se viju orlovi suri, nad kojima bijesni orkani i divlji gromovi jače gospodare i silnije haraju. Ali njezin je sin znao, šta radi, kada je nju i njezina brata doveo amo. On je u vječnim borbama, što ih je borio za prijesto, trebao pomoćnicu ruku i bliskih savjetnika. A tko mu je bio bliži od rođene majke i ujaka? Trebalo je ne samo hrabrosti, već i diplomacije, da se ukrote ovi hrvatski suri medjedovi i mrki vuci. Da, dobro je uradio njezin sin. Hrvatsku je trebalo upokoriti, ali to se nije dalo tako lako mačem, jer su u Hrvata jake mišice, a srce junačko. Ne, tu nije dostajao bič, tu je trebalo zobi i meda. Tu je trebalo lukavih riječi, Judinih cjelova i toplih zagrljaja, tu je trebalo otrova i bodeža. Onako, kao u Veneciji. Učvrstiti prijesto svojega sina, koji je bio i njezin prijesto. Ugnijezditi moć mletačku s ove strane mora. Oh, to nije bila malena zadaća. Ona je to dobro shvaćala i dobro je znala, koji je njezin cilj, koja su njezina sredstva.

Kunem ti se, moj dragi i mili sine, — govorila je sama sebi, kao da govori svome milome sinu, kralju Andriji, — kunem ti se, da ćeš biti sa mnom posve zadovoljan, pa morala ja u toj pustinji živjeti o suhom hljebu i o vodi, morala se ja boriti protiv jakrepima i gujama. Sve ću zgaziti. Ovim svojim nogama zgazit ću ih ili prevesti žedne preko vode. Vjere mi, tako će biti i nikako drugačije!

U taj čas kao da je u sebi osjetila neku novu, nadčovječnu snagu. Ona je stavila svog majmuna na stol kraj sebe, ustala i zazvonila svome sluzi.

Taj je za čas ušao, a ona zapita:

— Je li ovdje moj tajnik, signor Giuseppe?

— Čeka već dugo u predsoblju.

— Neka uniđe!

Ušao je malen čovječuljak, uske glave i ćelonja. Brada mu je bila gola, samo na šiljku brade bilo je nekoliko crnih dlačica, koje su se suzivale prama prsima u šiljak. Lice mu je bilo ružno i slično majmunu, koji je taj čas mirno sjedio na stolu i dugi rep svoj držao u zubima.

— Šta je novo? — upitala je vojvotkinja držeći se pri tom uspravno i dostojanstveno.

A došljak se naklanjao neprestano. Debele, široke usne razjapile mu se.

— Velika moja, uzvišena gospodarice. Mnogo, vrlo mnogo. U biskupovu gradu bio je veliki dogovor naših neprijatelja. Dogovor, kako će našega svijetloga gospodara i kralja Andriju zbaciti s prijestolja i sve nas uništiti.

Vojvotkinja Tomazina Morosini namrštila je svoje čelo, ali na njezinu licu nije se pojavio izraz straha, već izraz prezira:

— I šta sebi ova hrvatska gospoda sve ne utvaraju? Misle, da je u njih moć tako velika, da se usuđuju obarati prijestolje. Izrodi. Varaju se. Još je nama na ramenu glava. A tko su ti?

A čovuljak, tajnik njezin, stao je nabrajati ugledna imena hrvatskih vitezova. Sve jedno za drugim.

I sve se više mrštilo njezino čelo.

Kod svakog imena dodala je drugu primjedbu.

— Ha, dakle i taj... Vidiš... vidiš... Životinja... Stari kurjak, ali okrvavit ćemo mu gubicu...

Tako i slično govorila je vojvotkinja.

Ali kad joj je tajnik Giuseppe spomenuo kneza Grduna, onda zavika:

— I on?! Zar on nije bio vjerni pristaša mojega sina? Zar on nije od Hrvata prior inter primos (prvi među prvima) pohrlio u pomoć mome sinu, kad je moj sin Andrija digao vojsku proti austrijskom vojvodi Albrechtu? I to onda,

kada je moj Andrija digao kraljevski stijeg svečanim načinom u Stolnom Biogradu i pošao s vojskom od 80.000 ljudi prama Zitavi. Da, da. Spominjem se dobro. Prvi je od Hrvata pohrlio u kraljevu vojsku Grdun te knez Ivan Junković i knez Stjepan Mihaljević, unuk bana Opoja iz vukovske županije. Dakle: Grdun? Ne, ne, to ne može biti. Ti se varaš. Grdno se varaš. On je naš i samo naš.

— Ne varam se — siktao je siputljivo Mlečanin, tajnik, mašući pri tom svojom glavom pakosno.

— A ipak se varaš — govorila je vojvotkinja Tomazina Morosini. — Ta to bi bilo najpodlije izdajstvo. Ta i to znam, da je kralj Andrija odmarajući se kod Mošonja dočuo o nezadovoljstvu, koje je nastalo u Hrvatskoj, pa da mu bude bar mira na toj strani, poslao je baš njega, Grduna, kao svog najvjernijeg viteza u Zagreb. Tu da bdije nad Hrvatskom, kao njegov najpouzdaniji čovjek. Nije li tako?

— Da, tako je! — potvrđivao je tajnik.

— I on se drage volje odazvao tome pozivu i učinio je sve, da obrani naše pravo.

— Istina.

— I tim je tako ugodio mome sinu, da ga je nagradio posebnom poveljom, dok je još boravio u taboru. Tom poveljom oslobodio je Grdunove podanike grebengradske i one u Hraščini, koju je kralj uzeo i sada dao Grdunu, oslobodio ga od davanja kunovine i drugih podavanja. Ne, Grdun je naš. I opet ti velim naš!

— A ipak je bio u zboru u biskupskom dvoru. Pa ipak su njegovi ljudi poklali naše u Kraljevu brodu. Pa ipak...

— Dosta! — mahnu rukom Tomazina Morosini, a vidjelo se, da se bori sama sobom. — Bio je. Vjerujem. Tvoje oči dobro vide. Tvoje uši dobro čuju. Bio je. Vjerujem. Ali nije li on možda išao onamo, a da je ipak vjeran nama? Možda je upravo tim svojim pohodom tako važnoga zbora htio koristiti našoj stvari. Možda je samo zato u taj zbor

išao, da se na svoje oči uvjeri, što snuju urotnici. E, oprezan je on. Lukav je on. Šteta, da nije rođeni Mlečanin.

Tajnik je samo nemirno tresao glavom i začuđeno motrio svoju gospodaricu, koja ipak nije mogla da posve prikrije i zataji svoj nemir. A kada je prošlo nekoliko časaka, usudi se progovoriti:

— Ne ću reći, da imadeš posve krivo, moja gospodarice. Možda je Grdun lukaviji od samog Lucifera i gori od samog Jude Iškarijota, pak je samo zato sišao u ono duplje, da bude našom izvidnicom, ili kako bi obično ljudi rekli prosto, da bude uhodom i špijunom. Ali ako i postavimo tu hipotezu, ipak treba da uočimo, kako je Grdun u novije doba neprestano opsipavan velikim milostima zagrebačkog biskupa Ivana, a taj je, kako znaš, kolovođa našega krvnog neprijatelja Karla Martela. Treba biti na oprezu.

Vojvotkinja je slušala i nije slušala riječi svog tajnika. Njezine su misli letile i letile neobuzdane, smione.

— Što da uradim, što da uradim? — pitala je samu sebe.

I tako je nastala duga šutnja. Tajnik Giuseppe mirno je stajao. Majmun je lovio muhe. Ulovivši koju stavio ju među zube, a onda pojeo. Kroz prozore čuli se pojedini usklici derana, koji su skakali po ulicama gradskim i igrali se svakakve dječačke igre. Samo Tomazina Morosini šetala je nemirno gore dolje sobom.

Napokon joj je lice poprimilo izraz odlučnosti.

— Dobro je — reče — odlučila sam.

— Što, ako smijem znati? — pitao je ponizno njezin tajnik.

— Potražit ću zvijer u njezinu skrovištu.

— U Medvedgradu? — upita ustrašeno tajnik.

— Da u Medvedgradu — odvrati vojvotkinja.

— Per amorem Dei! — zadrhtao je tajnik. — Za Boga, što ti napamet pade! Kako da pođeš u

takvu opasnost? On te može zarobiti, uhvatiti, ubiti...

— Znam — odvrati hladno Mlečanka. — Promislila sam dobro. On me može zarobiti, uhvatiti. Istina je sve to. Ali on to ne će učiniti.

— Ne će učiniti? Kako to znadeš?

— Znam.

— Ne idi!

— Idem. Stvar je važna i radi se o mom sinu. Ostala, propala. Svejedno. Kraljevstvo je na kocki. I kruna je na kocki. Dobro dakle. Idem i ništa me više ne će od toga odvratiti.

A tajniku su klecala koljena od straha. Znao je, da je hrvatska vojvotkinja hrabra i odlučna i da ne će popustiti. Ali takve odluke nije očekivao. Ta to se protivilo najprimitivnijim zasadama mletačke lukavštine i opreznosti. To je nalikovalo luđačkom činu neoprostive obmame. To je bilo samoubijstvo. On bi to zapravo morao spriječiti. On to mora spriječiti, ali kako? Ali dok je on još promišljavao, već je vojvotkinja počela nalagati. Dala je osedlati svoga najboljega konja. Nitko je ne smije pratiti, samo jedan jedini sluga. I nitko drugi. Ona se nije bojala. Ne, ona se nije bojala.

Konja! Samo konja!

I prije nego li je ubogi Giuseppe mogao da se dosjeti, što treba da se učini, i prije nego li je mogao da gospodarici ponudi i sebe kao pratioca, sjedila je već vojvotkinja na svom sedlu. I zajašila je vilovitoga konja, koji je veselo pod njom hrzao.

— Oh, kako je divna. Kako zna sjediti na konju — pomislio je njezin tajnik. — Tko bi to rekao? A rodila se iz pjena morskih, gdje i ne mogu pravo da se natječu konji.

Ona je jašila i njezin sluga za njom.

Tajnik je njezin dugo gledao za njom, a onda, kada mu je nestala s vida, prekrstio se u strahu i progunđao neprestano ponavljajući:

— Madona di Dio... Madona di Dio!

IX.

U SKROVIŠTU ZVIJERI.

I sada je stajala pred njim. Nalazila se u tvrdom Medvedgradu. U skrovištu zvijeri, kako je rekla.

On se naklonio, kako se vitezu pristoji pred odličnom gospođom. Poklonio se i poljubio joj učtivo ruku. Onda se uspravio i stajao mirno. Uspravila se i ona. Gledali su jedan drugom čas-dva u oči. Kao da stoji lav pred lavom i kao da hoće omjeriti snagu. U njezinim očima nije sijevala tjeskoba, koja joj je parala srce. A u njegovim je obični izraz ponosa za časak nestao i on je gledao duboko, pronicavim, ali upitnim pogledom, koji joj je prodirao u dušu.

I on reče:

— Ti si?

— Ja sam!

— Mati kralja Andrije.

— Čudiš se? Je li? Evo majka kraljeva. Došla sam samo k tebi, da te vidim, da te čujem. A nisam došla u sjajnoj pratnji kao mati kralja Andrije i kao vojvotkinja hrvatska. Došla sam kao obična žena.

— I ti si se usudila? — promrmlja Grdun.

— Usudila sam se.

— Sama?

— Da, sama! Znala sam, da ti nijesi kaki zlatni, elegantni, fini mletački vitez, koji ćeš mi bacati ruže pred noge i koji ćeš mi nuđati slatkiše i slatko vino. Rekli su mi, da si otimač. Razbojnik. Gad. Zvijer u ljudskoj podobi. I ipak sam došla.

— I ti si ipak došla, — nasmiješi se Grdun, koga je očito zanimala ta čudna žena, koja je tako neustrašivo stupila pred njega.

— Došla sam. Tu sam. Ne bojim se.

— Ti si hrabra.

— Hrabra ili ne. Ne znam. Ali ja vjerujem u svoju zvijezdu.

— Ti vjeruješ u svoju zvijezdu ? — pitao je on posprdno, a pri tom se stadoše trzati njegovi jaki, crni brci...

— Rugaj se! Smij se! Svejedno. Ja vjerujem u svoju zvijezdu i u ono, što mi savjetuje moj zvjezdar.

— A što ti je rekao ? — upita je još uvijek ironično i jetko Grdun.

— Rekao mi je, da ću još dugo živjeti.

— Ha-ha! Dakle, zato si se usudila amo doći.

— U gnijezdo hrvatskoga orla. U skrovište hrvatskoga vuka...

— A što bi bilo, da si se prevarila ?

— Ubij me! Urini bodež u moje srce. Daj, da poteče krv iz tih grudi! — odvrati ona i pokaza rukom naprama svojem srcu.

A onda ga pogleda živim, pronicavim i dubokim pogledom krotiteljice zvijeri. I taj pogled govorio je Grdunu više, nego tisuću riječi. A ona je dobro vidjela, kako su se stala dizati njegova prsa u očitom uzbuđenju. Ona je vidjela, da je poniknuo nikom i zatvorio oči. On je očito osjećao čuvstvo, koje osjeća zvijer, kad ga magičkim pogledom zasjenjuje gospodar. Ali on se brzo snašao. I reče oporo, gotovo surovo :

— Šta hoćeš od mene, gospo ? Zašto si došla ?

A ona, kao da je jedva dočekala taj čas, reče :

— Znam, da je udes tvoj vezan usko s mojim. Znam, da su naše zvijezde stvorene, da jednakim svijetlom sjaju. Znam, da moja smrt znači — tvoju smrt. I onaj dan, kada mene zarobiš, da si zarobio sama sebe. Da je dan, kad proliješ moju krv, dan, kad ćeš ubiti sam sebe. Ali daj, uhvati me i traži ucjenu ! — reče ona jetko i puna gorčine.

— Ti se varaš — odvrati on mirno. — Ja nisam razbojnik. A kad si amo sama došla, smatrao bih kukavštinom, da ti što zla učinim i da te povrijedim ili pozlijedim.

— Znala sam ja — reče ona zahvalnim pogledom — da si vitez. A sada čuj, za što sam došla. Došla sam, jer su te oklevetali, da si se iznevjerio zastavi moga sina, svoga i mojega kralja Andrije. Došla sam, jer su mi rekli, da si bio na zboru, koji su zborovali kod biskupa zagrebačkog Ivana, tog crnoga kolovođe naših protivnika. Došla sam, jer ne mogu vjerovati u tu strašnu klevetu, da bi ti, koji si bio najvjerniji od najvjernijih mome sinu, mogao da prelomiš mač vjere svoje i štit harnosti svoje. Zar te nije kralj opsipao milostima ? Zar ti je ikada uskratio bilo i najmanju malenkost, koju si od njega tražio ? Govori, reci brzo, da znam, da čujem, što je istina ? — govorila je brzo ona, a grudi su joj teško i uzbuđeno disale.

— I zato si došla ? — upita je on gorko.

— Da, zato! — govorila je ona, a glas joj je drhtao... — Reci, što ti je sagriješio kralj ? Što sam ti skrivila ja, bijedna majka turobnoga sina? Ako si nas ti, divni viteže, ti, koji si prvi naš stup u Hrvatskoj, ostavio, onda mi je svejedno. Onda uzmi bodež. Urini ga u to moje srce i ponosi se, da si ubio majku kraljevu. Meni će drago biti, što umirem. Volim umrijeti, nego doživjeti izdaju našeg najslavnijeg pristaše.

A Grdun nije znao, gdje da nađe riječ, kako da se očituje toj divnoj ženi.

Nikada još nije vidio slične žene. Vidio ih je toliko prekrasnih i divnih, ali nikada još takve, koja bi uz toliku ljepotu imala u sebi toliko junačke hrabrosti i odvažnosti. Gledao je tolike pred sobom, kako pred njim dršću i kako se boje. A eto, ova je bila hrabra i odvažna. Ali ova je stajala pred njim kao Amazonka starih priča, kao čarobni stvor. Jest, vidio je on i žena muškara, koje su se borile sa svojim muževima u junačkom mezevu mačem u ruci. Ali te žene izgubile su svu žensku dražest i bile više muškarci, no žene.

A još više dirnulo ga je majčino njezino srce, koje je tako drhtalo za svog sina kralja. Oh, riječ majka još nije zamrla u tim njegovim grudima.

Napokon reče:

— Ženo! Nisu te prevarili. Ja sam uistinu ostavio zastavu tvog sina Andrije, ne zato, što bih njemu i tebi bio neprijatelj, već zato, jer vjerujem, da ću tako pomoći svojoj domovini Hrvatskoj, koja trpi od nasilja madžarskoga.

— Tako dakle? — zavapi ona strašnim glasom, i onda je dugo vremena prošlo, da je prozborila.

A onda se opet uspravi. Njezin pronicavi pogled već je bio uperen u Grduna.

— A ti nisi ni kušao, da pronađeš drugi put svojoj volji? Jesi li to kušao, da spaseš, kako ti veliš, svoju domovinu od madžarskog jarma? Jesi li se obratio kralju? Jesi li pitao mene? Sjedim već dobrano dugo u Gradecu. Jesi li me pitao za savjet? Zar će ti uz kralja toga tvoga nametnika Karla Roberta biti bolje? Tko ti to jamči? Poznaš li ti njegovu kraljicu majku? Poznaješ li ti njega? Uistinu ne! A mene evo imaš pred sobom. A ja sam mati kraljeva, a ja sam žena. Zar mi ne ćemo tvoje junačko srce znati da cijenimo? Zar mi ne možemo da te dignemo, tebe i tvoj rod visoko, visoko, kamo si ne može ni pomisliti sada još tvoja misao? Ti si se odlučio s urotnicima i pojurio u svoju propast. U bezdan vječite noći. Upropastit ćeš se. Stvar mojega sina, kralja, izvrsno se naprijed kreće. Andrija, moj Andro će pobijediti...

Ona je govorila uvjerljivo, živo i njemu, Grdunu, činilo se iskreno. Naročito mu se činilo, da je ime svojega sina izgovorila nekako umiljato i nježno.

Ona je, — mislio je Grdun — posebno biće, čarobnica. Govorila mu je tako lijepo o slavi, o njegovoj sla/i. Njemu, koji je uistinu bio buntovnik i na kojega je ona mogla poslati vojsku.

A ona ga je gledala žalosno i govorila dalje:

— Kneže, kneže, ja ne mogu uistinu vjerovati, da si nas ostavio. Valjda su te opčinili zlim mađijama. Valjda su ti dali otrovne trave, da ti omlitave mozag. Ta gdje su ti oči? Ostavljaš nas, koji smo te dizali od stepenice do stepenice sve više, i bacaš se u more neizvjesnosti. Bježiš od nas, koji smo te namislili podići do najvećih časti, ne samo u našem hrvatskom kraljevstvu, već u čitavoj državi. Zar tako malo cijeniš sama sebe, kada misliš, da ne bi mogao postati palatinom čitavog kraljevstva?

A njemu su se oči zacaklile na te riječi. Uzdrhtao je od muke i potajne neke radosti. Da, to su bile previsoke želje za njega. Tako visoko nisu letile njegove misli. A eto, danas ih je čuo prvi put. I tko li mu ih to reče? Tko drugi, već kraljica mati. Dakle ona, koja je kralja mogla i to da savjetuje. Govorila mu je to, dakako, da ga za sebe predobije. Razumije se. Ali šta za to. To ne mijenja ništa na stvari. Otkriva mu veliku budućnost i on je strepio od čeznuća, da se digne.

— Ti bi me mogao, kao buntovnik zarobit i tražiti veliku otkupninu. Znam. Ali što bi polučio? Novac, ali i mržnju, vječnu mržnju kralja, a još više moju mržnju. To bi ti se poslije strašno osvetilo. Umjesto časti i bogatstva sve bi izgubio. Još bi bio sretan, kada bi mogao pobjeći iz zemlje i potucati se kao prosjak od nemila do nedraga. Budeš li nam pak vjeran prijatelj, bit ćeš sretan. Tko zna, ne ćeš li dobiti nasljedno banstvo, palatinat, čitave pokrajine i svi će ti se klanjati. Gle, tamo pod tvojim nogama ponosni grad, slobodni kraljevski grad Zagreb, i on će postati tvoje selo. I moje srce bit će ti sklono — smiješila mu se ona milo. — Budi opet naš. Sve ću zaboraviti.

Grdun se opajao njezinim riječima, kao žarkim vinom, a krv mu je strujala živo u žilama. Ipak reče:

— Ne mogu! — Dao sam riječ!

— Ha-ha-ha! Ha-ha-ha! — smijala se ona, kažući pri tom bijele svoje zube. Riječ si dao?

Ali kakovu riječ? Nepromišljenu. Nasjeo si im. Zaludili su te. Pa onda riječ? Ha! Riječ je riječ, a nije čin, a čin nije riječ. Riječi su kao dim. Planu. Rasplinu se. I nestaju kao dim. Verba volant, scripta manent. Jesi li gdjegod što potpisao? Kimlješ glavom, da nijesi. Pa da i jesi. Što onda? Tko danas u to promjenljivo doba drži do riječi, do ugovora? Niti banovi, niti kraljevi. A ti još nijesi hrvatski ban — nasmiješila mu se ona vragoljasto.

I njemu se čisto smutilo pred očima.

— Gospodine viteže. Ti si dobar vojnik, ali loš diplomata. Morao bi k meni u školu ići. S tobom bih osvojila svijet...

— Oh! Da mogu! — reče on i stade je gledati s nekim pouzdanjem. A ona je uživala u njegovoj smetenosti i osjećala, kako je ribica zagrizla meku i udicu, i kako se već vidi u velikoj časti i vlasti.

On je prignuo glavu pred njom i uzdahnuo:

— Vojvotkinjo Tomazino, vladarice hrvatska. U tebe su riječi slađe od meda. O velikim ti to meni stvarima pričaš. Stavljaš mi pred oči sjajno ogledalo, kakva se samo u tvojoj bajnoj Veneciji prave. I u tom ogledalu vidim sama sebe u najvećem sjaju. Vojvotkinjo Tomazino, pogodila si pravu žicu moju. Znaš, da je u mene nezasitan glad da visoko dignem sebe i rod svoj. Ti vidiš u dubinu duše moje, kao kroz staklo. Ništa nije sakriveno pred tobom. Ti vidiš, kako žeđam neopisivom žeđom za slavom, za častima, za vlašću.

— Vidim te, — smiješila se vojvotkinja zamamno — i znam, da nisi kao drugi, kojima je trbuh bog, a krčag vina nebo. Vidim te, da si opor čovjek i siledžija. Znam, da bi mogao nagomilati mrtva tjelesa na mrtva tjelesa, mrtvačke lubanje na mrtvačke lubanje tako, da bi nastale gore. Znadem, da bi mogao proliti more krvi, da dohvatiš zlatnu krunu svoje volje. Sve ja to vidim. Sve ja to znam. Vjerujem pače, viteže moj, da bi ti mogao ubiti i kralja Andriju i mene, pa i onog nametnika napuljskoga Karla. A sve to zato, da se dočepaš vlasti

i časti i bogatstva. I kada bi imao krunu na glavi i suhoga zlata toliko, koliko može obuhvatiti tvoj Medvedgrad, još bi ti htio više! Sve više k suncu Grdune! Sve više i više. I gle — pogleda ga iznovice vojvotkinja onim svojim čudnim, pronicavim očima — sve ja to shvaćam. Pojmim. Svemu se ja tome divim. Upravo to je ono, što u tebi volim. Ovu strašnu snagu tvoje volje, koja sve lomi, sve ruši, sve obara, sve svladava, sve pobjeđuje. To je ono, što žestoko ljubim u tebi, viteže moj. Jer i sama sam takovom uvijek bila. Bila sam slavnog mletačkog roda i bogata. Ali ja sam žudila da budem kraljicom. I postala sam. Postala sam najprije kraljicom u progonstvu. A gle. Sada sam kraljica majka. Kruna mi se blista na glavi i to kruna kraljevska. Postala sam kraljicom naroda, kraljicom junaka, kraljicom...

A Grdunu se ote riječ iz grla, da i sam nije znao, kako i zašto. I on je prekinu:

— I neodoljivom kraljicom ljepote.

A njoj sunu krv u lice i razdragano ga pogleda pogledom alemova sjaja u divljem zanosu.

— Budi naš — šapnu mu, a njezine su usne drhtale, kao da dršću u čeznuću neopisivom i žarkom.

— O budi naš — šapnu ponovno.

Grdun je vidio bijeli njezin vrat, i onu bujnu crnu kosu, koja je cjelivala svojim pramenima taj bijeli vrat, i on reče oduševljeno:

— Oh, da sam kralj. Stavio bih ti kraljevstvo pred noge. Oh, da sam kralj, dao bih život za tebe.

— Ti jesi kralj — odgovorila mu je ona. — Ti jesi kralj, jer tvoj mač je kralj, a ja sam žena!

— Ne tako visoko. Ne tako visoko. Ne usuđujem se misliti.

— K suncu, orle moj, Grdune, k suncu — šaptala je ona. — K suncu, orle moj. U tvojim očima sijevaju munje. A munje su moje. Budeš li mi vjeran, orle moj, stvorit ćemo čudesa. Rekao si mi, da sam neodoljivom kraljicom ljepote. Da sam te riječi

čula od kakvog mletačkog laskavca i milolaže, udarila bih ga lepezom po obrazima. Ali, jer si te riječi izustio ti, moram reći, da mi gode. Vjeruj mi, drago će mi biti — rekne laskavo mu kažući zube — ako postaneš mojim savjetnikom. I mislim —

— Što misliš? — pitao je Grdun, kojemu je ponestalo daha.

I on klonu pred nju na koljena, cjelunuvši skut njezine haljine.

— Mislim, da smo danas ti i ja postali valovi goleme rijeke, koja će rušiti i obarati drvlje i kamenje, gradove i selišta, dok se ne slije u more neizmjernoga veličanstva.

To reče i, ne rekavši više niti jedne riječi, odgrnu crveni zastor, koji je stajao na vratima i izađe iz sobe.

— Tomazino, stani! — viknuo je Grdun za njom.

Ali ona je već letila stepenicama dolje u dvorište, gdje ju je čekao sluga s konjem. I ona skoči na svoga konja i sluga na svoga.

Poleti u šumu. Uzalud je Grdun stajao na prozoru i gledao za njom. Izgubila se kao divljač u šumi. I da nije u odajama tako divno mirisao miloduh parfema, Grdun bi mislio. da je sve to san i ništa više.

X.

BIK OD BIKOVA GRADA, ZVAN GVOZDENI.

— Ti ćeš nositi golem mač ispred mene i drhtat će neprijatelji moji, kad budeš stupao uz mene — govorila je Tomazina Morozini silnome orijašu, gorostasu, što je stajao u skupini šestinskih seljaka kao div, kao neka mistična pojava u željeznom pancijeru svojem te je sada već dobroćudno gledao svojim očima unaokolo, kao da se nije ništa dogodilo.

A ona, kraljica mati, Tomazina Morozini, vidila je na oči svoje njega, to čudo od čovjeka,

toga giganta, kakovih još na svijetu nije vidila, pa niti u Veneciji, kamo su bogati i raskošni njezini zemljaci dovodili sve egzotične stvari, predmete i životinje i ljude iz dalekog Levanta i sa barbarskog sjevera. Dovodili su lavove i tigrove, i majmune i deve i labude i paunove i slonove i krokodile. Dovodili su indijske fakire i francuske trubadure, pelivane, koji su koracali po užetima i sinove carstva sunca, okruglih lubanja i širokog okruglog lica s perčinima. Dovodili su sure medjede i akrobate, koji su svijali željezo rukama... Dovodili su i krotitelje guja — otrovnica i plesačice polunage, sa zlatnim obručima oko trbuha, koje su plesale pomamne plesove istočnih strasti, baš onako, kao pred svojim indijskim bogovima i onim maharadžama, kojima su alemovi na turbanima sjajili ko sunce, a vrijedili kao svijet. Sve je to vidila Tomazina Morozini, ali takva šta, kao ova ljudeskara, nije vidila niti u svojoj bajnoj Veneciji, a bome niti drugdje, kuda su stupile njezine nožice sa biserom iskićenim sandalama.

I sada, kada mu je rekla riječi:

— Ti ćeš nositi golem mač ispred mene i drhtat će neprijatelji moji, kada budeš stupao uz mene, i sama nije pojimala, kako se to sve skupa zbilo.

Kad je u brzom naletu skočila na konja svoga i sa slugom svojim odjahala od medvedgradske tvrđe, bilo joj je voljko pri duši i ona je osjećala, da njezin pohod u medveđoj kuli nije bio uzaludan. Ona je opazila, da medjed medvedgradski u brlogu svojem, i ako sur i crn u srcu svojem i ako hrabar i zubat, ipak nije nepristupačan njenoj želji. Pa ako on još nije bio njezin Samson, a ona njegova Dalila, ipak je Tomazina Morozini shvaćala, da je usjekla duboku brazdu svojim riječima, kojima je pogodila njegovu taštinu. I nije više u duši svojoj osjećala one bojazni od njega, ni za svoga sina, ni za sebe.

Još nisam mrtva! Još u meni vrije mletačka krv. Još osvaja čar žarkih pogleda mojih muška srca. Pa ako i ne mogu kazati: Veni, vidi, vici, došla sam, vidjela sam, pobijedila sam, ipak moram da sama sebi priznam, da sam učinila prvi prepad i da sam probila prvi zid njegovog neprijateljstva.

U tim mislima jašila je i nije se žurila. Dok je onda, kad je divlje jašila k Medvedgradu, mislila samo, da što prije tamo dođe, sada je polagano odilazila od njega i razgledavala kraj. Ako je pokraj nje prošao koji seljak i duboko joj se naklonio, ona bi mu milo odzdravljala, a gdjekojemu je dobacila i zlatni novac iz svoje torbice, koja joj je visila o bedru.

Ona je dapače i nešto zastranila na svom putu i jašila do Remeta. Ona je već dobro poznavala čitavu zagrebačku okolicu i nije se trebala bojati, da će zalutati. Nije ona bila prvi put u gnijezdu zagrebačkih Pavlina, u onoj krasnoj kotlini, okruženoj brdima, obraslim što šumom, što gajevima. Znala je, da pobožni bijeli fratri ili svrakari, kako su ih zagrebački purgari nazivali, stvaraju ovdje iz divlje prašume pravi zemaljski raj, da krče šume, da sade voćke, da dižu samostan. Znala je, da su se doselili ovamo iz Dubice, kamo ih je pozvao vojvoda Koloman, da mu uz druge razne redovnike pomognu uništiti zarazu bogumila, koja je stala harati iz Bosne posavske strane. Znala je, da taj samostan još nije dograđen, i da još nema svoje crkve, već da još zasada pobožni samostanci upotrebljuju jednu odaju u svom samostanu, kao svoju kapelicu. Znala je i to, da se u samostanu nalazi kip Majke Božje, koji je donio ovamo brat pavlinac Iskvirin, i više od neke praznovjerne bojazni, nego iz prave pobožnosti, zaželila je, da se pokloni tom kipu. Ona je sama znala, da njezina pobožnost ne ima dubljeg korijena, ali ipak je vjerovala, da bi joj Majka Božja mogla nauditi, kada joj se ne bi poklonila i koji venecijski zlatnik dala za njezinu crkvu.

Zato i jest odjašila do remetskog samostana. Tamo je na časak skočila s konja i ušla u kapelu i klekla pred sveti kip, prekrižila se mehanički, izgovorila molitvu, a da su joj pri tom samo brbljale usne nesuvisle riječi. Ne, Tomazina Morozini, znala je dobro, da ne zna moliti, da je zaboravila moliti i da je na sve prije po vas dan mislila, no na molitvu.

Ipak su joj usnice šaptale: Madona di Dio, prega per noi! (Majko Božja, moli za nas). Onda je ustala. Naložila svom slugi, da udari batom o samostanska vrata, i da preda vrataru smotak s novcima za gradnju crkve. Obavivši tako svoju pobožnost, uzjahala je opet svoga konja i pošla dalje.

Jahala je uzbrdice i nizbrdice, i vidjela sela i seljake i seljakinje, podanike gradske općine Gradec i zagrebačkog Kaptola i one medvedgradske, pa i one od plemena Aga.

I tako je došla nekako u jedno selo između Zagreba i Medvedgrada, selo kraj potoka Medvešćaka i tuj se zaustavila, a zaustavila se i zato, jer je čula viku i buku i spazila ljude, seljake, kako se svađaju. Brzo je shvatila čitav događaj. Potukli se momci radi djevojke. Djevojka je bila mlada i ljepušna, a momci vatreni pomamili se za njom. Potegnuli noževe, i za čas dva bilo bi krvavih glava.

U taj čas skočio je među te borce gorostas tijelom, jakota i u tren oka prihvatio obojicu za šije, i oni se još nisu mogli da snađu, već su se našli u zraku. Obojici su ispali noževi iz šaka, a njihova su se tjelesa njihala po zraku, da ih je bilo smiješno gledati. Uistinu prasnuo je čitavi narod u smijeh, pa i djevojka, radi koje su se oni bili potukli. Prasnula je u smijeh i Tomazina Morozini, diveći se ujedno ovome jakoti, koji je to sve učinio nekom galantnom i nonšalantnom lakoćom, kao da drži u rukama dva drvena prutića, kakvima se djeca igraju, ne mareći ni za smijeh naroda, ni za ono čeprkanje nogama, koje su po zraku bacakali njegovi uhvaćenici, dok su se derali iz svega glasa,

kao kakvi derani, koje otac lema po stražnjem dijelu tijela.

Situacija je bila presmiješna, ali smijeh je Tomazine Morosini bio svladan drugim osjećajem. Osjećajem udivljenja, radi jakosti i mladenačke snage čovjeka, koji je na takav neobičan način izmirio protivnike, koji se i onda, kada ih je stavio na zemlju, nisu više usudili, da navale jedan na drugoga, već su s nekim počitanjem gledali na svoga pobjeditelja.

Tomazina Morozini, plamenih očiju gledala je na snažne mišice gorostasa, koje su iskočile i bile uistinu vrijedne, da im se divi.

Ona upita:

— Kako se zoveš, junače?

On je promjeri od pete do glave, ali ipak reče:

— Zovem se Sjecignjev, a drugi me zovu — reče nasmijano, kažući pri tom svoje prekrasne bijele zube — zovu me Bik od Bikova grada ili Gvozdeni.

— Dobro te zovu — reče Tomazina Morozini, a njezine su oči gutale tu ljudeskaru, kakve u svom životu nije još nikada vidjela. — Imaju i zašto — nastavi. — Pa ti si Golijat. Ti si Herakle, ti si Atlas.

— Ja ne znam, kako ti to mene mažeš. Jesu li ti riječi medene ili ledene. Da li me mrčiš ili hvališ. Jesu li to lijepe ili ružne riječi, kojima me nazivlješ. Golijat. To sam razumio, i znam, da je to bio neki glupan, neka lupača, koji se dao prevariti od maloga Davida. Da, bio je blesan, koji se dao pogoditi kamenom iz praćke. Ali što je to Herakle i Atlas? To nisam učio. Pa ako je što pogrdna, pljujem ti to natrag u obraz.

Ali Tomazina Morozini nije se uvrijedila.

— Bog bio s tobom, mladi junače, zašto bih te vrijeđala. Velim ti samo, da si dobar junak. Htjela bi dapače, da mi služiš. Ali Sjecignjev je na te riječi razrogačio oči raskreveljio lice i prezirno odvratio, pljunuvši na tle:

— Tebi da služim. Jest. Još nešto. Jok. Ovaj ne služi nikome, ni knezovima ni kraljevima. Ja sam vitez lutalo. Sam sam svoj gospodar. Slobodan sam kao kralj. Jest! Ja ne imam slugu i dvorjanika, kao ti što imaš, kako vidim. Sluga mi je mač. Sluškinje su moje ruke. I vjerni su to sluge, vjerniji od tvojih. A imam i robove. To su svi oni, vjere mi, koji se na me namjere i približe kao neprijatelji.

— Ti si vitez otimač — reče Tomazina.

A on se prihvati o trbuh i glasno se nasmije:

— Vitez otimač. Baš si pogodila! Što ti pada na um? Nisam glupan. Zašto da otimljem? Kad me tko spazi, sam mi od sebe daje. Ne trebam ja ništa otimati. Svi se vesele, kada me vide. Lomim željezo pred ljudima. Vesele se. Zovu me slabiji u pomoć. U dobar čas po sebe. Ne, ja nisam otimač, već pomagač. Pomažem slabije od sebe, starce i udove, nemoćne i progonjene. Branim sve, a ne otimljem ništa. Boje me se, ako i nisam strašan, vesele mi se, kada me vide. Hrane me, tove me, maze me... Darivaju me, tako da mogu i ja darivati sirotinju. Pa ja da služim? — Fuj!

— Ti si vitez bez straha i ljage, — nasmiješi se Tomazina.

— Vitez ili ne, svejedno; ali znam, da me i vitezovi i kraljevi vole i mole, da im pomognem. I ja to rado činim Krista radi — odvrati Sjecignjev prostodušno.

— I ti si sretan?

— Zašto ne? — odvrati on. — Veselim se suncu, što me obasjava. Veselim se potoku, što žubori, i ptičici, što žvrgolji...

— Uz koga pristaješ, uz Andriju kralja, ili uz Napuljca Karla Martela?

— Idi, molim te, što me to pitaš. Pa šta mene briga i za Andriju i Karla? Bio on Grga ili Brcko, meni je svejedno. Ja sam ti rekao, da sam vitez lutalo. Danas sam ovdje. Sutra sam ondje. Danas jedem bijeli hljebac u kneževskom dvoru. Sutra

sam u seoskoj potleušici. Danas mi je kamen uzglavlje. Sutra krzno medjedovo. Hej, hej, pa da služim, da se smirim na jednom mjestu. Ne, ni za carevo blago, to ne. Samo to ne!

— A ti si Hrvat? — upita vojvotkinja.

— Pa šta bi drugo i bio, kad me je Hrvatica majka rodila.

Čudni su to ljudi, ti Hrvati — pomisli Tomazina Morozini — ti Hrvati. Sami originali. Još prije sat dva upoznala je kneza Grduna i zanimala ju njegova divlja, opora ćud. Divila se njemu i gutala svaku njegovu riječ. Bio je to čovjek drugoga kova, no što su njezini Mlečani. A sad evo, ovo lutalo, potucalo — vitez s tim golemim mišicama, s tom jakošću bika, a prostodušnim čavrljanjem i neugasivom voljom slobode. Čudni su to ljudi, ti Hrvati. Ti bikovi, ti medjedi, ti kurjaci. I unatoč svemu morala je priznati, da joj se sviđaju ti ljudi.

— Dobro je dakle! Ti ne ćeš da me služiš. Hoćeš da budeš slobodan. Pa neka ti bude. Ipak ti mi se sviđaš. Pozivljem te za milogosta. Dođi sa mnom u dvor. Ja sam vojvotkinja hrvatska. Bit će ti lijepo. Čekaju te masni zalogaji i pit ćeš vino iz zlatnih vrčeva. Služit će tebi dvorjani u sjajnim odorama i hodat ćeš slobodno, kao zlatni vitez. Pa kada ti to dodija, moći ćeš da odeš, kuda te je volja. Idi sa mnom, i dobro će ti biti, a ja sam uvjerena, da ćeš biti sa mnom zadovoljan i da ne ćeš tako brzo od mene otići. Bit će ti kao u raju i moći ćeš mnogo dobra uraditi — dodala je lukavo Tomazina Morozini.

Nešto se Sjecignjev skanjivao i pozorno je upro oči u lijepu vojvotkinju, promišljavajući sam u sebi, bi li, ne bi li uslišao njezinu želju.

Onda potrese žestoko glavom i reče:

— Ako je tako, idem.

A njoj se zakrijesiše oči neobičnim sjajem, kao da je doživjela triumf.

— Ti ćeš nositi golem mač — reče — ispred mene i drhtat će neprijatelji moji, kad budeš stupao uz mene.

Sjecignjev se sada okrenuo seljacima, koji su naokolo mirno stajali i čekali što će biti.

— Hej, vi ljudi ugursuzi, mamlazi, ispičuture, vi sad znate, s kim ste imali posla. Pokazao sam vam svoju snagu. Znam, da svi strepite pred mojim šakama. Upamtite! Danas ste dobro prošli, ali ako se vratim, a ja ću se vratiti — pak ako saznam, da se i dalje svađate radi djevojaka, onda se čuvajte. Zdrobit ću vam kosti, a vaše će lubanje izgledati kao crepotine vrča, kad ga pijan čovjek baci svom silom na tle. Jeste li me čuli? Hoćete li slušati?

I oni odgovoriše ponizno:

— Jesmo čuli, gospodine, čuli smo i ne ćemo se svađati.

A sada se je gorostas okrenuo opet vojvotkinji i rekao:

— Ajdemo.

I on je otišao k stablu, gdje je bio privezan njegov konj. Pogladio ga po grivi, i onda skočio na sedlo. I oni ostaviše selo.

Kad li najednom Sjecignjev zaustavi svoga konja i reče vojvotkinji:

— Čuješ li, gospo!

— Šta je? — odvrati vojvotkinja.

— Ti valjda ne misliš ništa nečista sa mnom.

Vojvotkinja je zaustavila svog konja. To pitanje ju je silno iznenadillo i pričinilo joj se glupim. Zatomila je svoj smijeh.

— Pa kako si došao na tu pomisao?

Ali on odgovori posve mirno:

— Eh, pa ima svega toga na svijetu. Ali znaj, ja sam se zavjetovao Kristu Gospodinu.

Mnogi su se, pomislila je vojvotkinja i podbode svog konja. Za njom su jašili Sjecignjev i vojvotkinjin sluga. A kada su ušli kroz grička vrata i kroz vrata kuće vojvotkinje, onda je pred njih izašao duboko se klanjajući tajnik vojvotkinje i pomogao vojvotkinji da siđe s konja.

Sada je tek zapazio Sjecignjeva, pak mu se nasmiješio zlurado, misleći u sebi: Ako tako dalje pođe, pokupit će kneginja sve medjede hrvatske.

Vojvotkinja nije predstavila Sjecignjeva tajniku, već se samo obratila gorostasu i pružila mu ruku uz riječi:

— Ti ćeš nositi golem mač ispred mene i drhtat će neprijatelji moji, kada budeš stupao ispred mene.

XI.

DVIJE PRIJATELJICE.

— Ako se tvoja baka i moja mama ljute jedna na drugu, ne ima razloga, da se i mi ljutimo jedna na drugu — govorila je djevojka punana, jedra, lijepa kao jabuka, nasmijana i prpošna, koja je koketno uredila svoje crne vlasi i utakla u njih crvenu ružu. Govorila je to Janji i pokazivala pri tom red bijelih, zdravih zubi. Oči su joj bile crne i vatrene a velike pletenice spuštale joj se niz ramena. Bile su krupne i svijetlile se nekim posebnim sjajem.

— Pa zašto da se svađamo, draga Mimice — odvratila je Janja mirno. — Uistinu, ne ima za to razloga. Ja bih bila najsretnija, da se i tvoja majka Jalža i moja baka Pepika opet približe jedna drugoj i da se izmire. Ali bojim se, da iz te pšenice ne će biti brašna. Još bi moja baka i mogla da se dade nagovoriti, ali, koliko ja poznam tvoju majku, ona se ne će nikad pomiriti.

— Pravo imaš — potvrdila je Mimica, a pri tom se smijala, kao da ju veseli, što se stare svađaju. — Svejedno je konačno. Neka si izbiju zube, ako hoće — reče ona zlobno — ili da prostiš, mislim, da tvoja baka i ne ima zubi. Pa neka si slobodno noktima razderu obraze. Glavno je, da smo si mi dobre.

Janji se namrštilo čelo na te riječi:

— Ali Mimice moja, za miloga Boga, kako ti to govoriš? Zar te nije Boga strah? Zar ne vidiš, da je to grijeh tako govoriti?

— Šuti, ti djetence moje, — uspravi se Mimica. — Grijeh? Alaj si ti luda. Ima drugih stvari, za koje ja mislim, da nisu grijeh, a ti bi ih smatrala za strašne. Lari fari, čudne basne. Ti sve vjeruješ, što te uče popovi. Alaj si glupa. Čudim se, da još ne nosiš kostrijet na tijelu ili da ne pašeš željeznim lancima svoj trbuh. Možda imaš i kamenčić u svojim sandalama. Ti, ti... ti si svetica grička, — smijala se prpošno Mimica, ne htijući time vrijeđati Janju. Ali kada je vidjela, da je Janja problijedila, skoči k njoj i ogrli je oko vrata i stade je vatreno i strastveno cjelivati.

— Ne ljuti se, Janjice moja. Ne ljuti se! Na mene ne spada tvoj nutarnji život. Ti misli, kako ti hoćeš, radi, kako ti hoćeš. Mislim, da ćeš kao sveti Ilija s ognjenim kolima ravno u nebo, s istim odijelom i s istim papučama. Čitava i cijela. Ne zavidim ti. Pa što ti imaš, draga moja od ovoga svijeta. Samo pečal, tugu, trnje, križeve, nevolje i ništa drugo. Mislim, da to nije pravo. Zašto da živiš kao pustinjak i eremita, kad ti tako divno sunce zlatnim zrakama izazivlje iz pupoljka ruže? Zašto tuguješ, kad ti slavuji cvrkuću sa zelenih grana pjesmu otajstvene ljubavi, kad ti strastvene usne mladih junaka šapću priče o zlaćanoj dobi mlade, neobuzdane ljubavi i pružaju vrč opojnih slasti. Zašto? Oh, ja o tome posve drugačije mislim. Uživat... uživat doba mladosti... u starosti ću imati dosta vremena, da molim krunicu sv. Dominika i da gmižem na golim koljenima po kamenom pločniku crkve franjevačkog reda...

Janju su vrlo žalostile te riječi njezine prijateljice i ona ju blago ukori:

— Sestrice, Mimice, prvi put čujem takve riječi iz tvojih ustiju. Vrlo me žaloste. Ti nisi nikad bila uistinu pobožna, znam. Ali ti si ipak pazila, da ne govoriš takve riječi, koje se ne slažu s našom vjerom. Mislim, da te sam đavao napastuje, kad ti to sve pada na pamet, što si sada meni pričala.

— Đavao! Idi molim te. Ti imaš zastarjele nazore i zastarjele misli, kao kakva bakica, koja je navršila osamdesetu godinu. Danas je drugo doba, novo doba, novi običaji. Ono što je staro, pada u nepovrat.

— Novo doba... novo doba... nisi ti prva, koju čujem tako govoriti. Vi, kojima se grijeh mili, vi koji kršite zakone Božje i crkvene, mislite, da ste veliku mudrost izrekli, kad govorite o novoj dobi. Zaboravljate jedno, da ima stvari, htjeli vi ili ne htjeli, koje nikada ne mogu zastarjeti.

— Što bi to bilo? — pitala je porugljivo Mimica.

— Pa na primjer — sunce. Ono jednako grije i šalje na zemljicu crnu svoje zlaćane zrake, kao što je slalo prije tisuću godina, a tako će i dalje slati. I ne daj Bog, da staro sunce prestane starim načinom sjati, jer onda bi čitava naša zemlja i mi svi zajedno postali ledom.

— Sunce, to je što drugo — prekinula ju je Mimica. — Ali ljudi staraju. Zakoni staraju.

— Ali Bog ne stara. Crkva ne stara. I zlo će ostati zlo u vijeke. A dobro dobrim u vijeke.

Mimica nije htjela da ju slijedi u tim mislima.

— Ostavimo to. Na tom se polju nikada ne ćemo složiti. Ja ipak tvrdim, da je poljubac mlada, plemenita, vatrena viteza više vrijedan, već sve tvoje prodike. Kad ti toplo stisne ruke, kada te privine na grudi, kad ti utisne žarki kao vatra cjelov na usne... Uh...

— Stani — prekine je Janja. — Hoćeš li, da ti ostanem prijateljicom, nemoj mi više nikada takve stvari spomenuti.

— Dobro, ako ne ćeš, ne ću ti spomenuti. Ali jedno ti velim, da te jako žalim. Ti umireš u pustoši i ne nalaziš vrelo žive vode. Ti izgibaš u tuzi, a oko tebe klikću mlada srca vatrena poklike radosnih igranki. Ti slijepa stupaš onuda, gdje ti divne ruže mladosti mirisom hoće da opoje grudi. Ti ne slušaš kako lutnje zamamno prate pjesmu,

žarke ljubavi. Oprosti, ako ti reknem, da si benava — smijala se prpošno Mimica i pri tom se prihvatila obima rukama za bedra. — Uostalom radi, što ti je drago, a ja ću dalje ludovati, plesati i u pijanoj igri radovati se zvijezdama, oblacima, ružama, vinu, plesu, pjesmi i zagrljajima.

— Dosta! Dosta — reče joj živo i gorko Janja. — Tvoja je duša otrovana, a u tvoje je srce sam Satana posijao zmijski otrov. Zaklinjem te, ostavi se toga puta, kojim si pošla i vrati se na stazu, koju si ostavila, stazu, na kojoj smo obe koracale. Vrati se brzo, jer bojim se, da će inače biti kasno. Bdij i moli se. Opasnost je velika. I ja ću za te moliti. Inače će biti prekasno.

Ali Mimica se nasmije veselo i stade se vrtiti naokolo kao u plesu.

— I jest prekasno, ludice moja. I jest prekasno! Kad bi ti znala — nasmijala se Mimica jogunasto...

Janja je problijedila i prihvatila se o glavu i samo kliknula:

— A što će tvoja jadna majka, a što otac?

— Uf, alaj si mi ih trebala spomenuti. Majka mi je stari ftić, koja bi se još u srcu ponosila, kad bi čula, tko je moj dragi, a otac baš ti se on brine za mene. On je hladan kao bunar vode hladne i glavno mu je, da ima pehar vina i slanine i da se može spretno sakriti pod stol, kad ga moja mati ftić hoće da nalema.

— Mimice, Mimice. Za Boga, što to govoriš. Ti kršiš četvrtu zapovijed Božju, koja veli: Poštuj oca i mater, da ti bude dobro na zemlji...

— Ha — nasmije joj se jetko Mimica — meni je vrlo dobro na zemlji. Za to se brine vitez mlad, koji mi skida svaki jad. Oh, da znaš, što je to ljubav.

— Mimice, Mimice, valjda se nisi ogriješila o šestu zapovijed Božju.

A Mimica pograbi Janju za glavu i upilji svoje oči u njezine.

— Ne znam, je li grijeh ili nije! Pričali mi, učili me, da je grijeh.. Možda. Ali on mi daje svilene rupce, zlatne grivne, divne ogrlice i ljubav. Da, on mi je obećao, da će me ženiti. Eto, moja draga. Ja ću biti plemkinja, žena viteza... Što ćeš više? Da si pametna, i ti bi me slijedila. Bit ću gospođa. Imat ću sluge i dvorjane... A što ćeš biti ti? Služavka... nevoljni sužanj...

— Ja bih ti savjetovala, da izbjegavaš tog svog viteza, jer on će te zacijelo prevariti.

— O, ne moja draga. Ja idem k njemu, k svom dragome i velim ti, on je pravi vitez. On me voli, on me ljubi. Uistinu me ljubi. Zakleo mi se je suncem i mjesecom i svojim viteškim mačem...

— I ti si njegova?

— Ja sam njegova.

— Jadnice! — zajauknu Janja. — Zar ti ne znaš, da se svi tako zaklinju, da takve zakletve ne vrijede.

— No pa šta onda? — odvrati Mimica prpošno. — Ako me i ovaj ostavi, naći ću si brzo drugoga. Mlada sam, lijepa sam. Vesela sam.

— Jao tebi! Jao tebi! — šaputala je puna boli Janja. — Bože oprosti joj, jer ne zna, što čini!...

Ali Mimica se još sveudilj smijala i veselo je ponavljala:

— Ako me ostavi prvi, doći će drugi. Ako me ostavi drugi, doći će treći i tako dalje. Tralala... tralalala... marim zato ja!

— Sirotna Mimice, sirotna Mimice... A kad dođe starost?

Niti time se nije dala smesti Mimica:

— Kad dođe starost, postat ću bogomoljka... Haha... da, da, prava bogomoljka. Sjedit ću kraj peći, imat ću uza se crnu ili bijelu ili žutu mačku ili još bolje mačka, koji će presti, a ja ću u rukama prebirati čislo i biti pobožna, pobožna, pobožna, baš tako, kako sam sada vesela... vesela... vesela...

Janja je nastojala, da to neobuzdano veselje stiša i reče:

— A onda će doći smrt.

Ali i tim se nije dala smesti Mimica. Ona je uzela iz staklenke ružu i stala ju čupati.

— Smrt! — reče prkosno — Ah gdje je to, moji su roditelji stari... Moja je mati stari ftić, a ja sam još mala mlada ptičica... Smrt... Oh, ona još ne će doći... Ona je daleko. Da mi se pokaže pokazala bih joj figu, odagnala je metlom. Pljunula bih na nju. Pa onda ja sam osigurana proti paklu.

Janja je začuđeno pogleda:

— Tako? To mi je nešto nova. Osigurana proti paklu. No to mi moraš reći, ludice.

— Kupila sam škapular! — huknu Mimica zadovoljno.

— Eto, vidi i sama. Tu mi je. I ona otkopča prsluk i pokaza škapular karmelske Majke Božje.

— Za Boga milog, luda Mimice. Besmisleno nošenje škapulara bez života uistinu kršćanskoga ne vrijedi ništa. Zar ti misliš, da je u škapularu slobodno griješiti? Onda ne znaš, što je škapular. Zar ti misliš, da ti ga sama Blažena Gospa ne će u čas smrti skinuti s vrata, ne budeš li pokajanim srcem umrla...

— Nemoj me strašiti — viknu sada, malo ne uvriježena Mimica. — Ti uvijek crno gledaš.

— A što, ako ti danas dođe smrt?

Mimica ju udari rukom po ruci i reče:

— K tebi uistinu ne ću više doći. Ti me samo plašiš, tako, da moram misliti na neugodne stvari. Ali jedno ti velim: ne pijem vina, da bi me kap udarila. Toga se može bojati moj otac i moj ftić. Obolim li pak, onda ću, to ti obećajem, uzvati svećenika i odmah k tebi poslati, da za mene moliš, sveta, blažena i časna sestro Janjo od svetoga Križa...

— Pazi, da ne bude kasno — viknu za njom Janja, jer je već Mimica odskakutala na jednoj

nozi iz njezine odaje, fićukajući neku talijansku pjesmu, koju je čula od nekog vojnika garde vojvotkinje Tomazine Morozini. Janja je uzdahnula i pogledala na propelo na stijeni.

XII.

VIJESTI IZ DALJINE.

Praskozorje. Ono prvo jutarnje bljedilo, kad svanjiva i prve zrake sunca prodiru jedva svojim zlaćanim svijetlom zavjesu noći. Zvona su zazvonila i oglašivala svitanje novoga dana. Drjemovni purgari, od kojih su neki ostali uz vrčeve dobre bukovačke kapljice i dulje u noć, sada su prstima trljali oči i ustajali sa svojih kreveta, znajući, da ih zvono zove na molitvu i posao. Znali su, što im je dužnost. Utaknuli su prste u čašu svete vode i prekrstili se pobožno, zazivajući u pomoć lijepo ime Božje i dva patrona gradska, svetog Blaža i sv. Marka. Bilo ih je, koji su tu svoju pobožnost učinili manje ili više nehajno, ali rijetko bi se koji građanin našao, a da bi zaboravio na jutarnju molitvu. Prednjačile su im u tom žene, koje su klečale pred starim slikama, posve primitivnim i neskladnim, ali slikama, koje su čule i više pobožnih vapaja, no one, što su ih u svoje viteške dvorove donesli knezovi i baruni kraljevstva iz Orijenta ili iz Italije.

Oni građani, koji su zakasnili pred noć u grad i koje je pretekao glas loteršćaka, stajali su već pred gradskim vratima u skupinama, sa svojim konjima, magarcima i mulama. A kad je građanin, koji je bio na redu, da one noći čuva ključ gradskih vrata, došao do njih i utaknuo ključ u ključanicu, i kad su se vrata odškrinula, zaškripila i otvorila se, onda su te skupine zadovoljno ulazile u grad, sretne i vesele, da su opet u svom milom domu. Staro i mlado pozdravljalo se, kao da se nisu već Bog sam zna kako dugo vidjeli.

Otvarali se drveni kapci na prozorima građanskih kuća, kroz prozore ispruživali se vratovi još napola golih građana i građanki. Grad se budio iz noćnog mrtvila, koje nije dosele ništa narušavalo do li pjev noćobdije s velikom helebardom, koji je pazio, da grad ne plane požarom.

U gornjem i donjem gradu, otvarala se i teska vrata crkvi i mnoga pobožna duša pošla je i u crkvu. sv. Marka i onu sv. Margarete u podgrađu i u crkvu sv. Martina do potoka Medveščaka, u njemačkoj ili šoštarskoj ulici. „Kaptolomci", stanovnici Kaptola, polazili su u onaj dio prvostolne crkve, koji je već bio sagrađen, ali najradije u samostanske crkve, onu u staroj Vesi reda Templara ili Božjaka i crkvu sv. Nikole, koju su sagradili oci Dominikanci ili Prodekatori u Vlaškoj ulici.

Ali nekako najradije su u to doba polazili pobožniji ljudi i oni s gornjega i oni s donjega grada, u samostan otaca Franjevaca.

Prvi zvuci gradskoga života bili su zvuci pobožnih psalama i crkvenih pjesama, jer ako i jest život gradski uslijed svakakvih hereza postao šarolik, ako se još i nije bogumilstvo posve odstranilo, većina je purgara ostala vjerna oltarima svojih otaca. Pa i oni, koji su se znali pobuniti radi desetine i proti samome biskupu, ipak su krstili svoju djecu i pokapali svoje mrtvace po vjerskom obredu rimokatoličke crkve, a brakovi se sklapali pred žrtvenicima, a ne ko ciganski pod vrbom. Pa i onda, kada koji purgar, Bog bi ga sam znao zašto, nije trpio svog župnika i on nije htio umrijeti kao poganin. Na sve to mislila je Janja, kad se od svoje kuće u gornjem gradu otputila dolje u franjevački samostan.

Srce ju je boljelo, što ljudi nisu onako dobri, kao što je to bila njezina želja, ali ipak ju je smirivalo to, da većina građana služi onome Bogu, koji je bio srce njezinog srca i žarište njezine ljubavi.

Ali ona je znala, a još više slutila, kolika li se strahota krije u tom kraju ispod zagrebačke gore,

i ona je strepila za sve svoje mile, a naročito za svoj mili Zagreb.

Neka strava hvatala ju već otprije, a po gotovo iza one kobne noći u »trsju« kad joj se u duši stvorila čitava slika velike borbe između svijetla i tmine, između crne opačine i bijele duše velikog Spasa.

Od onoga časa činilo joj se, da na njezinu dušu nešto vreba, nešto strašno u užasnoj veličini iz nezasitnih ponora svojih i to nešto, da je ispunja beznađem neminovne, ledene, vječite smrti, koja mora pretvoriti sve u vječitu pustoš ledenih poljana bez traga života. To mora biti, ako li se ne dogodi došašće velikog Svijetla, koje će pribrati slabe da postanu jaki, pribrati jake, da budu još jačima, koje će složiti nesložne, da postanu složni, a one, koji su klonuli, učiniti herojima novoga doba, mučenicima za Onoga, koji je umro i živi. Misli su navirale na nju bez prestanka, i kad se probudila i kada je legla na počinak i onda, kada je radila, i onda, kada je počivala. I činilo joj se, da je u toj vrevi svijeta tako osamljena, kao Krist u pustinji kao Krist u vrtu Getsemani.

O Bože moj, Bože moj, htjela bih da se istrošim u službi tvojoj i da umrem za te, koji si umro za me. O Bože moj! O milosrđe moje, daj, da iz vrele krvi srca moga postanu ruže slavi tvojoj, a kamenje po kojemu gazim, daj da postane trnje i da me sve jače bode i da stvara neizlječive rane, od kojih svaka da bude vjernost moja prema tebi. Daj, da moji uzdasi, moje suze poluče, da umrijem grijehu za uvijek, i da moje jadno tijelo postane žrtvom za druge, koji griješe. Bože moj, ja sam slabo djevojče i crvić jadan ispred tebe, ali ti si uspirio u meni veliku ljubav, koja bi htjela, da izgori radi tebe sve, što ti je neprijatno i neprijateljsko.

U takvim mislima i uzdasima približavala se Janja franjevačkoj crkvi. I ona je ušla u nju, jer je znala, da će se u njoj danas skupiti članovi pokorničkoga reda sv. Franje, u koji bi ona htjela

rado i sama stupiti, ali se bojala, da nije toga još dostojna ni vrijedna.

Danas je išla u crkvu već zato, jer je čula, da se vratio iz Palestine stari pater Romualdo, rođen Zagrepčanin, koji je ostario izvan domovine, a koji će danas govoriti o svom putu, o svojim doživljajima i začiniti sve to onim milim načinom i primjedbama, kako to znadu sinovi sv. Franje.

Crkva je već bila puna. Tišina je u njoj vladala, tek su se čuli uzdisaji pojedinih pobožnih duša, vidjelo kretanje usnica, koje su izgovarale pobožne molitve. Tišina je vladala, ali patra Romualda još nije bilo.

Tada stupi na propovjedaonicu, odjeven u sveto ruho redovnika svetoga Franje. Bio je starac. Lice mu je bilo blijedo ili zapravo žuto kao od pergamene, koštunjavo, suho, usko, ispošćeno, navorano, izmreškano. Nosio je dugu bradu, a ta brada i njegova kosa bile su bijele kao runo bijeloga janjeta ili kao snijeg, koji blista na suncu srebrnim sjajem.

Janja je uprla svoje oči u tog na oko neuglednog i priprostog čovjeka. Ali njoj se pričinilo, da vidi u njegovim očima neki sjaj svetačkoga zanosa, a nada sve ju je privlačio nebesni smiješak, koji mu je titrao oko uskih usnica. Tim smiješkom ublaživao se onaj mračni, mukotrpni, pun boli izraz njegova ascezom i prošlim nevoljama izvajanog lica. Činilo joj se u prvi mah, da vidi pred sobom čovjeka borca i patnika u borbi s mračnim silama ovoga i drugoga svijeta.

Iza obične molitve stao je govoriti:

— Dječice moja! Mnogo i premnogo bih vam imao pričati, a kad bih sve htio opisati, što sam doživio, nastale bi čitave knjižurine. Zla su vremena, u kojima živimo. Bog nas oštro kazni za grijehe naše. Potoci, rijeke, da, mora krvi proliveni su, da spasimo svetu zemlju iz ruku nekrsta. Veliki junaci i kraljevi iz svih krajeva svijeta više od dvije stotine godina stavljali su na sebe krst i kao križari

su išli u svetu zemlju, da izbave grob svoga Spasitelja. I osvojili ga i slavno pobijedili neprijatelje, a gle sada se svidjelo Providnosti Božjoj, da je sve propalo. Vi ste o tom zacijelo čuli, a eto sad ja tuj stojim, koji sam doživio propast Akona, Ptolemaide, gledajući na svoje ove staračke oči pogibiju posljednjih ostanaka kršćanske vlasti u svetoj zemlji. Davno je tomu, kad sam ostavio svoj mili Zagreb, moje rodno mjesto i po nalogu viših pošao u Akon, da Bogu i Gospodinu svojem služim u samostanu franjevačkom, koji su ondje sagradili malobraćani. Bio je to čedan samostan i nije se mogao bogatstvom mjeriti s onim dvorovima i crkvama, kojih je ondje bilo u izobilju. Pa ipak, bio je tako mio, tako lijep. Koliko li sam godina u njem proživio i koliko ljudi s Bogom pomirio. To ne znam reći. Ispovijedao sam ondje i svu silu naših zemljaka Hrvata, pa i nekoliko Zagrepčana, koji su došli da vide zemlju svog Spasitelja. Suze mi naviru na oči, kada se sjetim onoga divnoga, velebnoga i raskošnoga grada Akona. kojemu po ljepoti nije bilo ravnoga na svijetu. U njem se, kao u središtu prometa između Zapada i Istoka nagomilalo nečuveno blago. Sve kuće građene u jednakoj visini od tesanog kamena. Na kućama se caklili stakleni prozori. Na ravnim krovovima dizali se prekrasni vrtovi puni mirisnoga i šarenoga cvijeća, a na njima su mamile ubave sjenice u svoju hladovinu, koju su još povećavali umjetnički vodoskoci hladne vode iz mramornih fontana, žuboreći i prskajući svojim srebrnim rosnim kapljicama, da je bila milota. Na gdjekojim kućama bile su i slike. Raskošni dvorovi i palače danas ne postoje više. Sve je to jedna ruševina. Sve su to razvaline, sravnjene sa zemljom, srušene, spaljene, uništene. A bili su to tako bajni dvorovi, gradine, neke opkoljene zidinama i nasipima i grabama kao naš Medvedgrad. Sagradili ih kraljevi i knezovi. U sredini grada cvala je trgovina i tuj se nastanili trgovci iz čitavog svijeta ne samo iz Venecije i Genue i Pize, već i oni iz Rima,

Pariza, Carigrada, dapače iz Damaska,* Egipta i sjeverne Afrike. Ulice su bile široke i čiste. Iznad tih ulica bila su nadvedena da čuvaju od žege, svilena pokrivala. Što da vam još reknem o tom gradu, u kojem sam proveo mladost svoju, muževno doba i starost svoju. Srce mi se kida u grudima, kad se sjetim onih visokih i jakih kula, kad se sjetim dvora patrijarke, palača viteza templara, isusovaca, njemačkih vitezova i velebnih hramova, koji svi padoše žrtvom. Nijedan grad nije bio tako šarolik nošnjama, jer je kroz taj grad prolazilo tisuće i tisuće hodočasnika. Tuj su se vidjeli najsjajniji vitezovi, u najdivnijim oklopima, a mnogi kraljevi i knezovi obilazili su tuj sa sjajnim pratnjama u grimizu i zlatu, s krunama zlatnim, punim blistavih dragulja na glavi.

Oh, tko da se ne sjeti riječi velikoga propovjednika : Taština nad taštinama i sve je taština ! Oh, tko da se ne spomene divnih riječi Bogorodice i Majke naše : Učini silna djela mišicom svojom. Raspršio ohole u misli srca njihova. Oni, koji su imali da čuvaju grob Velikoga i Svetoga Spasitelja oni su tražili propadljivo blago i povodili se za požudama tjelesnima. I tako je padala tvrđava za tvrđavom u Palestini, i tako je došao na red i moj grad tvrdi i jaki. Oh, što da vam pričam o propasti toga grada, koju su skrivili sami kršćani, jer su navaljivali bez potrebe na muslime, robili i ubijali njihove karavane i pljačkali njihove gradove i sela. Pa kada je razdraženi sultan zahtijevao, da mu se krivci predadu, nijesu mu ih dali. To je izazvalo rat. Više od dvije stotine tisuća, što pješaka, što konjanika, sabrao je sultan, da jurišem osvoji grad. Trublje ratničke trubile su i javljale, da je buknuo strašan rat na život i smrt. Među našima bilo je luđaka, koji su se još radovali tome ratu, jer da je Akon (Ptolomais) mjesto utvrđeno i nepobjedivo s kopnene strane, a s druge strane morske, ne treba da

* Savremeni opis.

se boji, jer sultan ne ima brodova, dok ih kršćani imadu na pretek. Kad sam svojim sandalama udarao po pločnicima gradskim, imao sam zgode da vidim onu neobuzdanu radost ratnika vitezova i njihove pratnje. Na licima im se čitala nada u pobjedu i nada, kako će proslaviti svoje ime i pleme. Strast rata caklila se u očima ne samo mladića, već i starci — vitezovi veselili se, da će k svojoj staroj slavi dodati novu. Nitko nije mario za to, da nam svima prijeti velika smrt. Sve je samo oduševljeno mislilo na rat. Kao valovi rijeke, kad probiju koru leda u proljeće i poplave poljane, poplavili su grad svi vitezovi iz okolice i iz daljnjih krajeva. Bili su tu Francuzi, Englezi, Nijemci, Talijani, mješavina raznih naroda, jezika, odijela, oružja, mačeva. I Hrvati su bili, djeco moja, Hrvati, koji su se okupljali naročito oko našeg franjevačkog samostana, jer su znali, da sam ja Franjevac i Hrvat. Ali dolazili su k nama u velikim rpama i pustolovni razbojnici, jastrebovi iz Evrope, lavovi iz Afrike, ne životinje već ljudi, ali zvijeri, prave divlje, okrutne zvijeri, pantere željne da liže ljudsku prv. Nije ih k nama vodila ljubav k svetoj zemlji, već strastvena želja, da grabe, da otimlju, da plijene, da pale. Sabralo se oko nas smeće, pogano i odurno, koje je dovela amo požuda za zlatom. Banda lupeža i varalica, parazita, pripravnih i pljunuti na krst i zgaziti krst, samo da udovolje strastima zemaljštine.

Bila ih je tušta tama. Ne mogu vam opisati taj ološ ljudskoga društva, kojega je smrad prodirao nebu pod oblake, tako, da ja mislim, kako je upravo radi njihovih zlih djela nad nama zatvorio nebo milosti svoje i zaključao ga sedmerim ključevima sam Bog.

— Smiluj nam se, Bože! Smiluj nam se! — prekinuo je glasno neki pobožni član pokorničkoga reda i stao da udara rukom po prsima.

Duboki uzdah i vapaj čuo se crkvom, a sakupljeni u crkvi narod klicao je:

— Smiluj se nam, Kriste, i spasi nas!

Otac Romualdo stao je časak i bio je očito zadovoljan tim poklicima.

— Da, dječice moja. Smilovao nam se dragi Bog, i ne dao, da se s nama isto dogodi, što u Palestini. Bdijte i molite. Molite i bdijte, jer i među vama ima u pšenici kukolja, među jaganjcima vukova, među sivim i plavim golubovima oštrokljunih jastrebova. I među vama ima raskošnih, bljutavih, oholih razmetnika koji izazivaju gnjev Božji.

I svi zadrhtaše i ponoviše molitvu svoju.

— Smiluj nam se, Kriste i spasi nas!

A Janja u svom kutu drhtala je kao od uzbuđenja i nepomično gledala u znak križa, što je stajao na propovjedaonici. Ona nije izustila nijedne riječi, ali cijelo tijelo i čitava duša bila je jedna iskrena i duboka molitva.

— Dječice moja! — nastavio je Romualdo. — Duh sveti postavio me je za glasnika mira i za učenika velikoga učitelja, koji je učio, da se svi mi ljudi ljubimo međusobno. On je rekao: Blaženi mirotvorci, jer će se sinovima Božjim zvati. Tko on? Sam Bog, koji je Bog mira i koga proroci nazivlju knezom mira. Ali sada se nije moglo govoriti o miru. Sve je hlepilo i žeđalo krvi i plijena. Ratničke zublje planule su na stotinu mjesta. Buktale u vis, crvenim plamenovima svojim crvenile su noćno nebo i glasnije od krika divljih rulja i pokazivale, da je svaka riječ o miru suvišna.

»Svijetlo istinito, koje obasjava svakoga čovjeka, dođe na ovaj svijet. Na svijetu bijaše i svijet je po njem postao i svijet ga ne pozna. K svojima dođe i njegovi ga ne primiše.« Da je bilo razbora i pameti u kršćana, ovaj rat bi se bio dao spriječiti, ali i opet moram reći, naši su ga skrivili i razorili djelo tolikih mučenika.

Ološ naših ratnika zalijetao se u muslimanska sela i grabio, ubijao, oskvrnjivao, a muslim se jednako osvećivao. Pakleni poklici grabežljivih otimača nadjačali su jauk i lelek progonjenih žrtva. Iz grada se

vidjelo, da već gore sela i naselja u daljini, i da se već gradu bliža velika vojska.

Ali grad je još plivao u slasti, u lasti, u raskoši i u obilju. Još su dame na konjima, uz bogatu pratnju, u svilenim dugim opravama, izvezenima zlatnim cvijećem jašile i razbludnim pogledima mamile k sebi mlade vitezove, dobacujući im ruže. Još su te dame slijedili trubaduri s lutnjama i pelivani u crvenim i žutim odorama svake vrsti. Još su se u mračnijim ulicama slavile orgije paklenih strasti. Još se lijevalo more ciparskog vina. Još se gudilo, trubilo, pjevalo, klelo, plesalo, ciktalo jujuškalo. Veliki Gospodar Grijeha još se miješao u sve te radosti svijeta. A već je zatrubila trublja Božjega Suda. Već je Gospodin i Bog naš odvrnuo lice svoje od nas bijednih. Onda je počela opsada. Strašno! Užasno! Ne znam, kako da to opišem, mili moji. Sada se kidala srca, sada se čupale vlasi u očaju iznad mrtvaca, što su padali sve više i više.

Borilo se junački na jednoj i drugoj strani, ali sve više padalo je naših vitezova. Od 5 do 15. svibnja sultan je dao opsipavati grad strjelicama, sulicama, kopljima, kamenjem i grčkom vatrom, a da nije dao ni časak mira nama, koji smo bili u bijedi i nevolji rata. Onda su počeli stanovnici svoje žene i djecu, s robom, dragocjenostima i relikvijama pošiljati na brodove, da ih prevezu u Cipar. Poslije je otplovilo i do tri tisuće građana iz grada a naročito su bježali oni lupeži, koji su se nadali plijenu, a sad su se bojali, da će izgubiti ono, što su ugrabili. Dana 16. svibnja navalio je sultan još jače na gradske zidine, ispunio jarke, i prodro u grad. Ali taj ga je napadaj stajao do 20.000 ratnika. i on se morao povući. Nastali su užasni časovi. Patrijarka je plamenim riječima bodrio naše. Sada smo već znali, da ćemo propasti. Pred sigurnu smrt slušali su ratnici sv. misu i ispovjedili se i primili sv. popudbinu, a onda stali grliti jedan drugoga, kao na rastanku i suze su ronila ona mrka lica i one junačke oči krijesile su turobno,

ali to nije bio strah pred smrću, već gorka bol na rastanku onih, koji su se tako ljubili, a koji su znali, da se ne će više nikad, nikad vidjeti...«

U franjevačkoj crkvi, u kojoj je to pričao otac Romualdo za čas prekinu svetu tišinu žamor tuge i čulo se glasno jecanje.

— Da, djeco moja, tako je došao i 18. svibanj. Kad je kršćanska vlast na Istoku satrvena, pogažena, uništena, kad je križ Spasitelja Krista Gospodina našega morao ustupiti mjesto muslimskom polumjesecu. Oh, zašto sam to doživio. Svijetli plameni križ Kristov progutali su crni oblaci, kao crne aždaje. Na nebu se pojavio grozni i užasni krvavi polumjesec pobjedničkim sjajem, drsko i oholo.

Kriste! Gospodaru moj! Zašto si to dopustio? Zašto sam to doživio? Zašto si dopustio, da ove moje oči vide grozotu razora i propast tvoje stvari? Zašto nisam prije oslijepio? Zašto nisu iskapale oči moje i zašto nije krvnički mač probio srce moje? Zašto nije mučenički protekla krv iz rana mojih, kao iz tolikih rana, koje sam na svoje oči gledao.

I cio narod u franjevačkoj crkvi vidio je, kako dobrome starcu teku suze, prave suze iz očiju i kako rose njegovo ispaćeno i izmučeno lice. I nastade plač i jecanje u crkvi cijeloj. I uzdigoše se vapaji dubokoga bola iz prsiju svih nazočnih i nikoga nije bilo, komu nijesu oči orosile suzama.

Janja je pratila svaku riječ starca Leonarda i svaka joj je pala u srce. Duboka bol, koja ju nije ostavila od onog priviđenja o prokletom gradu i koja ju je neprestano tištila, sada se još i povećala i činilo joj se, kao da ćuti čavle Krista Raspetoga na tijelu svojem. Ti su je strašno bolili i rane su je pekle, ali ona je osjećala, uz tu bol želju za još većom boli, za još većom žrtvom, želju neobuzdanu i jaku, da pokorom udovolji dragome Bogu za svoje grijehe i za one tuđe, koji su krivi, što ne napreduje stvar Kristova na zemlji. Bože daj, šaptale joj usne, da budem žrtvom za onoga, koji je najveći grješnik u ovome kraju.

A otac Romualdo govorio je dalje :

— Ali što tebe pitam, Gospode ? Zašto sam to doživio ! ? — Znam ja, Gospode, nisam bio vrijedan, da dobijem vijenac slave mučeničke na glavu. Treba da još, ja nevoljni grješnik, obilazim zemlju ovu i propovijedam svima, što sam doživio, i da govorim o strahoti kazne tvoje, koja treba da nam bude opomenom u danima kušnje... Jest ! Treba, da živi svjedok, svjedočim o djelima tvojim, Gospode ! Treba da budem glas onoga, što viče u pustinji : »Pripravite put Gospodnji, poravnite staze njegove !...« »Rodite dakle rodove dostojne pokore...« Obratite se Bogu svim srcem svojim, postećí, plačući i tužeći. Rastrgajte srca svoja ne svoje odijelo i obratite se Gospodu Bogu svojemu«. »Pokora, pokora, pokora ! Proslavite i nosite Boga u srcu svome.

I svi nazočni u franjevačkoj crkvi stadoše se tući o prsi svoje, a Romualdo nastavi :

— Doživio sam još jednu navalu. Bila je strašna. Naprijed su jurili ko pomamni fanatički derviši i tulili i urlali i piskali i drečali se, kao da su poludili. Za njima su letili fakiri, a onda čopori bijesnoga nekrsta. Sve je to jurišalo na grad, prodiralo u grad, kao da je potop, sveopći potop golemom snagom stao proždirati valovima svojim izgubljeni i Bogom ostavljeni grad. Uzalud su se hrabro borili meštar Isusovaca Ivan de Villers i njegovi vitezovi. Meštar pade, a od njegovog reda ostalo je samo živih sedam vitezova. Od templara ostalo je samo deset vitezova. Maršal Matej Clermont borio se kao lav i pao je ko heroj. Francuski zapovjednik Ivan Grailly i njegov ađutant, Englez Grandison, pobjegli su na lađe. Na lađu je nasilno doveden i patrijarka, ali brod je bio bjeguncima preopterećen. I svi se zajedno s patrijarkom potopiše. Bili su još sretni, jer nisu vidili more krvi, koje je za tim proliveno. Nisu vidili požar grada i otimačinu... Tako će jednom na posljednjem danu propasti sav svijet... Pitate, što se sa mnom dogodilo ?

Vršio sam do posljednjeg časa svoju dužnost i ispovijedao sam i dijelio odrešenja, a onda sam od Saracena pušten na slobodu, jer da sam sin prosjačkog reda i neke svete sekte, koja nikomu ne škodi... Čudno, dok su toliki drugi franjevci pali mučeničkom smrću, ja sam ostao živ. Čudni su putevi Providnosti Božje. A zatim je nastalo doba putovanja. Išao sam od grada do grada, od zemlje do zemlje, dok nisam ovamo došao, u svoj mili Zagreb. Ne ću da govorim o svojim putovima i lutanjima, ali o jednom vam još moram govoriti. Doplovila je moja lađa do luke sv. Vida na Rijeci. Razumije se, da mi je srce zakucalo veselo u grudima, kada sam zapazio obalu mile moje hrvatske domovine. Da, to je bila divna zemlja, gdje sam ugledao svijetlo sunca Božjega. Da, tu su stanovali moji Hrvati. Tu se govorio moj mili materinji jezik. Tamo gore diže se ponosno i strmo brdo, i na njemu eto davno već neviđenoga grada Trsata. Znao sam, da je to vlasništvo krčkih knezova Frankopana. I gle, onaj dan, kad sam stupio na sveto tlo domovine svoje, doživio sam čudo. Doživio sam čudo, koje je izgledalo, kao neki odgovor na pitanje, kojim sam se poslije pada Palestine često mučio : Bože, zar si nas ostavio ? Zar ne ćeš nikakvim znakom olakšati tugu nesmiljenu, jadne djece tvoje. Zar strašni gubitak svete zemlje znači, da si zauvijek od nas otrgnuo desnicu svoju ?... Skočio sam veselo s lađe i eto, što vidim ?... Vidio sam, kako se veru na brdo mnogi i premnogi ljudi. Čitave povorke. Nosili su zastave i križeve. Zar je to procesija, što li ? Ili slavni knez Nikola Frankopan slavi kakvu slavu ? Bio sam željan znati, što je. I prvoga ribara, koji je rasprostirao svoje mreže na obali, upitao sam :

— Što se to dogodilo ? ... Zašto toliki ljudi hrle na brdo ? A on mi odvrati : Časni oče ! Gore se dogodilo čudo.

— Kakvo čudo čovječe Božji ? — rekoh, a srce mi je stalo jače kucati...

— Još pred nekoliko dana tamo gore na Trsatu na Ravnici blizu gradske kule i blizu glavne ceste, što ide ravno prema toj kuli, na Dolcu i na vrtu udovice Agate nije bilo ništa. Bila je subota, kad se nekoliko Trsaćana ranim jutrom zaputilo, da na brežuljku sijeku drva. I gle, oni opaziše, da se tamo nalazi neka kućica, čedna, crna, zagorena, siromašna. Pa kad su pristupili bliže, našli su, da stoji bez temelja na travi. Otkuda ta kuća? Još jučer je nije bilo. Pa kuća stara i prastara i k tome bez temelja. Tko ju je amo donio? Zar je pala iz oblaka. Tko ju je amo prenio? I oni stupiše kroz vrata. U kući ugledaše drveni križ i sliku Majke Božje. Videći znakove kršćanske prekrižiše se i kleknuvši pomoliše se Bogu. A onda kao munja odoše u selo i javiše to, što su vidjeli svima i svakomu. Svi su došli onamo i nitko nije znao, što ima to da znači. Odlučiše da popitaju svog župnika Aleksandra, pobožna i dobra župnika, koji je već tri godine bolovao od vodene bolesti, bez nade, da će ozdraviti. Došavši pred njega, rekoše mu, što su vidili. A župnik, kad je to čuo, stade se tresti od uzbuđenja i udari u plač. On stade šaptati, a ljudi su mislili da je poludio... »Dakle je istina... Je li to moguće... Dakle je istina. I ti si to, Majko Božja učinila... Sreća i divota. Kućica, o kojoj si mi u priviđenju govorila. Tvoja kuća... Ali ne, ne, ne... Bože moj. Bože moj, ja ću poluditi od radosti. Trsatsko brdo i kuća Majke Velike i Divne...

Ljudi su uistinu mislili, da je poludio, njihov dobri župnik, jer nije mogao da izrekne savezne riječi. I kimali su samilosno glavama, te su tek onda izašli zabrinuto od njega, kada im je rekao: Dođite sutra, i onda ću vam sve potanko ispripovijedati.

I došli su drugi dan i silno su se začudili, da njihov župnik, koji je već tri godine bio prikovan uz krevet, radi neizlječive bolesti, stupa na propovjedaonicu i da govori svima i svakomu uzbuđenim i svečanim glasom:

— Ono je prava kuća Blažene Djevice Marije. Tu su kućicu poslije posvetili za crkvicu, a sada su je anđeli prenijeli iz Nazareta na Trsat. To mi je sve — rekao je plovan — očitovala sama Blažena Gospa, koja mi je, da se uvjerim o toj istini njezinih riječi, eto povratila zdravlje. Možete si misliti, časni oče, kako smo svi pali na koljena i kako smo klicali: »Slava Bogu na visini...«

— Ali dragi moj ribaru, košto je nekoč sv. Petar, koji je također bio ribarom, svojim savremenicima naviještao blagovijest evanđelja — tako si i ti to meni navijestio. Al ako je sve to samo istina? Ako nije obmana i varka?

— Da — odgovorio mi je ribar. — Tako misli i naš biskup i naš svijetli knez Nikola, da bi to moglo biti obmana. Zato su ono odmah mudro odredili, da se pošalje odaslanstvo u svetu Zemlju, da se u Nazaretu uvjeri, da li je to uistinu kućica Bl. Dj. Marije. — Dobro su učinili — rekoh i oprostivši se od ribara, pođoh, da sam na svoje oči vidim to čudo neviđeno. Putem sam molio s povorkama pobožnih ljudi. A bilo ih je svakake narodnosti: Talijana, Nijemaca a najviše naših Hrvata iz Primorja i Dalmacije. I gle, kad sam došao gore na brdo i poljubio zidine te kuće, duša mi je pjevala i sad sam bio nagrađen za sve patnje i muke čitavog života, naročito za one, koje sam proživio za vrijeme opsade Akona. Djeco moja! Hodočastite tamo! Palestine kršćanske više nema. Ona je u rukama nekrsta, ali komadićak Palestine najdivniji imamo mi Hrvati na Trsatu. Ono je sveto mjesto. Ondje je dom Božji. Istina, još ne smijemo posve pouzdano tvrditi, da je ono uistinu kuća Bogorodice iz Nazareta, jer još nije stigla potvrda svete Stolice. Još se nije vratilo odaslanstvo iz Svete Zemlje. Još se nisu vratili poslanici kneza Nikole barun Sigismund Oršić, Ivan Gregoroci i župnik Aleksandar, koji su sobom ponijeli točnu mjeru i tloris sv. kuće. Ja sam baš prije otišao iz Trsta i ne znam, da li su se već vratili, ali više sam

nego uvjeren, da je sve istina. I zato, moja draga djeco, veselite se i radujte. Mislio sam, da ću vam idući iz Palestine javiti samo žalost i tugu, a eto ja dolazim s viješću veselom i sretnom. Slava Bogu u visini i hvala Velikoj Bogorodici Mariji! Hvalimo Gospoda, da je baš nama Hrvatima podao taj divni dar i nastojmo, da ga budemo vrijedni: Veseli se Jeruzaleme! ... Radujte se s veseljem, koji ste bili u žalosti!

I svi digoše glas svoj i stadoše hvaliti Gospoda.

U toj golemoj vatri hvalospjeva jedva se čuo glas nježni i djevojački, glas građanske kćeri Janje, koja je u svom kutu klečala i pratila svaku riječ starca oca Romualda.

Sad je i ona uzdigla ruke k nebu i zavapila:

— Majko Božja Trsatska, moli Boga za nas.

I oblile su je suze zahvalnosti i nebeske sreće.

XIII.

OTMICA.

Bio je prekrasan dan. Na nebu nije bilo oblačka. Šuma. Divna, stara prašuma s velikim krošnjama golemih hrastova. Hlad. Ugodan hlad. Sunce je jedva prodiralo kroz zeleno lišće, a lagodni povjetarac šalio se od lista do lista, tresući ga tako lagano u nestašnoj igri, kao da se svakome napose smiješi i kao da svakome šapće neke vesele, jogunaste šale.

I pticama je šaputao povjetarac svoje šale, a ptice su se odazivale sa grana, pozdravljajući ga prpošno i nestašno, kako to samo ptičice Božje na grančicama znadu, kad ne vide u blizini neprijatelja.

Kroz redove velikih stabljika stupala je ljudeskara orijaš Sjecignjev ili bolje Bik od Bikova grada, prozvan Gvozdeni. Mili Bože, kako mu je, kad je iz gospodstva žarkoga sunca, koje ga je oblijevalo znojem, najednom stupio na sjenovito zahlađe

velike šume, pod onaj golemi krov lišća, koje je kano štit čuvalo od prevelikog žara.

On je očito pun zadovoljstva otvarao svoje nosnice i upijao šumski zrak.

Nije se više spominjao, koliko puta je u ovo posljednje doba lutao ovom šumom, ali već je dobro poznavao putove i staze, a i mnoga stabla pozdravljao je kao svoje stare prijatelje i drugove i znance.

Svaki put, kad je ovuda prolazio, spopalo ga je neko posebno čuvstvo milinja, a opet kao da se tu neka tajanstvena, nevidljiva, rijetka bića kriju, koja bi s njime htjela da govore, samo da razumije njihov jezik.

Išao je polagano. Slušao je nježni, tihi šum lišća i uživljavao se u govor krošnje. Stupao je polagano po šušnju i mahovini, po tom mekom i zelenom sagu i promatrao je šumsko cvijeće, što je prama njemu dizalo glavice, kao da mu šapće:

— Uberi me!

Ali njemu nije padalo na pamet, da dira u život ovih veselih i tako milih cvjetića, koji su još ljepše i milije hvalili Gospoda, nego što bi on znao. On, Sjecignjev, Bik od Bikova grada, prozvan Gvozdeni.

A onda je sjeo na jedan panj i stao da snatri.

Mač i koplje bilo je jedino oružje, koje je uzeo sa sobom, kad je pošao na svoj put, na svoju šetnju, koju je tako volio. Nije išao u lov. Ne! Ali da ga je namjera namjerila bila, on bi već znao, kako da se dočepa lovine.

Duša mu je bila vedra, kao ovaj dan, koji je svanuo, kao da nema zla i nevolje na zemlji.

Ovo dana, što je bio na dvorcu, častili ga, mazili ga, tovili ga, napajali ga.

Sama vojvotkinja Tomazina Morozini gladila mu kosu svojom rukom. Pričinjao se sam sebi kao veliki pas, koga gospodarica gladi, koga mazi, kome se laska i hoće, da joj iz ruke jede.

Bili su to zlatni dani za njega. Bili su to masni dani za njega. Sve samo biserno, medeno, slađano, ružičasto. I bio bi posve sretan u tom gnijezdu zagrebačkih purgara, koji su u nj gledali kao u neko čudesno biće, kao u neko još neviđeno zvijere, koje su Talijani doveli iz Istoka, da ga kažu za novac.

Isprvice su ga gledali s nekim strahom, s nekim počitanjem, onako nekako izdaleka. Ali kad su vidjeli, da im se on smiješi onim svojim dobroćudnim, prostodušnim, blagim, gotovo djetinskim smiješkom, onda su mu se stali približavati sve više i više.

Zagrebački fakini usudili su mu se dapače dotaknuti se odijela, da pokažu drugovima, kako su srčani. Ipak nijedan mu se nije usudio učiniti ništa na žao, jer su svi znali, kako je silan.

Samo sitna i malena dječica dolazila su mu s veseljem u susret, jer bi ih uzimao na ruke, poljubio, njihao zrakom, gladio im obraziće i kosu, a onda ih darivao malim novcima sitnišem ili kolačima, koje je uvijek u tu svrhu sa sobom nosio.

Uistinu, on je osvojio čitavi Gradec u malo vremena. Djevojke su za njim u potaji uzdisale. Majke su mu zahvaljivale, što im miluje djecu. Muževi su se divili njegovoj snazi. A i domaći župnik bio je s njime zadovoljan. Nije bilo dana, da se on nije pomolio Bogu u crkvi sv. Marka. Kleknuo on bome, kao da je fratar, na one kamene stube oltara i prekrižio se. E pa da vidiš uzora svim građanima — govorio je župnik.

I nigdje mu nije bilo ružno.

Ipak je najvolio taj put u šumu. Tu se nalazio kao kod kuće. Kao da je znao živinski, nemušti jezik. Prisluškivao je kukavicu i kosa, a najviše se veselio, kad mu se približio bez straha i gospar zekonja i zagledao se u njegove velike oči.

I njemu se dobrodušno nasmiješio:

— Ne boj se, zeko, zekonjo. Ja sam Bik od Bikova grada, prozvan Gvozdeni. I svi me se boje. Ali ja ne ću nikome zlo, koji nije guja. A tebe, zeko,

neka drugi love i hvataju. Pa da sam i gladan, još bih te poštedio.

I tako mu je prolazio dan u lagodnoj hladovini, u razgovoru s pticama, travkama, životinjama i lišćem. Često mu je teško bilo, kad se morao rastaviti s ovim svojim najmilijim društvom.

Onda bi mahnuo rukom, kao na pozdrav i zapjevao tako tanko glasovito, da se na daleko čulo:

»Šumo moja, moj debeli hlade...«

I činilo se, da mu odzvanja i gaj i brda i dol, i nebo i krošnje i sve naokolo, pozivajući ga da opet skoro ovamo dođe.

Činilo mu se, da čuje, da mu sve to dovikuje milo, nježno zahvalno:

— Dođi opet! Dođi skoro! Dođi sigurno! Ta mi svi imamo ti toliko toga kazati. A mnoge od nas još nisi niti vidio niti čuo. Još sam ja tu debeli puh. Još sam ja tu vjeverica od šestinske strane, još sam ja tu žuna, tvoja prijateljica. Dođi! Dođi! Dođi!

I on je obećao jasno i glasno, razumije se, da će doći skoro doći, kad mu samo državni poslovi dopuste.

Ali sada još nije odlazio. Sada je još bilo dosta vremena, da se veseli Božjoj hladovini, šumskome miru i ovoj dragoj družini, koja ga je služila bolje, nego što služe kralja njegovi dvorjani.

Razdragan do u srž kosti svojih razvaganio se i osjećao se najradosnijim, najveselijim, najsretnijim čovjekom na svijetu. Šta kralj, šta kraljica, šta vojvotkinja! Bog, on Sjecignjev i gora zelena.

Ali sada kao da je čuo neki jauk, neki krik, neki prigušeni krik.

Naćulio je uši. Skoknuo sa svog panja. Prihvatio je koplje i mač. Nešto se moralo događati. Treba li kakve pomoći? Njegove pomoći?

Uistinu, čuo je usklik straha iz daljine. Brzo pohrli na onu stranu, otkuda se čuo glas, koji je zvao u pomoć.

Dosta je dugo potrajalo vrijeme, jer se baš ondje nakupilo grmlja i trnja. Ali onda je spazio, kako se neki oružani čovjek trsi, da otme djevojku. On joj je turao ruku u njezinu gustu kosu. Trsio se, da ju silom povuče za sobom u šumu.

Djevojka se otimala i vikala, a otimač joj je govorio:

— Smiri se! Ne će ti biti žao. Moj je gospodar Grdun, lijepo će te častiti.

— Pusti me, pusti me! — vikala je djevojka.

— Naprijed! Pustit ću te, budeš li me mirno slijedila. Ta vidiš, da sam jači i da ti tu ne hasni nikakovo opiranje.

U taj čas divljom brzinom banuo je među njih Sjecignjev:

— Vucibatino! Lupežu! — povikao je. — Da si s mjesta pustio djevojku, ako ne ćeš, da te svojim mačem naučim pameti. Otimač okrenu glavu prama strani, na kojoj se čuo glas, i ustrmi divljački pogled na Sjecignjeva.

— Ne diraj u moj posao! — zavika gromkim glasom. — Prste k sebi! Što te briga za ovu djevojku!

— Odmah ćeš viditi, šta me je briga. Zar ti ne znaš, kukavice, što je dužnost pravoga viteza? Braniti slabe! — doviknu mu ponosno Sjecignjev.

— Otiđi onamo, otkud si došao, neznani viteže, ako ne ćeš da budeš hranom kurjacima i gavranima.

— Hvalisavče! Vidim, da ne znaš s kim imaš posla — i on ga udari lovačkom sulicom po glavi, da je kaciga zazvečila od jaka udarca.

Sada je otimač ostavio djevojku i prihvatio svoj mač, da začne krvavi dvoboj. Ali prije nego li što je to mogao, skoči Sjecignjev do njega, pograbi ga svojim golemim rukama i stisnu ga tako jako, da su mu pucale kosti. Otimač je zajauknuo od boli i mač mu padne na tla.

Sjecignjev se prignuo, digao je mač protivnikov i uzeo ga sebi.

— S tobom se ne ću boriti. Ne ću kaljati svojih ruku tvojom poganom krvlju. Ti nisi ionako vitez, a s konjušarima se ne bijem. Reci ti svome gospodaru, da ga pozdravlja Sjecignjev, Bik od Bikova grada, koga zovu Gvozdeni.

Jedva se otimač na obje ruke pridigao sa zemlje, tako je bila njegova bol silna, a i kaciga na glavi tištila mu čelo, pritisnuta od udarca sulicom.

— Izdiri! — viknu mu Sjecignjev.

A otimač sebi nije to dao dva puta reći. Bio je sretan, da je prošao žive glave.

Njegov odlazak bio je pravi bijeg.

Sjecignjev je pak brzo priskočio djevojci, koja je od straha pala na zemlju. Sjecignjev je mislio, da je napola onesviješćena. Samilosno prignuo se k njoj i promatrao je njezino prestrašeno, ali ljepušno lice. Morao je priznati, da nije čudo, da takvu djevojku otimlju. Htio je, da joj pomogne, te dohvati svoju čuturicu, što ju je uvijek sobom nosio. Djevojka je sada već posve mirno sjedila na zemlji. Prihvatila je čuturu i dva tri put gutnula gledajući svog spasitelja, velikim, začuđenim očima.

Prve riječi su joj bile:

— Hvala! Baš je dobro vino. Sigurno iz podruma vojvotkinje, gospodine Sjecignjeve.

Silno se začudio Sjecignjev, kad je vidio, kako to žensko stvorenje tako mirno pije i sjedi, pa onda ga još po imenu poznaje. Željan znati, kako je to, upita:

— Otkuda ti mene poznaš?

— A tko tebe u Zagrebu ne pozna? Ti si Bik od Bikova grada, ti si ljudeskara vitez, koji pred vojvotkinjom veliki mač nosiš. Tebe u Zagrebu pozna staro i mlado, veliko i malo. Već i vrapci o tebi po krovovima viču.

Ove su riječi vrlo obradovale Sjecignjeva i lice mu se razveselilo, a on se sve nekako uspravio, usprečio i ponosno digao svoju glavu na to laskanje, koje mu je uistinu godilo.

Htio je promrskati kroz zube nešto slično kao: Hvala, no nije izustio niti riječi, ali zato je djevojka nastavila:

— I sve zagrebačke djevojke te poznaju. I ja te poznam, mladi junače! Ali ti mene ne poznaš, jer sve nekako onako hodaš, kao da hoćeš nos turiti u oblake. Znaj dakle, ja sam Mimica, purgarska kći. Mislim, da nisam ružna. Bar tako vele momci zagrebački. Ti si me spasio, i to mi je drago. Ali ti si tim stekao mržnju i gnjev kneza Grduna, gospodara Medvedgrada i Grebengrada, a to mi je žao. Ja se za te bojim.

Sjecignjev planu:

— Šta se bojiš? Za mene? Ovaj se, moja draga, ne boji osim Boga nikoga. Rekla si Grdun. Spomenula si Medvedgrad. Kadgod čujem ta imena, ne čujem ništa dobra. Bojiš se osvete Grdunove? To je upravo, kao da mi prijetiš osvetom crne magije, osvetom samoga Satane. Svi govore o Grdunu kao o živom vragu. Zar se svaki Kristov vitez ne mora boriti protiv đavola? Ja sam kršćanski vitez, a Grdun ostaje uvijek grdan, Medvedgrad uvijek Medvedgrad, kad se govori o kakvom vražjem djelu. Zovu ga prokleti grad. Ako je to, onda je moja dužnost, ne bojati se osvete, već moram da se junački borim i proti tome Grdunu i proti Medvedgradu. Jesi li čula?

— Čula sam, mili moj! Hvala ti, junače!

Rekavši to ona, skoči kao mačka na njegove prsi i stade ga grliti neobuzdano i živo. Rukama je obujmila njegov vrat, a njezine su usne tražile njegove usnice. Klicala je neprestano:

— Spasitelju moj! Dragi moj, divni moj. Golube moj. Sokole moj. Orle moj!... Goolemi... dragi... dragi... dragi.

I prije, nego li se je Sjecignjev mogao da snađe, ona ga je bar dvadeset puta poljubila.

»Alaj je to nasrtljivo djevojče,« zapanjio se Sjecignjev. I to bi trajalo i dalje, da on nije učinio tim cjelovima kraj.

On je posve nježno zgrabio djevojku oko pasa i otkinuo je od sebe i stavio na tla. Gledao ju je raskolačenim očima, a u lice mu je šiknula krv od stida.

— Što si poludila, djevojko?! To se ne pristoji. To je nedolično. Što ti pada na pamet?

Ona odvrati iznenađena:

— Pa nitko nas ne vidi.

— Vidi nas Bog — reče Sjecignjev.

Ona planu:

— No takva šta mi se još nije dogodilo.

— Ja sam se zavjetovao Bogu i Gospodu.

Ona ga je divlje gledala. Najradije bi mu zadrla svoje nokte u obraze. To se nije usudila, ali ipak ruknu na njega otresito, mašući pri tom objema rukama na njega i drščući cijelim tijelom od jada:

— Tikvane... glupane... Onda me nisi trebao spasiti od onog junaka.

— To mi je hvala — nasmiješi joj se on blago i načini krst na njezinu čelu.

I to kao da je okrenulo misli njezine na nešto drugo.

I onako naglo, kako se razljutila, razvedrilo joj se čelo i ona pljesnu ručicama:

— Ha, mili moj, sunulo mi je nešto u glavu...

— Šta? — zapita Sjecignjev.

— Šta! Ah divno... divno... Imam jednu prijateljicu. Zove se Janja. Krasna djevojka, dobra djevojka, pobožna djevojka. Svetica, da, prava svetica.

— Pa što onda? — pitao je neustrpljivo Sjecignjev.

— Što? Pa ti si krasan momak, ti si dobar momak, ti si pobožan momak. Svetac, pa da i svetac — govorila je Mimica upola šale upola istine... Jest, tako mi svetog Blaža, vi ste kao stvoreni jedno za drugo. Bili bi krasan par.

On je smrknuo svoje čelo. Pljunuo na tla.

— Hajde, ne luduj! Nisam li ti rekao ono o zavjetu?

Ona mu se ljupko smiješila i stala se groziti prstićem:

— Čudan si ti svat, moj viteže.

A onda se uputiše prema gradu.

XIV.

GRADSKI SUDAC KATARIN.

I opet je na Markovom trgu bilo bučno. Sve više i više ljudi dolazilo je onamo. Lica su im bila smućena i nagoviještala su buru. I opet je bila tu kuma Dora i kuma Jaga, glupavi Gašo i pijani Mate. Tu su bili i Jančec i Krivolok, Huden i Črnec, Kuško i Sedina, Živan i Mahen i Hrvati i Talijani i Švabe purgari i stanovnici slobodnog i kraljevskoga grada Zagreba. I opet je tu bila čestita purgarica Jalža, koja je imala nadimak ftič.

I ovaj put je mahala rukama i ovaj put je vikala, što ju je grlo nosilo i pri tom je ispružila svoj dugi, suhi vrat. Njezino visoko tijelo drhtalo je od uzbuđenja:

— Tako smo dakle daleko došli, čestiti purgari slavnoga grada. Tako smo dakle daleko došli, da se jedna gradska i čestita djevojka ne može da udalji iz grada...

— Dakle je istina?.. — čuo se jedan glas.

— Da, istina... prava istina. Htjeli su da mi otmu, da mi osramote moju Mimicu, moju ubogu Mimicu.

I ona stade tuliti i plakati, da se na daleko čulo.

— I za kosu ju je navlačio... Da, za kosu, prokleti čovjek. Htio je da ju odvuče u ždrijelo onome Satani u čovječjoj koži, medvedgradskom porkulabu Grdunu, u onaj otrovni i pakleni grad Medvedgrad... I da se nije našao onaj pošteni i vrijedni vitez Sjecignjev, Bik od Bikova grada zvan Gvozdeni, sam Bog zna, što bi od moje kćerke bilo. Ali plemeniti vitez Sjecignjev spasao mi je kćerku. Eto, Bog neka mu plati.

— Bog neka mu plati... — uzdisale su žene.

— Živio Bik od Bikova grada! — klicali su muškarci.

— Živio! — vikala je i Jalža i derala se tako, da je nadvikala sve. — Ali pitam ja vas, čestite purgarice i purgari grada Zagreba, zar ćemo mi to pustiti mirno da prođe? Zar već nije čaša prepuna žuči, koju nam puni medvedgradski gospodar? Zar ćete opet mirno poći kućama svojim kao štenad, koja samo laje, a ne grize? I kovač će opet kovati, postolar svoje postole krpati, licitar mijesiti svoja srca i praviti medicu. Je li?... I pustit ćete, neka kurjak i dalje dere naše ovce, neka krvnik dalje kolje naše muževe, sramoti naše žene? Zar ne? Vi ne imate kćeri? Vi nemate žena? Ili mislite, da Grdun samo lovi kćer siromašne Jalže, koju vi zovete ftić? O vi dobro znate, da se to isto, što se danas dogodilo Mimici, sutra može dogoditi kćeri opančarevoj, kćeri kolarevoj. I onda se ne će u pravi čas naći Sjecignjev, Bik od Bikova grada, zvan Gvozdeni. Onda će one pogane zvijeri svoju žrtvu odvući na Medvedgrad i prokletstvo će ići od koljena na koljeno. Ne, ljudi Božji, ako niste parcovi, zečevi, paniperde, piškori, ako u vama ne teče krv riblja, onda se prenite već jednom, otarite svoje drjemovne, snene oči i skočite na noge. Velite, da ste purgari, da vam je kralj udijelio sloboštine, da imate zlatnu bulu Bele kralja.

— Imamo... Imamo — povikaše neki građani.

— Imate, da, imate! — iskesila je Jalža zube i posprdno se nasmijala. — Imate bulu, imate magareću kožu, imate kraljeve riječi... Ha-ha-ha... Možete sir umotati u tu svoju bulu. Možete ju objesiti na letvu i njom plašiti ptice, da vam ne pozoblju vaše grožđe. Šta će vam bula, kad joj ne znate dati života, kad mirno leži u ladici vaših pravica? Ima li smisla ta vaša bula, kada se na nju ne obazire nijedan plemić, nijedan velikaš? Pokažite tu bulu Grdunu, on će vam se u brk nasmijati i pljunuti na nju.

— Nemoj tako — viknu debeli pekar. — Bula je naša svetinja, a zlata vrijedi za nas, kao što je zlatan i onaj kraljevski pečat, koji visi na njoj.

— A što ti to pričaš? A daj ti meni, mudrače od peći, reci, je li ta bula spasla one purgare, što čame u tamnicama medvedgradskim, daj reci, je li ta bula spasla one jadne naše ljude kod kraljevskoga broda na Savi? Zar vam je ta vaša bula obranila vaša sela i posjede? Zar su vaša sela Dedići, Gračani, Podbrežje i Črnomerec, Sviblje, Kobiljak, Kraljevec ostala pošteđena od Grduna i njegovih ljudi? Ajte, molim vas. Već vi skočite na noge. Uzmite koplja, uzmite strjelice, hvatajte mačeve, sjekire, toljage i udarite na ono prokleto gnijezdo na Medvednici i ubijte Grduna. Eto, to vam je moj savjet...

— Istina, istina! — čuli se mnogi glasovi.

— Baba ima pravo! — vikao je gromorno kolar.

— Jest, bora mi ima pravo. To se više ne da podnositi. Sramota je, da mi to sve mirno gledamo. Kuća nam nad glavom gori, a mi tu lijeno stojimo. Jest, baba ima pravo. Na oružje...

— Na oružje! — vikali su već i drugi.

— Neka zazvoni lotrščak na uzbunu.

— Neka zazvone sva zvona. Na oružje... Na oružje!

— Mi ne damo gaziti naše pravice.

— Mi ne damo kaljati domove naše.

— Mi ne puštamo, da nam otmičari otimlju naše djevojke i sramote naše žene.

— Mi ne smijemo čekati kao magarci, dok trava ne naraste.

I već su neki poletili svojim kućama po oružje...

Uto izađoše iz gradske vijećnice gradski poglavice: zagrebački sudac Katarin i vijećnici Benko, Nikola, Puneta, Toma, Rude, Petar, Jakob i Ivan.

Pred njima stupao je i dostojanstveno s dugačkom helebardom zagrebački stražar Miško.

Kad je stupio slavni magistrat na Markov trg, stišala se pomalo buka i onda se postavi u sredini uzbuđene skupine prva glava slavnoga grada sudac Katarin i reče:

— Poznato nam je, zašto se bunite.

— Imamo zašto — vikao je uzbuđeno debeli pekar grčeći šaku.

— Da, imate zašto — nastavio je mirno gradski sudac — i nema sumnje, da već jednom zulumi moraju prestati. Tako dalje ne ide. To mi svi uviđamo. To mi svi znamo. Naši neprijatelji postali su preuzetni, a mi nismo više sigurni za svoje živote. Ali, dragi moji sugrađani, put, koji ste odabrali, ne valja ništa. Vi kličete na oružje? Vi zovete na uzbunu! Vi želite navaliti na Medvedgrad. Jeste li poludili? Zar hoćete, da vas medvedgradski gospodar sve pokolje? Zar vi mislite, da su medvedgradske zidine lupina od jajeta? Zar vam je Bog uzeo pamet i smračio um, jadna moja braćo? Zar ne vidite, da srljate u propast i da će vas Grdun sve pojesti na šalatu. Bog budi s vama. Šta slušate staru babu?...

Ali sada se umiješa Jalža:

— Čujete li? — zavikala je bijesno. — Sada sam stara baba, jer želim dobro, da se osveti nepravda, da se štite naše pravice, da se makar i krvlju opere čast našega dičnoga grada.

Bilo je građana, koji su očito pristajali uz Jalžu. Vidilo se to po njihovu odobravanju.

Ali gradski sudac Katarin nastavio je dalje:

— Mi još nismo iscrpli sva sredstva, koja možemo da upotrijebimo proti Medvedgradu. Prije nego li se zaratimo s knezom Grdunom, moramo pokušati drugačije. Danas nismo pripravni, da se borimo oružjem proti tako silnome gospodinu, uz kojega pristaju toliki njegovi prijatelji, isto tako bogati i silni velikaši, kakav je i sam. Danas bismo bili ametom poraženi, a naš poraz ne bi donio nikakve koristi nikome, već samo Grdunu

— Pa šta nam onda savjetuješ? — vikne debeli pekar.

— Odmah ću reći — odvrati im gradski sudac. — Eto u našim zidinama boravi sada slavna vojvotkinja Tomazina Morozini, majka našega svijetloga kralja Andrije. K njoj ćemo poći i njoj ćemo se pritužiti proti knezu Grdunu. Nju ćemo zamoliti, da preda naše molbe kralju Andriji, neka učini red u našem kraljevstvu, u našem gradu i neka u život privede pravice, koje je njegov veliki predšasnik kralj Bela podao našemu gradu.

Uto su se već vraćali neki građani, koji su već prije bili otišli svojim kućama po oružje, i ovi nisu mogli da shvate riječi sučeve:

— Na oružje!... Na oružje! — vikali su divlje.

— Polako, polako! — doviknuo im je načelnik. — Već ako vas je volja, pođimo svi, kako smo ovdje, pred dvor naše vojvotkinje Tomazine Morozini i dok ja sa vijećnicima pođem pred nju, vi svi možete dolje čekati... Hoćete li?

I svi, kako su bili uzrujani, ipak poslušaše svog glavara i odgovoriše:

— Hoćemo!

Katarin, gradski sudac, stavio se na čelo povorke, a za njim je pošla neuredna rulja građana i građanki, starih i mladih. Bilo je tu i dječaka i curica, ljudi svakoga spola i zvanja.

Pa kada su došli do palače, u kojoj je stanovala vojvotkinja, stadoše.

A svijet, sabran u tolikoj množini, nije mogao da šuti i neprestano je klicao, potican gradskim pekarom i bricom:

— Živio kralj Andrija!

— Dolje Grdun!

— Živila svijetla vojvotkinja!

— Živio Sjecignjev, Bik od Bikova grada!

— Živio naš sudac Katarin.

A dok se to zbivalo pred dvorom, uzlazili su stepenicama gradski poglavica i zamolili pristup

do vojvotkinje. Nisu trebali ni da dugo čekaju. Najavio ih je sam Sjecignjev i doskora uđoše u krasnu dvoranu, u kojoj je blistalo kraljevsko prijestolje, koje je sada bilo prazno. Poglavari grada poredaše se u red i svoje oružje morali su ostaviti u predsoblju.

Doskora je došla vojvotkinja.

Njezino lice bilo je nasmijano i blago, ali ponosno. Na čelu joj je blistao kraljevski dijadem. Svi građani poklekoše pred njom, a ona im mahnu rukom, da se dignu, i reče:

— Ustanite i recite, šta vam je na srcu?

Gradski sudac Katarin i njegovi sudrugovi ustadoše na noge. Sudac progovori:

— Svijetla naša vojvotkinjo i kraljice majko! Poznato ti je, da je jedan od slavnih tvojih pređa na prijestolju našem, blagopokojni svijetli i veliki kralj Bela, podao pravice ovome gradu, u kojem ti sada boraviš, i da je te sloboštine i pravice potvrdio svojim zlatnim pečatom, koji visi na pergameni. Tu ispravu kralja Bele čuvamo mi kao zjenicu oka svoga najpomnije i svaki čas možemo da ti ju pokažemo. U toj ispravi označena su naša prava i povlastice, a počinje ta bula: »U ime svetoga Trojstva i nerazdjeljivog jedinstva. Amen. Bela, milošću Boga Ugarske, Dalmacije, Hrvatske, Bosne, Srbije, Galicije, Lodomerije i Kumanije kralj za uvijeke. Uzvišenost kraljevska zahtijeva i visočanstvo duguje časti, da toliko više uživa u mnoštvu naroda, koliko ovo ugledom nadvisuje. Odatle slijedi, da tako sadašnjima kako i budućima ovime očitujemo, da kad se je našoj volji svidilo, da u Zagrebu, na brdu Griču uredimo slobodnu varoš i onamo prizovemo goste i onaj dio kraljevstva utvrdimo i učvrstimo za sigurnost granice i druge pogodnosti, pošto smo se posavjetovali s dragim i vjernim našim Dionizom, banom čitave Slavonije, i s drugim prvacima kraljevstva, koji su ovu našu nakanu i volju jednodušno odobrili, izveli smo našu nakanu dozvoljujući, da na spomenutom brdu

bude varoš, pridolaze gosti, imadu zemlje i posjede, preimućtva i slobode od nas doznačene i niže potpisane drže i nepovrijeđene čuvaju...« — Eto, tako glasi početak naše zlatne bule. U našem narodu postoji oduvijek riječ: Kraljeva se ne poriče. I mi sada, svijetla vojvotkinjo, dolazimo pred tebe sa najpokornijom molbom, da ugledom svojim i kraljevskom svojom vlašću učiniš red i kraljevskoj riječi tvojega predšasnika dadeš onu moć, kakvu kraljevska riječ imati mora...

— Gradski suče! Ako sam pravo razumjela, ti dolaziš ovamo sa svojim vijećnicima, da mi se potužiš, što neko krši vaše pravice i sloboštine. Nije li tako?

— Jest. Tako je. Došli smo se pritužiti proti vlastelinu medvedgradskom, knezu Grdunu, koji preuzetno dira u naše pravice i koji svojim opakim srcem ruši naše svetinje. On otimlje ovce i žito s naših posjeda, on zarobljuje naše ljude i baca ih u medvedgradske tamnice. On hvata naše djevojke, da ih sramoti. Tako je upravo sramotski htio da otme našu purgarsku kćer Mimicu, i da nije bilo tvojega viteza Sjecignjeva, bio bi uspio taj opaki zločin opakog kneza. Mi dolazimo do tebe s molbom, da nas spaseš od tog čovjeka i da zauvijek makneš iz Medvedgrada njega i njegove ljude.

— To tražite od mene? — pitala je uz ljubezni smiješak Tomazina Morozini, i bilo joj je drago čuti, kako ovi ljudi tuže Grduna, ali tu radost nije im pokazala.

— Da, to molimo najpokornije od tvoje kraljevske milosti. Došli smo do tebe nadajući se, da će naši koraci biti puni uspjeha.

— Vi tražite, da se Grdun makne? Ali, kako to zamišljate? Mislite li, da ću ja poslati vojsku na Medvedgrad? Mislite li, da će moj sin, kralj Andrija, radi vas pogubiti svoga vjernoga vazala?

— On, vazal i vjeran! — usudi se prekinuti gradski sudac Katarin, a čelo mu se smračilo. — On da je vjeran kralju Andriji? Ta on je najveći prijatelj zagrebačkom biskupu Ivanu, ta on je privrženik kralja Karla Martela.

Ali Tomazina Morozini odvrati mrko:

— Zar ne znaš, da se kraljica ne smije prekidati u govoru? Ali ja ti opraštam tu pogrješku, tek ne mogu dopustiti, da Grduna, našeg najboljeg prijatelja klevećeš, i crniš. Vi zahtijevate odviše. Po zlatnoj buli vi imadete pravo, da se pritužite kralju, i ja prihvaćam vašu pritužbu, a ona neka ide redovitim putem pravde, kako to doliči narodu, u kojem se nalaze zakoni i zakoniti poglavari. Uostalom, javljam vam radosnu vijest, da kralj dolazi skorih dana u Zagreb, gdje ćete moći pred njim samim, da iznesete svoje želje i tegobe.

— A do toga časa može Grdun da pognjavi sve građane, da upali čitav Zagreb — tužio se vijećnik Benko.

— Dobro! — reče Katarin. — Pokoravamo se tvojoj volji. Grad će naš najradosnije pozdraviti u svojim zidinama svojega kralja, pa se nada u njegovu kraljevsku milost, da će kazniti kneza Grduna.

— Popeti ga na vješala tanka i do temelja razoriti Medvedgrad — dodao je vijećnik Rude.

Ali to već nije vojvotkinja Tomazina Morozini čula, jer se laganim koracima udaljila iz dvorane.

XV.

DOLAZI KRALJ.

Domala znao je čitavi grad: Dolazi kralj!

I dogodilo se ono čudo, da je bilo ljudi, koji su pitali:

— Koji kralj?

— Kako?

— Pa da, koji kralj?

— Aha. Razumijem. Karlo Martelo ili Andrija.

— Pa da!

— Jest! Razumijem. Mogao bi doći i jedan ili drugi. Istina. Ali dok ovdje na Gradecu sjedi u taj čas Tomazina Morozini, vojvotkinja i mati kralja Andrije, moramo zaključiti, da će doći kralj Andrija. Inače bi baba Tomazina podbrusila pete i pobjegla preko Drave.

— Rekao si joj baba. Pa i jest baba. Ali je još uvijek lijepa. A čini se, da ima i mlado srce.

— Uj je! I te kako mlado. O tom bi se dalo pripovijedati. A što će kralj Andrija u Zagrebu? To nije bez vraga.

— Sviđa mu se valjda naš Zagreb. Tu je već živio.

— I zagrebačke cure.

— Možda.

— A nije to. On ima lijepu mladu ženu. koja se zove Fenena.

— I ona ga drži na uzdi.

— Oh, da samo znaš.

— Ali ta to je strašno. Onda zapravo dvije žene vladaju ovim jadnim kraljevstvom, kraljica majka i kraljica žena. To znači, da vladaju oni, koji se znadu ulaskati kikljama, koji znadu ljepše prigibati koljena...

— Kralj dolazi... Kralj dolazi! — vikali su fakini po gradu, i glas se taj prosuo i po gornjem i po donjem gradu. Tako je došao i na Kaptol i na biskupski dvor.

Dočuo je za to i zagrebački biskup Ivan. I kada je čuo, uzvao je svog inoša, svog slugu i naložio mu:

— Odmah da se zapregnu konji u kola. Ja i moja pratnja putujemo danas u Ivanić i dalje.

Biskup zagrebački Ivan nije htio da se sastane s kraljem, kojega nije smatrao kraljem.

Fakini su vikali:

Kralj dolazi... Kralj dolazi.

I vijest je išla u tvrdi Medvedgrad, a Grdun je rekao svomu bratu Vukosavu, koji mu je bio u pohodima:

— Dobro je, osedlat ćemo konje i poći da se poklonimo kralju.

— Ali on za nas nije kralj. Prisegli smo vjernost Karlu Martelu — prigovorio je brat Vukosav.

— Prisegli, da, imaš pravo, i to je stvar budućnosti. Za sada još nismo tako daleko. Za sada je naš kralj onaj, koji nam je bliže. Za sada mi možemo da izigravamo kraljeve kao na šahu. Razumiješ li?

— Razumijem — odgovorio je Vukoslav i pogledao ga značajnim pogledom. — Mudra si ti glava.

— Kada ljudi hoće biti glupani, zašto da se s njima ne postupa kao s glupanima? Vulgus vult decipi, ergo decipiatur. Ti znaš, da je vojvotkinja bila kod mene. Ona misli, da ću joj robovati. Vražja baba, umalo da me nije začarala svojim ženskim čarima i mletačkom diplomacijom. Ali bilo pa prošlo. Ipak, jedno me je naučila: još većoj lukavosti, ili da pravo kažem, još većoj smionosti. Moj brate Vukosave! Ovaj naš Medvedgrad, ako budemo pametni, postat će još središte svijeta — reče ironički Grdun. — Medvedgrad će još postati os, oko koje će se okretati sve u našoj državi.

— Ti se sam sebi rugaš — reče Vukoslav.

— Da, rugam se, jer mi se tako hoće. Ali znaš, u svakoj šali imade polak istine. Glavno je bogatstvo, slava, užitak, ali važnije od svega toga je vlast. Tko ima vlast, taj ima i sve drugo. Bolja šaka vlasti, nego lagav časti. Tako ti je to, vuče moj. Vidiš, ono, što su Šubići u donjim stranama, zašto ne bi to bio Grdun ovdje? E, moj Medvedgrade, što ćeš još doživiti? Kralj će Andrija svakako doći i ovamo u Medvedgrad, u gnijezdo medvjedovo.

— Zar on ne zna, da si u kolu vitezova, koji su protiv njega?

— Zna, ali misli, da sam bio i istupio, pa ako još idem u ono kolo, to je samo zato, da saznam tajne. Tako mu je pričala majka Tomazina Morozini.

— Da si uhoda, krivokletnik, špijun?

— Tako nešta.

— I kralj će k tebi doći?

— Sigurno.

— Ne bi ti onda? — prozbori muklo Vukosav, a obrve mu se skupiše i zubi mu škrinuše, a pjest mu se zgrčila.

— Hm — odvrati Grdun — dakako — ništa laglje od toga... Uspjelo bi... Imali bi samo jednoga kralja Karla... Iskupili bi, kako ti veliš, prisegu... Da... da... znam, da si ti dosta jak za to, da to učiniš... ruka ti ne dršće... Ali — ali... vjeruj mi, bilo bi ludo. Ja ne trebam mrtvog kralja, već žive kraljeve. I zato ćemo iz sveg grla klicati prema potrebi: Živio Karlo, ili Živio Andrija. Najprije treba izrabiti oba kralja i ishoditi što više milosti i ovlasti. I jedan i drugi kralj natjecat će se u posve vrijednoj utakmici, tko da bude darežljiviji, i kako da sigurnije steknu našu ljubav, moju ljubav. Ja sam dakle po savjesti dužan vjernost i zahvalnost objema, brate Vukosave. Glavno je, da mi dadu što više. Tako ti je to, brate moj. Ta to je divno na tom svijetu. Uzmi, pope, što ti se daje. Pruži ruku sreći. Kuj željezo, dok je vruće. Ne smrt kralju, već život kraljevine. Vidit ćeš, vuče moj, kako prigiblju koljena pred nama, kako nam laskaju, kako nam metanišu, kako nam ispunjuju sve ono, što mi hoćemo, a zovu se — kraljevi. Jadnici. Parcovi, smiješne lutke. Ništice! Pseta, koja nam ližu ruke i misle, da smo glupani. Zato ću Tomazinu ljubiti, Andriju uvjeravati o nepokolebivoj vjernosti, Karlu pošiljati ulake, koji će mu dojavljivati, kako je Grdun njegov iskreni pristaša. Biskupu ću Ivanu cjelivati prsten, a svojoj časnoj osobi dat ću vina, mesa i sve što treba.

— Vukosav je dobro poznavao svoga brata i

prilično je prodro u tajnu njegove duše. Ipak ovako iskreno, ovako otvoreno nije još Grdun nikada govorio ni s njime, bratom rođenim, jer je Grdun više puta pred njim izrekao svoju misao, da se one misli, koje se izblebeću, rijetko ispune.

A eto, sad je Grdun otkrio čitavu svoju dušu i ta je duša bila crna i pred samim Vukosavom, koji se baš nije mnogo brinuo za savjest. Zabrinuo se. Pobojao se za brata i on mu prihvati ruku gledajući ga toplo:

— Brate moj, Grdune! Ti na dvije stolice sjediš. A ti znaš našu riječ: Tko na dvije stolice sjedi, on u sredini padne.

Ali Grdun se nije dao smesti:

— To je možda u obično vrijeme istinito, ali danas ne. Hoćeš li reći, da sam dvoličan? Dopuštam, da imadeš pravo. Jesam dvoličan, ali zato jer sam neodlučan u tome, na koju li bi stranu da okrenem, a da ne propadnem. Reći ćeš, tako ne radi značajni vitez. I u tome imaš pravo. Ali je li značajan mjesec na nebu, koji kaže svoje rogove sad na desno sad na lijevo? Je li značajan mjesec travanj, koji bljuje kišu, kad se iščekuje sunce, a koji onda suši zemlju suncem, kad bi trebalo biti mokro? — Veliš, da sam krivo prisegao. Nemoj tako. Ponajprije je ono bila neka prisilna prisega, na koju sam morao pristati radi svog biskupa Ivana. Drugo, ja još uvijek želim nastup kralja Karla. Ali sada treba ravnotežje uščuvati. Glavno je, da ostane na ramenu glava. Desno uho okrenut ćemo kralju Karlu, a lijevo Andriji. Onome pako, koji konačno pobijedi, dat ćemo šaku, ruke, srce i dušu.

— Grdune, — reče brat, hihotajuć pri tome. — Kaki si ti poganin.

— Poganin, što to ja znam. Ali govorim iskreno. Onako, kako mislim. Svijet je danas izmetina, a svi smo mi blatovalji — scarabeusi, što se valjamo u tom blatu. Eto, ova izreka, to ti je danas prava filozofija, pred kojom neka se sakriju Sokrat i Platon, Demokrit i Aristotele.

— Ali to je užasna filozofija!

A Grdun ga je ozbiljno, mrko ali gotovo samilosno pogledao.

— Da, moj brate. Užasna. Na gariŝtu stoji svijet. Morao bi da se s nova gradi bolji, ljepši i vedriji. Ali ja nemam vjere, da će ikad biti boljim. I tisuću će godina proći, i svijet će biti jednak, kao i danas, ako ne bude i gori...

*

Sastali se i zastupnici grada.

— Kralj dolazi. To je lijepo. Ali naša će općina pri tom stradati — reče ozbiljno gradski sudac. — Mi smo dužni po zakonu kralju i njegovoj pratnji, dok kralj boravi u našim zidinama, podavati čitavu opskrbu, hranu i piće. Kralju smo dužni za objed dati dvanaest volova, tisuću kruhova, četiri bačve vina. A to nije mala stvar. Doći će kao kobilice i skakavci na usjeve i izjest će nam sve.

— To je istina, ali ako kralj bude dulje boravio među našim zidinama, onda mora za njegovo uzdržavanje doprinositi čitava banovina. Sav onaj višak, koji bi naš grad potrošio preko svoje dužnosti, utjerat će se od velikih posjednika i plemića i dati općini.

— Da, tako lijepo piše na papiru. A gdje su ti vojnici, da od te gospode silom utjeraš, što ti ne će od svoje volje dati? Gdje ćeš ti od otpornog plemstva utjerati silan novac? Možemo li se pritužiti kralju protiv plemića?

— Možemo, da. Ali kralj se ne će zamjeriti svojim vitezovima, i još ih više radi nas purgara odbiti od sebe.

— Ali kralj može naložiti banu, da to on učini. Ban mora slušati.

— Da, ban će slušati. Nije lud. On će primiti nalog, ali izvršit će ga na sveti Nigdar.

— Silan će nam novac izjesti, velim vam, silan. Ali ne ima druge. Treba da barem izrabimo kraljev dolazak u Zagreb i da dademo stare naše povlasti potvrditi, a nove ishoditi. Ako nam to pođe

za rukom, onda nije šteta za onaj novac. Treba da i stare parbe iznesemo pred kralja i da se pritužimo na nasilja onih velikaša, koji nas progone.

— Treba da se pritužimo u prvom redu na Grduna, koji nam otimlje svojinu i koji građane hvata i zatvara u svoj Medvedgrad. Treba da sam kralj zapovjedi tim velmožama, da obustave svoje zločine.

Na te se riječi umiješa Ivan i reče:

— Čemu vi ovdje trošite riječi badava? Prošla su vremena, kad su kralja slušali. Zar mislite, da će kralj i jednoga vojnika za nas žrtvovati? Mislite li, da će navaliti na Medvedgrad radi nas? Nije na glavu pao. On treba vojsku za svoje ratne svrhe i da se održi na prijestolju. A mi smo mu deveta briga. Krv za nas ne će lijevati, i bit će zadovoljan, ako naši velikaši na njega ne navale.

— Da, imadeš pravo.

— I te kako imam. Budimo sretni, ako nam dobaci mrvice sa svoga stola ili gole kosti, kao psima.

— Još k tome kosti, s kojih je skinuto ono meso, koje će mu naša slavna općina dati na dar po zakonu.

— Oštar ti je jezik. Gdje si ga nabrusio?

— Oštar. Ali nije oštar od uroka. Nisam slijep, pak vidim, što se događa. A za novac još kako tako — viknu Ivan. — Ali jeste li vi promislili, kako ćete od kraljevih ljudi očuvati djecu vašu, žene vaše, unučad vašu? Jeste li promislili?

— Slobodan smo grad. Imamo zlatnu bulu. Imamo svoje pravice, koje nam je kralj dao — prekinu ga sudac.

— Istina je... Istina je... — klicali su svi.

— A ja vam velim, ako nemate moći, da joj dadete snage, ne vrijedi vam zlatna bula ni pišljive pare. Možete iz čitave bule napraviti »škrnicel« (vrećicu) i u nju napuniti prženih kestena.

U takvim je mislima očekivao grad Zagreb svoga kralja.

XVI.

KRALJ NA PUTU.

Kralj Andrija već je odulje vremena putovao po Hrvatskoj, a da nije došao u Zagreb. Već 30. svibnja bio je u Šrmegu, gdje su mu se poklonili izaslanici zagrebačkog Kaptola. Ti su došli ne samo da se poklone kralju, već da upotrijebe zgodnu priliku za kraljevsku milost i da sklonu kralja Andriju, neka dadne Kaptolu neke nove sloboštine i prava, naročito da mu pokloni maltu zagrebačkoga trga. Kaptol je već otprije uživao dvije trećine gričko-zagrebačke pijacovine, a sad su izaslanici zagrebački kanonici molili od kralja, da im dade još i treću trećinu t. j. sav njezin prihod.

Kralj Andrija isprvice se nećkao da to učini, jer je znao, da će se tako bez sumnje zamjeriti zagrebačkim građanima gornjega grada, koji su mu bili najvjerniji pristaše.

Naročito ga je od toga odvraćao Danilo Torusti, hrvatski plemić iz talijanskog roda, koji je bio u kraljevoj pratnji i koji je bio jedan od rijetkih u njegovoj pratnji. Danilo Torusti bio je persona grata, miljenik kraljev. Kralj se u nj posve pouzdavao i vrlo je poštivao njegove savjete. Đanino, ili kako su ga Zagrepčani, a i svi ostali Hrvati zvali »crni Januš«, uživao je u narodu glas odlučnog siledžije. Crni Januš stekao je za kralja Andrije velike zasluge, jer je bio posrednik između kralja Andrije i Venecije. Bio je kraljev doušnik. Vršio je važna poslanstva. On je bio u pratnji Andrije i onda, kad je Andrija još kao vojvoda uz svitu kneza Odžoša, magistra Pirina i Abrahama, sina Menoldova, išao na krunidbeni put u Stolni Biograd.

Kad nije bio u kakovom službenom putovanju, Crni se Januš nalazio redovito uz kralja, koga je znao svojim šalama i pričanjima i onda razvedriti, kad je padao uslijed mnogih nedaća u neku melankoliju.

U najodsudnijima časovima kralja Andrije crni je Januš bio uz njega. Odlikovao se mnogo puta ispred kralja. Tako naročito, kad je kralj došavši u Stolni Biograd na krunidbu, doživio vrlo neugodan doživljaj. Madžarski neprijatelji kraljevi, kad su vidjeli, da je kralj ipak došao u Stolni Biograd da se kruni, i kad su vidjeli, da oružanim otporom ne bi polučili ništa, jer je kraljeve vojske bilo sva sila, odlučili su lukavštinom da spriječe kraljevu krunidbu. I oni sakriše krunu i kraljevske znakove.

Sad je bio kralj u Stolnom Biogradu, da se kruni, al sada nije bilo »svete krune ugarske, krune sv. Stjepana«, koju su Madžari priznali, da je jedina prava kruna, kojom se smiju kruniti ugarski kraljevi. Kraljeve krunjene drugom krunom nisu priznavali kao zakonite kraljeve.

Bio je dakle kralj u velikoj neprilici, što da učini? Tu mu pomože mudrost njegova potkancelara Teodora, stolnobiogradskog prepozita, i lukavština Crnoga Januša, da se pronašla kruna. Zauvijek je ostalo tajnom, kako se to dogodilo. Niti potkancelar Teodor, niti Crni Januš nisu o tome htjeli da govore. Ali šaputalo se, da su potrošili goleme novce, a Crni Januš da je polučio svoj uspjeh, jer je imao čarobnu moć nad ženama ne samo svojih susjeda, već i neprijatelja.

Crni Januš i njegov brat Nikola, rođeni Mlečani, bili su već zato dragi kralju Andriji, jer se i on sam rodio u Veneciji i jer je poznavao ovu dvojicu iz mladih dana. Zato je kralj i podijelio Crnome Janušu kraljevsko selo Čehe preko Save, koje su uživali zagrebački građani. Tom zgodom oslobodio je kralj njegove stanovnike od gradskog nameta.

Crni Januš znao se uturati među zagrebačke građane. On je posjedovao u Zagrebu kuću i postao je i sam građanin gornjega grada, pak je svojim znanjem i vještinom polučio u zagrebačkih purgara neko poštovanje, ako mu i nisu pravo vjerovali.

I Crni Januš dobro je poznavao slavne purgare na gričkim goricama, znao je, kako će biti duboko

ozlojeđeni, ako kralj usliša molbe kanonika zagrebačkih. On reče kralju:

— Mislim, da ne će biti dobro, ako saslušaš i uslišaš te zagrebačke kanonike. Zagrebački građani Gradeca sazidali su ogromnim svojim troškom zidine oko svojega grada. Kralj Bela obasuo ih je za to svojim milostima. Oni su dobili, kako i sam znaš, zlatnu bulu od tog tvog predšasnika. Oni su uvijek bili vjerni svome kralju i baš zidanjem utvrda omogućili su mu, da se može u slučaju opasnosti zakloniti u njihovu gradu. Oni mogu pravom zahtijevati, da ih kralj i dalje štiti. Oni trebaju za podmirivanje općinskih potreba i uzdržavanje gradskih zidina velikih novaca. Vrela, od kuda će pribaviti te novce, moraju biti izdašna. Bilo bi dakle za građane zagrebačke kobno, kad bi im se još ta vrela smanjivala ili dapače presušila. Zlo je traženje bilo koje mu drago pijacovine od gričkih stanovnika, i to bilo od samih purgara bilo od njihovih podanika, koji žive u gradskim selima: Dedićima, Gračanima, Kraljevcu, Kobilju, Sviblju, Nartu, Novoj vesi kod Save, Podbrežju, Črnomercu, Hrastju i Petrovini i preko Save. Vjeruj mi, svijetli moj gospodaru, buđeš li htio da uslišaš kanonike, dat ćeš im nešto, što i njima samima ne će nikada donijeti blagoslova. Posijat ćeš sjeme vječnog razdora između gornjega i donjega grada Zagreba. Otud će nastati pravde i vjeruj mi, zidine tvoga tebi toliko vjernoga i odanoga grada omastit će se krvlju. Sam Bog znade, što li će se sve izleći od tog kobnog dara?

Kralj je mirno slušao svoga miljenika Crnoga Januša i svaki čas je stresao glavom. Tu i tamo nasmiješio se prezirno, a onda se okrenuo svome potkancelaru Teodoru i rekao:

— Kako vidim, naš dobri Đanino crno vidi, što inače ne čini. S te nam strane baš nije poznat. Inače sve bijelo vidi, pa i ono, što se svima čini crno. Mislim, da je u ovaj čas otkrio u sebi svoju građansku dušu, jer on je, kako nam je poznato, i sam građanin slobodnoga i kraljevskoga grada

Zagreba. Čast onim stolarima i čizmarima i čohašima, ali ti ćeš i sam uviditi, da su mi odlični predstavnici Kaptola ipak draži, a kad ne bi bili draži, od veće su važnosti za naše kraljevstvo, jer njihov ugled u kraljevstvu je velik. Zar ne, dragi moj Teodore?

Potkancelar kraljevstva i stolnobiogradski prepozit Teodor zatvori za čas oči, kao da želi čitavu stvar promisliti. Kad ih je opet otvorio, reče:

— Veličanstvo kraljevsko dobro je prodrlo u samu stvar. Zacijelo, ako zrelo promislimo, riječi Crnoga Januša dokazale su doduše njegovo dobro poznavanje njegovih sugrađana i nisu na odmet, jer on vidi posve pravo, da bi se iz toga danas sutra mogle izleći svakakve neugodne i neprilične trzavice između gornjega i donjega grada Zagreba. Ali i on sam govori o tome, kao o nekoj ne baš blizoj budućnosti. A u tome grmu baš i leži zec. Ono, što će biti u nekoj maglovitoj, nama nepoznatoj budućnosti, za to te neka, veličanstveni moj gospodaru, glava ne boli. Mi moramo misliti na danas, na sadašnje doba. Što su građani Gradeca? Dobri ljudi, dopuštam, čestiti ljudi, i to dopuštam. Ali kakva je u njih vlast? Naš dobri prijatelj i drug Crni Januš i sam zna, da to nisu nikakvi patricijii slavne i moćne Venecije, već da su to priprosti ljudi, koji će nam dati u vojsku možda svojih deset vojnika i hranu, dok budemo boravili u njihovome gradu, i to je sve. Drugo je to s Kaptolom. Molba tako uzvišene korporacije, kao što je zagrebački Kaptol, ne može se odbiti. Onda bi sav kler bio protiv nas. Zar nije divno, kad znaš, da je veliki dio Kaptola uz tebe? Zar ne sjedi na zagrebačkoj biskupskoj stolici tvoj protivnik Ivan? Zar ti on nije opasan protivnik? Njega ne ćeš ni novcem ni mitom osvojiti. On je nepredobiv. Za njega ne vrijedi ona stara, da ne ima toga zida, kojega ne bi mogao preskočiti zlatom natovaren magarac. Ivan jest i ostaje naš najodlučniji protivnik. Zato je upravo divno, što pred tebe dolaze izaslanici Kaptola i

što im možeš da učiniš usluge. Do ut des. Dat ćeš im, da oni tebi dadu.

Kralj potrepta Crnoga Januša po ramenima, da ga udobrovolji, i onda reče:

— Vidiš, dragi moj Đanino, većina nas u vijeću odlučila je, da se ne usvoji tvoje mišljenje. I tako će naši dobri zagrebački kanonici ubrati hvalu za svoju mukotrpnu požrtvovnost, koju su do sada iskazivali našemu prijestolju.

Crni Januš progunđa:

— Dat ćete mi još pravo.

Ali kralj je već rekao potkancelaru, neka napiše ispravu. Pa kad je drugi dan prije ručka kralj primio zagrebačke kanonike, izaslanike prvostolnoga Kaptola, dobili su ovi povelju, u kojoj je pisalo, da je kralj sav prihod pijacovine poklonio »milim i vjernim svojim, Kaptolu na ime zagrebačkomu za spas svoje duše«.

Potkancelar Teodor, koji je tu diplomu izradio, ipak je naložio zagrebačkom Kaptolu, da ta povlastica imade ostati tajnom sa sedam pečata tako dugo, dok kralj, koji će doskora pohoditi Zagreb, ne ode iz njega. Htio je tim nalogom Teodor da spriječi kakve izražaje nezadovoljstva u vrijeme, kad bude kralj živio među svojim »purgerima«.

Vedri i zadovoljni vratili su se izaslanici Kaptola u Zagreb.

Iz Šimega zaputio se kralj u Hrvatsku. Došao je u Zagreb.

Na poljani između gornjega i donjega grada, tamo između Gradeca i Kaptola izvan gradskih zidina, na domaku šoštarske ili njemačke ulice, koju su gospoda zvala »vicus Theutonicorum seu sutorum«, na desnoj obali Medvešćaka, preko kojeg je vodio Pisani most, čekala je vojvotkinja Tomazina Morozini svoga sina u sjajnoj pratnji.

Sunce je visoko odskočilo na nebu i žarilo je jakim zrakama šljemove vitezova i velikaša, koji su se oko nje prikupili. Tomazina je sjedila na velikome bijelome konju.

Na poljani sjajio se raskošan šator, koji je čekao, da u njem i kraljica majka i svi dostojanstvenici kraljevstva hrvatskoga i poglavari grada pozdrave svoga vladara.

Vojvotkinja je bila odjevena u divno i raskošno odijelo, koje su izradili u najotmenijim radionicama kraljice mora, Venecije. Odijelo je bilo svileno, smaragdno-žuto sa rubovima od čistoga zlata. Oko vrata imala je prekrasnu ogrlicu od pet redova najsjajnijeg i velikog biserja. Na glavi joj je blistala zlatna kruna, na kojoj je sjajio i krijesio velik dijamanat. Povlaka njezina odijela prebačena preko konja sezala je malo ne do zemlje.

Njezina pratnja bila je također u svečanim odijelima. Svaki vitez trsio se, da najsvečanije dočeka kralja Andriju. Pa i onaj, koji je bio njegov protivnik. Hrvatski vitezovi bili su ponosni i rado su pokazivali svoje obilje i bogatstvo.

Vojnici stavili su se u redove, a njihovi vođe svrstavali ih i pazili, da taj red bude što uzorniji. Stajali su tu mrki pješaci s ocjelnim kacigama sa sulicama i štitovima. Na tjelesima bila im je debela koža, da ih štiti od strjelica.

Vojvotkinja Tomazina Morozini gledala je s nekom nepritajenom radošću sve te ljude, koji su očekivali njezinog sina.

Nemirno su poigravali konji ispod jahalaca sa lančanim oklopima.

Ali žive oči vojvotkinje najviše su pasle na onim sjajnim odorama hrvatskih velikaša.

Ponosno je sjedila na svom konju, visoko je digla glavu i motrila one lijepe i visoke ljude. Njezine oči tražile su, tko li je sve ovdje.

Vidjela je i svećenstvo u ornatima i građane u svečanim odijelima. Vidjela je i kmetove i seljački narod. Sve je to vidjela. Ali najviše ju je veselilo, da su se tu našli i oni, za koje je znala, da ih mora predobiti za svoga sina.

Neki od ovih, znala je, da još kolebaju i da sami ne znaju, na koju bi stranu, a vidila je i takve, za koje je znala, da su očiti pristaše Karla Martela, i zato je znala, da su ovamo silom prilika došli, jer nisu mogli da otvoreno stanu uz redove kraljevih neprijatelja.

Kralj je upravo radi ovih i dolazio u Hrvatsku. Radi svojih prijatelja i pristaša nije trebao doći, jer ti su ionako bili njegovi. Ne, upravo radi ovih Hrvata, koji su kolebali, uz koga će, radi ovih vitezova, koji su mu bili neprijatelji, dolazio je kralj. Tomazina Morozini sama mu je to predložila. Nazočnost kralja Andrije u Hrvatskoj imala je zapravo tu svrhu, da predobije Hrvate za sebe. Tomazina Morozini, da, ona je sama predložila svome sinu, neka novim povlasticama pribavi sebi novih pristaša u Hrvatskoj, neka razvije pred narodom što veći sjaj, da si tim digne kraljevski ugled. U prosti narod treba da baca pregršti novaca. Visoko plemstvo neka opsjeni svojom umiljatošću, obećanjima i povlasticama. Rijetko pak neka upotrijebi silu i nasilje, jer, mislila je Tomazina Morozini, muhe se love na med. A njoj, Mlečanki, svi ti ljudi nisu bili drugo nego muhe.

Da, ti grofovi, župani, baruni, knezovi, vojvode hrvatski bili su gordi, oholi, nepristupačni. Sada su tu sjedili na svojim plemenitim konjima. Da, znala je vojvotkinja, malo ih je, koji bi voljeli njezina sina. Jošte ih je manje, koji bi ga se bojali. Ali ništa za to. Sve će to polako u njezin logor, u logor njezina sina, samo treba mnogo ustrpljivosti, mnogo napora, mnogo lukavštine i mnogo darova. Ali šta za to, vremena još ima, a sve drugo će doći, mislila je kraljica majka i odlučila u srcu svojem, da će biti vrlo ustrpljiva, vrlo ustrajna i vrlo lukava.

— Ta nisam uzalud Mlečanka. Nisam uzalud rođena na divnom žalu Adrije. Kraljica me je mora rodila, kraljica mora dojila me je svojim bijelim mlijekom. Kraljica mora othranila me.

Oh, ona je svojom mletačkom lukavošću već mnoge od te hrvatske gospode upoznala. Njezini uhode dobro su proučavali njihove duše, i mnogi od hrvatskih velikaša nije niti znao, niti mogao znati, kako je ona, Tomazina Morozini, već splela čitavu paukovu mrežu oko njegove glave.

Ti mrki kurjaci, ti medjedovi smekšat će se redom. Ta oni su tako tašti, tako smiješno tašti, da ih je vrlo lako predobiti na udicu taštine. Ta oni su tako strastveni, da ih je lako osvojiti opojnim vinom istočnih omama. Ta oni su tako zavidni jedan drugome, da i sami u poslovicama govore o »hrvatskom jalu i zavisti«. Oh, to je bilo krasno sredstvo, kojim je namislila Tomazina Morozini da zavadi urotnike, da oslabi protivnike, da ojača svoju stranku.

Promatrala je sve to uz takve misli.

Veselila se, da je tu među velikašima i Grdun. To je sada prvi put, da se otvoreno pokazuje i u njezinim redovima. Prije ju je izbjegavao. Prije joj se uklanjao, gdje je samo mogao. Onaj njezin pohod u Medvedgradu bilo je dakle remek-djelo njezine lukavštine. Grdun je dakle uistinu kleknuo pred njom. On je, kako se čini, od Šavla postao Pavao. Ipak ne treba mu odviše vjerovati, govorila je sama sebi Tomazina Morozini. On je prevrtljivac. Njegovo čelo prekrito je crnim grivama, a njegove se oči pronicavo upiljuju u ljude i zvijeri, u predmete i u duše. Pogled mu je zmijski. Možda, možda je njoj iskren, ali to nije sigurno. U svakom slučaju bolje je, da je taj čovjek u njenoj blizini, jer će tako moći bolje na nj pripaziti. A Grdun je mrko sjedio na svom velikom crnom konju u željeznom oklopu s dugim mačem o boku. Konja je pokrivao veliki plašt s njegovim grbom. Na čelu konja bio je nadglavak od čelika s bodljikama. Uz Grdunova konja stajao je plemićki momak, koji je držao njegovu sulicu i štit.

Tu su bile i plemenite gospođe i gospođice na šarenim i krasnim konjima, koje su vodili za uzde

njihovi momci i paževi. Ovi su imali dugu neostriženu kosu. Svi su bili plemenitog roda. Na glavi su im bili zeleni vijenci s bijelim ružama na gustim pramenovima.

Njihove glave bile su krasne, jer su bili odabrani za paževe radi ljepote svoje. Bili su krasniji od mnogih djevica plemićkoga roda, koje su tu nestrpljivo čekale kralja i kraljicu.

Kose djevojaka bile su sapete zlatnim mrežama. Njihova odijela su bila razne boje, ali svijetla, kao da su se natjecala svojim blistavim šarenilom sa mekim, kadifnim i svilenim sjajem šarenih leptira.

Grdun je gledao te gospe i te djevojke. Mnoge je poznavao otprije, a mnoge je vidio prvi put.

Obična prispodoba, koja mu se činila tako dosadna, pade mu napamet: »Što su na nebu zvijezde jasne, to su na zemlji djeve krasne.«

Kako je malo cijenio sve te ženskinje, te jednodnevne muhe, koje su danas još krasne kao ruže netaknute i izgledaju tako bijele kao snijeg, a sutra će postati oštrokondže, klevetnice, navorana lica, ispušenih usnica, žutih kao limun obraza, namiguše, povijuše bez srca i duše.

Morao je sam sebi priznati, da su uistinu mnoge od tih djevojaka lijepe, dapače divne. Ali o jednom je bio uvjeren: da su sve u dnu svoje duše koketne, rafinirane, da sve te žene u tim svijetlim, lijepim odijelima, u kojima izgledaju kao anđeli bez krila, ipak kriju u sebi dušu ovijenu crnim gujama otrovnicama. Jedna više, druga manje. Ali bez sumnje sve... sve... sve...

Onda mu padne pogled na kraljicu majku Tomazinu Morozini. Činilo mu se, da upravo taj čas i ona njega gleda onim svojim oštrim pronicavim, dubokim pogledom.

— Mrzim ju — reče sam sebi — pa ipak, htio bih, da mi je ženom. Rekla mi je: »Orle moj!« I sve mislim, da bih uz nju postao orao.

A ona ga je u istinu gledala.

Na više mjesta grada bili su postavljeni slavoluci, kroz koje je imao proći kralj Andrija. Na ulicama uz kuće prislonjene su bile zelene grane, onako, kako je to bio običaj, da se postavljaju kod procesija, što ih je gradom vodio biskup ili pojedini župnik.

Oko kraljevskog šatora, u kojem su na tlima ležali sjajni ćilimovi, bili su poredani tjelesni stražari kraljice majke. U samom čadoru bio je pozlaćeni stolac s crvenim jastukom od baršuna. Na sve četiri strane te poljane dizale se visoke skele. Na svakoj je stajao u zeleno ruho odjeveni trubljač, koji je imao zatrubiti u srebrnu trubu, kada dođe Njegovo Veličanstvo kralj. Bijele djevojčice čekale su sa košaricama, punim ružinih latica, da posipaju stazu, kuda će stupati kralj.

Napokon nekako oko podne zazvoniše sva zvona zagrebačka. Zatrubiše trublje u znak, da se bliži kralj sa svojom ženom kraljicom.

Urnebesni poklici prodrješe do oblaka, a svi koji su dosele mirno čekali uzbuniše se. Njihovi konji postadoše uslijed te buke nemirni.

Tomazina Morozini uspravila se na konju i njezin se pogled ustrmi na onu stranu, otkud je već dolazila svečana kraljeva povorka.

Ona podbode konja i poleti ususret svome sinu.

Kroz prvi slavoluk, gdje nije bilo pozdrava, ujašili su kralj i kraljica.

Ispred njih jašilo je šest trubljača na konjima, koje su prekrivali plaštevi s izvezenim grbovima arpadovske porodice.

Trublje su ozvanjale milo i veselo u taj svečani čas, tako da su bila razdragana srca naroda i onih velikaša, koji su bili pristaše kralja Andrije. Oni pak, koji su u potaji grčili pijesti i škripali zubima, nisu se usudili da izuste ijednu riječ, koja ne bi spadala u ove usklike pobjedničkog slavlja, s kojima je kralj ulazio u svoj Zagreb.

Daleko iza trubljača jašio je on, a uz njega kraljica. I kralj i kraljica jašili su na ponosnim i prekrasnim konjima, a svatko, tko ih je vidio, uskliknuo je i priznao, da su lijep par, kao stvoreni jedno za drugo.

I kralj i kraljica s krunama na glavi, u najsjajnijim kraljevskim odorama, jašili su pred narodom, prava slika kraljevske raskoši i sjaja.

Njihovi ponosni pogledi zadovoljno su se pasli na onoj golemoj množini svjetine, koja je došla iz bliza i daleka, da vidi kralja Andriju i kraljicu, ženu mu.

I kralj i kraljica, što su se više bližali gradu, sve su se više trsili da izgledaju umiljato i nasmijano. Za kraljem i kraljicom jašili su najprije njihovi paži, a odmah za tim silni vitezovi i oni iz madžarskih strana i oni iz hrvatskih.

Od hrvatskih pratilaca osobito se isticao crno-oklopljeni vitez na crnome konju s crnom perjanicom na šljemu i s gavranom na štitu. Čitav ga je Zagreb poznavao. Ta bio je to plemić i purgar zagrebački Đanino Torusti, zvan Crni Januš.

— Živio kralj! — Živila kraljica! — vikao je on gromkim glasom i poticao narod, da i on kliče.

I to je Crnomu Janušu uspjelo. On je te poklike bacao u narod hrvatski, i narod je vikao, ijukao, rikao:

— Živio kralj! — Živila kraljica!

A zvona su zvonila. Trublje su trubile.

I sad je već kraljica majka Tomazina Morozini dojašila pred svog sina i mahnula mu na počast svojim mačem.

Njezine žarke oči krijesile se sjajno i s puno milja na kraljevskog sina i ona se nije mogla uzdržati, da mu ne klikne:

— Dobro mi došao sinko! Djetence moje slatko. Bambino mio!

A slatkom djetencu zablistale se oči na taj majčin pozdrav, i kralj bi najvolio, da skoči s konja

svoga, da zagrli majku svoju. Ali dvorska etiketa toga nije dopuštala.

Kraljica majka već se pridružila kraljevskoj pratnji, i tako su na čelu cijele kraljevske povorke sada jašila tri lica: kralj Andrija u sredini, kraljica mati Tomazina Morozini s jedne strane, a kraljica žena s druge strane kraljeve.

Uz neprestano klicanje naroda dojahaše kralj i njegovi do kraljevskog šatora.

Tu skočiše svi s konja. Kralj i kraljica stupiše u šator, oko kojega se poredaše tjelesni stražari, paževi kraljevski. Tu ponajprije stupiše načelnici grada Zagreba, da mu se poklone i da mu predadu gradske ključeve po starom običaju. Prvi mu je predao ključeve gradski sudac Gradeca Katarin, koji je bio u pratnji svojih senatora.

Kralj je s velikom ljubeznošću i veselim licem primio gradske ključeve i pozdravio gradsku gospodu, kao da su mu oni stari znanci.

Zatim uz najveće oduševljenje naroda posjedaše svi na svoje konje i dostojanstvenim korakom uputiše se u Gradec, gdje su Kamenita vrata bila najsjajnije okićena zastavicama, zelenim granjem, sagovima i velikim kraljevskim grbovima.

Kuda je prolazila povorka, svuda je orio gromorni i oduševljeni poklik:

— Živio kralj! Živila kraljica! Živila vojvotkinja!

I uđoše kroz Kamenita vrata i kralj i kraljica i paževi i velikaši. Davno već Zagreb nije vidio takve slave i raskoši, toliko knezova i toliko vojvoda u sebi.

U pratnji jašio je i knez Grdun. Njegovo je srce živo kucalo. On nije, dok je mogao, spuštao očiju s kraljevskih lica.

A kada je svečanost svršila, nasmijao se jetko u sebi:

— Danas su svi vikali: »Hosana«! — a tko zna, koliko će dana proći, i svi će ovi glupani dre-

čati ko bjesomučni: »Crucifige... Raspni ga, raspni!«

*

U samotnoj odaji svoga dvora sjedio je kralj Andrija sam sa svojom majkom Tomazinom Morozini.

Umoran, satrven od putovanja, od raznih vijesti, pa umoran i od ove velike svečanosti, s kojom je dočekan u Zagrebu, legao je na četvrt sata na log prekriven medjedovim krznom, ali njegov san bio je kratak. Prenapeti živci nisu mu dali spavati. Napokon ljutit sam na sebe, što ne može usnuti, skočio je na noge i pošao kraljici majci, koja je jedva čekala, da dođe.

Bili su dakle napokon sami. Iza toliko vremena mogli su da govore u četiri oka, a da im nitko ne smeta, da ih nitko ne uznemiruje, da im nitko ne laska.

— Djetence moje, bambino mio — pozdravila ga ona ustavši sa svoje stolice i pošavši prema njemu.

I sin i mati zagrliše se, a ona ga poljubi u čelo.

— Da si mi zdravo, majko, — govorio je kralj Andrija ne bez nekog ganuća. I onda ušutješe oboje kao da ne znadu, što bi jedan drugome kazali ili barem kako da započnu svoj razgovor.

— Majko moja. Tišti me breme. Tišti.

A ona ga zabrinuto pogleda:

— Kakvo breme?

— Kruna, majko. Kruna. Kraljevska kruna. Oh, da sam to znao...

— Postao bi fratar. Zar ne? Ludi moj dječače! — i ona ga udari kažiprstom po čelu nacerivši jetko svoje usne...

— Tko zna, možda bih bio sretniji — uzdahnu kralj Andrija.

— Da, s kapucom na glavi, glinenim vrčem punim vode pred sobom i s kriškom kruha u želucu. I onda bi moj Andrija bio sretan. Moj Andrija, koji voli, tako voli ciparsko vino i pečene piliće i

venecijska ogledala, kad se u njemu zrcale rumeni i bijeli obrazi lijepih dama. Moj Andrija, koji nije posljednji među vitezovima u turniru i u viteškim igrama. Ne, moj sinko. Vjerujem. Tišti te kruna. Tišti. Znam. Silne te brige more. Mnogi te okružuju neprijatelji. Pa šta zato? Per aspera ad astra. Trnovitim putem dolazi se do uspjeha. Zar ti misliš, da ja nisam u svom životu dosta prepatila baš zato, da tebi pribavim krunu? Morala sam se ponizivati i kao pseto lizati ruku dužda mletačkoga; morala sam te skrivati i braniti. Ti si mislio, da sam sretna i vesela, kad si skakao u raskošnim odajama očeve palače nad lagunama. Mislio si to, jer sam ti se blago smiješila, jer sam htjela, da ne vidiš zla, koje nas tare. Znala sam, da ćeš još mnogo toga gorka iskusiti. I nisam htjela da ti pokažem crva, koji je izjedao srce moje. Nisam htjela, da u tvoj dječački život unosim jad gorčine. Ali meni je bilo koji put, da svisnem od tuge. Mnogo puta bih posegnula za bodežem i najradije bih ga rinula u srce svoje, ali jedno me je držalo uspravno. Znaš što, sinko moj?

— Što? — pitao je kralj Andrija. — Što, majko?!

— Kruna tvojoj glavi. Kruna i ništa drugo... I tu je imaš. Eto. Svi moji napori, sve moje brige išle su za tim, da pregazimo sve zapreke i hvala Bogu, tu smo i nadamo se — govorila je Tomazina Morozini, a pri tom joj se od uzbuđenja dizale grudi.

Kralj Andrija gledao ju je velikim očima čeprkajući po malenoj bradici i on ju prekinu uz lukavi smiješak:

— Majko! — uskliknu. — Alaj si lijepa!

— Znam — odvrati zadovoljno mati. — Gle, sve sam za te žrtvovala i zdravlje i um i srce i ljepotu. Pa ako sam, kako ti veliš, još uvijek lijepa, a to mi i zrcalo pokazuje, onda je sve to zato, jer u mene ne ima klonulosti. Jer idem svim srcem, svom snagom i nekim uvijek snažnim, mla-

denačkim žarom za neugasivim plamenom tvoje vlasti i tvoje sreće. Oh, ja ne smijem umrijeti. Ja te ne smijem ostaviti, dok ti ne budeš riješen svih onih, koji su zapreka tvoje sreće. Sve moje misli usredotočene su u toj misli. I zato sam te pozvala u Hrvatsku.

— Kako vidiš, ja sam došao. Ja sam poslušao tvoj savjet.

— I dobro je, da si tako učinio.

— I ako se ne varam, ja sam pobijedio. Ovo je bio kolosalan doček u tom mojem Zagrebu. Govorili su mi, da imam moćne neprijatelje, da je moja kraljevska vlast u opasnosti, a gle: veni, vidi, vici... Došao sam! Vidio sam! Pobijedio sam!...

A Tomazina Morozini opet stavi prst na pomazano čelo svoga kraljevskog sina i gledajući mu oštro u oči prošapta mu puna gorčine:

— Sinko. Pod cvijećem ne vidiš, kako gmižu guje, koje jedva čekaju da te ugrizu. U gromornoj buci zanosnih poklika: »Živio kralj!...« ne čuješ škripanje zubi onih, koji jedva čekaju, da te vide mrtva. Oh, kako još uvijek iza toliko žalosnih iskustava ne poznaš svijet. Kako si još uvijek nedorasao, da uvidiš svu prostotu i surovost rulje, koja te je danas dočekala kao kralja i oduševljeno pozdravljala tvoje kraljevsko tijelo, ali će isto tako i još zanosnije klicati, ako za dva tri dana dođe ovamo Karlo Martelo.

— Oh, šta mi spominješ to prokleto ime? — uskliknu Andrija, a čelo mu se pri tom namrštilo od ljutitosti. — Grom ga ubio!

— Da! Grom ga ubio! — nastavi mati. — Ali tvoji vjerni Hrvati ne misle tako. Svi bi te najvoljeli utopiti u žlici vode.

— Mislim, da ipak crno gledaš. Kad bi tako bilo, kao što ti to pričaš, eh, onda nisam mario ni amo da dođem. Onda sam mogao ostati nad Dunavom, gdje bih mogao mirno kraljevati, jer sam stekao iza velikih napora mnogo ljubavi.

Istina, ni tamo nije išlo sve lako. Dosta sam posla imao, dok nisam potukao protukralja lažnog Andriju, kojega su moji neprijatelji proglasili za brata kralja Ladislava. Dosta sam imao posla, dok se nije sin cara Rudolfa Habsburškoga, herceg Albrecht, prisiljen mojom vojskom, odrekao ugarske krune, ali blagošću i dobrotom, kako si mi ti to savjetovala, majko, pobijedio sam srca svojih podanika. Nastojim da pravedno i štedljivo vladam. Nastojim da steknem srca svojih podanika i pazim, da uvedem javnu sigurnost i poredak. Male plemiće nastojim da branim pred velikašima, a velikašima priznajem njihova prava. Prvo mi je, da izliječim rane, koje su mi kraljevstvu zadali moji predšasnici prevelikom rasipnošću... Onim velikašima, koji su doskora otimačinom prisvojili sebi prava, koja ih ne idu, razbijam rogove, skraćujem glave...

Mirno je slušala Tomazina Morozini svog sina. Mirno je slušala, ali njezina bi se glava pri tom svaki čas potresla.

— Sve je to lijepo, što ti to meni pripovijedaš, ali to su zastarjeli nazori. U životu pojedinog čovjeka i pojedine porodice može da tako bude i lijepo je. Ali u javnom životu, kraljevi, dužd-ovi i državnici stvaraju najveća djela, ako sebi podlažu ljude lukavštinom ili silom. Učili su me mletački državnici, da u državnim poslovima ne koristi poštenje, ne koriste dobra djela. Ona su dapače štetna. Siledžija prevladava, al mora da hini dobro. Naš mletački lav ima pandže i dobro je tako, ali još više treba lisičje lukavosti. Ti sa svojim poštenim radom ne ćeš steći pobjede. Tim ne ćeš osvojiti fukaru, a cijeli svijet je pun same fukare.

— Majko, ti me učiš, da budem opak?

— To ne! Ali učim te, da paziš na uspjeh, da često učiniš i zlo, ako ti to može da pomogne k dobrom uspjehu. Mi živimo med zvjerima i zmijama, i na to ne smijemo zaboraviti. Eto i ovdje nas u Hrvatskoj okružuju zvijeri i guje. Da

možemo, sve bi utamanili i silom bi ih poništili... To treba da učiniš, ali oprezno. Tu u Zagrebu živi biskup Ivan, kako znaš. On te tako prezire, da je otišao iz Zagreba samo zato, da se s tobom ne sastane. On je nepodmitljiv. Njega ne ćeš moći milom da zadobiješ.

— Dakle silom? — upita kralj.

— Da, silom.

— Ali on je posvećena osoba. Pomazanik Božji.

— A zar ti to nisi kao kralj? — odvratila je Tomazina i pogledala ga značajnim pogledom.

— I ti misliš?...

— Da, ja mislim...

I sin i mati razumjeli su se i složili, znali su dobro, u strahovitoj misli, koju još nisu htjeli da jasno kažu.

— A drugi? — pitao je kralj Andrija.

— Druge ćemo predobiti lukavštinom. Dat ćemo im meda i zobi i mrvicâ s našega stola — šaptala je Tomazina.

— Ali ne će li me takav postupak dovesti do neminovne propasti? Zar ti ne vjeruješ u Krista, Gospodina našega, koji nauča posve drugačije?

— Ja samo učim ono tebe, što sam naučila iz povijesti. I to moram priznati, da treba silu što manje upotrijebiti, a nikada onda, kad možeš nešto polučiti uslugama, darovnicama, privilegijima, obećanjima i nasladama. Iz junaka Samsona pomoću Dalile načini kukavicu, onima, koji su tašti, daj naslove, kneževine, vojvodine i velike krajine. Pa da vidiš čuda, kako će ti zvjeri iz ruke jesti, kako će ti se klanjati i kako će ti služiti. Stara je to stvar, moj sinko. Tako se stvaraju kraljevstva i carstva.

— Da, majko, vjerujem ti, ali bojim se, da kraljevstva na takvom temelju građena moraju brzo propasti. Afflavit Deus et dissipati sunt. I otpuhnut će ih Gospod i raspršit će se. Baš rimsko carstvo nam je dokazom za ove moje riječi. Rim

je samo tako dugo opstojao, dok su Rimljani bili Rimljanima. Ja mogu dizati lomače i spaljivati svoje protivnike, ja mogu brusiti bodeže i iz zasjede ih ubijati. Ja mogu slati razbludne ženskinje da otrovnim dahom okuju one, koje smatram nevjernima svojem prijestolju, ali konac, pitam te za svršetak.

Tomazina Morozini gledala je s nekim zgražanjem svoga sina. Nemirno je slušala njegove riječi. Usnice su joj se trzale od nestrpljivosti, a onda ga prekinu:

— S tim nazorima mogao bi biti dobar govedar i upravljati stadom, ali kraljevati ne možeš...

— Upozorila si me, da ugodim rodu Šubića, jer su mi glavni neprijatelji i jer su vođe čitavog pokreta protiv mene. Ja sam se pobrinuo za to, da ti učinim po volji, i mislim, da ćeš biti zadovoljna. Mislim, da će i Šubići iza tako velikih povlastica, koje im dajem, napustiti Karla Martela i pristati uz mene.

Kralj Andrija pođe k vratima i otvori ih, te pozove u odaju svoga potkancelara. Taj ušavši u sobu, uz obične poklone kraljici majci raširi veliku pergamenu i na poziv kraljev stade je čitati.

»Promotrili smo zasluge ljubljenih i vjernih naših muževa, vitezova Pavla, bana primorskoga, i knezova Jurja i Mladena, njegove braće, koji su kao nekim nasljednim pravom u mnogim i velikim bojevima zaslužili, da se ovjenčaju viteškim lovorom. Oni su nas više puta molili po glasnicima, a napose po pobožnom i prijaznom mužu bratu Dezideriju od reda samostanaca sv. Augustina, da bi s obzirom na mnoge službe, što su ih činil njihovi pređi i oni sami našim prešasnicima i nama, pridali nešta (darovnicama naših pređa), da bi naime poklonili njima i njihovim potomcima primorsku banovinu sa svima pravima, koristima i dohocima banskima; a oni će se obvezati u ime svoje i svojih baštinika, da će držati vojsku od pet stotina ljudi, te nas po-

magati u svima našim kraljevskim pothvatima (vojnama) i proti vanjskim neprijateljima kao i proti domaćim protivnicima... Mi dakle uslišasmo molbu rečene braće, te dajemo primorsku baniju sa svim pravima, koristima i dohocima njima i njihovim baštinicima kao pravo vlasništva (jure proprietatis) i vječne gospoštije (et perpetui dominii) uz gore rečene pogodbe kao još uz neke druge, naime, da i naše veličanstvo i preblagu s Božjom pomoću herceginju čitave Slavonije i primorskih strana kneginju, našu premilu majku (Tomazinu), priznadu te joj davaju strenu... po običaju kraljevstva našega. Napokon još određujemo, da pozvani dođu k nama i našoj majci ili sami ili, ako su zakonito zaprečeni, da nam pošalju budi svoju braću ili sinove, budi koje druge njima odane osobe...«*

— Sinko, hvala ti, da si se spomenuo mene. Vidim, da si dobar sin. Ovo je sjajna povelja. Ako je ban Pavao Šubić sa svojtom iole pristupačan čovjek, on će tu tvoju kraljevsku darovnicu objeručke prihvatiti. Mislim, da si tim spisom posve obratio i predobio njega i njegov rod. Ako ti pak to uspije, onda ti ne će oteti žezla više nitko. Onda može onaj napuljski otimač uzeti torbu i za uvijek seliti iz Hrvatske i Dalmacije i Slavonije. Istina, da je Pavlu Šubiću i napuljski kralj izdao sličnu darovnicu, ali ja mislim, da će ban Pavao znati, da mu je ovaj n a š dvor sigurniji, nego onaj nebuloznoga (maglovitoga) kralja napuljskoga, koji nije još koraknuo na žal jadranski, dok uz nas stoje mnogi dalmatinski gradovi.

— Ti si dakle, majko, zadovoljna s ovom ispravom?

— I te kako. Ona je izvrsna!

* Vj. Klaić: »Bribirski knezovi«. Zagreb, 1897. Str. 59.

— A ne čini li ti se, da se zapravo mi time odričemo svoje vlasti na Jadranu i u hrvatskim krajevima i da čitavu dajemo banu Pavlu, kao neograničenom vladaru?

— Sinko moj! Daješ li ono, što imaš? Ti daješ ono, što ti sada i onako nije u rukama. A poslije... Ako ojačaš, ako se učvrstiš na prijestolju, he, onda ćeš već naći izliku, da nevjernoga vazala pozoveš na red, odvedeš u Madžarsku, da ga kazniš i da mu opet oduzmeš sve... Razumiješ li?...

Tomazina Morožini bila je očito dobre volje, jer je pri tom nasmijano pokazala niz svojih krasnih i bijelih zubi.

— Ti si stvorena za kraljicu — čestitao joj sin.

— Primam tu pohvalu — smijala se ona. — Hrvate donjih strana i u Dalmaciji dobit ćemo dakle s tom poveljom, ali treba da predobijemo i sve oko Pokuplja, Save i Drave. Ovdje u Zagrebu, gdje je glavno sijelo tvojih neprijatelja, ja sam već razapela svoje mreže i mislim, da sam već za nas predobila kneza Grduna, vlastelina grebengradskoga i porkulaba medvedgradskog.

— Ta on je bio naš najvjerniji sluga — dosjeti se kralj.

— Da, i ti si ga za to obilno nagradio. Ali poslije je pošlo za rukom zagrebačkom biskupu Ivanu, da ga prisajedini svojem kolu urotnika. Ta on mu je prodao ili bolje predao svoj tvrdi Medvedgrad.

— Nesretni Grdun! Dakle izdajica! — huknu kralj. — Treba ga uništiti.

— Ne, tako, sinko. On je prejak i premoćan. Da što učinimo s a d a protiv njega, osramotili bismo se. Ali ja sam se usudila poći u njegov Medvedgrad i mislim, da mi je pošlo za rukom, da ga natrag dobijem za našu stvar.

— Ti si čarobnica — povika začuđeno kralj.

— To nije išlo bez vraga — nasmiješi se kraljev potkancelar. — Revera, to nije bez nečastivoga.

— To je moja stvar. Ali molim te, sinko, da ga nesamo milostivo već i sa velikim počastima primiš, da ga opsipaš svojim obećanjima, jer taj je čovjek tašt i smion, hrabar kao lav, a lukav ko zmija. Toga čovjeka trebamo.

— Učinit ću po tvojoj volji — odvratio je kralj.

— I ti ćeš ga pohoditi u Medvedgradu ?

— Zar to nije opasno ? — upozori potkancelar češući se za uhom.

— Nije ! — odvrati Tomazina Morozini. — To će Grdunu laskati, ali to će i uvrijediti druge urotnike i biskupa Ivana. Oni će ga proglasiti krivorotnikom i izdajicom i on se ne će više moći vratiti u njihov logor, kad bi i htio. Usto ćeš ga ti odlikovati častima. On će rasti i dizati svoj nos visoko i ostat će naš.

— Namisao je izvrsna — dodao je potkancelar.

— Učinit ću sve, kako si rekla, majko.

Kralj namignu potkancelaru, da ga više ne treba i da želi ostati s majkom jošte nasamu.

I dugo su još razgovarali kralj Andrija i Tomazina Morozini. A kad je odilazio od nje, mati ga je gledala milim pogledom. Zagrlila ga i rekla prijeteći mu se prstićem, na kojem se krijesio veliki zeleni dragi kamen.

— Sinko ! Mani se ćorava posla i ne čitaj odviše Sveto Pismo.

*

Prošlo je više sedmica od dana, kako je došao kralj u Zagreb. Svečanosti se redale za svečanostima, u kojima su učestvovali svi slojevi grada. Polagano upoznao je kralj svoje »vjerne« podanike, koji su to uistinu bili ili se bar takvima gradili. Upoznao je sve gospođe i krasne i one, koje se nisu odlikovale krasotom.

Bio je i u lovu u zagrebačkoj gori, zadovoljan sa obilnom lovinom. A danas je bio na posve intimnoj gozbi kod gospodara medvedgradskoga Grduna.

Na večeri je bio kralj s kraljicom i nekim glavnim doglavnicima.

Grdun je priredio neku vrst mletačke zabave. Bili su tu samo najmiliji kraljevi prijatelji i prijateljice. Od pratnje kraljeve bili su uzvani najvećma Mlečani i Mlečanke i velikaši talijanske narodnosti. Od Hrvata bilo je tu samo malo ljudi. Među njima sa zagrebačkog Kaptola svi kanonici, koji su žestoko pristali uz zastavu kralja Andrije.

Knez Grdun je naročito istaknuo, da to nije nikakva svečana gozba, već veselica, na kojoj će svi jesti i piti, plesati i slušati lutnje i harfe i druga glazbala, talijanske pjesnike i pjevače, provensalske trubadure i citirati najnovije stihove.

Gospoda i gospođe nisu ovaj put bili u najvećem sjaju, već su svoja krasna i raskošna odijela zamijenili s čednijima, ali još uvijek bogatima.

Kralj je bio u grimiznoj tunici od kadife, a kraljica u svijetlo modroj opravi sa zlatnim rubovima i safirnim dugmetima. Sam grad bio je krcat raskošnim sagovima. Glavna dvorana, kojoj su tamni drveni strop podupirali šareni stupovi ovijeni vijencima, bila je iskićena sagovima, grbovima. Za kraljevsku porodicu i najveće kraljeve doglavnike bili su uređeni posebni stolovi, na kojima se zrcalilo posuđe od srebra i zlata. Za kralja je uređen posebni veliki naslonjač, okićen dragim kamenjem. Vidjelo se, da Grdun želi pokazati sav sjaj svojega Medvedgrada, neka se zna, čija je kuća masna.

Kralj je zaželio da vidi čitavi grad, i on ga je vrlo pomno razgledao u pratnji kneza Grduna. Uspeo se na sve kule, vidio je sve utvrde, divio se svim prostranim medvedgradskim dvoranama. Bio je i u krasnoj gotskoj kapeli sv. Filipa i Jakova, a hodao je uz ogromno platno ili prednji medvedgradski zid.

Kralj je bio začaran od svega onoga, što je vidio.

— Taj grad je uistinu divno građen. Mora se priznati, da su oni, koji su ga gradili, bili majstori od oka. Grad izgleda, da je nepredobiv. Tko u njem vlada, gospodar je brda i dolina, sve tamo do Save i preko Save. Nije li tako? — upita kralj Grduna.

— Bilo bi tako, da ima pravde. Ali teško je gospodovat, kad se ispod tebe s jedne strane na onom brdašcu kote kramari kao štakori i misle, da nam mogu prkosit lijevo i desno. Slabo je to gospodstvo, kad ti brundaju oko tebe kao nesnosne muhe za sunčane sparine, a ti ih ne smiješ da udariš šakom i smrviš. Ta oni imadu posebne povlastice. Usudiš li se, da tim psima i kujama začepiš gubicu maljem, onda laju i laju sve do kraljeva prijestolja, crne te i tužakaju, zavijaju i tule. A kralj sluša i ne sluša i vješa nam na ramena razne parnice, koje često i prečesto svršavaju na uštrb velikaša. I onda nam se ti parcovi rugaju i misle, da su oni jedini gospodari u ovome kraju.

— No, no... nije baš tako, — smijao se je kralj tim Grdunovim riječima, kao da su Bog zna kakva dosjetka.

— Pa onda oni na lijevo od potoka Crkvenice.

— Misliš Kaptol? — pitao je kralj.

— Pa da, Kaptol.

— Ta oni su moji pristaše, baš kao i stanovnici Gradeca.

— Jesu pristaše. Ali i oni bi rado bili jedini gospodari čitavog ovog kraja. Kolju se sa biskupom Ivanom i parbe se, kad im se svidi, sa svima. Eto, to ti je gospodstvo Medvedgrada, kad si me već pitao.

— E, čuješ, kneže, nemoj tako! — zaprijeti mu se prstom kralj. — Ja sam čuo mnogo toga o tebi i tvom gradu, i kažu, da tvoje tamnice kriju mnogoga tvog neprijatelja, jer ti — tako se govori — i te kako vladaš ovdje...

Grdun je htio odgovoriti, ali znak trublje pozvao je sve u veliku dvoranu. U taj čas planulo

je na zidinama gradskim stotine zubalja u slavu kraljevu, koje su u noći rasvjetljivale divnim svijetlom čitavi kraj. Na čistini pak ispred grada upaljena su sa svake strane grada, naprama Zagrebu, dva ogromna krijesa, koja su javljala i gradu Zagrebu i čitavoj kraljevini, da se u kneza Grduna danas nalaze kraljevska Veličanstva, i da Medvedgrad skriva kralja i kraljicu i vojvotkinju čitavog kraljevstva hrvatskoga, Tomazinu Morozini.

Kralj i Grdun vratiše se u dvor i stupiše u dvoranu, a u taj čas zatrubiše fanfare, zatrubiše trubljači pjesmu kraljevsku.

Svi ustadoše sa svojih mjesta i svi se duboko pokloniše kralju. Taj je ušao u dvoranu nehajno, vičan na takve gozbe. Ipak je i njega zadivila tolika raskoš te »obične veselice«. Stolovi su bili krcati tanjurima i vrčevima, čašama nakićenim draguljima, posudama, iz kojih se pušila mirisna trava.

U dvorani se sve sjajilo od obilja, a sluge u baršunastim odijelima, na kojima su se isticali veliki Grdunovi grbovi, jedva su čekali na mig gospodarev, da donesu jela. A kad su svi posjedali, Grdun zapljeska rukama, a sluge poletiše u uzornom redu po jela.

Nije prošlo niti nekoliko časaka, i sluge se vratiše noseći na srebrnim tanjurima medvjeđe butine i veparskoga mesa.

Peharnici pak stadoše točiti iz zlatnih i pozlaćenih pehara najbolje bukovačko vino.

— Dobro je — šapnu kralj zadovoljno se smiješeći.

— Domaće je — odvrati knez Grdun, kojemu je kralj naložio da uz njega sjedne. — Iz mojih bukovačkih vinograda.

— Tko bi mislio, da tu rode tako dobra vina?

— Oh, izvrsna! — reče Grdun ponosno.

— A ja sam mislio, samo da su mletačka, grčka i rimska dobra. Ja ih pijem rado.

— Vaše Veličanstvo, imat ću sreću još danas, da ih ponudim. To je samo za početak, da se vidi, da i naša hrvatska vina nisu na odmet.

Iza medjedovine i veprovine, koju je kralj tako rado jeo, došle su na red ribe. Bili su to ogromni somovi, što su ih uhvatili Grdunovi ljudi kraj Kraljeva broda.

Kralj i kraljica divili se tim grdosijama od riba i pokazivali su veliko zadovoljstvo knezu Grdunu. On se hvalio, da su te ribe žive došle na Medvedgrad i da su se kuhari morali s njima boriti prije, nego što su ih zatukli. Ali nisu tu bili samo somovi. Bile su tu i štuke i jesetre i pastrve. A onda su došli zecevi, prepelice u umakama, purani, guske i ostala perad.

Sve se to tako pušilo sa zdjela. Sve je to ispunjavalo mirisom čitavu dvoranu. A pohlepni boljari, velikaši ugarskoga i hrvatskoga kraljevstva n su se dali moljakati, već su grabili sa zdjela i punili najvećom slašću svoja usta i svoje želuce. Neki su pri tom, ne pazeći mnogo na dvorsku etiketu, otkopčali svoje odore, da uzmognu što više jela uturati u pohlepne trbuhe, od kojih se neki izbočili kao bačve.

Da se pri tom pilo i nazdravljalo, razumije se samo po sebi. A kad je kralj sa svojom pratnjom i s kraljicom majkom i ženom ustao iza večere i uputio se na Grdunov poziv u pokrajne odaje, onda nastade u velikoj dvorani još veća graja. Hrvatski i madžarski velikaši stadoše se bratiti. Vino se lijevalo kao voda. Jedni su se grlili omašnim rukama. Drugi su sa suzama pričali, kako se vole. Treći su stali pjevati lascivne i bećarske pjesme, dok su četvrti nijemo sjedjeli i zurili u čaše, pili, zadrijemali i opet pili.

Neki su se već stali ljuljati na stolcima, ali se još u pravi čas lecnuli, prenuli, te tim spriječili, da ne padnu ko mrtvi, pijani pod stol.

Bilo ih je, koji su se i kladili, tko će više ispiti iz ogromnog roga, koji je sa srebrnim poklopcem visio na zidu i čekao, da se napuni vinom.

Sve je bilo veselo, bučno, razdragano, opojeno, i kliktalo je kralju i kraljici i vojvotkinji i knezu

domaćini, a sve je klelo one, koji su proti tako divnoj vladarskoj kući. Naročito su psovali zagrebačkog biskupa Ivana, koji se usudio, da uvrijedi svojega zakonitoga vladara Andriju tako, te mu se regbi ispred nosa udaljio iz Zagreba čuvši, da kralj dolazi u Zagreb.

*

Uto je u posebnoj odaji sjedio kraljevski par sa svojtom i slušao talijanske pjevače, koje je dozvao knez Grdun, da ugodi kraljici majci Tomazini Morozini, za koju je znao, da takve zabave silno voli.

Već se izredalo više točaka te »mletačke zabave« i dok su se kralj i kraljica majka izvrsno zabavljali, gospođa kraljica je na svom stolcu zijevala i drijemala sileći se, da ostane budna.

Sada najavi Grdun, da će doći posebna atrakcija. To, da je veliki pjesnik Čeko Andžoleri (Cecco Angioleri) iz Sijene, kojega je on, Grdun, baš radi kralja i kraljice uzvao u svoj Medvedgrad, kad je dočuo, da se skita i potuca po primorskim stranama.

— Poznam toga skitnicu-pjesnika, još dok sam prolazio kroz Sijenu na svom putu u Rim — reče Grdun. — On je veliki talenat, ali je vucibatina, pijanica, kartaš i čudak, kakvih malo ima na svijetu. Njegov bogati otac škrtica prisilio ga, da se oženio s nekom gadnom i odurnom djevojčurom, koja je imala jezik ko krava rep, koja je bila zubata ko vrag, a imala našiljeni bakreni nos, pjegave obraze, rutave uši i kosu prilizanu prostom mašću uz lubanju. Ona je regetala i psovala dan i noć, osim toga je smrdila od znoja, jer se je svake godine samo o Velikoj Gospi prala. Mimo to je vonjala po bijelom luku ili češnjaku na milje daleko.

— Uh — kliknula je kraljica, koja se je sada probudila od drijemanja i veselo pljesnula rukama. — Pa to je uzor grdobe. Siromašni Čeko!

— Pa i nije siromašan. On je bar imao predmet, da u svojim šaljivim i ujedljivim pjesmama i u svojim sonetima iskali svoj jad na tu ženu.

— Jadna žena! — uskliknu kraljica majka.

— Pa i nije jadna. Tako se je njezino ime proglasilo po čitavom svijetu.

— Ubogi Čeko! — viknuo je kralj. — Kako samo može da živi s tom ženom?

— Pa i nije ubog — odgovarao je Grdun. — Mjesto te svoje grdobe on je ljubakao sa postolarevom kćeri Bekinom.

— Bijedna žena Čekina.

— Pa i nije bijedna. Ona je provodila ljubavne afere s postolarem.

— Fuj! Kaki je to postolar, koji se je mogao zaljubiti u takvu grdobu? — primijetio je kralj.

A Grdun posprdno pogleda i izusti staru zagrebačku poslovicu:

— Kad se netko u nekog zateleba, misli, da je anđeo s neba...

I svi prasnuše u smijeh, i kralj i kraljica i kraljica majka i čitava pratnja. Čitava soba grmila je od smijeha.

Nitko se nije usudio da ostane ozbiljan, jer kad se kralj smije, treba da se svi smiju i onda, kad im taj kralj kožu dere s tijela. Onda je nastavio Grdun:

— Tuži se Čeko: Ja imam sve stvari, koje ne želim. U svojim sonetima zato psuje roditelje, porodicu, a najvećma svoju ženu. Njegov katekizam sastoji od tri točke zemskoga njegovog raja: kocka, pehar vina i cure. To on slavi u svojim sonetima, u kojima ne štedi niti svoje majke, koju optužuje, da ga je pokušala više puta otrovati i zadaviti. Jeste li zadovoljni s mojim opisom i pristajete li, da pozovem pred Vaše Veličanstvo tog velikog pjesnika?

— Dovedi ga ovamo! — odvrati kralj.

Knez Grdun naloži svome sluzi, da dovede pjevača.

I za čas dva eto Čeke.

U ruci je nosio veliki vrč vina. Taj vrč držao je grčevito obim rukama, kao da drži i čuva golemo blago, od kojeg se ne smije odijeliti. Na ramena prevjesio je lutnju, a odijelo mu je bilo kao u kakva bajaca. Žuto, s crvenim širokim odugim prugama.

Nos je sebi namazao crvenim ličilom. To je ličio za to — reče — da ga dobri ljudi upoznadu kao pijanicu. On nije kriv, što mu dobri Bog ne da crven ili bolje bakreni nos. On od svoje strane da je činio sve i sva, pak ipak da taj nesretni nos od prirode ostaje uvijek prirodne bijele boje. On je kušao vino kijanti i ciparsko vino i rimsko vino fraskati, koje piju rado Rimljani i Hrvati. On je pio madejru i madžarskog tokajca i uzalud sve, njegov nos je ostao pošten. I tako ne može da se mirno kreće među pijanicama, droljama i lupežima, ako ne upotrijebi crvenilo, koje njegovom nosu tako dobro pristaje.

— Vražji dečko — glasno je mislila vojvotkinja Tomazina Morozini.

— Bi li počeo? — pitao je knez Grdun.

— Neka počne — naložio je kralj.

A moj Čeko nije mnogo promišljavao. Nagnu ogromni vrč na svoje usne. Vino je curilo u njegova usta i klokotalo u njegovom grlu, da se jasno vidilo. Kad je dobrano potegnuo, stavi vrč na tlo polag sebe i nakloni se do pasa pred kraljevskom porodicom.

— Neka oproste vaša Veličanstva — morao sam najprije konja napojiti — konja, ili kako naši kažu Pegaza. On je vrlo svoje glave, taj moj konjić. Ne dadem li mu zobi i vina, ne će s mjesta. Ali mislim, sada je spreman.

I on skine sa leđa lutnju i stade prebirati, a onda zapjeva, da se čula svaka riječ: *

* Ovo je prijevod talijanske pjesme Čeka. Cecco Angioleri, rodom iz Siene, živio je u ono doba i umro oko god. 1312.

»Sav svijet bih sažgo, da sam vatre plam,
Ko vihor rušeć bjesnio bih živo,
Ko slap sav svijet bih talasima skrivo,
Da Bog sam, survo svijet bih zavijek, znam.

A da sam papa, bilo bi me sram,
Kad stado Krista ne bih rastjerivo.
A da sam carem, silno bih užívo,
Da glave ljudske skidam, sjećem sam.

Da smrt sam, k ocu svom bih prvom pošo,
A da sam život, ocu bih se skrivo,
I k majci, da sam smrt, bih odmah došo.

Al ja sam Čeko, cure biram lijepe,
A drugi neka grle strasno, živo —
Krezube, babe, ćorave i slijepe.«

Pjesnik je svršio. Nije očekivao niti pljeska, samo se prignuo k zemlji, opet nagnuo vrč na usta i požudno pio.

— To je posve bezbožna pjesma — primijetila je kraljica. Ipak više nije zijevala, već je vrlo napeto pratila pjesmu.

— Bezbožna bi bila i trebalo bi pjesniku skratiti tijelo za glavu. Ali pjesnike i luđake ne treba ozbiljno shvatiti — dodala je vojvotkinja Morozini.

— Ipak je vrlo brutalno ono, što govori o ocu i majci i gdje joj želi smrt. Kako bih ja mogao i pomisliti na tvoju smrt, majčice? — reče kralj.

— Bambino mio, caro. To je što drugo. Ja te valjda nisam htjela otrovati ili zadaviti. Ja sam ti uvijek dobro želila.

— A misliš, da ovaj gad istinu govori? — upita kralj. — Zar misliš, da je njegova mati uistinu takva neman?

— Sve može biti — umiješa se kraljica. — Sve može biti, jer je svijet velik, ali nije isključeno, da to taj pjesnik samo zato tako pjeva, jer želi

kazati nešto novo. Pjevači su već ispjevali sve, što se dade, i sad je već dosadno slušati njihove fraze, koje su uvijek iste. Trubaduri ne znaju, što da još reknu. Jedna pjesma naliči na drugu. Uvijek se govori o kraljici srca. Uvijek iste prispodobe. Ja sam uvijek zvijezda, uvijek ruža, uvijek sunce, uvijek anđeo. Dosadilo mi to. Zato moram iskreno priznati: Ovaj Čeko nije barem dosadan.

— Oh, kako će brzo dosaditi te bljutavštine, u kojima se govori o pljuvačkama, o goloti i prostoti, o noktima i zanokticama, o truležu i gnoju. Oh, kako će brzo i to dosaditi — govorila je Tomazina Morozini, ali je na to odmah dodala: — Ipak je to vražji dečko taj Čeko. Za vlasi je nategnuto, to što pjeva, ali je bar za sada novo i iznenađuje. Dajte mu, neka pije. Hej, pjesniče. Hoćeš li još dulje ovdje boraviti?

A Čeko odmah odvrati, nacerivši glupo lice i raširivši usnice, da je izgledalo kao da se dotiču lijevoga i desnoga uha, a onda se počesa na zatiljku i reče:

»Oho, Vaša Visosti, ja sam Čeko.
Danas sam ovdje, a sutra sam preko.
Gdje imade više mesa i vina,
Ondje je Čekova domovina...«

— Pa u nas ima dosta i mesa i vina — nasmija se vojvotkinja.

— Pa dobro — izvali Čeko. — Ostat ću još neko vrijeme. Ali znaj, svijetla gospodarice:

Tu ima slanine, mesa i vina.
Ali mene čeka moja Bekina.
To cura je lijepa, cura je fina
I volim je više od žutog cekina.

— Vidi, vidi! — reče vojvotkinja Grdunu. — Ova životinja još misli na ljubav.

Točka je bila svršena. I Čeko je morao da ode iz ove posebne odaje. Dakako da nije

zaboravio na svoj ogromni pehar. Ali prije se bacio na tla pred kralja i poljubio prah pred njegovim nogama.

Tomazina Morozini nije ga više gledala. Ona je ustrmila svoje velike i munjevite, magične oči na Grduna.

Ona je bijele, tanke prste, na kojima su blistali smaragdi, pridigla k usnama, kao da hoće sjajem tih vatrenih i plamnih dragulja domamiti k sebi medvedgradskoga gospodara.

Ona se smiješkala. Njezini zubi, prebijeli zubi vidjeli se između rumenih usnica.

Grdunu, koji je dosele razgovarao s kraljem, činilo se, da mora gledati u nju i onaj njezin čudni pogled, u kojemu je bilo nešto čudna, nešto sablasno-privlačivoga. Činilo mu se, da se nalazi na rubu pećine morske, u pomamnom sjaju mjesečine, koja tako krijesi iskricama i titra, da ga nešto mami u bezdane morske. Jest, tako je osjećao nešto slično u Veneciji, kad je stajao kraj obale morske. Možda su to podvodne vile, mislio je onda, koje smrtnike zovu, da se utope. Možda su to Sirene, kakove su Odiseja mamile u smrt? Da, takvo ga je slično čuvstvo i sada obuzelo, kad je vidio pogled Tomazine Morozini, koja ga je gledala mirno i nepomično, ali dubokim pogledom i tražila, da se upilje njezine oči u njegove oči.

On nije mogao uzdržati tog pogleda i spustio je oči k zemlji. Ta žena mogla bi ga urećí. On nije vjerovao u uroke, premda su mu svaki dan o njima govorili. Ta žena mogla bi biti Srđa-zlopogleđa. Međutim je i ona stala drugamo gledati. Bila je očito zadovoljna svojom pobjedom. Veselila se, da Grdun ne može izdržati pogleda njezinih očiju.

*

Građani zagrebački vidjeli su plamene krijesove, koji su se visoko dizali nebu k oblacima.

— Što je to? — pitali su jedni.

— Zar ne znate — odgovarali bi drugi — da je danas kralj Andrija na Medvedgradu? I kraljica je tamo i vojvotkinja i veliko društvo.

— Grdun gosti i kralja i kraljicu i vojvotkinju. A vi onda mislite, da će nam pravo dati na sudu? Uzalud vam je tužiti našega krvnika Grduna. Uzalud sve prošnje. Vojvotkinja znade sve naše tužbe, kad smo joj se pritužili. Ona zna, kaki je Grdun čovjek, pa ipak je pošla tamo i povela svoga sina.

— Ludi Zagrepčani, kad tužite Grduna!

— Pa dakako da smo ludi. Za nas nema pravde ni pravice. Za nas je samo bič i malj.

— Nemojte tako — našao se jedan. — Možda je i bolje tako. Zar vam ne pada na pamet, da je sada Grdun kraljev pristaša, i kao takav pustit će nam mira, kao kraljevim pristašama. Pa reći će mu i ona...

— Koja ona?

— Ta vojvotkinja Morozini, da pazi na naša prava.

— Da, još nešta...

— Briga Tomazinu Morozini za naša prava.

— Ipak ima nešto za se. Mogli bi se mi nagoditi s Grdunom.

— Kako ćeš to, jadniče?! Može li se vatra i voda nagoditi? Može li se pas i mačka nagoditi?

— O pa da, da može! Moja žena ima mačka, kojega je naučila, da iz iste zdjele jede s našom kujom.

— Ali Grdun nije mačak.

— A mi nismo kuje — bio je odgovor.

— Bit će zlo — zavapiše jedni.

— Bit će gore — otkresaše drugi.

I pođoše svaki svojim putem.

A krijesovi na Medvedgradu divno su sjali i žarili nebo, kao da Medvedgrad gori.

*

Bila je već duboka noć. Medvedgrad je jo te slavio slavlje. Bio je to slavan dan, jer su se u njemu

nalazile krunjene glave i divno se zabavljale. Noć je brzo prolazila, a kralju još nije došlo na pamet da ode.

Najednoč zapita Grduna:

— Kneže! Ti si bio u Siciliji?

— Jesam.

— Je li istina, da tamo i kršćani imadu svoj harem, ko Arapi, koje je tamo naselio car Fridrik? Je li to istina, i jesi li ti u kojem bio?

— Nisam bio, ali mislim, da su tamo zbilja kršćani u mnogom Arapima jednaki.

— Čudno. To bi moglo nešto značiti — odvrati nesuvislo kralj i zamisli se.

Izgledalo je Grdunu, da je kralj pripit.

Ali kralj opet zapita:

— A bi li ti htio imati harem?

Grdun se začudio tom pitanju, tako priprosto izrečenom.

— Veličanstvo. Uistinu, ne bi. Ili zapravo o tome još nisam razmišljao.

A u sebi mislio je Grdun: Kakva su to glupa pitanja?

Za čas je kralj usnuo na svom stolcu. Glava mu je klonula na prsi, a on je stao hrkati. Kraljica je već otprije drijemala na svom stolcu. I sada je bio čas, da svi odu napolje i otišli su jedan za drugim.

Taj čas upotrijebila je vojvotkinja Tomazina Morozini i približila se k stolici, na kojoj je sjedio Grdun.

— Ovoj si djeci dao odviše piti — huknu ona gotovo nečujno. — Ova djeca spavaju ko zaklana. A ti puno podnosiš, orle moj, vidjela sam, da si iskapio nekoliko čaša do dna. Tebi to ne škodi. Ti si jak. Ti si ljudina.

— Ne ponosim se time — namrči se Grdun.

— Pa zašto piješ?

— Pijem, kad mi je dosadno.

Ona prihvati s obje ruke njegov obraz i dignu mu tako glavu. Onda približi svoj obraz

posve blizu k njegovomu i upilji opet one svoje oči u njega.

Taj strašni pogled. On je i opet ućutio svu snagu toga pogleda. To je užasan pogled, kojim me gleda ta žena, mislio je on. Njezin je dah gorio. Njezina su lica porumenila. Grčevito je držala njegov obraz među svojim rukama.

Njezini dugački bijeli prsti upilili su se u njegovu kožu, a njemu je to još i godilo.

I ti se prsti polako spustili niže dolje do njegova grla.

I on je pitao drščući:

— Vojvotkinjo Tomazino Morozini. Što radiš?

A ona je grčila prste oko njegova vrata i stezala ih sve jače i jače.

— Vojvotkinjo Tomazino Morozini, udavit ćeš me — dahnu Grdun.

— Ne, ne ću. Samo kušam, kako bi to bilo — nacerila se ona divlje, a iz očiju joj sijevnu vatra.

— Bi li me htjela ubiti? — pitao je on, a da se ni najmanje nije uplašio i ostao je mirno sjediti.

— Ne bojiš se smrti? — pitala ga je ona s udivljenjem.

— Kako vidiš, ne bojim.

— Čudan si ti svat — reče ona i poljubi ga strasno u usne.

Ali u isti čas skoči kao uplašena od njega.

— Ubit ću te. Znaj, ubit ću te, ako me izdaš.

On se uspravio u svom stolcu i htio je, da se k njoj približi, ali ona je već probudila kralja i glasom, kao da se nije ništa dogodilo, kralju rekla:

— Bambino mio. Sinko moj. Ustani. Vrijeme je da odemo na počinak.

Grdun je stajao mirno i gledao tu ženu. Je li to sve pretvaranje? Igra li se ona s njim kao mačka s mišem ili je istina? Tko bi znao. A tamo dolje u remetskom samostanu ustali su već redovnici u tamnoj noći, o ponoći, da mole svoje liturgijske mo-

litve. Pobožno, omrtveno pjevali su u noći divne i svete psalme: — »Miserere Domine, miserere nobis!«

XVII.

TAJNI POHOD.

Kad je Grdun izašao posljednji iz odaje, u kojoj je kralja i kraljevu porodicu »mletačkim načinom« zabavljao, prošao je i kroz veliku dvoranu. Tu je još našao najžešće pijanice, kako se kockaju, kartaju i piju. Mnogo ih je već hrkalo pod stolovima, kamo su pijani popadali. Bila je ta dvorana prava slika razora. Tu i tamo ležale su povaljene stolice. Granje i cvijeće, kojim je dvorana bila iskićena, ležalo je razasuto po tlima. Tu i tamo nalazile se mlake rastočena vina, prevrnuti pehari.

I oni, koji su ležali na tlima, i oni, koji su još čvrsto sjedili na svojim stolicama, imali su izobličene obraze, a oči su im izbuljene i krvave gledale u svijet. Jedan je htio da nadviče drugoga, i svaki je htio da ima pravo.

Medvedgradska velika dvorana, koja je malo prije izgledala tako sjajno i raskošno, da joj se divio i sam kralj Andrija, sada je bila slična kakvoj zakutnoj krčmetini. Bilo je tu prljavštine i crjepotina, i ništa otmeno.

Samom Grdunu, koji je bio navikao na takve prizore, ovo se zgadilo.

To nisu ljudi, to su svinje. Šteta da imadu dvije noge i da ih ne mogu zatvoriti u kotac.

Svi ti ljudi i veliki i mali i debeli i suhi disali su teško, hroptali, roktali, hrkali, bučili.

Debeli knez susjed legao je na stolicu i puhao kroz zube, dok je njegov kum debeo i ogromnog trbuha razjapio svoje slonove krakove i glupo buljio u svijet, glupo i nepomično, kao da ga je udarila kap.

Užasan smrad prostirao se po sobi tako, te je Grdun jedva čekao da ode iz velike dvorane, pazeći

pri tom, da ne stane u kup kakve ogavne i smradne bljuvotine.

— Do vraga, da se već jednom raziđu, — mislio je glasno gospodar medvedgradski. — Već je čas, da se ova marva odstrani, jer će mi inače ogaditi čitav dvor.

Ali on nije smio da povrijedi gostoljublje i da baci ove pijandure napolje.

Još je neki čas gledao, kako se dva prijatelja natječu u pilu, a onda je izašao iz dvorane ljutit i umoran od cijele noći.

Pošao je u svoju odaju, da ode na počinak.

Ali kako se je iznenadio, kad je vidio vrata od svoje odaje ponešto otvorena i kako iz nje prodire svijetlo luči.

— Oho, pomisli on. Netko je u mojoj spavaćoj sobi. Tu nije nešto u redu. U to doba noći ne može da bude u toj sobi njegov sluga, jer mu je to naročito zabranio. Tko bi to dakle mogao biti?

Više izvjedljiv, nego preplašen nije se radi opreznosti smjesta usudio ući. Najprije je prihvatio ljevicom balčak od mača, a desnicom izvadio svoj bodež. Onda je oprezno i polako na prstima uzdižući svoju obuću provirio kroz otvor vratiju, koji nije bio dosta velik, jer su vrata bila samo malo priprta.

— Da nije ona, — pomisli on. — Da nije Tomazina Morozini došla u pohode. Je li to moguće? Zar bi to ona mogla učiniti? Tko bi to znao? Ta ona je žena, a žene su podobne, kad si nešto utuve u glavu, i čudesa stvarati i hridine lomiti. Ali ipak, ne, ne. Ona je odviše oprezna i umna, da izazove javni skandal.

To mora da je nešto drugo. Da se nije tko u tu njegovu odaju ušuljao ne radi njega, Grduna, već radi kraljevske porodice, koja je ovu noć ostala u Medvedgradu. Ta ga je misao ustrašila više, nego li da se radilo o njegovu životu. U Medvedgradu, u njegovu divnom Medvedgradu da se dogodi kakav grozni napadaj na kralja? To bi

bilo ne samo strašno, već bi i pomrsilo sve njegove račune. Ne, to ne smije da bude. Njemu je malo stalo do kraljeva života, ali ovdje, u njegovu Medvedgradu, Bože sačuvaj, to se ne smije dogoditi. On nije mario ni za hrvatsko gostoljublje, komu je život svakoga gosta svet, kad je u njegovoj kući i dok ne pređe praga njegova doma. Ne, do tih starih običaja on, Grdun nije ništa držao. Ali sve posljedice takvog događaja on je u prvi mah spoznao i uplašio se.

Sve te misli proletile su mu letimice i strelimice kroz glavu u tren oka.

Napokon odlučno stupi preko praga.

Isprvice nije vidio ništa. U plahom i slabom svijetlu uljenice, koja je stajala na stolu, mračno se i polako izvijale konture. U sobi nije bilo nikoga. Bar knez Grdun nije vidio nikoga. Nešta se ipak dogodilo, pomisli Grdun i reče glasno:

— Tko je?

Tek sada stupi iza velikoga ormara, koji je stajao u sobi, čovjek u viteškom odijelu sa spuštenim vizirom.

— Ti se kriješ — viknu Grdun i čvršće prihvati mač. — Ti se kriješ. Dakle ne misliš dobro. Reci, tko si? Skini svoj zaklon ili ću te proburaziti svojim mačem, da već ne ćeš živ iz ove sobe.

— Moj oklop ne ćeš svojom iglom probosti, jer će ti se raspasti u ruci — odvrati mu krupnim glasom tajanstveno lice.

— Onda ću dignuti buku i uzvati sve svoje ljude, da navale na te, da te svežu, da te bace na zemlju, da te dignu na ruke i odnesu u najdublju tamnicu u mome Medvedgradu, koja je duboka kao more...

Ali nepoznati vitez nije se dao ustrašiti od tih prijetnja, koje je na nj sasuo Grdun. On je mirno stajao kao stup, nepomično kao kakva sablast iz drugoga svijeta, a Grdun je časak i posumnjao, nije li to kaki duh. I on se sjeti stare formule i dignu balčak mača uvis, da je izgledao kao križ.

— Ako si duh, svi dobri dusi Boga hvale, hvališ li ga ti?

Grdun je naučio tu formulu od nekud. Rekli su mu barem, da se na taj način može duša zla čovjeka ili pojava nečastivoga odagnati. Ali nepoznati vitez nije se maknuo, već je mirno čekao.

— Dakle nisi duh! Ako nisi, onda reci, neznani viteže, kakva te sreća amo nosi u to muklo i mrklo doba noći?... Izabrao si zlo vrijeme, kada je doba da se počiva...

I sada tek neznani vitez mahnu rukom i reče:

— Sada nije vrijeme spavanju. Sada je vrijeme sudbine...

Grdunu se pričinio poznatim taj glas, samo kao da se vitez muči, da dublje govori, da se pritaji...

— Kakve sudbine? — upita Grdun muklo.

— Smrti i života.

— I ti si amo ušao, da sudiš?

— Ne ću suditi ja, već oni, koji imadu moć i vlast da sude.

A Grdun, neustrašivi Grdun, lecnuo se na te riječi.

— Ti pogađaš? Zar ne? Napokon.

— Ti si?

— Mislim, da ti ne trebam dalje da zborim. Pogledaj sam.

Neznani vitez odmaknu plašt od svojega pancijera i pokaza unutarnju stranu plašta.

— Mrtvačka glava... Je li moguće!? — uskliknu Grdun.

— Da, mrtvačka glava! Na službu kneže Grdune. Čudim se, da već nisi prije pogodio. Mislio sam, da je u tebe pronicaviji um i bolji nos. Ali kako vidim, ja sam se prevario u tebi. Ipak ja se ni tome ne čudim, jer mi smo se svi prevarili u tebi.

— Zašto prevarili? — upitao je Grdun i oćutio je, kako njemu, neustrašivomu, ulazi strah u

kosti. — Zašto prevarili ? — kliknu on, a glas mu je drhtao. — Ti se varaš !

— Ne mislim tako ja sam, već tako misle oni, koji više znadu, nego li tvoja jadna pamet dokučuje, kneže...

— Ne znam, što bi to bilo, i čime me okrivljuju.

A neznani vitez i opet mahnu rukom :

— Nije sada čas, kneže Grdune, da gubimo vrijeme. Ionako smo ga dosta izgubili u nepotrebnom razgovoru. Slušaj dakle !

— Slušam.

— Tebe okrivljuju, da si izdajica i krivorotnik.

Grdun drhtnu i prekinu govornika.

— To je laž.

— O tome suditi nije moja stvar. Sudit će ti oni, koji imadu vlast.

— Krivo će suditi. Ja se njihovom sudu ne ću pokoriti.

— Luđače — nahrupi na njega vitez. — Zar više nema ni pameti u tebe? Pitam te : Jesi li ti vitez mrtvačke glave ?

Nastade duga stanka. Tišina je vladala tako, da bi i miša čuo proći odajom.

— Pitam te i po drugi puta : Je si li vitez mrtvačke glave ? Odgovori jasno, glasno, razgovijetno.

— Nisam toga zanijekao — huknu knez Grdun.

— A sjećaš li se svoje prisege ? Nisi li prisegao na mrtvačku glavu na prekrštenim mačevima svim vitezovima, da si njihov i da ćeš ostati njihov, da ćeš se slijepo pokoravati odlukama visokoga vijeća. Jesi ili nisi ? Govori kneže, Grdune !

— Jesam. Ja to niti ne tajim.

— Ne bi ti niti hasnilo, jer je tvoje ime krvlju zapisano u knjigu života i smrti. Znaš li ?

— Znam.

— Pa ako znaš to, — reče neznani vitez, — onda znaš i to, da si prekršio svoju zakletvu.

A Grdun otvoreno i bez straha reče smiono i drsko :

— Tko to kaže ? Zar sam ičime povrijedio pravila naša ? Zar sam se ičim iznevjerio našim visokim načelima ? Zar sam pogazio riječ svoju ?

A neznani vitez kao da se iznenadio tim sigurnim načinom govora Grdunova, ipak reče :

— Ti dakle ne priznaješ ?

Knez Grdun se sada već bio snašao u situaciji i reče :

— Nemam što da priznam.

— Ti tajiš ?

— Ne tajim ništa, jer nemam šta da tajim. U mene je uvjerenje, da se netko našalio s visokim vijećem, kad me je tužio.

— A što je to, da si uzvao danas kralja i kraljicu u svoj dvor ? Što znači, da tu gostiš naše neprijatelje, da se udvaraš vojvotkinji Tomazini Morozini ? — navali na nj neznani vitez oštrim glasom.

Ali Grdun se nije dao smesti :

— To je moja stvar. A ako visokom vijeću nije pravo, neka me pozove na odgovornost, neka me pozove na sud. Ja ću se već znati da branim. Na svako pitanje ja ću odgovoriti, na svaku klevetu ja ću znati obranu. Ali ću ujedno zahtijevati, da se klevetnik kazni...

— Oho, ti se još prijetiš ?

— Ne prijetim se, ali znam, šta radim — odvrati sada već oholo knez.

— I ti se ne pokoravaš odredbama vijeća ?

— Pokoravam se.

— Znaš što te čeka, ako se ne pokoriš ?

— Znam — odvrati Grdun mirno. — Znam. Smrt.

— Čuj dakle, što zahtijeva od tebe vijeće.

— Što ?

— Da ovi tvoji gosti više ne izađu živi iz dvora tvojega.

— Dakle iz Medvedgrada ?

— A ako to ne bude? Ako ovaj put ne poslušam, što će biti?

— Tvoja smrt...

— A ti hajde, otiđi k tvojim i našim gospodarima. Idi u spilju mrtvačke glave i reci, da ću ja i pod opasnošću vlastite smrti spriječiti tu glupost.

— Ti ćeš dakle žive pustiti iz grada i kralja Andriju i kraljicu Fenenu i vojvotkinju Tomazinu Morozini?

— Da, da, da — uzvrati Grdun.

— Ti biraš smrt?

— Ne. Nipošto ne. Ja biram sud, ali se ne dam bez suda kazniti. Najprije mi se mora dokazati nevjera. Najprije dokazi. Ako vi u svom vijeću slušate svakoga klevetnika i usmrćujete svoje najbolje ljude zbog kakih god laži, e moj dragi, onda vas može biti stid. Onda radije raskinite naše društvo i idite guske pasti.

Sad je već Grdun bio u svom elementu. Bio je prkosit i ohol.

— Je li to sve, što imaš da kažeš?

— Sve. Samo još reci ovo visokom vijeću: Kad se sazna čitava istina, onda ću biti još napose nagrađen.

— Dakle kraljevska porodica otići će živa?

— Nemoj se brinuti za nju. Ja ću je sam ispratiti uz veliku pratnju i uz najveće počasti iz Medvedgrada.

— Čuvaj se, kneže, mrtvačke glave!

— Čuvaj se ti, brate, a sada me pusti mirno spavati!

(KONAC PRVE KNJIGE)

DRUGA KNJIGA

XVIII.

GRDUNOV PUT.

— Džemsala sika, džupura gur...

To su bile tajanstvene riječi, koje je našao Grdun na stolčiću, što je stajao uz njegov krevet, kada je otišao njegov tajanstveni polaznik.

To su bile riječi jezika, kakva nije bilo na svijetu, ali Grdun ih je dobro poznavao i razumio, jer je znao jezik svoje tajne družbe. Zapravo to i nije bio jezik u potpunom smislu te riječi. On se sastojao samo iz nekoliko rečenica, ali te su bile jasne, dapače i suviše jasne svakome članu te družbe.

Ako ga je već sam pohod noćnoga viteza tada smeo, da se nije mogao da snađe, jer je bilo jasno, da je to vjesnik njegove nasilne smrti, ove riječi: »Džemsala sika, džupura gur...« — te užasne riječi posve su ga smele.

To su bile riječi neizbježive smrti, koja je na nj vrebala iz svakoga kuta, kudagod je prolazio, po danu i noći, po cesti i u šumi, u gradu i poljani, na krevetu i u hramu. Pravilo tajne družbe govorilo je o tome tako jasno, da nije mogao niti časka sumnjati. Pa on i nije sumnjao, da će ta smrt neminovno doći, bilo otvoreno, bilo iz zasjede bodežem u srce ili strijelicom u leđa, bilo otrovom u zlatnoj čaši najsjajnije gozbe, bilo sjekirom po glavi, dok bude mirno spavao. Ako se ne uzmogne opravdati pred velikim vijećem mrtvačke glave, onda je sve izgubljeno.

To veliko vijeće bilo je samo sitni organ neizmjerne, nevidljive zvijeri, koja ispunja gore i doline i čitav svemir užasom i strahom i koja svojim

ogromnim repom ovija zemlju tako, da stenje od bola. Nitko je ne vidi, ali svatko osjeća i nitko nije osiguran, ne će li mu zarinuti pandže u živo meso. Užasna je moć te zvijeri, jer nitko ne zna, da li joj je glava na sjeveru ili jugu, na istoku ili zapadu. Svatko je znao, da joj vlast prodire kroz beskrajne šume, kroz neprohodne jazove, nad silnim oceanima i u dubine morske, u noćnoj nevidilici i kroz svijetlo sunčanoga sjaja. A zadah te nemani omamljivao je otrovom gradove i kule, drvenjare i kolibe potleušice. I tko se predao vlasti velikog ponora, nije više mogao da se otme iz njezina zagrljaja bez čuda. Nitko nije znao, koliki padaju ničice pred tom zvijeri u grčevima i sa sluzavom pjenom na usnama misleći u sebi, da je to prava sreća. Jedni su gotovo besvjesno srtali u krajeve nepojmivih tajna. Drugi su tražili vlast velikoga grijeha i u crnoj magiji mislili zaboraviti bičeve vlastite svijesti. Grdun je dobro znao, da je veliko vijeće njegovo samo mali ogranak onog silnog udruženja, koje je imalo devet puta devet glavnih vijeća u krugu velikih planeta. On je znao, da je moć toga udruženja silna, jer je putujući daleko u Italiju, Španiju, Aziju i Afriku svagdje nalazio ljude upisane u tu družbu, a ti ljudi bili su i kršteni stvorovi i židovi i Saraceni. Bilo ih je bijele puti i crne boje, raznih jezika i raznih običaja.

Samo ako mu uspije dokazati, da je čitav njegov rad bio u suglasju s radom družbe, onda da, onda će Grdun doživjeti možda i stare dane. Ali ako mu to ne uspije, onda je sve uzalud. Onda mu je smrt sigurna.

— Džemsala sika, džupura gur...

Nikada, kad je te riječi izgovarao i kad je prisegao vjernost svojoj družbi na život i smrt, nisu mu se te riječi činile baš odviše važnima. Izgovarao ih je posve lako, više mehanički, kao neke obične riječi, koje se same po sebi razumiju. Ali danas su mu zvučile tako neobično i strašno.

Te riječi, te užasne riječi zapiljile su mu se u mozak. On ih je stao tako živo razglabati, da mu je krv udarala u žile, kao da će prsnuti.

Je li to moguće, da se boji? On? Grdun, kojemu se sve može reći, ali to nikako ne. Ta on se do sada nije bojao niti Boga niti vraga, a sad da strepi!? Pa ipak osjećao je dobro, da ga nešto plaši, i znao je, što... Neizvjesnost. Oh, da mu je tu i najjači borac i najbolji mačevalac i najstrašniji atleta, on se ne bi bojao. On bi se borio, on bi mačem mahao, on bi se rvao. Ali ova neizvjesnost! Ova užasna neizvjesnost, gdje ne zna, na kojem mjestu i kako će ga zahvatiti njegov neprijatelj. To ga je plašilo.

Kada su u jutro zatrubile trublje medvedgradske bodrim i oštrim zovom na ustanak, onda već Grdun davno nije spavao. Sve je mislio, što će da uradi, kako da se otme strašnim zamkama silne tajne družine i kako da kralja spasi ne samo iz svog Medvedgrada, već i iz hrvatskih krajeva.

Te misli postajale su tako žive, da nije više osjećao onaj strah, koji ga je gnjavio u noći. Sada su se stale u njemu javljati misli novog otpora i želje životne snage. On, Grdun, još je živ i samo treba da pokaže jakost svoje volje. Sve se može, što se hoće, a on, Grdun, zna dobro, što hoće. Te zapreke nema, koje on ne bi mogao da preskoči, ako je u njega jaka volja i lukavost.

Lukavo će on već družinu mrtvačke glave prevesti žednu preko vode tako, da će ga još pohvaliti i dignuti u najveće redove svojih članova vitezova. Lukavo će se prikazati kralju kao njegov najvjerniji prijatelj tako, da će mu slijepo vjerovati. I kralj i kraljica i kraljica majka, vojvotkinja Morozini. Sve će on osvojiti za sebe i za ciljeve, koji su tako visoki, kako to samo može da bude. Sve će on zaluditi, kao što je zaludio i zagrebačkog biskupa Ivana i vitezove, koji su pristali uz napuljskoga kralja i njegovu djecu.

I svi će ti u njemu gledati čovjeka, koji zna, što hoće, a što hoće, može. Svi će se ti njemu klanjati. Svi će mu ti vjerovati. Svi će mu ti sipati blago u njegov Medvedgrad, koji će učiniti bogatom riznicom najvećih dijamanata, najsjajnijih rubina, topasa, ametista, safira... Da. Njegov Medvedgrad mora da sakriva u sebi sav čar istočnih sultanovih dvorova. Perzijske ćilimove, damascenske mačeve, zlatne posude i ploče od slonove kosti.

Ako je mogao car Fridrik u svojem dvoru sabrati tolike umjetnine i učenjake, astrologe-zvijezdare, tolike pjevače, trubadure i Arape, Nijemce i Romane i Franke, zašto ne bi to mogao on, Grdun?

Ako je mogao car Fridrik imati harem najljepših djevojaka, baš ko turski paša, zašto to ne bi on, Grdun, mogao imati u svom Medvedgradu?

Odviše je prošao svijeta. Bio je u Evropi od jednoga do drugoga dvora. Bio je u Rimu, bio je u Napulju. Bio je i u istočnim krajevima i vidio je dosta, vidio je i suviše toga, što to rade vitezovi, na oko kršćani, a u duši pogani, na oko plemići, vitezovi svetih ideala, a uistinu osvajači, otimači, razbojnici.

Vidio je na svoje oči, kako oni, kojima je bilo povjereno da čuvaju ključeve svojih gospodara, sami tim ključevima otvaraju blagajne, koje su im bile povjerene, pa da iz njih vade, što nije bilo njihovo.

Sve je to vidio Grdun u svijetu i naučio se, da baš takvi siledžije, baš takvi tirani dižu svoju vlast takvim načinom u narodu i puku i da baš zato svi oni, koji su slabiji, ili bježe u daleke strane kao uskoci i izbjeglice ili se bacaju pred njima u prah, po tlu gmižu, pa im pete ližu. One pete, koje ti siledžije stavljaju na njihove glave.

Po Italiji i na Arnu i na Tiberu i pod Vezuvom jasno je vidio, da se uzdižu oni, koji su znali, da se proguraju kroz svjetinu bez straha i bojazni.

A ako sada on kuša da učini isto, svakako će uspjeti. Zašto da njegov Medvedgrad ne postane sijelom njegove kneževine? Zašto da on ne bude isto u ovim gornjim krajevima Hrvatske ono, što su knezovi Šubići dolje? Zar je to uistinu tako smiona i presmiona misao? Zar on nije već danas bogat, moćan i silan?

U njegovim je rukama njegova sudbina. Kraljevi se za nj otimlju. Svaki mu obećaje milost i nagrade, odličja i časti, zlato i drago kamenje. Mora li on baš da bude uvijek njihov vjerni podanik? Njihov vazal? Njihov sluga? Mora li on uistinu s njima postupati kao sa svojim gospodarima? On, koji ih ima u svojim rukama? Ne, uistinu ne! On je dobro znao, da svi ti ljudi u ovaj čas nisu ništa više, nego on sam, jer nijedan nije siguran, što će sutra biti. Takvo je doba. A on, Grdun, nije ništa manji od njih. Već je sada on u svom Medvedgradu jači od svih njih. A zašto da to ne bude u čitavom kraljevstvu, i zašto da ne prestane biti vazal, i zašto ne bi on imao vazala? Zar da se boji tajne družbe? Da, ona je strašna, ali on će ju iskorijeniti, kad bude imao vlast. On će se dovinuti najvećih časti, svakako onih, o kojima mu je govorila vojvotkinja Tomazina Morozini, ako ne i većih. Zar mu nije rekla: »Orle moj!« Zar nije obećala, kako će s njim poletjeti visoko i osvojiti svijet? Ta divna, a vraška žena na sve je spremna. Tko znade, nije li ona kriva smrti kralja Ladislava Kumanca, kad je ubijen u svom Kumanskom šatoru tobože od ljubomornih Kumanaca. Tko zna, nije li lukava i zločinačka Tomazina Morozini sama dala u ruke bodež onim Kumancima, koji su umorili kralja Ladislava. »Vrlo je to vjerojatno — mislio je Grdun — jer ta strastvena, ta silna, ta divna žena podobna je sva djela, i najbolja i najgora učiniti, ako treba, da izvrši svoje ciljeve i da ispuni svoje sanje.«

Učinila je sve za svog sina. A zašto nije učinila to sve za sebe?

Ta se je misao silno svidjela Grdunu. Tomazina Morozini nije bila stara. Ne. Ona je bila u najboljoj dobi života. Ona je i te kako mogla biti kraljicom. A zacijelo bi i htjela da bude kraljica. Ali kad to nije mogla sama da postane, onda je odabrala da radi za svog sina, i da bude kraljica kralja, sina svoga Andrije, pa da ravna, da upravlja, da banuje, da vojvoduje, da kraljuje.

Ali Tomazina Morozini nije tim postigla još onaj cilj, za kojim je težila. To je Grdun vrlo jasno u svom duhu vidio. Njezin sin nije se još učvrstio na svom prijestolju, njezin sin nije još dosta jak da vlada onako, kako si je to vojvotkinja zamišljala, zato i njezino vladanje nije pravo vladanje. Zato i njezino kraljevanje nije pravo kraljevanje, to više, što ju je sin doduše učinio vojvotkinjom u hrvatskim krajevima, ali ju nije uzeo k sebi na dvor i u svoju neposrednu blizinu, u kojoj bi ona imala utjecaj na sve državne poslove. Ne. Grdun je dobro znao prozrijeti u dušu vojvotkinje Tomazine. Ona nije mogla biti zadovoljna sa svojim položajem. Ona, ponosna i pohlepna za kraljevanjem Mlečanka. Ona je i dalje strastveno radila, da učvrsti položaj svoga sina, jer je znala, da sinovljeva propast znači i njezinu propast, ali u srcu je morala osjećati neki žalac zavisti i nezadovoljstva, jer nije postigla ono, što je željela. Uza to se između nje i kralja uguralo i treće lice, a to je kraljeva žena, koja nije bila ono bezazleno, bespomoćno lice, kakvo je ona željela, da bude kraljeva žena. Ne, naprotiv, mlada kraljica nije bila nikakva lutka, koja bi se dala voditi bilo od koga mu drago, a najmanje bi se dala voditi od kraljice majke, svoje svekrve. Da, to je svekrva majka dobro znala, to je Grdun jasno vidio. Da i nije u nje bilo razvijeno ono obično čuvstvo, koje se nalazi u svekrva, da su ženama svojih sinova nekako prirodno zavidne, što su im otele rođene sinove, ipak bi moralo slavičnu Tomazinu boliti, što je mlada kraljica suparnica u njezinoj

vlasti. I to suparnica, koja će ju sve jače istisnuti. I zato je Tomazina Morozini tražila sebi srodno biće, koje bi k sebi pridigla i s kojim bi onda bila jača od smrti.

Medvedgradska kraljevska noć još je jače uvjerila Grduna o tome.

Zar nije Tomazina Morozini pokazala ili hinila ljubav prama njemu — Grdunu?

Zar nije obim rukama prihvatila njegov — Grdunov obraz i digla glavu njegovu? Zar nije približila svoj obraz blizu k njegovom i upiljila svoje oči u njega? Njezin je dah gorio. Njezini su obraz porumenili. Zar nije grčila prste oko njegova vrata? Zar ga nije poljubila strasno u usta, a onda skočila kao preplašena od njega?

Zar je to ljubav? Zar ona njega uistinu ljubi? Možda. Možda je to samo časovita strast Ali sve više upiljivala se u dušu Grdunovu misao: Ne, to nije samo strast, to je nešto više, to je promišljena koketerija žene, koja hoće osvojiti za sebe čovjeka, kojega treba za svoje planove.

»Jest. To će biti istina. Ali gospođo Tomazino Morozini, vi se varate, ako mislite, da ćete me zaluditi tom svojom ljubavnom spletkom i onda mi odrezati kosu kao Dalila Samsonu. Vojvotkinjo, vi se zacijelo varate, da ćete me ljubavnim napitkom svojih čarnih i uistinu zamamnih očiju spraviti u smetnju. Oh to ne, samo to ne. Vi ne ćete i gordoga Grduna načiniti lutkom u svojim rukama. Drugo je pitanje, hoće li Grdunu uspjeti, da vama, gospo vojvotkinjo, sagne šiju pod svojom šakom. Hoće li uspjeti Grdunu, da njegovo ime uđe u vaše srce takvom snagom, da vaše oči ne će više drugo htjeti da gledaju već samo Grduna, da vaše uši ne će htjeti drugo već da slušaju Grduna. He, to bi lijepo, to bi pravo, to bi zdravo bilo. Al to je pitanje vremena. O tome sad ne ću da mozgam. Glavno je, da primam vašu desnicu, gospe, i da vam ju prinosim k svojim usnama. Da vam je cjelivam. Glavno je, da onaj cjelov na mojim usnama, što

ste ga izvoljela pritisnuti tako žarko i tako promišljeno, glavno je, da taj cjelov gori i živi, i da ja sada pristajem na savez, onaj savez, kakav vi sebi zamišljate. Da, ja jesam vaš orao, ja ću letjeti kao vaš orao i ja ću vas tako dugo štititi, dok — i Grdun se trpko nasmije — dok to bude u moju korist.«

*

Grdun je sa svojim ljudima pratio kraljevsku porodicu i njezinu pratnju, kad je polazila s Medvedgrada.

Bilo je prekrasno jutro. I oni na konjima jezdili su polagano. Zrak je bio odviše svjež i ugodan, a da ga ne bi disali nekom posebnom nasladom svi, a naročito oni, koji su probdili noć u vinskoj ekstazi. Neki od njih ispili su prije odlaska mlijeka, ali većina ispila je već ujutro krčag vina i izjela kruha i slanine. Kraljevski par pojeo je na kruhu meda. Tomazina Morozini nije jela ništa. A tako niti Grdun. On je jašio nedaleko kralja i uz vojvotkinju. Njegovo tijelo bilo je nešto ukočeno. U svojoj šiji i hrptenjači osjećao je neku bol od slabo prospavane noći. U njegovoj duši vladala je neka umornost od svih onih nasrtaja raznih zgoda posljednjega dana. Ali njegovo lice bilo je mirno i nije pokazivalo nikakvog nemira. On je dapače bacao oči na zeleno granje nad sobom, nad šikarje i guste litice sa strane staze, koja ih je vodila u zavijucima tamo dolje, duboko ispod njegova Medvedgrada.

Ptice su pjevale. Kukavica je kukala, Bog zna, po koji puta svoj kuku. Iz daljine čuo se lavež pasa, kojima su se odazivali hrtovi, koje su ispred kraljeve pratnje vodili šareno odjeveni kraljevski ljudi.

Cesta je bila dosta dobra i dobro uščuvana. Zato se pobrinuo još zagrebački Kaptol, kada je na svoju obranu sazidao tvrdi Medvedgrad. Ta po toj je cesti trebalo da se dovozi u ovo medvеđe gnijezdo i hrane i zaire. Ipak, ako i jest cesta bila dobro uščuvana, na nekim mjestima svalilo

se kamenje s hridina i prevalilo se preko puta, da su morali jahači da prevale takvu zapreku. Tu i tamo bila je šumska zemlja, žuta i opora, umekšana kišom i tako je postala klizavom. Pa i mlake i mlačice nalazile se na putu, i zato je trebalo da se opreznije jaši.

Jašilo se ipak prekrasno pod baldakinom zelenih, širokih krošnja, golemih stabala sad uz velike hridine, koje su se kočile tmure i sure uz njih, kao nepredobitne zidine staroga grada, sada pak uz duboke provalije, iz kojih ne bi jahača, da onamo padne, mogli da donesu, već izmrskane glave, krvavih udova i s mozgom istočenim iz lubanje.

— Visoko se diže taj Medvedgrad — govorila je Tomazina Morozini Grdunu gledajući ga svijetlim pogledom.

— Ne tako visoko, kako se diže moja misao, kada tebe gledam, svijetla kneginjo!

Ona mu se ljupko nasmiješi, kako se to dolikuje otmjenoj dami, kada čuje tako laskavo priznanje od svog viteza. Nasmiješila mu se, ali nije rekla ništa.

Prošlo je i više od četvrt sata, kada je opet vojvotkinja Tomazina rekla Grdunu:

— Tvoje su šume guste i neprolazne i ovdje, a naročito s one strane gore.

— Guste su i preguste, ali nisu tako guste kao tvoje kose, vojvotkinjo!

I ona kimnu zadovoljno glavom, jer se ponosila svojom kosom.

Uistinu, bile su šume medvedgradske silne i goleme i sterale se daleko do grada Zagreba, i tamo još dalje u Zagorje. Zalutao bi u tim šumama, tko ih nije dobro poznavao. Zalutao bi, i onda bi ga napala zvjerad razne vrsti. I jao takvome čovjeku, jer bi mu zauvijek ponestalo traga u Zagrebačkoj gori, kao da ga nije niti krštena mati rodila. U šumskoj guštari živjelo je bezbroj zvijeri: veprova i kurjaka i bivola i turova i medvjeda i risova.

Tamo dalje prema Zagorju, bilo je toga blaga i suviše, pa su se ljudi bojali da onuda hodaju. Bilo je tu guštara i šikarja i stoljetnih hrastova, kuda još nije nikada stupala ljudska noga.

Pa i lovci, koji su tako divlje lovili lov na srne i jelene, nikad se nisu usudili da prestupe stanovite granice Zagrebačke gore, jer su znali, da su ondje gudure i provalije i bezdani, kojima se ne vidi dno i koji se valjda ruše u sam sumpor pakleni. Onuda gospodare samo bijesovi i utvare noćne. Tamo vladaju baba Ruga i Kuga, tamo psiču netopiri i šišmiši. Tamo je carstvo vukodlaka i strašne Morije. Onud se pružaju i crvena jezera velika i smradna, crvena od ljudske krvi, koju piju krvi žedni bijesovi i zvijeri paklene. Tamo se napajaju i čopori divljih konja s kudravim glavama, na kojima, kad se pobliže pogledaju, ne ima grive, već su to same zmije, male duge zmije sa vijugastim tjelesima, staklenim, krvavim žarkim ko vatra očima i dugim jezicima, što psiču na ljude i na svaki Božiji stvor...

I na te priče spomenula se vojvotkinja te reče Grdunu :

— Kažu, da iza tvoga grada postoje grdne provalije, strašna jezera, koja vode duboko u pakao, u vječite tmine...

— Ne znam — odvrati Grdun. — Kažu tako, ali nikad me tamo nije bilo. Šta me briga za vječite tmine. Ja gledam uz sebe Sunce, svoje sunce, koje me vodi u visine.

— Govoriš, kao da si trubadur — prekinu ga vojvotkinja, a vidjelo se, da joj gode njegova laskanja.

Dugo je trajao njihov put. Napokon su sašli sa brdine i došli na čistinu.

Miris trave u drhtaju jutarnjega vjetra oživljavao im je svima disanje. I isti konji kao da su uvlačili kroz nozdrve čar jutarnje svježine.

A Grdun, kao da tek sada odgovara na posljednje riječi Tomazine, reče gotovo toplo, ali ipak ozbiljno :

— Osjećam, da bi me ti mogla naučiti dubini mora i visini sunčanog neba, na kojem titraju zrake dionizijskog života. Osjećam, da imaš u ruci žezlo života, za kojim hlepi srce moje.

Ona ga zavodljivo, ali i pakosno pogleda.

— Ako i rado slušam trubadure svoje zemlje i njihove laskave riječi, ipak mi već dosađuju. Ne volim cvrkuta lastavica, što plašljivo lijeću nisko se spuštajući k zemlji, kad slute, da će biti kiše i oluje. Volim otvorena, dlakama obraštena prsa divova, koji idu naprijed i prkose buri i oluji i rukama lome željezne rešetke, kada im priječe naprijed. Volim medjede tvojih šuma i lomihridi i ljude gvozdene, koji se ne boje urlika vihra divljega.

Gledala ga je očima zavodljivim, ali i pakosnim.

— Time hoćeš da kažeš, neka ti ne laskam? — dahnu Grdun posramljen od njezinih riječi.

— Tako je! — šapnu ona. — Htjela bih čuti riječi, ne medene, ne slatke. Takve riječi dolikuju našminkanim larvama napirlitanih i mirisnim vodama poprskanih dvorjanika.

A Grdun joj odvrati :

— Pravo imaš. Ali htio sam ti dokazati, da sam i ja bio u velikim dvorovima velikog svijeta i da nisam barbar. Pa onda, ja sam govorio istinu...

Ona je bila zadovoljna tim odgovorom, i njezine su usne zanijemile. Osjećala je, da joj laskanje usprkos svega, što je rekla, ipak prija i nije bila nesklona, da i dalje sluša medene riječi gruboga ratnika.

Ali on je ušutio, kao da je slutio, da će se dogoditi nešto, što se je za nekoliko časova dogodilo.

Kad je povorka stigla do neke drvene slamom prekrivene kolibe, kojoj su daske postale osmeđene i crnima od starine, izletila pred nju očajna žena s raščupanom kosom, i prije nego što su je kraljevi

ljudi mogli da spriječe, bacila se pred konja kralja Andrije i uzdigla u vis obje ruke, žute, navorane, pune plavih žila. Bila je to žena u najboljoj dobi života, ali lica ispaćena i izvorana bolovima i tugom beskrajnom.

Kralj je jedva uzdržao konja, da nije pregazio tu ženu. I prije nego li je mogao da je upita, što želi, ona je već vikala:

— Kralju! Spali Medvedgrad! Sažeži na lomači ovog zlotvora Grduna. Jer ako to ne učiniš, zavladat će Karlo Napuljac. Ovo je proklet čovjek. Spali ga! Ono je prokleti grad, razori ga! Oslijepio mi majku! Ubio mi oca! Rastreskao mi glavu jedinca moga i njegovi su ljudi oskvrnuli tijelo moje. Kralju, od tebe tražim pravicu. Ti si kralj, ti mi ju moraš dati...

Ona je tako vikala, da joj je dah zastao u grlu i da su joj posljednje riječi izlazile iz grla više kao neki grgot, kao neki hropot.

Riječ joj zape u grlu.

I sada je kralj rekao:

— Ženo, umiri se! Ja ću ispitati tvoju stvar.

Ali na te riječi kao da je opet ušao u tu ženu novi život:

— Ne ispitati! — vikala je. — Ne ispitati! Ne dam ja to. Suci će suditi u prilog njemu. Prevarit će te! Odmah, ja tražim, da mu odmah sudiš! Tu na mjestu! Ja tražim oko za oko, zub za zub. On je proklet, on i njegov Medvedgrad. Spali ih, sažeži, uništi!...

Kralju je dojadila ta vika razbješnjele žene i on se okrenu knezu Grdunu:

— Što veliš na to, kneže?

Ali Grdun, koji je za čas bio problijedio i protrnuo, sada je već posve sabrano odgovorio, mirno i ledeno, kao da se nije ništa dogodilo. On slegnu ramenima:

— Šta bih rekao! Žao mi je te žene. Ona je, kako vidiš, poludila. Ne niječem, moji su ljudi sve ono učinili, za što me ona sada okrivljuje. Ne tajim,

ja sam ih sam poslao, da kazne njezinu svojtu. Ali imao sam i za što da to naložim. Ti bi me, kralju, morao za to i nagraditi. Jer ovaj nekrst, radi kojega želi ta žena da na mene svali tvoju mržnju i gnjev, ti ljudi, radi kojih hoće, da spališ moj Medvedgrad i mene, bili su najveći tvoji neprijatelji. Bunili su narod proti tvojemu Veličanstvu. Uckali su na kraljeve ljude i bili su izdajnici.

— Laž je! — vikala je žena.

— Istina je. A postoji opravdana sumnja, da su njezini ljudi, poznati mlinari, u one vreće, koje su bile namijenjene tvojim kraljevskim ljudima, miješali otrov.

— Laž je! — vikala je žena i čupala sebi kosu s glave.

— Istina je! — grmio je Grdun.

— Prokletniče! — jaukala je žena.

Kralj nije znao, što da u tom času učini. Bio je časak neodlučan. Ali u taj čas približila mu se već vojvotkinja Tomazina Morozini:

— Sinko! — reče mu nježno. — Što krzmaš? Što čekaš? Zar ne vidiš, da je to čeljade šenulo pameću, da govori ludorije? Valjda više vjeruješ vitezu i plemiću, knezu Grdunu, nego li ovoj babi.

Kralju se na te riječi razvedrilo lice:

— Pravo imaš, majko — reče.

— Zna knez Grdun, što radi — reče mu slatko vojvotkinja. A sad je eto kralj dobio i riječi u usta, koja je trebao, da odgovori. I on zijevnu dosadno i prignuvši se ženi reče:

— Zna, knez Grdun, što radi.

A kada se žena nije dala da makne s puta, viknuo je knez Grdun momcima oštro:

— Što krzmate? Bacite tu babu u grabu, da nam dalje ne smeta.

I pristupiše trabanti i na silu odvukoše ženu od kraljeve povorke, pa kad su bili nekoliko stotina koračaja iza povorke, prihvatiše je surovo za noge i glavu, zavitlaše njom u zraku i vitlajući tako njezinim tijelom uz povik: jedan... dva... tri...

baciše je u grabu, koja je bila muljevita i blatna od nedavno pale kiše.

Žena je vikala i vrisnula, a oni su se grohotom smijali i ne brinući se više za ženu jedan su drugom opetovali, dok nijesu dostigli kraljevu povorku:

— Zna Grdun, što radi!

*

Grdun je sa svojom pratnjom sproveo kralja do grada Zagreba. Čitavim putem nije se više dogodio nikakav neugodni događaj. Ponosno je ušao kralj sa svojom povorkom u grad. U toj je povorci jašio i Grdun, koga su mrzili i proklinjali grički građani, jer im je otimao imanje i jer im je u Medvedgradu u užasne tamnice zatvarao i građane i kmetove.

Grdun je ponosno jašio uz kralja i kraljicu, kao da vladar čuva vladara. Njegov oholi obraz pokazivao je gotovo više kraljevskog dostojanstva od samoga kralja. Ničim nije pokazivao, da se boji ili da se pred kraljem ponizuje. I purgari i purgarice, ako su ga i mrzili, ipak su morali priznati, da je njegovo gospodstvo pravo i nepatvoreno, da je to čovjek nebojša i silan. On je jašio kao pobjednik, koji je svladao neprijatelje u ratu, a gledao je te gričke građane i građanke onako s visoka i prezirno.

— Glupani — mislio je. — Mrze me, a boje me se! Dršću preda mnom, kao trstike na vodi, a opet će mi da prkose.

Vidio je, kako ga proždiru svojim očima i kako stišću zube, jer vide njega, svoga dušmana, u svojoj sredini. I godio mu je taj nemoćni bijes njihov. Uživao je u tome. Zato se još jače uspravio na svom konju, zato je još oholije digao glavu.

Da se usudio u drugi dan ući u njihov grad, zlo bi bio prošao. Ali sada su morali dozvoliti, da taj krvnik njihova grada ponosno jaše uz njihova kralja. Oni su grčili pijesti, oni bi mu najradije raskolili glavu sjekirama. A Grdun je sve to znao, i on je u srcu svojem zlorado uživao.

— Mrze me, a ništa mi ne mogu, ovi parcovi.

Purgari su vidjeli njegov zluradi, prkosni, podrugljivi smijeh i bili su bijesni.

— O, doći će čas odmazde — šaptali su jedni drugima, — ali taj nije tako blizu. Dok krvnika miluje sam kralj, ne smije mu niti vlas s glave pasti.

Topot kopita konjskih razlijegao se pločnicima gradskim. Trublje su trubile i naviještale povratak kraljeve družbe, a građani i građanke bacale se na tla pred svojim kraljem uz vesele poklike i pozdrave.

A kad je kraljeva povorka stigla do dvora, Grdun se je sa svojim ljudima vraćao kući.

Spuštao se je niz stazu, koja je vodila od Kamenitih vratiju do Šoštarske ulice. Jašio je kasom i razgledavao okolicu. Gledao je mlinski kanal, koji se je pružao do pisanoga mosta, te crkvu svetoga Jakova uz samostan otaca cistercita. Preko potoka bila su tri mlina, koje je arhiđakon katedralni Petar god. 1257. darovao cistercitima, a poslije ban Stjepan, a po njem Bela IV. dozvolio, da najbolji i najgori mlin pripadne cistercitima, a treći gradskoj općini. Gledajući pisani, crvenilom išarani most, koji je vodio preko potoka Medveščaka, Grdun je živo u svojoj fantaziji stvorio sliku, kako bi se ovdje mogla razviti krvava i strašna bitka. Onda je projašio poljanom, na kojoj su pasle krave i gdje je gakalo jato gusaka.

Projašio je kroz kaptolska vrata i vidio onu golemu građu, one balvane i kamene stupove, ono izrezano kamenje, što se nagomilalo ispred velebnog hrama, koji se gradio.

Mnogo je puta ovuda jašio i pješice hodao, naročito kada je trebalo da pođe do zagrebačkog biskupa Ivana i u biskupski dvor. Danas je znao, da biskupa nema u Zagrebu, i nije ni časak pomislio, da pođe u njegov dvor. Znao je, da se biskup ne će povratiti u Zagreb, dok bude ovdje boravio kralj Andrija.

Ipak je skočio Grdun s konja i predao ga svome sluzi, da ga za njim vodi, dok je naložio svojoj pratnji, da ga čeka.

Polagano pošao je kaptolskim trgom i promatrao bujni život na njemu. Bilo je tu okupljeno građana i građanki, a i seljaka iz okoline, u šarenim i slikovitim odijelima, i on je pasao svoje oči po tim punanim obrazima seljačkih djevojaka i žena. Veselila ga graja i buka. I tako je došao do franjevačke crkve.

Na stepenicama te crkve stajao je redovnik — starac i razgovarao s djevojkom, koja je bila leđima okrenuta od Grduna.

Djevojka je bila obučena u bijelo odijelo, a kosa joj se spuštala preko ramena. Bila je odjevena čedno, kao svaka građanska djevojka, ali neko čudno čuvstvo zavladalo je Grdunom, kada je zapazio tu djevojku. Nije joj vidio još niti obraza, a ipak ga je neka magična sila privlačila do nje.

I sreća mu ona poslužila. Baš u taj čas poljubila je djevojka ruku priprostog redovnika svetoga Franje, a ovaj ju je blagoslovio.

I nato se okrenula prema njemu Grdunu.

Grdun se pograbi rukom za čelo, i malo da nije glasno uskliknuo: »Ne, to nije moguće... to nije moguće...« šaptao je sam u sebi.

I nešto ga je stisnulo u grudima. Pa ipak, ah, kolika sličnost, kolika sličnost. Oh, to je bio stas njegove pokojne majke, to je onaj mili, onaj blijedi, onaj ispaćeni pa ipak tako krasni obraz njegove majke. To su bile one iste oči, one oči nježne i blage, kojima ga je tako nezaboravnim pogledom, njega dječaka, milovala njegova majka.

I on se nije mogao uzdržati, i on je kliknuo glasno :

— Majko ! Moja majko !

I dok je on tako u svom uzbuđenju kliknuo, dolazila je ona već k njemu.

Da je vjerovao u prikaze, on bi vjerovao, da se njegova majka vratila iz groba. Ali on nije vjerovao u prikaze. I zato stupi hrlo pred djevojku, koja ga je gledala začuđenim očima. Njezino lice pokazivalo je neki sjaj, njemu nepoznat i osobit,

sjaj proljetnog sunca, kada sipa zrake na prve pupoljke ruža. Njezin vitki stas bio je tako u skladu s njezinim hodom, da je izgledala ne kao obična građanska kći, već kao kćerka otmenog roda.

Stajala je ispred Grduna napola djevica, napola dijete, kad je ovaj stupio pred nju, i nije ga se uplašila.

— Tko si ti, lijepa djevojko ? — pitao je Grdun, koji je još uvijek njezinu pojavu uspoređivao s pojavom svoje pokojne majke.

— Ja sam službenica Gospodnja — odvrati jasno djevojka.

— A smijem li znati, kako se zoveš ? — pitao je s nekim milinjem i mekoćom Grdun ne skidajući s djevojke pogleda, ali taj pogled nije imao ništa u sebi od onoga, kako je gledao druge ženskinje.

— Zovem se Janja i unuka sam građanina iz gornjega grada — odvrati bez promišljanja Janja.

— Budi mi zdravo, kneže Grdune, gospodaru medvedgradski. Budi mi zdravo u Gospodinu Kristu.

— I ti me poznaješ? — viknuo je začuđeno Grdun.

— Dobro je, da si amo došao. Znala sam, da će se to dogoditi. U duši sam svojoj slutila to, da će se naši putevi sastati. Molila sam Boga, da mi dopusti upoznati krvnika i tirana, kako te zove malo i veliko, otimača djevojaka i neprijatelja Boga i njegovih oltara.

Grdunu se smračio obraz na te riječi, koje nije iščekivao iz ovih nježnih usana, koje su gorile rumenilom zore.

— Kako vidim, ti ne misliš dobro o meni — kušao se nasmiješiti Grdun.

— Ne mislim dobro o tebi — odgovorila je bezazleno Janja.

— I ti me mrziš i proklinješ, kao svi građani zagrebački ? — pitao je Grdun.

— Ne mrzim te i ne kunem te. Ti si moj brat u Kristu, a Gospodar naših života zapovjedio

nam je, da ljubimo i neprijatelje svoje: »A ja vam kažem, ljubite neprijatelje svoje. Činite dobro onima, koji vas mrze, i molite za one, koji vas progone, da budete sinovi Oca svoga nebeskoga, koji čini, da sunce njegovo izlazi nad zlima i dobrima i daje kišu pravednima i nepravednima.«

Mekoća duše, koja je njim za čas prevladala na spomen majke, stala se u taj čas u Grdunu gubiti. Uz jetki i gorki posmjeh prekinu je Grdun i reče:

— Lijepa Janjo! Dobro si naučila naizust, što su te naučili fratri, bosonogi himbenici. Ali namjerila si se na krivoga čovjeka. Ja ti u te blezgarije, da ti pravo kažem, ne vjerujem.

Na te pakosne riječi nije se Janja razljutila. Samilost, velika samilost sijevala je iz njezinih očiju. Grdun nije mogao uzdržati toga pogleda. Bio je to uistinu majčin pogled, pogled majke, koju je u istinu ljubio i koju je jedinu u svom životu ljubio.

— Znam, da ne vjeruješ. Znam, — govorila je Janja. — Ali doći će čas, i Bog će izliti nad tebe milost svoju. I onda ćeš razumjeti, što zbori miris cvijeća i što ti šapću zvijezde nebeske. Onda ćeš razumjeti pjesmu bijelih djevica, što prate bijelo janje. Sada si gluh, sada si tvrd ko kamen. Sada si kurjak, koji žeđa krvi, i jao tebi, ako onda prezreš glas Božji. A sada idi! Mirno idi putem svojim i znaj, da za spas duše tvoje moli na Griču gradu Janja i da je pripravna i krv svoju proliti i život svoj dati za obraćenje krvnika na Medvedgradu. Grdune, da si zdravo, Grdune, brate u Kristu...

I kao da je blijeda prikaza iščeznula ispred njega, Grdun nije gotovo niti zapazio, kako se brzim i laganim koracima udaljivala od njega Janja, osvrnuvši se samo još jednom na njega, kad je bila nekoliko stotina koračaja daleko.

Grdun se nije usudio da pođe za njom. On je ostao kao okamenjen na svojem mjestu. Trebalo je nekoliko časova, dok nije došao k sebi.

— Kako je slična mojoj majci. Kako je slična mojoj majci. Ludo i jadno djevojče utuvilo je sebi u pamet, da će me obratiti. He, prije će kamen postati čovjekom, prije će se Medvedgrad pretvoriti u suho zlato, nego li će iz Grduna postati bogomoljac. Ha-ha-ha! To bi još trebalo Grdunu! Sve si već doživio, ali takva šta još ne!

Brzim koracima približio se svojoj pratnji. Brzo je skočio na svoga konja i poletio prama Medvedgradu. A za njim je letila njegova pratnja.

I kad je došao u Medvedgrad, divlji bijes zavladao je srcem njegovim. Najprije je pozvao tamničara i dao je otvarati vrata tamnice, jedna za drugima. Onda je uzvao svoje krvnike i pošao u ta mjesta straha i trepeta. Bile su to strašne odaje podzemne i uske. Neopisivi smrad gnjileži i truleži okuživao je zrak, a na crnim stijenama bila je memla od kamena. U kutovima tih groznih prostorija bili su lancima okovani živi ljudi, koji su naličili više kosturima, nego li živim ljudima. Njihove su oči bile ispijene i uz plamen baklje, koju je tamničar nosio, izgledali su njihovi obrazi bljeđi i strašni kao mrtvačke lubanje. Sav bijes svoje otporne duše htio je danas iskaliti Grdun na tim ljudima, koje je dao pohvatati, kao svoje neprijatelje, a kada je došao do jednoga, kojega je smatrao najvećim neprijateljem svojim, onda je naložio krvnicima:

— Zabodite mu trnje pod nokte i među zube.

I krvnici, koji su poznavali gospodara svoga, požurili se, da izvedu njegov nalog.

Jadnika, mučenika oblila je krv, i on je užasno tulio i jaukao.

A Grdun je mirno gledao i rugao se:

— Tako se kazne Grdunovi protivnici.

— Proklet bio! — vikao je jadnik.

— Tako valja! — povlađivao mu je Grdun, i činilo mu se, kao da mu ta kletva godi.

Pa kad se vratio gore u svoje odaje, pozvao je neke svoje ljude, dao dopremiti cure iz sela i

do ludila ispijao je vrč za vrčem, dok nije pao pod stol.

A dolje daleko na brdu Griču klečala je i molila je cijelu noć Janja dižući ruke k nebesima, moleći Boga živoga za vlastelina medvedgradskoga.

A kad je bilo o ponoći, čula je uz sebe glas strašni glas leden, koji je bio takav, da se čitava kuća stresla:

— Uzalud moliš, djevice Janjo. On je moj... On je moj.

Njezino je tijelo drhtalo, njezina se duša ustrašila, njezino se srce stisnulo, njezino blijedo lice još je jače problijedilo.

U taj čas utrnula je i luč, koja je gorila pred slikom Bogorodice, i u sobi je nastala tama.

Uzalud je u toj tmini njezina drhtava ruka tražila posudicu sa svetom vodom, kojom je htjela poškropiti onu stranu, s koje se čuo onaj strašni glas. Uzalud.

U toj tmini ona načini u zraku znak velikoga križa i glasno zavapi:

»Vade retro, Satana. Izdiri Satana. Neka te satare sveti Križ. Grdun nije tvoj. On je moj... U ime Oca, Sina i Duha Svetoga. Amen.«

Teškom mukom upalila je svjetiljku pred Majkom Božjom. I već su pjevali pijetli, već se stalo daniti, a ona je još klečala. Klečala i molila. Ali te noći nije više imala nikakve prikaze.

*

Kad je u jutro, u cik zore ušla građanka Pepika u sobicu Janjinu, našla je svoju unuku ležati na tlima, te je odmah zapazila, da joj je krevet posvema netaknut.

Uplašena, što se je to djevojci dogodilo, poskočila je najprije do škropionice sa svetom vodom, koja je visjela do kreveta, i poškropila je lice Janjino uz uzdah:

— Isuse, Marijo!

A onda je poklekla do Janje i stala je tresti:

— Za ime Božje, za pet rana Božjih, što ti se je dogodilo, dijete?

Ali prošlo je više tjeskobnih časaka, dok nije djevojče došlo k sebi.

Trebala je baka da još donese octa u vodi i da joj tare sljepočice. Tek onda se probudila Janja, koja je iscrpljena od duge noćne molitve i nesna pala kao mrtva na pod.

Napokon je otvorila oči:

— Oh, bakice, ti si?

Bakica Pepika bila je tako uplašena, da nije smogla niti riječi dugo vremena.

Ali kada se sabrala i kada je posjela Janju na krevet, reče:

— Alaj si me uplašila, ludice moja. Mislim, da ti je već bila duša na jeziku. Mislila sam: eto na, Bože pomozi, sada ćeš umrijeti. A niti blagoslovene svijeće nisam imala pri ruci, da ti je pripalim, pa da sam i imala, u ovom strahu posve sam zaboravila na to. Mislila sam poslati i po svećenika, kad eto, hvala Bogu, ti si otvorila svoje oči. Boli li te što, dijete moje? Unučice moja. To bi mi još trebalo, da mi ti umreš prije mene. Odgovori! Boli li te što? Da se nisi pobila?...

Bakino lice bilo je zabrinuto.

— Nisam se pobila, bakice. Nisam se pobila, i dobro mi je. Ništa me ne boli.

— Ali gle, krevet je čitav. Ti noćas nisi spavala na njemu. Što je to, unučice? Zar si opet čitavu noć molila i trapila se? Zar ti ja to nisam zabranila? Zar misliš, da si ti jakota i željeznog zdravlja? Zar ti misliš, da je za tebe toliko bdijenje i toliko mrcvarenje tijela? Moja draga, to Bog ne zapovijeda.

— Znam, bakice, da to Bog ne zapovijeda, ali kada se sjetim, kako Isusa Krista, mojega Gospodina, ni kriva ni dužna nemilosrdno iskrvariše, kako su mu užasnim udarcima bičeva otkidali kožu s tijela, kada ga u duhu gledam živo pred sobom puna krvi, puna rana, onda mi srce zadršće

od stida, kad pomislim, da bih mogla živjeti bez pokore. Krist s trnovom krunom na glavi, Krist s teškim križem na ramenu! Krist na križu od svakoga ostavljen, od svakoga napušten, okružen gomilom svijeta, među kojima se su nalazile stotine onih, kojima je propovijedao, koje je iscijelio, kojima je povratio vid i hod, koje je utješio. I svi oni stoje obezumljeni u strahu i niti jedan da bi mu vratio milo za drago. Svi mu se prijete, svi uzdižu šake na njega. Svi ga hule. Svi mu se rugaju. I dok on u smrtnoj stravi uzdiše, svi ga kunu i proklinju, kao najvećega zločinca. Oh, kada se sjetim, kako je trpio krotko i sveto, da spasi nas nevoljne grješnike, zar se onda ne moram oduševiti, da i ja trpim za spas svoj i spasenje drugih po želji Onoga, koji je rekao: »Tko svoj križ na se ne uzme i ne slijedi mene, nije me vrijedan.« Tkogod hoće, da sebi primijeni divne plodove otkupljenja Kristova, mora s njime trpjeti na ovoj zemlji.

— Dobro, to je sve istina, unučice moja, što ti tu pričaš, ali ipak je prećerano, što ti radiš. Ti ne smiješ razoriti svoje zdravlje.

Ali Janja je i na te riječi imala spreman odgovor:

— Velika učenica sv. Franje, sv. Klara rekla je: »Ja ne ću prije umrijeti, nego što se Bogu svidi.« Još će mnogi čovjek prije mene umrijeti, koji je ugađao svome tijelu, koji sebi ništa ne može ustegnuti i koji živi raskošno i u zabavama. A ja ću smrt dočekati bez straha, jer ću jednom doći k Onomu, koga ljubim. Uostalom, ja ne prećeravam u pobožnosti. Ljudi, koji su mnogo veću pokoru činili, doživjeli su veliku starost.

— Sve bih ja to tebi i priznala, kad bih te htjela vidjeti u redovničkoj haljini i kada bih iz tebe htjela da načinim savršenu sveticu, kakve se dižu na oltare. Ali to nije tvoje zvanje. Tvoje je zvanje, da postaneš poštena i čestita zagrebačka purgarica i domaćica, da budeš vjerna žena svome mužu i mila majka svoje dječice. Samo nikakve

nastranosti. Moliti je lijepo, i ja molim. Pregaraj, i ja pregaram. Brini se za dušu i radi pošteno. Oh, to nam je svima dužnost. I bit ćeš sretna. Ali opatice od tebe ne ću. Ti moraš da se udaš, ti moraš ići »za muž«. To je tvoj cilj, to je tvoja zadaća na zemlji.

— Ah, bakice, a zašto da ne budem redovnica? Zašto? Zar to nije najsavršeniji stališ za ženskinje? A šta, ako je upravo Bog to odabrao za moje zvanje?

— Izbij sebi takve misli iz glave, dijete moje... Znam i ja, da je redovnički stališ najsvetiji, ali znam i to, da su najnesretniji oni redovnici, koji su u nj bez svojega pravoga zvanja ušli. A ja tebe ne ću da vidim nesretnom. Ja sam duboko uvjerena, da tvoje zvanje nije biti redovnicom. Sad si još mlada, neuka. Sada još ne poznaš sve pogibli i nevolje života. Ti ne poznaš klance jadikovce i jazove, u koje može pasti janje bijelo i nevina duša. Ti ne znaš, kako ričući lav obilazi ljudske stanove...

— Ah, bakice, pa to i jest ono, što me goni iz svjetske buke i vreve. U samoći tihog samostana ja ću mirno živjeti na svijetu, kao da i nisam na svijetu, i ne ću se brinuti za buku i vrevu onih, koji žive u vrtlogu grijeha. Vidiš, — zapljeska Janja ručicama — sada si sama sebe pobila.

Ali baka Pepika tužno zaklima glavom, a s oka joj kliznu suza:

— Da, ti bi imala pravo, kad bi to tako jasno bilo, i kad bi imala dušu mirnu. Ali što onda, ako te u tišini i u samoći samostanskoj najednom zahvati neodoljiva čežnja, da pobjegneš iz samostana, da svučeš sa sebe svetu haljinu i da ju baciš na tla? A što onda, ako upoznaš, da redovnički život nije tvoje zvanje, već da si promašila svoj cilj, ako u tvojim žilama, unučice moja, uzavrije krv i stane, da ti srce hoće da iskoči iz tijela, a to tvoje tijelo da stane drhtati plamenom i požarom, koje će paliti sve tvoje misli, sve tvoje želje, svu tvoju dušu? Što onda?

— Oh to ne će biti, bakice draga — skočila je Janja i zagrlivši objema rukama oko vrata Pepiku stala je cjelivati, a onda je opet raširila ruke i jednom rukom stala da staricu gladi rukom po sijedoj kosi. Starici je očito godilo to milovanje, ali neizvjesnost toga nije joj sašla s obraza.

— Bakice, što si tako tužna? Zar bi se uistinu tako žalostila, da pođem od tebe i da se zavučem u samostanske zidine? Alaj si čudna. Pa da se udam, zar ne bih i onda morala iz kuće?

— Ah, nije to, — uzdahnu tužno Pepika — nije to, što me muči. Posve je nešto drugo, što mi dušu razapinje na križ. Radi tebe... da, radi tebe.

— Pa šta sam ti učinila? Zar sam te nečim uvrijedila? Bože moj, pa zašto mi onda ne kažeš? Ja ću te slušati kao psetance i sve učiniti po tvojoj volji.

— Oh ne, ludice moja, — nasmiješi se kroz suze Pepika — ti si dobra, ti si nježna, ti si blaga. Ne, ne. Kako si mogla samo i pomisliti, grlice moja, da si mi ti nešto sakrivila?

— Ili zar vidiš u meni nešto zla, nešto opaka, što doduše jošte nije izbilo na javu, al što će godinama izbiti? — pitala je uplašeno Janja.

I sad je dugo čekala na odgovor. Vidjelo se, da starica u sebi razmišljava, što bi joj odgovorila. Vidjelo se, da se bori, bi li otkrila neku tajnu, koju čuva u dubini duše svoje, a koju se ne usuđuje da kaže ovome mladome i nepokvarenom biću, koje je bijele duše kao ljiljan u njezinu vrtu, a koje je bezazleno kao ono pile, što joj jede iz ruke.

Ne, ne, još nije nadošao čas otkrivenja, još je trebalo, da šuti šutnjom velikom ispred te mladice, a da je ne rani ranom dubokom i velikom.

— Dijete moje — reče bakica samilosno je gledajući. — Još nije došao čas, da ti sve kažem, što mi je na srcu. Al taj čas će doći, on mora doći. Možda je već jako blizu. Ali jedno upamti već danas: Krv nije voda, a krv prelazi iz koljena

na koljeno. I upamti još ovu, koju narod ima tako često na jeziku: Jabuka ne pada daleko od stabla.

A Janja, koja je dosele gotovo uplašeno slušala, što će to bakica reći, nasmije se sada glasno i usklikne:

— Pa to je jasno! Ako mi time hoćeš da kažeš, da su djeca naličje svojih pređa, ako hoćeš reći, da dobro sjeme dobru biljku rodi, onda si mi samo dala svoj primjer, pa ako sam ja naličje svoje drage, dobre bakice Pepike, onda sam ja uistinu dobro i valjano čeljade.

— Da, a tvoja bakica nosila je sramotni minski kamen radi svađe — reče gorko Pepika.

— No, no! — prekinula ju je Janja. — I opet taj kamen. Ono nije bilo ništa nepoštena. Pa svi su i zaboravili na to.

— Ipak je bilo osramoćenje. Krv mi se upalila, i ja sam se javno svađala. I ta krv...

— I ta krv...?

— Rodila je drugu još žešću.

— Misliš moju mamicu?

— Da.

— Oh, pričaj mi o mojoj mamici. O mojoj majci i o mojem ocu ne pričaš mi nikada. Vidim, da to hotice izbjegavaš.

— Moli za njih, — bio je odgovor Pepikin.

— Molim svaki dan. Kako ne bih za njih molila, kad molim i za najgore naše neprijatelje i zlotvore uopće i napose. Sad molim dapače i za Grduna, gospodara prokletoga grada...

Starica se pobožno prekriži, kad je čula to ime, kao da je čula ime samoga nečastivoga.

A onda duboko uzdahnuvši reče:

— Zove nas dužnost. Hajdemo na posao!

XIX.

K MORU HRVATSKOME!

Sav se Zagreb digao na noge, kad se prosuo glas, da kraljevska porodica ostavlja Zagreb i da kreće prema moru.

Sve parade bile su zabranjene, jer je kralj odilazio samo na neko vrijeme, a da se onda vrati pod zimu opet u grad Zagreb, gdje mu se vrlo svidjelo. Da je bilo na njegovu, on ne bi niti ostavio to »milo gnijezdo«, kako je nazvao Zagreb, gdje se osjećao nekako sigurnim usprkos tome, što je čuo i od svoje majke Tomazine Morozini i od svojih doglavnika, a ponajpače od svojih doušnika, da je Zagreb sjedište, glavno sjedište hrvatskih i uopće slovenskih buntovnika i urotnika.

Nije znao, kakvi su ono ljudi u hrvatskom primorju i kako će ga dočekati i ne će li tamo ludo izgubiti glavu.

Ali želja njegove majke i želja njegovih savjetnika bila je da ide i u one krajeve, pa da osvoji srca stanovnika, a naročito velikaša onih zemalja.

I tako je svanuo dan, kad su trublje zatrubile na odlazak.

Pratnja kraljeva ubrzo se skupila oko kralja, kraljice i vojvotkinje, koja je također odlučila da pođe na put sa sinom. Ovaj put se pridružio kraljevoj pratnji uz Crnoga Januša i gospodar medvedgradski Grdun. Nije to učinio rado i od svoje volje, jer je na tako nečem odviše jasno pokazao pred čitavim svijetom, da je postao kraljev čovjek, a to je značilo, da se tim na neki način javno očitovao pred dosadanjim svojim prijateljima, pristašama kralja Karla Martela, kao otpadnik ili jasnije rečeno: izdajica. A to nije bilo nipošto u njegovu interesu, što više — govorio je sam u sebi — to je glupost, koju je činio.

Ali nije mogao drugačije. Bila je to želja same vojvotkinje, da ih Grdun prati. Ona ga je tim putem htjela još jače upoznati i prikovati uz sebe nadajući se, da će od njega učiniti slijepo oružje u svojim rukama i da će na takav način predobiti i druge velikaše hrvatskoga kraljevstva, naročito brata mu Vukosava. Pođe li joj to za rukom, onda će lako uništiti u bratoubilačkoj borbi i zagrebačkog biskupa Ivana, koji je tako očito pokazao prezir

naprama njezinu sinu Andriji, da je, ne htijući mu se pokloniti, otišao u Čazmu, iz koje šalje buntovna pisma u sve krajeve slavenskog juga, da omrazi kralja Andriju.

Grdun je po njezinoj namisli trebao da bude spasitelj njezinoga roda u hrvatskim krajevima i najveći protivnik biskupa Ivana. Ona je dobro znala i istinskim onim ženskim osjećajem vidjela, da to Grdun još nije. Ona se bojala, da će, ostavi li Grduna sama u Medvedgradu, odmah, kada se biskup Ivan vrati u Zagreb, Grduna opet premotati na napuljsku stranu, i zato je odlučila da ga sobom povede.

Pred čitavim dvorjanstvom kraljevim i u nazočnosti samoga kralja rekla je Grdunu:

— Razumije se, da će vjerni Grdun, kao najznamenitiji i najodličniji velikaš posavskih krajeva, pratiti Njegovo Veličanstvo na čitavom putu. On je izvrstan poznavalac svih onih krajeva, kojima ćemo proći i dobar je prijatelj i drug svima velikašima i plemićima u Prigorju i u Primorju, pa će nam moćnim svojim položajem i mudrim svojim savjetom biti pri ruci.

Tomazina Morozini upiljila je pri tom svoje pronicave oči u korijen nosa Grdunova, a ovome nije preostalo drugo, već da se pokloni kralju i da odvrati:

— Sretan sam, mogu li bilo u čem poslužiti Njegovu Veličanstvu.

Te je riječi izrekao jasno i glasno — ali ispale su mu iz ustiju vrlo nevoljko, jer se nisu slagale s njegovim programom. Imat će vražjega posla, kako da uvjeri biskupa Ivana, da nije odmetnik i izdajica napuljske stvari. U ovaj čas još nije znao, kako da svojim prijateljima karlovcima dokaže, da nije prevrtljiv i da nije okrenuo opakliju i da nije prešao na stranu Andrijinu. Ali taj čas nije mogao da drugačije uradi, ako nije htio da ne padne u nemilost kralja Andrije, koji je u taj čas brao lovorike.

I tako se u kraljevoj pratnji našao i Grdun.

Za kraljicu i vojvotkinju bila su uređena kola, dok su svi ostali bili na konjima.

Čitava povorka samo se polagano kretala na inače dobro uščuvanoj staroj cesti.

*

Iz Zagreba je krenuo kralj modriškom cestom u Jastrebarsko. Prolazio je preko zemalja sinova Draganovih. S desne mu je strane ostao Castrum Podgorje, sjedište stare županije podgorske. Odavle je putovao do Pribića, koji su g. 1244. branili grad Ozalj od knezova Babonića, koji su htjeli oteti kralju grad. Za to ih je kralj nagradio plemstvom. Iza Pribića kretala je kraljeva povorka preko šuma iz zemalja Mirkovih, od kojih je nastalo Mirkopolje. Tamo su preko Kupe ugledali malu crkvicu Sviju Svetih na otoku Ključu. Tu su na skeli prešli Kupu i prošavši bujnu hrastovu šumu osvanuli u Ozlju, gradu slavnih Babonića.

Stara visoka, četverouglasta kula sa svojim strijelnicama kočila se ponosno na litici iznad Kupe, koja je polagano i dostojanstveno tekla uz oziđe vjekovnoga grada.

Ispred grada Ozlja prvi put je svečanije dočekana kraljevska povorka.

Kraljevska je povorka stigla u Ozalj kada je stala već padati koprena mrkle noći po čitavom kraju. Tako je Ozalj planuo u krijesovima i zubljama neobičnim sjajem.

Velike skupine naroda čekale su kralja i klicale mu radosno. Plemići izašli su mu u susret na konjima sa zastavama i bojnim kopljima.

Sam gospodar grada Ozlja čekao je kralja pred vratima svoje kule, da ga pozdravi na običajni način.

I tako je kralj ušao uz sve počasti u taj stari grad, gdje je naumio ostati više dana.

I Grdun je ušao zadovoljno u grad svog starog prijatelja.

Znao je, da se i on pokorava samo prisiljen časovitim odnošajima i da preko svoje volje prima

uz odlične počasti kralja Mlečanina pod svoj krov. Zato je čvrsto stisnuo njegovu ruku u svojoj uz značajan pogled. Dva hrvatska kneza dobro su znala, što znači taj pogled, koji nije osim njih dvojice nitko zapazio.

Kralj je i opet bio razdragan dočekom. I opet je veselo šapnuo majci:

— Ta to je triumf. Ja stupam po toj zemlji kao triumfator. Dočekuju me uz najveće slavlje i sipaju mi cvijeće pod noge.

Tomazina Morozini nije ništa odgovorila sinu na te riječi. Samo je nehajno kimnula glavom, kao da mu povlađuje. U sebi je pako mislila: »Jadni moj sinko! Kako si slijep! Već sutra mogu ti barjaci biti okrenuti protiv tebe u krvavome mezevu. A sve slutim, da ćeš se još ugušiti u tom cvijeću, koje pred tebe bacaju. Toliki događaji, koje si doživio, tolike patnje, koje si prepatio za svoju krunu, mogle su već da te nauče pameti i opreznosti, ali ti ostaješ uvijek isti nepromišljen, neoprezan i lakovjeran.«

— Zar ne, divna vojvotkinjo, ovo je divan grad! Zaslužio je svojim položajem i ljepotom, da se spominje u povijesti naroda i da njime vladaju vile.

— Čudim se, da Grdun junak — nasmiješi mu se vojvotkinja — opet nije postao trubadurem i rekao: a najglavnija vila morala bi biti Tomazina Morozini.

— Gospo, tako mi zvijezde Venere, vadiš mi riječ iz grla. Baš sam i htio to da kažem.

— Ti milolažo, ti laskavče! — nasmijala mu se veselo vojvotkinja.

— Milolaža nisam, jer govorim istinu — odvratio je Grdun — a zašto da ne budem, laskavac kad imam kome i imam zašto? Da nađem grumen zlata, digao bih ga i stavio na grudi i rekao bih mu zlato, a ne blato.

Tomazini se zasvijetliše oči vidljivim sjajem, ali ona za čas reče:

— Ali ne zaboravi, da nije sve zlato, što se sjaji, moj viteže...

— Pa to bi i zlo bilo. Zlato je hladno, a ja volim hladnoću, ja sanjam o žaru besmrtnom...

— Na kojem da spržiš krila, orle moj — šapnu Tomazina Morozini.

Ali Grdun odvrati galantno:

— Umrijeti se mora. Bolje da spržim krila na žaru besmrtnom, nego da izginem u klisuri vječitog leda.

— Ne spominji mi smrti, orle moj. Ne slušam rado pjesmu smrti i vječite lamentacije. Volim pjesmu života i mislim, da tebi, viteže, i meni nisu jošte dani svanuća tako blizu. Ti si život i ponosi se tim, a misao na smrt pusti redovnicima i opaticama.

— Nisam ja život, već ti si život, vojvotkinjo. Pa da dozvoliš, da živem životom tvojim, načinila bi me junakom nad junacima, i mislim, da bih učinio veće djelo od Herakla i Aleksandra Velikoga. Sagradio bih palače, osnovao carstvo. Upalio plamen do oblaka.

— Grdune, Grdune! — ukorila ga je tobože Tomazina Morozini. — Na visoko ciljaš, ali pazi, ako je u tebi i dosta snage, da li je u tebe i dosta mudrosti.

— Mudra si ti žena, Tomazino Morozini, hrvatska vojvotkinjo. Pa kad bi se tvoja mudrost pridružila mojoj smionosti, mislim, da moji ciljevi ne bi bili previsoki.

— Misliš li? — upitala ga je ona koketno i razdražljivo u isti mah. — Vrlo si zabavan, kneže!

Uskim puteljkom sa sjeverne strane, liticom iznad Kupe, vodio je puteljak do gradskih vrata, koja su bila smještena u prizemlju palače, što se osovila na pećini iznad Kupe. Do nje sa zapadne strane stajale su dvije kule, koje je na sredini bliže palači nadvisivala glavna gradska kula, s koje je puknuo prekrasni vidik na sve strane.

S istočne strane stajala je malena gradska kapelica, a s južne strane i istočne pružale su se gradske zidine sa branicama i strijelnicama zaštićujući nuzgredno gradske zgrade, u kojima su hrzali Babonićevi konji i u kojima su stanovali grabanti i trabanti i posada gradska.

U Ozalj su došli i Pribići i Krašići i Draganići. Plemići i kmetovi. Jedni su bili u bogatim plemićkim odijelima, a drugi u svečanom, ali priprostom ruhu. Dok su plemkinje blistale u dragocjenoj nošnji, dotle su se seljanke kralju sviđale svojim obrazima, punanim i svježim kao rumene jabuke.

Ozalj grad diže se na litici iznad Kupe, okružen šumama, a u pozadini prama sjevero-zapadu vidili se s njega vrhovi, koji se steru iznad Metlike: sveta Gora, pak sa strane brda staze vivodinske župe. Prema jugo-zapadu kažu se ubrzo vršci Smolči Vrh sa svetištem Blažene Djevice Marije, onda Vodinica. Naproti gradu Ozlju stajala je malena kapelica posvećena sv. Vidu. Kod nje je bio dušobrižnik. A dolje u ravnici bila je župa Sviju Svetih »in insula Ključ«.

Dolje žubori Kupa ispred grada, a onda nedaleko od grada ruši se preko ogromnih pećina, koji su se njezinom koritu oprli kao orijaški divovi i širokim plećima htjeli, da obustave prolaz njen. Ali junačka Kupa, dosele tako mirna na svom putu, razbjesnila se i bučnim slapovima prebacila se preko hridina.

S druge strane Kupe, na brežuljku dizala se mila i dražesna crkvica nad Kupom: sv. Damjan »Ješku«.

Kralj je u Ozlju sproveo nekoliko vedrih i veselih dana, i kraljica je priznala, da je Ozalj pravi kraljevski grad. Pričinjao joj se, da se u njem krije nebrojeno blago i neiskazano bogatstvo, a sve da to čuva kao gospodar neki nevidljivi zmaj, koji se diže u noćnoj nevidilici plamenim sjajem.

Tomazina Morozini malo je govorila. Izgledalo je, da izbjegava Grduna i da ne želi s njim da se sastane, bar na neko vrijeme ne.

— Gospodin Grdun smion je i presmion. A nije ni glup. Šta više, lukav je, kao da ga je Mlečanka rodila. Taj čovjek juriša brzim navalama, ali čekaj malo, moj viteže. Najprije rob, a onda zob. Ti bi htio sa mnom da vladaš, ali ti ne poznaš mene. Ili ću ja tobom vladati, ili oba zajedno ili nikako...

Iz Ozlja krenuše kralj i kraljica s ljudima dolinom uz Kupu, te prešavši Koranu i Mrežnicu dođoše opet do glavne to jest modruške ceste. Nakon dugoga i napornoga puta stigoše u frankopanski grad Modruše, gdje dakako kralj nije propustio da posjeti pavlinski samostan sv. Nikole na Gvozdu (Kapeli) daleko jedan sat od Modruša. Tu su ga svečano dočekali Pavlini.

Iza toga putovala je kraljeva povorka preko Gvozda. Na tom brdu bio je veliki križ, a natpis ispod križa označivao je jasno i glasno, da je tu pao posljednji kralj hrvatske krvi Petar Svačić.

Doznavši za to kralj, naložio je povorci, da stane, i on je sam kleknuo na grob i pomolio se za dušu nesretnoga kralja glasnom molitvom.

Čitava je pratnja po kraljevu primjeru klekla na to tlo i izgovarala je riječi molitve.

Onda su postajali putevi sve teži. Trebalo se verati niz klance jadikovce, nuz vrletne hridine i divlje jazove. Divlji put, grozni put, koji je često bio sprečavan velikim stabljikama, prebačenim od bure i gustim šikarjem.

Ipak su prilično brzo došli na vrh gore. Počekavši samo nekoliko časova stadoše se spuštati niz goru. I to silaženje nije bilo lako, već je bilo puno zapreka. Tek iza velikoga napora dođoše u Brinje, staru domenu Frankopana, gdje su Frankopani dočekali kralja.

Iz Brinja su pošli gorskim putem, te ispod grada Jelovika stigoše na cestu, kojoj je put vodio preko Vratnika u Senj.

Na Vratniku kočili su se prema oblacima divno bujno ogromni stoljetni hrastovi, koji su sterali

nepreglednu i sjajnu šumu, punu jelena i srna, ali i divlje zvjeradi.

Kada su i te šume prošli, uđoše napokon na Vela Vrata u starodavni grad Senj.

Prije ulaska u grad Senj pozdravio je kralja biskup senjski Martin, pozdravili ga i knezovi Frankopani i poklonili su mu se svi starješine vinodolske općine, na čelu svima knez Leonardo Frankopan, koji je tada upravljao Vinodolom i stanovao u Novomgradu, a kojega je narod na rukama nosio i poštivao kao svojega oca i najboljeg prijatelja.

Ta nije prošlo više od četiri godine, kada je po njegovu savjetu nastao vinodolski zakon. Vinodolci su se tim zakonom ponosili kao prvim zakonom, koji je u sebi sabrao sve dobre stare običaje, po kojima se do tada upravljalo i sudilo u hrvatskim župama na kopnu, u Vinodolu i Modrušama. Taj zakon, pisan hrvatskim jezikom, hrvatskim glagolskim pismom, smatrali su svojom svetinjom i zato su u srcu nosili onoga, koji je taj zakon tako brižno s njihovim starješinama odredio. A nije bilo malo naroda u Vinodolskoj župi. Imala je sada devet gradova ili kaštela: Ledenice, Novigrad ili Novi, Bribir, Griški grad, Drivenik ili Hreljin, Bakar, Trsat ili Crsat i Grobnik. Svi ti gradovi sada priznavahu Vinodolski zakon, kako su ga dne 6. siječnja godine 1288. zastupnici svih tih gradova i općina u Novomgradu napisali.

Onda je još živio kralj Ladislav, a bili su živi i knezovi krčki, vinodolski i modruški i Frankopani: Fedrig, Ivan, Leonardo, Bartol i Vid.

Svi ti ljudi skupili su se sada ovdje pred senjskim vratima. Bili su tu iz Novoga grada: Črna, dvornik svega Vinodola; župnik Petar i Vukonja Pribunja, satnik; Janac Soražin i Bogdan Vidnić.

Bili su tu iz Ledenice: Ratko prvak i Radoslav, popovi, i Dobroša satnik; iz Bribira: Dragoslav i Bogdan, Zlonamjer i Jurislav Gradenić. Iz Grđana: Ljuban i Petar, popovi, i Domjan satnik.

Iz Drivenika : Dragoljub, satnik, i Mikula Dragoljub i Pribanik. Bili su tu ljudi iz Hreljina, Bakra, Trsata i Grobnika. Ljudi raznih imena i raznih časti. Među njima : Raden, Žurina, Nedal ; Krstaka i Grubina, Vučina i Nedrag, Slavan i Slavina. Knez Leonardo, gospodar Vinodola, bio je oženjen sestrom mletačkoga vlastelina Petra Gradonika, koji se već tada trsio da postane duždom mletačkim.

Knez Leonardo, bio je oduševljen pristaša Anžuvina i zato je došao lično na sastanak, koji je bio u dvoru biskupa zagrebačkoga Ivana, i on zacijelo nije bio zadovoljan, što mu dolazi u pohode kralj Andrija, ali jer je dobro znao, da još nije došao njegov čas, mudro se poklonio kralju Andriji, ipak u srcu jedva čekajući dolazak lađe, koja će dovesti Anžuvinca na hrvatsko prijestolje. I tako je to išlo od mjesta do mjesta, od grada do grada. Svuda je Andrija prošao kao triumfator i mislio je u srcu svojem : Veni, vidi, vici. (Došao sam, vidio sam, pobijedio sam.).

*

Oči im ugledaše krševitu i divlju planinu uz Jadransko more i Grdun reče vojvotkinji Tomazini :

— Ovo je gora, koja se zove Velebit i uistinu je velebna. Tu se izmjenjuju divlje vrleti i strmine, uvale i goleme hridi.

— Ti ljubiš gore ? — upitala ga je Tomazina Morozini.

— Da, ljubim, jer su jake i čvrste, jer prkose burama i olujama i naliče ljudima, koji se nikoga ne boje.

Tomazina Morozini gledala ga je časak zamišljeno, a onda je rekla :

— Kneže, i ti se nikoga ne bojiš ?

— Nikada nisam znao, što je strah.

— Oh ! Onda si sretan. Onda još nisi bio u prigodama života, kojih ima i koje ti gvozdenim noktima razdiru tijelo. Onda još nisi imao zgode, da dršćeš u časovima, kad si stavio na kocku sve, i krv svoju i dušu svoju, i krunu svoju i dijete svoje.

Onda nisi bdio u noći pred danom, koje će odlučiti o sudbini tvojoj zauvijek, o životu i smrti, koje će odlučiti o svemu, za čim težiš, kao i o onim, što jesi i što ćeš biti.

— Ne, vojvotkinjo. U takvim časovima nisam bio — odvrati joj mrko Grdun.

— Zaviđam ti. Ja sam bila. Ja sam bila. Oh, ti nisi bio otac, ti nisi trebao da dršćeš nad sudbinom svoga djeteta. Al ja sam to nebrojeno puta doživjela, moj kneže.

Knez Grdun slušao je mrko te riječi i vidjelo se, da je preko njegovih obraza prošla neka zlovolja, kao da je oblak prošao preko neba njegovih misli. Oči mu nemirno zatitraše kao u nekom trzaju prošlih dalekih dana.

Tomazina bila je odviše dobar poznavač ljudi, i odmah se dosjetila, da i u njegovoj duši ima nešto slična strahu, za koji on veli, da ga ne pozna.

Ona nastavi :

— Kneže ! Ima časova, u kojima nam se grči srce, ne radi toga, što bismo bili kukavci i što bismo se bojali smrti, ne, taj strah je posve druge vrste i mi bismo sto puta radije umrli, nego li doživjeli ono, česa se plašimo.

— Možda — odvrati Grdun. — Ali zašto mi govoriš o stvarima mrklih noći, kad pred nama bliješti dan u svom sjaju i kad se ona divna gora Velebit ponosno diže iznad sinjega Jadranskoga mora, ponosno kao kralj nad svojim narodom?..

— A ja volim svoje more, iz kojega sam rođena...

— Da, kao Afrodita, koja je iz morske pjene rođena — reče joj napola porugljivo Grdun.

— Rugaj mi se samo, ti zloćo nijedna. Ako i nisam Afrodita, ako i nisam iz pjene rođena, ali baš mi se čini, kao da mi je more bilo i otac i majka i kao da je duša moje duše i onda, kad je mirno kao djetešce u kolijevci, kad spava, onda, kad je burno i kad lađe i velike brodove lama u srdžbi svojoj

i baca ih po valovima svojim, kao da su ljuske od oraha. Oh, kako je more divno, kako je veličajno!...

— Da, da — mračno joj odvrati Grdun. — Ali to more uzalud baca svoje valove na Velebit. Uzalud ga grize i podgrizava. Uzalud se muči, da ga svojim neprestanim valovima sruši. Velebit je ponosan. Velebit je strašan. Velebit je vječan.

— Eh, Grdune, kneže! Ja znam, što time hoćeš da kažeš — kliknu Tomazina Morozini. — U svojoj pjesničkoj, trubadurskoj riječi želiš prikazati, kako se moja Venecija uzaludno trudi, da postane vladaricom ovih krši.

Grdun slegnu ramenima.

— Ti si vrlo duhovita. To ti moram priznati, kada iz mojih riječi izvodiš takve zaključke. Ali, kad bi ja to i mislio, mislim, da ne bi nikako bilo u interesu tvoga sina, da smiona Venecija zavlada ovim krajevima.

— Zacijelo ne, kneže, dok je moj Andrija kraljem, ali da on kojom nesrećom pogine, onda bih uistinu voljela, da ovim krajevima, kao kraljica mora zavlada divna moja Venecija, nego ona skitnica kralj napuljski. Oh, u mene ima odviše mletačke krvi. I ja se odviše ponosim tom krvlju, nego da išta drugo poželim. Ne bude li moj sin imao potomaka, onda dao Bog, da mu baštinicom prijestolja postane rođeni njegov grad, majka njegova života — moja bajna Venecija... Ima li na svijetu ljepšega grada od mojega, koji se ponosno i raskošno diže iz mora u svojem sjaju i ljepoti? A ta je ljepota dotjerivana kroz stotine godina i iskićena biserjem i draguljima dalekog Istoka, i nakrcana uresima dalekog Sjevera.

— Oprosti, što te prekidam, vojvotkinjo moja. Ne trebaš mi opisivati čare svoje Venecije. Dovoljno ih poznam. Ta bio sam u njoj. Ipak ćeš dopustiti, da ja, sin slavnoga roda, ne bih nikako htio, da nama zavlada naš vjekovni krvnik.

— Kneže! Nije lijepo, da preda mnom ovako govoriš...

— Zašto? Uostalom, tvoj sin živi i zdrav je. Odredi li mu pako sudbina, da se ne uzdrži na životu, jer nitko ne zna niti ure niti časa, zašto ne bi postao kraljem tko drugi?

— A tko drugi?

— Ne mora biti baš drugi, može biti i druga...

— Ti misliš njegovu ženu? Ne, ona nije za kraljicu.

— Ne mislim ja kraljicu ženu.

— Već?...

— Ti vrlo dobro znaš, da mislim tebe. — Da! I mislim, da nemam krivo. U tebe su oči, koje prodiru u dubine hridina i upoznavaju u njima blistavo zlato. U tebe je um, koji znade svladati velmože i puk, koji veže uza sebe magičkim vezom i staro i mlado. Nemoj nijekati! Tebi, samo tebi imade tvoj sin Andrija zahvaliti svoju krunu na glavi. Ti si u prvom redu majka, dobra majka svog sina, ali kad bi, ne dao Bog, tvoj sin izgubio život, zašto da onda njegova kruna ne sine na tvojoj glavi? Zar bi ti voljela, da zavlada kraljević napuljski?

— Nikada!

— Ili možda car njemački?

— Nikada!

— Ili kralj poljski?

— Nikada!

— Ili kraljica, žena tvog sina?

— To još od svega najmanje.

— Ti je mrziš? — upitao ju je Grdun zlurado.

— Mrzim, o da, kada me već pitaš. Mrzim ju svom dušom. Tu nezahvalnicu, koju sam ja digla na noge. Kojoj sam ja stavila krunu na glavu, misleći, da će u meni imati svoju majku i svoju savjetnicu.

— Da, da — povlađivao joj je Grdun. — Ona ti je uistinu nezahvalna i zapostavlja te, gdje te samo može. Mene srce boli, kad vidim, kako s visoka gleda na tebe, kao da si njezina služavka...

— I ti si to opazio? — uskliknu vojvotkinja, a da joj je pri tom krv navalila u obraze. — Dakle tako je daleko došlo, da to već i drugi vide?

— Možda drugi ne vide — tješio ju je tobože Grdun. — Možda ja imam bolje oči od drugih. Ali htio sam samo reći, da ja takve kraljice ne bih htio imati, kao što je ona.

— Ti dakle misliš, da bih ja mogla postati kraljicom? — upitala ga je Tomazina Morozini.

— Uvjeren sam o tome. Ugri će rado uz tebe!

— A Hrvati?

— S njima će biti malo teže, jer rod Šubića ljubi Anžuvince, s kojima su i u rodbinskoj vezi. A Šubići imaju mnogo prijatelja i u posavskim krajevima. Ipak i tu ćemo zapreku srušiti i postići ono, što hoćemo, ako hoćemo zbiljski. Uz mene i moga brata Vukoslava pristaje veliki broj plemića hrvatskih, pa ako bacimo misao u svijet, da ćeš ti povratiti staru slavu hrvatsku, onda će listom svi pristati, da se okruniš krunom hrvatskom u našem bijelom Zagrebu. Ti bi tako postala obnoviteljicom staroga kraljevstva hrvatskoga, ti bi postala majkom onoga kraljevstva, koje su osnovali i visoko digli kraljevi hrvatske krvi Tomislav, Krešimir, Zvonimir i drugi. Uspomena na te kraljeve, kako znaš, živo se podržava u našim krajevima. Junačke ih pjesme pjevaju. Slijepci ih na guslama slave, a djevojke u kolu ih spominju.

— I ti bi htio da ja još više odijelim Hrvatsku i Slavoniju od Madžara?

— Htio bih! I bilo bi to dobro, da i kralju Andriji rekneš, neka dade Hrvatima što više slobode.

— Kneže moj! Zar hrvatski velikaši nemaju dosta slobode? Zar njihovi banovi nisu tako samostalni, da često ne vrše niti kraljevih zapovijedi? Zar da damo našim vazalima i još više sloboština? Ta već su nam sada prerasli preko glave. Zar ti, Grdune, ne vladaš kao da si kralj, samo što ne imaš kraljevske krune na glavi? Kod vas je u svakom

grmu jedan kralj. A moj Andrija po imenu je kralj, a eto mora obilaziti svoje vazale. Zar bi ti htio biti takav kralj?...

A Grdun odvrati:

— Kralj ne bih htio biti, ali htio bih kraljevati.

— Time misliš reći, da bi htio biti mojim savjetnikom i drugom? Ali zar bi Ugri htjeli imati ženu za kraljicu?

— To je, dopuštam, vrlo važno pitanje. Ali ako uzmeš, da je već Elizabeta vladala samostalno umjesto svog sina Ladislava, ako se sjetiš velike Semiramide, onda i to nije nemoguće. Samo treba da nađeš oko sebe ljude i da prisvojiš Hrvate. Ti si ionako hrvatska vladarica, hrvatska vojvotkinja. Od vladarice vojvotkinje lako ćeš postati vladaricom — kraljicom.

— Baš ne tako lako, moj kneže. Mislim, da su te tvoje riječi odviše smione. Mislim, da gradiš kule u zraku i u svojoj mašti.

— Smione sreća pomaže. Audaces fortuna adjuvat. A nijedan velikan nije mogao stvoriti ništa, ako to nije najprije stvorio u svojoj mašti.

— Za danas dosta o tome! — prekinu ga vojvotkinja i oni pođoše u grad.

More je bacakalo svoje valove i šumilo. Crni oblačci javljali se tu i tamo, a izdaleka čuo se tužni djevojački glas, koji je odmnijevao nad morem iz daleke barke:

Popuhnul je tihi vetar
I odnesal Mari krunu.
Zlatnu krunu sitni biser.
Ljuto cvili lipa Mare:
»Vajme meni, tugo moja!
Tko bi meni krunu našal
Zlato moje, biser sitni,
Njegova bih ljuba bila...«

Valovlje je sve jače udaralo o obale i stali se pokazivati bijeli jaganjci na moru, ali sunce je još uvijek sjajilo svojim zrakama nad morem; male su se barke stale još jače njihati na valovima.

Pjesma nije prestala. Vojvotkinja je jasno čula:

Pa Madžari hitri najdu
Zlatnu krunu, sitni biser.
Lipa Mara suze toči:
»Čija li ću ljuba biti!
Vaj crnomu Madžarčiću,
Malu, grdu i odurnu.

Tomazina Morozini naćulila je svoje uši. Nije mogla sve da čuje. Samo je još čula:

Aj vi moje bele ruke,
Grda ćete muža grlit,
Aj vi moje male noge,
S grdim ćete mužem hodit'.
Ljuto tuži lipa Mare,
Ljuto tuži, ter se kune:
»Volila bih se utopiti
Neg Madžaru ljuba biti!«

Sada je stao da duva jače vjetar. Valovi se jače uskomešaše. Učka se ovila oko glave, svojom maglom koja je naviještala nevrijeme. Vjetar je gonio ispred sebe prašinu morskih valova. Počimala je bura.

Grdun je uzeo vojvotkinju za ruku i odvukao ju od mora.

— Ide bura. Mogla bi nas baciti u more i utopiti...

— I odnijeti Mari krunu — smiješila se gorko vojvotkinja Tomazina Morozini i pokazala pri tom niz prekrasnih bijelih zubi.

*

U Senju boravio je kralj Andrija mirne dane, kakvih nije tako skoro imao. Okružen divnim, kako reče, narodom, zaboravio je na kraljevske brige i uživao je u zabavama, u lovu, u utakmi-

cama, koje su priređivali hrvatski mornari na svojim hitroplovkama. Kralj nije ipak zaboravio niti na svoje kraljevske dužnosti, te je nastojao svojim milostima opsipati i staro i mlado, da stekne što više prijatelja i u ovim primorskim krajevima. Građani senjski, kao niti njihov knez nisu dosele pripadali niti jednoj stranci, niti Andrijinoj niti Anžuvinskoj, zato im je lako bilo primiti u svoj grad kralja Andriju bez mržnje i bez otpora. Građani senjski u ono su doba najviše ovisili o gradu Zadru i Senj je nekako bio podružnica grada Zadra.

Vrijeme je Andriji brzo prolazilo. Da je na njegovu bilo, on bi ostao u tom gradu i čitave zime, koja se približavala. Ne bi ga u tome smetala ni strašna senjska bura, koja se stala sve više razvijati. Ali kraljevski poslovi zahtijevali su, da se polako vrati u Ugarsku, jer su nezadovoljnici Madžari dobro upotrijebili vrijeme, u koje je njihov kralj boravio s ovu stranu Drave.

Kralj je prije svog povratka u Zagreb, povjerio županu Mihajlu, sinu Ubulovu i njegovoj djeci Stjepanu i Pavlu na čuvanje gradić Baranku dotle, dok se ne vrati kući.

I ostali članovi kraljevske porodice bili su vrlo zadovoljni u Senju. Mnogo manje zadovoljni bili su madžarski ratnici, koji su kušali da svoj pustopašni i razvratni život uvedu u te krajeve, a to im nije polazilo za rukom, jer su hrvatske i primorske žene i djevojke znale obraniti svoju čast pred nasilnim vojnicima.

One su izbjegavale požudnim očima trabanta i časnika, a ovi su opet nisu usudili laćati mača i sile, jer im je to bilo naročito zabranjeno. Narod, koji je kralj trebao da prisvoji, nije smio da bude pozlijeđen u svojim dubokim vjerskim i moralnim osjećajima.

Jedini Sjecignjev Bik od Bikova grada, koji je nosio mač ispred vojvotkinje Tomazine Moro-

zini, uživao je povjerenje čitavoga naroda. On je bio rado viđeni gost u potleušicama primorskog seljaka i u obilnim domovima krepkih građana.

On je ponosno i nasmijano stupao ulicama senjskim, darivao dječicu slatkišima i sitnicama i sa svima se građanima razgovarao, kao da im je davni prijatelj.

Često su ga vidjeli u crkvama, a pročulo se, da je bio i na Trsatu u nazaretskoj kućici Blažene Gospe.

O njemu su kolale doskora svakovrsne priče, koje su ga uzvisivale kao narodnog junaka, pravoga viteza Kristova, koji štiti slabe, ponizuje jake, koji čuva djevice i svojom divskom snagom goni pred sobom sam čitave čete. Bake su pričale, da su mu vile prijateljice i da ga pomažu, a vještice da bježe ispred njega, kao nečastivi ispred križa.

I obraćali se Sjecignjevu s molbama, da im pomogne kao zaštitnik i zagovornik kod kralja, kraljice, vojvotkinje i kod drugih moćnih velikaša. Tako je Sjecignjev znao steći ljubav, a da se nije mnogo niti trudio.

Nikome nije laskao, pa ipak su svi u njemu gledali svoga prijatelja. Svi su mu povjeravali svoje tegobe i tajne, jer su znali, da zna šutjeti. Kad su iz njega htjeli ispipati bilo kakve tajne, on je šutio kao grob.

Pitali ga o kralju, o kraljici, o vojvotkinji i o Grdunu, ali on nije ništa odgovarao. Samo se mudro smiješio i svrnuo razgovor na drugo.

Za Grduna mu rekoše, da su u prvo vrijeme mislili, da je Grdun kralj, jer po obličju i ponositom pogledu daleko natkriljuje kralja. To mora da je silni gospodin, a vidi se, da ga štuju i cijene i kralj i kraljica, a naročito svijetla vojvotkinja.

Ali i na ta pitanja slegnuo je samo Sjecignjev ramenima i rekao:

— Bogu hvala!

XX.

BOŽIĆ.

Prije no što će zima da pritisne, žurio se kralj sa svojtom, da dođe u Zagreb. Senjska bura silila ga je na to, jer su mu o njoj pričali strahote, kako lama visoke stabljike, kako ruši golemo kamenje, kako huji i buči, kako se oni, koji su blizu, moraju čvrsto držati na konopima i čisto puzati po tlima, da ih bura ne odnese u more. Pričao je knez krčki, kako je prošle zime bačen vitez u more, koji je bio odjeven kao krabulja i vraćao se u noći s plesa kojim se slavio karneval. Utopio se, i ni traga mu nema! To je vrlo uzbunilo kraljice i one su užasnute tom viješću nagovarale kralja, da se udalji iz Senja. U to su ne baš ugodne vijesti iz Ugarske, stizavale koje su govorile jasno, da su ugarska gospoda odmah, kako je otišao kralj, stala da rogobore i dižu bune. »Vrati se, kralju« — pisali mu pouzdani, vjerni kraljevci — »ako hoćeš, da spriječiš katastrofu, koja se tvome prijestolju sprema. Kraljevstvo ti je u pogibelji!«

Pa niti iz Zagreba nisu baš dolazile dobre vijesti. U posavskoj banovini sve vrije, a u Zagrebu najviše. Biskup Ivan, ako se i nije vratio u Zagreb iz svoje Čazme i iz svojeg grada Ivanića, šalje otrovne strijele na kralja. Ivan je rado boravio u Čazmi, jer je ona bila znatno mjesto u posavskoj Hrvatskoj, dražesno i lijepo, sagrađeno na obje strane potoka Čazme. Tu je bio most na Čazmi, koji je sagradio još kralj Koloman. Tu je zagrebački biskup Stjepan sagradio i dvije vrlo krasne crkve, jednu na čast sv. Duha, a drugu na čast svete Mandaljene. Isti je biskup, kojega je uspomenu biskup Ivan nada sve cijenio, ovdje smjestio i čazmanski prvostolni Kaptol i redovnike dominikance.

Biskup Ivan rado je zalazio u Čazmu, jer se tu nekako ćutio ugodnije, nego li u samom Zagrebu.

Koliko je puta čitao temeljnu ispravu Kaptola čazmanskoga i u njoj riječi svog predšasnika Stje-

pana: »Pomoću dakle Duha svetoga sagradismo crkvu istomu na čast u novoj Čazmi, koju smo sami naselili, i u kojoj utemeljismo i ustanovismo prepoziturU i Kaptol od dvanaest kanonika, privolom dakako predrage naše braće u Isusu Kristu Kaptola zagrebačkoga, s tom namjerom, da se što više proslavljuje Bog, što ih se više posveti službi Božjoj!«

Koliko puta je biskup Ivan čitao te riječi i bio gotovo zavidan biskupu Stjepanu, što je mogao da učini tako krasno djelo i sazidati crkve, dok on mora da sve svoje sile upotrijebi na borbu protiv nametnika kralja Andrije i za kuću anžuvinsku, od koje se nadao spasu stare hrvatske kraljevine. Stjepan je uveo dominikance, da unište bogumilsku krivu vjeru, a on, Ivan, ne može danas ništa učiniti za rušenje raznih krivovjernih nauka, koje su dopirale iz čitave Evrope u njegove krajeve.

Poštivao je biskup Ivan još većma uspomenu biskupa Stjepana, jer je već ovaj htio da se otcijepi od madžarske hijerarhije i da se zagrebačka biskupija spoji sa splitskom i ujedini u jednu pod novim metropolitom u Zagrebu, a taj divni događaj da bi mogao biti početkom novoga doba, kad će se i kraljevina hrvatsko-dalmatinska otcijepiti od ugarske krune i postati posve sama svojom, kakva je bila za vrijeme kraljeva hrvatske krvi. I kad je tako razmišljao, osjećao je biskup Ivan u srcu svojem neku tjeskobu i pitao je sam sebe: »Gospode, kako ću položiti račune svoje u ruke Tvoje na dan suda? Hoću li imati pečat Boga živoga na čelu svojemu? Hoću li biti u četi velikoj, koju nitko ne će moći prebrojiti, od svih naroda i plemena, koja će stajati pred prijestoljem i pred Jaganjcem obučena u haljine bijele s palmom u rukama svojim? Hoće li vikati iz glasa: Spasenje Bogu našemu, koji sjedi na prijestolju i Jagnjetu!« I kad je tako šetao kraj potoka Čazme, mnogi put je uzdahnuo: »Bože, smiluj se na me, koji bi ti tako rado služio onako, kako Ti hoćeš, a koji moram pasat mač o bokove svoje i bacati strijele na ne-

prijatelje svoje. »Biskupu Ivanu grčilo se u takvim časovima srce, i on se uhvatio za nj i čuo, kako glasno govori, a da su mu pri tom suze orosile lice: »U Tebe se, Gospode, uzdam. Nemoj me ostaviti... Spasi mene, spasi moj narod!«

Ne, biskup Ivan nije se micao iz svoje Čazme i Ivanića, dok je znao, da će kralj doći u Zagreb. I to su kralju javili.

*

Pa i kraljev vjerni Grič kao da se ruši. Gričani su nekako saznali za povlastice, koje je kralj Andrija dao Kaptolu i kanonicima, pa je to prouzročilo »zlu krv«.

Da su smjeli, Gričani bi zbacili sa svojih kula kraljeve zastave i pomorili ono nešto kraljevih četa, što su se nalazile u Zagrebu. Ali Gričani su odviše dobro znali, da će se kralj prije Božića vratiti u Zagreb sa svojom vojskom i da bi onda mogla tijela čestitih purgara postati za glavu kraćima. To je i uzdržalo građane, da nijesu učinili nikakvo nesmotreno djelo. Samo nekolicina vikala je i bučila otvoreno bez straha. Među tima se nalazila i baba Jalža.

— Misli, da smo ludi i da će nas predobiti laskavim riječima, nas blezgane gradske, dok tovi masne trbuhe naših i svojih protivnika, benavi kvrco. Nas vara kao ciganin, a onim lopovima dolje daje med i mlijeko. Dok nama daje rog za svijeću, njima puni vreće s dukatima. Misli, da smo tikvani i bundeve, koji ćemo puzati pred njim, kad nam stavlja nogu na glavu, da nas pogazi. Kvrco se vara...

— Koji kvrco? — pitale su zagrebačke purgarice.

— Koji kvrco? — pitali su zagrebački purgari.

— Koji!? — razljutila se baba Jalža. — Koji? Pa valjda ne toranj svetoga Marka. Tko drugi već on, koji obilazi ručući kao lav po našoj zemlji...

— Ti se bojiš izreći njegovo ime — rugao joj se brico.

— Bojim, ne bojim. Što te brige, šugavi šišmišu. Ovo nije crkva, gdje ne bi smjele žene govoriti. Svi ste vi kukavice i ne usuđujete se govoriti bobu bob, a Bogu Bog. Svi ste vi prišipetlje, metle, pripuzi, prljavi smrdibabe, utoskala... Ali prisjest će vam to. Ne usuđujete se da ubijete uši i da noktima prignječite i smrskate buhe, a kamo li da udarite po gubici one silnike.

— A ti brusiš jezik i komsaš kao vuk oko sebe, a da dođe do pokolja, ti bi prva pobjegla i sakrila se u kotac — izdere se na nju brica, dok su se drugi stali glasno smijati.

— Što bih ja učinila, to ti ne znaš. Ti sudiš po sebi. Ali ja znam, šta bih ja učinila. Ja bih u loncu uzavrela ulje i polijevala ga po glavama onih, koji nam spremaju sramotu i strahotu rušeći glupavo naše nade.

— Što dakle hoćeš od nas?

— Hoću, da onda, kad kralj Andrija bude s knezom Grdunom, našim krvnikom, opet jašio po gradu, hoću, da onu medvedgradsku zvijer kamenujete, a onda da ga pred kraljem raskomadate na male komade. I onda da se derete i vičete u sav glas, da se potresu zidine gradske: Živio kralj! Ha-ha-ha!

— Viči ti, gusko jedna. A sam ti je vrag tu misao prišapnuo. Ti si već nosila sramotni kamen oko vrata. Zar ti nije bilo dosta? Hoćeš li, da te još spale kao vještiču na lomači, kad tako brabonjčiš?

— Da Bog da, ugušio se u prvoj mlaci, koju nađeš. Psi na tebe skočili i nos ti izjeli i izglodali ti kosti, a pruće ti bilo uzglavlje.

— Na zdravlje, dobro mi želiš, babo Jalžo. Sve bih htio biti, samo tvoj muž ne.

— Jezik za zube, krmačo. Usmrdio se ko crknuti mačak na smetlištu!

Snijeg je pršio isprvice polagano i sitno, a poslije sve jače i sve gušće. U Zagrebu usijecale saonice

duboke brazde u snijegu, a ljudi navukli na se bunde i šubare. Dim je sukljao iz nozdrva konjskih, a ljudima bili obrazi crveni i modri od zime.

Snijeg je škripio ispod čizama i ljudi se blaženima osjećali, da ne trebaju izaći iz doma.

Ali danas je narod hrlio iz svojih kuća i žurio u crkve, naročito u prvostolnu crkvu.

Zvona su zvonila nad gradom i pjevala i zvala i orila i oglašivala:

— Slava Bogu na visini, a mir ljudima na zemlji.

I kralj Andrija i kraljica i vojvotkinja i njihova pratnja bili su u zagrebačkoj katedrali, da slušaju propovijed i veliku misu i da gledaju uznositi prizor glume, božićne stare igre, koja se redovito prikazivala na Božić.

Naučili je iz starih pergamena, iz starog rukopisa, koji je nekoč bio vlasništvo ugarskog biskupa Hartvika, a koji je donesen u Zagreb, kada je kralj Bela sa svojim dvorom bježao od Tatara u Hrvatsku.

Kralj i kraljica sjedili su na uzvisitom mjestu, na pozlaćenim stolicama i pažljivo su pratili svaki prizor glume.*

Najprije su došla pred žrtvenik u sjajnim odorama tri mudraca, Gašpar, Melkior i Baltazar. Jedan od njih imao je crnom bojom naličeno lice i prikazivao je crnoga mudraca, a na glavi imao je bijelu čalmu. Druga dvojica imali su krune od pozlaćene kovine, u kojima su se caklili rubini.

Iza njih koracali su dječarci i nosili povlake njihovih rumenih plašteva.

I kad je prvi mudrac došao glavnom žrtveniku, duboko se naklonio i kleknuo, a onda počeo glasno:

---

* Tkalčić je u »Vijencu« preveo tu dramu i ovdje ja citiram doslovno riječi te stare drame iz XII. stoljeća, koja se je u zagrebačkoj katedrali kazivala u doba mog romana.

— Zvijezda sjaje žarom prejasnim....

Isto je učinio i drugi mudrac i treći.

A onda se uputiše pred oltar svete Bogorodice, koja je pokazivala Kralja kraljeva, novorođenoga Gospodina Isusa Krista u pelenicama.

Na žrtveniku bile su posude a u njima dragocjeni darovi.

I Gašpar se nakloni i pristupi do zlata i uze zlato.

I Melkior se nakloni i pristupi do tamnjana i uze tamjan.

I Baltazar se nakloni i pristupi do mirhe i uze mirhu.

I otvorivši mudraci usta svoja rekoše pobožno :

— Idimo dakle, potražimo ga. Prinesimo mu darove, zlato, tamjan i mirhu.

Crkva je bila dupkom puna svjetine i bilo je tu gužve. I mnogi nisu ništa vidjeli, jer su im drugi sprečavali pogled, ali ipak nije se našao nitko, tko bi htio da napusti svoje mjesto.

Usred crkve dizao se divno izrezbareni prijesto, na kojem je sjedio u svom sjaju i kraljevskom veličanstvom okružen dvorjanstvom sam kralj Irud. Na glavi mu kruna, u ruci žezlo, a izgledao je strogo i ponosno, kako se to dolikuje pravome kralju, koji mora da imponira narodu.

Kad su se mudraci približili do Irudova prijestolja, upita ih Irud :

— Pod kojim se znakom rodio kralj, koga tražite ?

A mudraci nisu dugo čekali, već su jasno i glasno odgovorili kralju Irudu :

— Razumili smo na Istoku, da se rodio pod zvijezdom.

Smrknulo se čelo kralju Irudu, a njegove se oči smutile. I njegovo lice kao da je za časak izgubilo izraz otmjenoga dostojanstva. Glas mu je gotovo drhtao, kad je pozvao mudrace.

— Ako mislite, da kraljuje, recite i nama.

Vedri su bili mudraci, iz njihovih živih očiju kao da sjaje blaženstvo i sreća u iščekivanju velikoga časa, koji ima doći, i oni rekoše :

— Priznajemo kraljevstvo njegovo. Sa dragocjenim darovima došli smo iz dalekih zemalja, da mu se poklonimo i pomolimo.

I sad se okrenu Irud k svojoj svojti, koja je okolo njega sjedila. A sjedili su tu i pisari odjeveni u duge haljine, imajući mitre na glavi.

Sjedili su oko Iruda, a u rukama su imali velike knjige.

Irud ih je pitao :

— Oj pisari, tražite, recite, pišu li knjige štogod o tom dječaku ?

Kralj Irud kružio je oštrim svojim i pronicavim pogledom od jednog do drugog pisara i s nekim strahom iščekivao je, što će reći ti njegovi plaćenici, učeni ljudi, koji su bili razne dobe i rođeni u raznim stranama svijeta, a koji su znali mnoge tajne, kojih obični ljudi nisu poznavali.

Oni su noću stajali na visokim kulama i dalekozorima zurili u visoke zvijezde i po kretanju tih zvijezda otkrivali su budućnost pojedinih ljudi i čitavih kraljevstva. Oni su svojim mislima ronili u duboko dno širokoga mora i u ponore i gudure silnih gora. Oni su vidovitim očima gledali nemani morske i silne grdosije kitove i velribe, a u divljem podzemlju bliještali im poput tisuću sunaca alemovi, safiri, rubini, hrizoliti i sve drago kamenje, kojemu su poznavali imena i kakvo još nikada oči običnih smrtnika vidile nisu.

Oni su svojim pogledima prodirali u guste nepoznate šume, u kojima su zlatne ptičice sitne ko prstenje na njihovim rukama lijetale od grane do grane cvrkućući pri tom divne pjesmice Znali su, da su to rajske ptice i da pjevaju pjesmu nebeskih bića, koja slave Gospodara svijeta ! Ali slušali su oni i užasni urlik demona, koji su s rogovima na glavi i dugim repovima, crni kao gavranovo perje, prijetili pandžama čitavom svijetu. Puzali su ti

mudraci u mašti svojoj po visokim hridinama, gdje su se gnijezdili samo orlovi sa zlatnim krunama na glavi, a vidjeli su pred očima svojim krvave ratove i poljane mira i kako idu pokoljenja, za po koljenjima. Dolaze. Odlaze. Rađaju se. Umiru i ginu u crnu otajstvenu noć neizmjernu i mutnu, zastrtu koprenom magle kroz koju niti ti mudraci nisu mogli više da vide.

I po drugi put upita ih Irud:

— Šta šutite? Oj pisari, tražite, recite, pišu li knjige, štogođ o tom dječaku?

I onda ustadoše ozbiljno i jednoglasno odgovoriše:

— Vidimo, gospodaru, u pismima proroka, da će se roditi Krist u Betlehemu, gradu Davida, a prorok o njemu proriče: »I tako će dati svjedočanstvo«.

Problijedio je Irud na prijestolju svojem, problijedio je, a samo usnice drhtale mu i on nije smogao ni riječi.

A zbor, u zagrebačkoj katedralki pjevao je:

»Betleheme, nisi ti najmanji...«

A kada je pjesma završila, reče Irud mudracima:

— Idite, revno potražite dječaka, a kad ga nađete, na povratku donesite mi o njemu glas...

Vojvotkinja Tomazina Morozini pozorno je slušala dosele glumce i nije oka spustila s pojedinih glumaca svećenika, koji su svoje uloge izvrsno naučili i velikom vještinom prikazivali.

Onda se okrenula kralju i šapnula:

— Bambino mio. Izvrsno glume, kao da smo u Veneciji. Tko bi mislio, da smo u ovom hrvatskom gnijezdu, gdje sam mislila, da stanuju sami barbari.

— Uistinu sam zadovoljan, majko, s tim izvrsnim prikazivanjem i tim prekrasnim pjevanjem.

— Vojvotkinjo, — dodao je knez Grdun, koji je stajao iza vojvotkinje i čuo te riječi: — ima

i takvih naroda, koje mnogi nazivaju barbarima, a manje su barbari od onih, koje nazivaju civilizovanima.

Ali uto se čuo veseli glas jednog mudraca, koji je zaorio velikom crkvom:

— Eto zvijezde!

I drugi zapjeva: »Eto zvijezde!« A tako i treći.

I pošavši mudraci zajedno zavapiše:

— Na istoku nam sinu i ide pred nama sjajna!

Na te riječi dva klerika, obučena u bijelo ruho, koji su stajali uz sliku Bogorodice s nebeskim djetetom, upitaše:

— Koji su ovi, koje zvijezda dovodi do nas, javljajući nečuvene glasove u daleke zemlje?

Kraljevi — mudraci odgovoriše:

— Mi smo, što ih vidite, kraljevi Tarza, Arabije i Sabe. Nosimo darove Kristu-kralju i Gospodinu rođenome, do kojega nas dovodi zvijezda, da mu se poklonimo.

Klerici im na to pokazaše sliku Kristovu i rekoše:

— Evo djeteta, koje tražite. Pristupite, poklonite mu se, jer to nam je spas naš.

I klekoše mudraci na koljena svoja i prignuvši usne svoje do zemlje, poljubiše hladan kamen ispred slike Kristove. Svijeće su titrale žutim sjajem, a svečani mir nastao je u cijeloj. crkvi

A Gašpar klečeći u poniznosti svojoj reče glasom dubokim:

— Primi zlato, kralju!

Melkior pogleda zanosno u oči nježnome djetetu i kroz suze reče:

— Primi tamjan, pravi Bože!

A Baltazar drhtao je od uzbuđenja i neobičnog blaženstva u srcu svojem i uzdahnuo tužno i proročki:

— Primi mirhu, znak pokopa!

Anđeo s velikim zlatnim krilima, obučen dalmatikom i stojeći na uzvišenom mjestu, reče:

— Sve se izvršilo, što proroci prorekoše. Idite! Vratite se drugim putem.

Mudraci poslušaše riječi anđelove i odoše drugim putem i njihove riječi odgovarale su zboru anđela:

— Kralj nebeski, komu služe toliki pokloni, položen je u štalici. Koji obuhvata svijet, leži u jaslicama, a došao je u oblaku!

Divno se razlijegao glas veličanstvenog zbora po katedrali zagrebačkoj, a narod je bio dirnut i mnogo se oko orosilo suzama.

Kanonik pojac završio je čitavo prikazivanje glasno pjevajući:

— Hvalimo te, Gospode!

— Moram priznati — rekla je kraljica — da sam mnogo toga čula, ali tako nešto divno rijetko sam gdje čula.

— Izvrsni soliste i izvrsni zborovi — odgovorio je kralj.

— Mislila, sam da sam u Palestini — dodala je vojvotkinja Tomazina Morozini. — Čisto sam se prenijela u one krajeve i slušala svojim ušima pjesmu anđela. Malo da nisam i zaplakala.

Kad je Grdun čuo ove riječi, prošapta:

— Vojvotkinjo! Tvoje suze bih htio sabrati u staklenu posudicu, da ih sačuvam na uspomenu današnjega dana, koji mi je pokazao, da bi moja vojvotkinja znala iza slasti i lasti postati novom Magdalenom.

Prijekorno ga je pogledala vojvotkinja.

— Ovo nije laskanje.

— Zacijelo ne, vojvotkinjo!

— No ako hoćemo pravo — nasmiješila se ona, — od mene bi se još dala istesati kakova novovjeka pokornica.

— Koja će strogo ovršavati post hraneći se s patkama, koje imadu crne noge.

— Hajde do bijesa! Hoću li ja jesti patke s crnim nogama, to je moja stvar, ali da je u kneza

Grduna crna duša, to znam. I da je u njemu crn vrag, i to znam. I da se ne će pokajati i da ne vjeruje ništa, i to znam...

— Vjerujem — odvrati Grdun.

— U što?

— U svoju zvijezdu.

— I ona će potamniti.

— Ali sada još sja — odvratio je Grdun.

*

Svečano je Zagreb proslavio Božić. Klali su, pekli su, pjevali su i pili su. Mnogo su bure vina purgari ispraznili. Mnogi je purgar hrkao pod stolom, jer njegova družica nije bila tako jaka, da bi ga mogla dignuti na perine u krevet, jer u svake čestite građanke bio je krevet visok i previsok, krcat blazinama, ispunjen perjem najtustijih i najmasnijih gusaka, koje su marne građanke u veselom razgovoru za dugih večeri same čihale. Napokon nije bila ni sramota na Božić opiti se. Ta to je bilo iz veselja, što se rodio Krist Gospodin u Betlehemu u štalici, na slamici. Pa kako da na taj dan kum Luka i meštar Đuka spava na mekim blazinama i na mekom perju? Zar je uzalud pod stolovima i po sobama bila prostrta žuta ko zlato slama? Ne! I majstor Đuka i kum Luka spavali su kao zaklani taj dan na slami kao malo djetence Isus, samo s tom razlikom, da je Božansko dijete imalo oko svoje glave divni sjaj božanske svetosti, dok je u glavi kuma Luke i majstora Đuke gospodovao duh vinske opojnosti.

A napokon nije niti bilo to tako teško, da se napije družina.

Sjedili su nedaleko peći, u kojoj je gorio badnjak, sveta božićna klada. Okolo ognjišta veselo čavrljali gospodar i gospodarica i sva družina. Pjevali su svete pjesme i gospodari i djetići, pjevali, šalili se i smijali, doskočicama se bockali i svašta pripovijedali, a ponajviše o duhovima, kako iz

grobova izilaze i kako rado dolaze baš na svetačne dane u nekadanje svoje domove.

Kao da su muškarci uživali u pričanju takvih stvari i veselili se, da ženskinje jeza hvata pred dusima, vampirima, babom Ružom i zlim vrazima, što se nalaze u lugu i njivama, u podrumima i odajama.

Ali i muškarci su se odviše isticali, kao da su tobože srčani. No kad je nešto »zazujilo«, spopao ih je sve strah pred nevidljivim silama, što nečujno koracaju svijetom i svi vide, a da njih ne vidi niti jedno kršteno biće.

*

Drugi dan Božića kralj je posebnim načinom odlikovao zagrebačkog sina iz Vlaške ulice Petra Slovjena, jer je i njega i njegovu braću oslobodio radi vjernih službi i hrabrosti u boju od plaćanja svake daće u njihovu posjedu Sepnići. Tako je na samo Štefanje ljeta Gospodnjega »jezero dvesto devedeset drugo, gospon Petar Horvat postao plemićem sa svojom braćom pravi plemić, kakvog je samo hrvatski kralj stvoriti mogel.«

XXI. GISINGOV PLIJEN.

Nije dugo trajalo vrijeme, i kralj je morao na put u Ugarsku. Nemiri se u madžarskim krajevima stali množiti. Nezadovoljni plemići borili se i klali među sobom i plijenili imanja svojih neprijatelja.

Među ugarskim nezadovoljnicima naročito se isticali Gisingovci, koji su bili užasno uvrijeđeni, što su im uslijed hamburškog mira kraljevi ljudi stali rušiti tvrđave. Gisingovci se utvrdili čvrsto u tvrđavama, u Kisegu i Šimegu. Erdeljski vojvoda Lorant zaposjeo je Andrianvar. I tako su sve više stizale vijesti, da ode kralj iz Zagreba. Posebni teklići i poslanici dozivali kralja, da se vrati. I on je odlučio, da to učini.

Najprije je poslao vojsku, da pred njim učini red, da smiri uzbunjene krajeve i da načini tako njemu i kraljici siguran put. Naročito je poslao ispred sebe sa kraljevskim dragocjenostima stolnobiogradskog prepozita i kraljevskog potkancelara Teodora Rumija u Ugarsku. Za koji dan slijedio ga je i sam. Potražili su ga Crni Januš, knez Odžoš, sin Buzadov, magister Pižin, Abraham sin Menoldov.

Dva dana prije kraljeva odlaska poslao je Grdun svojega najvjernijega slugu u tajnoj misiji knezu Ivanu Gisingu. Njegov pouzdanik imao je Gisinga točno obavijestiti o dolasku kralja Andrije u okoliš Gisingovih posjeda. Grdunov pouzdanik imao je time ujedno pred Ivanom Gisingom posvjedočiti, kako se Grdun nije iznevjerio svojim prijateljima, koji su radili za Anžuvince. Kad je Ivan Gising dobio vijesti Grdunove, nacerio je lice i naškubio usne na posprdan smijeh. Pomislio je:

— Grdun je hulja. Izdajica kralja Andrije. S takvim ljudima treba oprezno postupati, jer tko izdade jednog prijatelja, izdat će i drugog. Svakako se mora priznati, da je Grdun poslužio tim činom dobroj stvari.

Ivan Gising upotrijebio je dobro Grdunove obavijesti. On je pustio mirno prepozita Teodora, da prođe pokraj njegovih straža, jer je imao drugi plan. Istina, on bi rado dobio u ruke kraljevske dragocjenosti, ali da ih je oteo, pokvario bi bolju lovinu. I tako je Teodor prevezao zlato i drago kamenje, naročito kraljevo zlatno i srebrno posuđe i dragocjenu kraljevu i kraljičinu odoru. Bila je prava snježna mećava, kada je kralj Andrija s kraljicom i svojom preostalom pratnjom stigao do Soplja kod Vaške, gdje je bio prijevoz preko Drave.

Put kraljev nije bio niti najmanje ugodan i više put je požalio, da nije bar kraljicu ostavio u Zagrebu.

Snijeg je padao. Bura je bučila. Konji su s kolima propadali u snijeg. Mnogo puta su se morala teškom mukom kola izbavljati iz snijega. Povorku

su često napadali i vuci, koji su u velikim čoporima gospodovali onim krajevima i otimali seljacima ne samo ovce već i goveda.

Kralj je čitavim putem bio zlovoljan, to više, jer je kraljica dobivala živčane napadaje i proklinjući svoju sudbinu vikala je kao opsjednuta i na samoga kralja, spočitavajući mu, da je njezin ubojica, dok ju vodi po takvom putu. Tako je prolazio put u neprestanim svađama, a kralj Andrija se od te ženine kavge oslobađao time, da je bičem nemilosrdno udarao njezine paževe, što je još većma raspaljivalo bijesnu kraljicu.

U toj svađi nisu niti kralj niti kraljica očekivali ono, što im se domala dogodilo.

Kad su već bili blizu Soplja, dohrlila je do kralja izvidnica.

— Za Boga, kralju, vratimo se natrag!

— Što je? — viknuo je kralj. — Kakve to vijesti nosiš?

— Zasjeda nas čeka. Vidio sam jasno, kako se za grmljem i u šumi kriju vojnici i čekaju u zasjedi, da na nas navale. Tu ne ima pomoći, ako se natrag ne vratimo i to odmah. Smjesta! Brzo!

— Možda nisi pravo vidio? — pitao je ustrašeno kralj Andrija.

— Vidio sam kacige u grmlju. Vidio sam štitove i koplja. Upoznao sam grbove kneza Ivana Gisinga, našega krvnog neprijatelja.

— A jesu li brojni? — pitao je u strahu kralj.

— Svakako ih ima tri puta više od nas.

— Onda smo izgubljeni — zavapi kralj.

— Možda još nismo. Kušajmo se spasiti bijegom.

Kraljica je čula te riječi. Ona zavapi bolno:

— Jao nama! Ubit će nas!

— Ali najprije nas moraju uhvatiti — tješio je kralj Andrija. — A to im ne će poći za rukom, jer ćemo odmah okrenuti leđa. To doduše baš nije časno, ali je korisno — nadovezao je kralj.

— Jao nama, jao nama! — vrištala je kraljica, a za njom su stale jaukati i sve njezine gospođe.

Kralj je dao nalog, da se spremi sve za povratak.

Ali u taj čas doleti na konju drugi ulak:

— Kralju! Za Boga, ne idi natrag. Tamo je sve puno Gisingovih momaka. Kuda se okreneš, sve same kacige.

Sad zaječaše trublje ratničke i bojni poklici uzletiše nebu pod oblake... Kralj je uvidio, da se tu ne da više spasiti bijegom, jer je bio opkoljen. Nije preostalo drugo, već junačka borba na život i smrt. Vidio je, kako iza grmlja kao iz zemlje ničU mrki Gisingovi ratnici, a bilo ih je sve više i više.

Užasnim i zaglušnim urlikom baciše se Gisingovci na njegove vojnike. Kralj je dao zapovijed na borbu, dok je kraljicu i njezinu pratnju dao zakloniti iza kola.

Sada su već stali njegovi i Gisingovci da se bore.

Vojnici jedni proti drugima. Buka. Lomljava. Mačevi zazvečaše, štitovi tresnuše jedni o druge. Koplja zalomiše. Vrisak žena. Bojni poklici ratnika. Zapovijedi vođa. Vapaj ranjenih, jauk onih, koji su umirali, sve se to miješalo neskladnom i tužnom bukom očajne borbe.

Sada su se već posve izmiješali neprijatelji i stali da se rvaju na najvećoj blizini.

Kralj je doduše imao uza sebe ponajhrabrije svoje ljude, spremne umrijeti bez riječi. Ali malo ih je bilo.

Kralj se bacio odmah u borbu, ne brinući se za svoj život. Borio se hrabro i junački. Volio je smrt od sramote, u koju je morao neminovno pasti, ako dođe u ruke svog krvnog neprijatelja Ivana Gisinga. Dvadeset neprijatelja ubio je sam svojom rukom. Bio je krvav i ogrezao je u krv. Svi su se njegovi ljudi divili njegovoj neobičnoj hrabrosti i njegovu junaštvu. Nije ga smetalo, da je bio umoran. On se uvijek s novom snagom bacio u boj.

Ali sile su bile ponejednake. Zaludu je kralj vikao :

— Naprijed! Kolji! Sijeci! Spasite kralja i kraljicu. Nagrada vas čeka golema!

— Bože, koliko je junačan naš kralj, — klicali su kraljevci i srtali bijesno u boj.

Uzalud. Već se gomilao mrtvac do mrtvaca.

— Pazite na Andriju! Njegov život čuvajte! Čujete, živog mi uhvatite. Onaj, tko ga ubije, visit će još danas na užetu. Objesit ću ga, ili ću mu izvaditi svojom rukom crijeva iz trbuha — vikao je bijesno Ivan Gising, koji je već bio ranjen.

— Ne ćeš me živa uhvatiti! — vikao je kralj. — Prije ću zarinuti mač sebi u grudi.

Ali neka besvjestica stala ga hvatati. Osjećao je, kako mu klonu sile. Krv mu je tekla iz rana. Lice mu je bilo crveno od krvi. Ali on nape sve svoje sile. Strjelice su oko njega zviždale. Ljudi se kraj njega kotrljali u snijeg, i čulo se samo stenjanje i jauk.

A kraljica i njezine dvorjanke vriskale su.

Kralj je samo čuo »Isuse, Marijo!« usklik kraljice, koju je oko pasa pograbio neznani vitez, da ju otme, a onda je kralj pao kao mrtav na tla.

*

Kad se kralj probudio, našao se u željeznom kavezu na dvorištu Gisingova grada. U gajbi je bilo korito sa posijama i napojem, kakvo se daje svinjama. Našao se u gajbi i vrč s toplom i blatnom vodom,

Pred gajbom stražili su ogromni stražari s velikim kopljima. Na prsima im bio grb kneza Gisinga.

Njegove rane dakle nisu bile smrtne. On je pao u bezsvjesticu, jer su mu uslijed velikoga napora smalaksale sile.

Nije mogao dokučiti, kada je dospio u kavez i kako, ali je stao pojimati svu bijedu. u koju je upao, svu sramotu, koja ga je snašla. A što se dogodilo s kraljicom? Hoće li Gising s njom postu-

pati kao pravi vitez i čuvati njezinu žensku čast, ili će brutalnim načinom zauvijek uništiti njegovu bračnu sreću. To i slične misli upiljile su mu se u mozak, i on je zaboravio, da je kralj, i da se mora ponosno ponašati. On je stao obijema rukama tresti rešetkama svog željeznog kaveza. Mislio je, da će ih tako slomiti. A nije mislio, da mu i to ne bi koristilo, jer vani stražare oni kolosi od ljudi.

Onda je stao gristi rešetke kao poludjeli čovjek.

A stražari mu se smijali i dovikivali mu :

— Pij napoj i jedi posije! Znamo, da si gladan!

A on ih je gledao očima divlje životinje i bacao na njih kletve, kao da ih vadi iz najdublje dubine pakla.

A onda se rastvoriše vrata dvorišna i u dvorište uleti četa raskalašenih žena, curetina i slugana. Bilo je tu i seljaka kmetova i slobodnjaka. Ta rulja navalila je u dvorište napola pijana. Gdjekome je još bio vrč u ruci pun vina. Svima na čelu bio je neki šeponja bez jedne noge. Tu nogu nije izgubio u kreševu bojnom, već kad se jednom pijan strovalio u guduru.

Rulja je uletila u dvorište kao bjesomučna.

— Eto ga! Eto ga! — vikao je hromi vođa.

— Eto ga! — povikali su neki glasovi iz rulje.

— Haha! Ulovio se kao štakor u stupicu.

— Pi! Ždere kao svinja napoj — derala se jedna dosta mlada ženetina, raščupanih vlasi i krvavih očiju.

— Tako prolazi slava svijeta! Sic transit gloria mundi — vikao je neki propali đak putnik, koji se dan prije doklatio ovamo. — Ta to je prizor za bogove. Mogao bi ga opjevati božanski Vergil.

Kralj, koji je još malo prije bjesnio, odmah, kako je spazio rulju, došao je k sebi. Kralj je uvidio, da je najpametnije, ako bude šutio. I on se postavio u jedan kut svojega kaveza i mirno je čekao, što će se dogoditi. Lice mu je bilo blijedo kao u mrtvaca, ćutio se je slab i nemoćan, ali on se tr-

sio, da ničim ne pokaže niti svoje slaboće niti uzbuđenja.

Uto je rulja stala da skače i đipa oko njegova kaveza. Neki iz rulje stali su pljuvati na kralja, a drugi su na nj bacali otpatke od povrća, dobacivali mu svakakve primjedbe.

Najednom se sjeti hromi vođa i povika đaku:

— Hej, ti si učio mnogo. Daj izmisli pjesmu u počast kraljevu.

— Pjevaj, pjevaj! — derala se rulja.

A đak ne budi lijen, uzeo u ruke neku štapinu, tobože kao da su to gusle, i stade poskakivati i rukom prebirati.

Glas mu je bio hrapav i neugodan:

— Molim. Kad ispjevam strofu, pjevajte ju sa mnom.

I on je počeo:

Kralj Andriji zlo pri duši.
Sav se svijet u smijehu guši,
Imao je malj.
Bio silan kralj.
A sada ga Gising davi,
Kraj je evo njegvoj slavi.
Hu, hu, hu!

I čitava rulja i staro i mlado deralo se:

Hu, hu, hu!

A đak je nastavio:

Nosio je mač i krunu,
Pivnicu je imo punu,
Mastio je brk
Sad mu udes mrk.
Blistao se sav u zlatu,
Sad se valja u svom blatu,
Hu, hu, hu!

I čitava rulja. Mlado i staro vikalo je i urljalo:

Hu, hu, hu!

Kralj Andrija cigu, cagu,
Tvoje žezlo ode k vragu,

Zijevaš kao som.
Gajba ti je dom.
Imo pune si hambare,
Sada nemaš niti pare,
Hu, hu, hu!
Ljubio si cure, druže!
Štakori te sada kruže
Odgrizli ti nos!
Sada skačeš bos.
Svaki kmet sad na te pljuje,
Nisi vrijedan niti kuje,
Hu, hu, hu!

Ogavna čeljad oko kralja derala se, cerila se, skakala, plesala, bučila, bjesnila i lomatala rukama i nogama. Kad je đak pjevač dovršio svoju pjesmu, bjesnilo je došlo do vrhunca.

A kralj je gutao svoj bijes u grlu i bio je nemoćan kao dijete u kolijevci.

XXI.

U NOĆNOJ TMINI.

Duboka je noć pala nad čitavu zagrebačku goru Medvednicu, noć bez mjeseca i zvijezda. Duboka, sablasna noć. Seljaci i seljakinje u okolici već su davno počivali na svojim ložištima. Nigdje nije bilo svijetla. Tek tamo u samostanu remetskom bilo je još živih bića, koja nisu spavala. Mnogi od časne braće bdio je u razmišljanju pred raspetim Kristom. Poglavar samostana nije spavao čitave noći snujući nove osnove, kako će proširiti svoj samostan, kako će sagraditi velebnu crkvu Bl. Dj. Marije. Sve je to on već vidio u duhu: kako će prokrčiti šikarje, kako će zasaditi vinograde, kako će iz neplodna tla stvoriti na blagoslov naroda rodna polja, gdje će roditi pšenica bjelica i žito blagosloveno.

Sve će to ići, sve će to lijepo biti. Ali znao je, da mu je još veća dužnost, kako će na poljanama duše svojih seljaka i seljakinja saditi miomirisno cvijeće Božanske ljubavi. To mu je bila glavna za-

daća. Pa da i nije, on je volio svoj narod, koji ako i nije bio golubinje ćudi, ipak je bio skloniji dobru, nego li zlu, ipak je slušao riječi svojih milih redovnika i u duši svojoj bio pobožan, dakako na svoj način, jer je još uvijek vjerovao u bijele vile i crne vukodlake, u vještice i uklete žabe. I ako je taj narod na mnogim mjestima bio iskvaren, to prior remetskog samostana nije pripisivao zloj krvi naroda, već više primjeru medvedgradskih gospodara.

Oh taj Medvedgrad: ustrmio se gore na gori i isparivao otrovni zadah u blagoslovenu dolinu...

Crna noć skrivala je čitav kraj. Samo tu i tamo čuo se je lavež pasa ili drečanje mačaka. Inače je sve bilo tako tiho i mirno.

Ali u samom Medvedgradu nije bilo tako tiho.

Po dugim hodnicima stupale su sjene u viteškim odijelima sa zaklonima na obrazima. Stupali su u sve uže hodnike, dok nisu jedan za drugim došli do dosta velikih željeznih vrata, kroz koja su ulazili u uski tamni prostor, otkud su vodile stube u podzemlje. Mnogo su stepenica morali da prođu, dok nisu došli u veliku prostoriju, u prostranu dvoranu, koja je bila rasvijetljena na više mjesta tako, da su se jasno mogli raspoznavati predmeti u toj dvorani. Jasno su se mogli raspoznavati i svodovi sa lukovima i krupnim stupovima, na kojima su stajali. Nije trajalo dugo vremena i posljenji dolaznik ušao je po stepenicama dolje i onda su se gvozdena vrata zatvorila i oprezno zaključala.

Sada je oko trideset vitezova sjedilo na obje strane dvorane.

Na njihovim se šljemovima odrazivao sjaj noćnih svjetiljaka, a čitavom dvoranom vladao je muk i tajanstvena šutnja podavala je čitavoj skupini neki posebni čar.

Na kraju dvorane bio je uzvišeni prostor, koji je pokrivao skupocjeni sag, na kojemu je stajalo prijestolje. Nad prijestoljem na stijeni visila je mrtvačka glava.

I onda ustade vitez u crnom oklopu i zaklonom na licu, koji je dosele sjedio na prijestolju. On je držao mrtvačku glavu u ruci i reče:

— Džemsala sika, džupura gur!

I na te riječi ustadoše svi vitezovi sa svojih stolica i svečano opetovaše:

— Džemsala sika, džupura gur!

— Smrt Andriji, nametniku!

— Smrt svima, koji potiču od koljena Arpadova.

— Smrt svima, koji nam priječe do cilja. Smrt izdajicama!

— Smrt! Smrt! Smrt! — povikaše tri puta svi.

I na to svi posjedaše na svoja mjesta. Samo poglavica družbe ostao je stajati i govorio je dalje:

— Ne ćemo mirovati, dok iz mrtvačke glave, iz lubanje kralja Andrije ne ispijemo najboljega vina iz njegova podruma.

— Ne ćemo! — odgovorili su svi.

— Danas sam, slavna gospodo, uzvao sav naš zbor u tvrde zidine Medvedgrada, a učinio sam to zato, jer je tu ionako naše najsigurnije sjedište, a onda i zato, jer je gospodaru Grdunu učinjeno krivo, kad smo ga smatrali otpadnikom i prilizicom kralja Andrije.

— Zar on to nije!? — prekinuo ga jedan krupni glas s desne strane dvorane.

— Govori, Grdune! — zapovjedi pročelnik.

A Grdun skide zaklon sa svojega obraza tako, da su svi vidjeli njegovo mrko lice, i reče:

— Da ste mi zdravo, časna braćo vitezovi sa svih strana! Mogao bih ovdje dignuti tužbu protiv klevete, kojom me je netko oklevetao pred vijećem naše družbe. Mogao bih zahtijevati i strahovitu kaznu za čovjeka, koji se igrao mojom glavom. Svi vi znate, što čeka izdajicu, što čeka otpadnika od naše družbe.

A vitez sa prijestolja reče:

— Smrt!

I svi ostali odgovoriše jednoglasno:

— Smrt!

— Vidite dakle, reče Grdun, ako je tome tako, onda sam ja mogao ni kriv ni dužan nastradati. I da u mene nije bilo u pravi čas prave riječi, ja bih danas ležao u raci svojega Medvedgrada. Samo teškom mukom mogao sam izbjeći sigurnoj smrti, koja me je pratila od vas, braćo draga, na svakom koraku. Ne bojim se smrti. Vi to svi dobro znate. Lijevao sam krv na bojnim poljanama i ubrao mnogi lovor-vijenac u junačkom mezevu, ali smrti, koja bi me ožigosala kao izdajicu i otpadnika od naše družbe, takve smrti ne ću. Ona bi me osramotila do vijeka.

— Ali ti si ipak svukud i svagda u novije doba — prekinu ga onaj na prijestolju — pratio kralja i kraljicu. O tebi kolaju i sada svakakve vijesti, o tebi i o vojvotkinji Tomazini Morozini... Preda mnom si se opravdao. Znam. I zato smo eto ovdje. Ali i druga braća vitezovi htjeli bi da to znadu...

— Nemam, zašto da se branim — reče Grdun, a oči su mu zaokružile okolo dvoranom, gdje su nepomično sjedili vitezovi. — Zar je to čudo, da sam došao pred kralja i kraljicu, kad su u našem, u mojem kraju? Zar to nisu učinili i drugi vitezovi i velmože ovoga kraljevstva i veći i jači od mene? Zar sam mogao slijediti primjer zagrebačkog biskupa Ivana, koji je pred kraljem pobjegao u Čazmu? Svi vi znate, da to nisam mogao učiniti, ako sam htio, da mi u miru ostave moj Medvedgrad. U kralja je bila jaka vojska, a u mene tek ono nešto četa, što ih sam hranim. Ne bi li bilo glupo, da jedini ustanem protiv sviju? Svi čekaju čas, da se nametnik skine! I ja ga čekam, vjerujte mi. Ali svi znate, da još nije došao taj čas. Kakav ludi nepromišljeni korak s moje strane zaslužio bi samo prijekor.

— Ali ti si mogao kralja u Medvedgradu i čitavu njegovu svojtu ubiti.

— Polako, gospodine viteže — naruga mu se Grdun. — Mogao sam, dašto, da sam mogao. Ali zar onda nije bilo u samoj svojti kraljevoj dosta oružja? Zar nije njegova pratnja bila jača od moje posade? Zar nije čitavo građanstvo grada Zagreba bilo uz kralja? Zar nije u okolici Zagreba i u samom gradu sve vrvjelo od vojnika kralja Andrije? A zar i na samom Kaptolu nema kralj mnogo pristaša?

— Ima! — povikalo je nekoliko glasova.

— No vidite! Ima, i te kako ima. Bili bi me posjekli, bili bi prisvojili Medvedgrad, i vi, gospodo slavna, ne biste mogla ovdje danas zborovati u svečanom zboru, koji zborujete sada. A siromašni Grdun bio bi, na vašu žalost, za glavu kraći. Ne, te tuge i te radosti nisam vam htio prirediti, slavna gospodo!

— Pravo si imao! — pohvali ga poglavica.

— Mislim, da sam pravo imao — hvalio se Grdun. — Uostalom, bila je samo s moje strane ratna varka. U današnje doba ne može, ne smije biti vitez samo hrabar Akile, već on mora biti i lukavi Odisej u jednoj osobi. Mahati mačem lijepo je. Izmišljati mudrolije, kako ćeš prevariti neprijatelja, gotovo da je i ljepše. Ali hrabro mahati mačem i uz to prevariti ratnim varkama neprijatelja, to je najljepše.

— Da, takvo je danas doba — dobacio mu je iz nekoga kuta neznani vitez. — Da, pravo veliš. Danas je takvo doba.

— A tvoj put s kraljem? — pitao je drugi glas.

— Put u Senj i u Primorje?

— Da, put u Senj.

— Ratna varka — smijao se Grdun.

— A Tomazina Morozini?

— Ratna varka — odvratio je Grdun.

— I ti si naš? — pitao je isti glas.

— Dušom i tijelom.

— Da i to nije ratna varka? — pitao je duboki glas iz sredine.

— Nije.

— Imaš li za to dokaza? — pitao je pročelnik.

— Imam.

— Jesu li jaki?

— Jaki, i prejaki.

— Onda nam ih javi! — naloži vođa.

— Zar još niste čuli veliku novost?

— Koju novost?

— Zar vam još nije knez Gising javio ništa?

— Nije — odvratio je onaj na prijestolju.

— Nije — odvratili su vitezovi.

— Onda čujte i počujte. Polak sata prije, nego li što smo se sastali ovdje, došao je k meni skoroteča silnom brzinom. Moj izaslanik, kojega sam poslao knezu Gisingu s važnom porukom, da uzmogne izvršiti veliko djelo.

— Govori! Koje je to djelo?

— Gospodo vitezovi, vidim, da ste vrlo željni znati tu novost.

— No, reci već jednom! — — —

— Gospodo vitezovi, javljam vam veselu vijest, da je kralj Andrija uhvaćen i utamničen. I to veliko djelo učinio je knez Gising na moj nagovor.

Jedno vrijeme nastala je u podzemnoj dvorani grada Medvedgrada užasna tišina. Činilo se, kao da je sve zapanjila, uplašila, prenerazila ta vijest.

A onda najednom, kao da se krši stoljetni dub, nastade gromorna buka:

— Živio Grdun! Živio Gising! Victoria! Pobjeda!

I nekoliko vitezova pohrli do Grduna. Snažne mišice pograbiše ga. Dignuše ga u zrak unatoč tome, što se Grdun otimao. I ponesoše ga u triumfu dvoranom.

— Živio Grdun, defensor patriae! — vikao je najprije jedan, a onda svi.

A kad se bura stišala, ustade opet pred prijestoljem veliki poglavica. Ovaj put nije imao mrtvačke glave u ruci već žezlo te reče:

— Da si mi zdravo, viteže Grdune! Otkako postoji ova družba, nitko nije učinio tako snažno i veliko djelo, kao ti, i zato te proglasujem prvim doglavnikom i zamjenikom svojim.

I svi vitezovi povikaše:

— Pravo je tako! Živio Grdun!

XXIII.

STRAH.

Strah, užasni strah ispunjao je Tomazinu Morozini, Strah, koji je prodirao u sve njezine kosti, u sve njezine žile, u svu njezinu krv. Strah, golemi strah bio je poput onoga oblaka nad njom, bio je za njom, bio je pred njom. I nije mogla nikuda pobjeći pred tim strahom. Niti lijevo niti desno. Svuda ju je pratio.

Užasna je vijest do nje doprla kano munja. I jednoga dana, kad se probudila, našla je na stoliću kraj svojega kreveta bodež zamotan u pergamenu.

A kad je odmotala taj svežanj, našla je napisane riječi:

»Kralj Andrija čami uhvaćen u Sopju kod Vaške u tamnici. Sužanj je kneza Ivana Gisinga. Čeka ga sramotna smrt kao i tebe, tuđinko, nametnice.«

Ustrašila se, kad je pročitala te retke, ustrašila se i stala joj se neka omaglica magliti, stade ju hvatati, i bila bi zacijelo pala u nesvijest, da nije instinktivno osjećala, da mora napeti sve živce i poraditi o spasu svojem, ili još više o spasu svoga sina.

Prvo, što je uradila, bilo je, da je dozvala svoju služavku i stala ju je pitati, tko je donio ono pismo na stol i tko je ušao u njezinu odaju. Dvorjanka joj nije znala na to pitanje odgovoriti, i to je Toma-

zinu Morozini još više smelo. U noći, dok je spavala, mogao je netko neopaženo ući u kraljevske prostorije. Mogao je da mirno stavi taj sve anj pred nju, a da ga nije nitko primjetio i sama, ona, Tomazina Morozini, vojvotkinja hrvatska, da se nije probudila. Ta to je bilo uistinu strašno.

Zar je taj donosilac nije mogao tim bodežem mirno u snu ubiti? Zašto to nije učinio? Da je to učinio, ne bi ona više mogla da ustane na nov dan, na novi posao.

Tko joj jamči, da taj čovjek ili ta žena ne će učiniti sutra, što je propušteno danas? Zar joj se ne prijeti smrću?

Ali možda je sve to samo varka?

Kralj Andrija da je uhvaćen? To nije bilo vjerojatno. Da se to dogodilo, ona bi prva morala to znati. Ona bi prva morala biti obaviještena po teklićima kraljevstva. A ako je to istina, onda dobivaju njezini neprijatelji brže vijest od nje, kraljeve majke, vladarice ovih krajeva. To nije samo žalosno, to nije samo sramotno, već i kobno. To dokazuje, da su urotnici jaki, jači od nje.

Kako samo to može da bude, a ona o svemu tome nema ni pojma. Zar su njezini doušnici same budale? Strah i bijes miješao se u njezinoj duši. I ona bi najvoljela, da uzme bič i da udara njime sve ove svoje ljude, koji su izgubili glave i koji lijeno i zabadava jedu njezin kruh.

Ali taj bijes, koji ju je spopao, trajao je samo malo vremena i dušu joj je posve osvojio strah, golemi strah pred onim, što će doći, što ima doći.

Sada još građani na goricama ne znadu o tome događaju i mirno slušaju njezine zapovijedi. Ali što onda, kad se vijest o kraljevoj sramoti pročuje i kad uđe u domove zagrebačkih purgara?

Njoj je bilo dobro poznato, da su se gornjogradski građani vrlo ozlojedili radi novih kraljevih odredaba. Jedni su se ljutili radi počasti, kojima je kralj obasuo jedne, dok je njih zaboravio. Drugi su prigovarali da nije kralj za svoga boravka više učinio za grad, a svi su bili složni, da su zagrebački kanonici ušićarili povlastice od kralja, kakvih im on nije smio dati, da ne povrijedi i ne ozlojedi pravice i koristi plemenitoga i slobodnoga grada Zagreba na goricama.

Tomazina Morozini dobro je sve to znala, kao i to, da u srcima građana sve vrije i da nezadovoljstvo postaje sve to veće i čeka samo čas, da proplamti u otvoreni otpor.

Nema sumnje, da će kraljeva nesreća razmahati novu oluju nad Zagrebom i da će zaprijetiti velika opasnost svima kraljevim ljudima, a naročito njoj, kraljici majci.

Šta treba da uradi? Treba misliti najprije na svoju sigurnost, a onda sve drugo urediti.

I tu joj pade na um ime Grdun i njegov Medvedgrad.

Jedini Grdun, on i samo on može u tom času da je spase, nju i njezinoga sina Andriju.

Istina, i njemu nije pravo vjerovala, ali ako je i on izdade, onda je sve propalo, jer svi drugi kralju Andriji vjerni vitezovi bili su mnogo dalje od Zagreba i da dođe do njih, prošlo bi mnogo vremena.

Ako Grdun, jedan od najponosnijih velikaša kraljevstva, uz nju pristane, onda bi se još moglo sve okrenuti na bolje. Grdun je pun snažne volje, bogat, jak, silan i među knezovima slavonskim i hrvatskim priznat, koji zna ono, što hoće, i ono, što hoće, može.

Sve nade Tomazine Morozini bile su uperene u kneza Grduna i u njegov Medvedgrad, i kad je to uvidila, onda je njezina odluka bila brzo gotova. Jest, to i ništa drugo! Što prije ili zapravo odmah odselit će se u Medvedgrad. Bez odvlake. Smjesta. Izgledat će to možda kao bijeg. Ništa zato. Zapravo i nije drugo nego bijeg. Ta prilike su takve, da ona i mora bježati pred onim nepoznatim, što se može dogoditi.

Ona je jasno vidila i znala, da bi nastradala, da ostane u gradu, koji se može svaki čas pobuniti. Ona je znala, da je njezina vojska preslaba, jer je oveći dio vojske otišao prije kralja, da štiti dragocjenosti kraljevske, a manji dio pratio je kralja. Njoj, vojvotkinji, ostalo je na raspolaganje samo malo četa. Bili su to sami snažni, jaki, stasiti ljudi, sami galijati, među kojima se osobito isticao Sjecignjev Bik od Bikova grada. Ali što je to sve protiv one bujice razbješnjelog naroda, koja, kad stane da se valja, ne može da sustane i koja ruši kule i gradove. Oh, ona je već doživjela bijes naroda i na svoje je oči gledala strahote građanskoga rata. Ne. Njezini bi se junački bez sumnje svi borili uz nju i za nju. Ali ma da su junaci od oka, morali bi izginuti ludo svi do jednoga. Tu nije zbilja ništa moglo pomoći drugo, nego bijeg.

Samo brzo odavle! Samo brzo, dok još nije prekasno!

Vani je svanuo vedar dan. Sunce je sjajilo i igralo se zlaćanim zrakama po snijegu. A taj snijeg bio je tvrd i škripao pod nogama. Bio je dan oštre zime, dobro da nije snijeg padao i da nije bura bučila.

Vojvotkinja je brzo odredila, što je trebalo, da se učini. Najprije je trebalo, da se ona sklone u Medvedgrad, a onda su za njom trebala da idu kola s najvažnijim dragocjenostima i predmetima. Sve ostalo neka ostane u palači, jer narod, saznavši za odlazak vojvotkinje, ne će više dirati u te predmete.

— Brzo, odmah! — nalagala je vojvotkinja svojim oštrim glasom.

Čitav se dvor užurbao. Sve je letilo kao pomamno naokolo.

I nije prošlo niti polak sata, njezine su saone već letile naprama Medvedgradu.

— Gle, — huknuo je u zrak vratar vratiju, kroz koja su prošle vojvotkine saonice — vojvotkinja se borme žuri.

Zvončići su na konjskim grivama zveketali, konji trčali ponosno. Saonice klizale veselo po snijegu. Iz nozdrva klonjskih soptao dim. Izgledalo je, kao da se vojvotkinja vozi na šetnju, okružena s ono nekoliko jahača, koji su pratili njezina kola.

Vojvotkinja se dapače smiješila, da prikrije bol u srcu svojem, bol i strah. Bol za nesretnim sinom, a strah pred događajima. Strah golemi, užasni strah ispunjao joj je grudi i činilo joj se, kao da joj sjeda na prsi i da ju guši.

U ogromnoj bundi, kabanici išivenoj velikim medvedim krznom, ona nije osjećala zime. Ali da i nije bila tako dobro odjevena, ona ipak ne bi osjećala ništa, jer joj je čitavom dušom tresao taj strah, koji je ušao u njezine kosti.

*

I sada je stajala pred njim. On joj je bio sva nada. Grdun, gospodar medvedgradski.

I on se držao, kao da ju je očekivao. Nije se ništa iznenadio. Samo je iza običajnog pozdrava rekao:

— O, koja li te sreća nosi k meni?

A ona zadahtana, dršćući, ali ipak ponosna reče:

— Zar ti, Grdune, ne znaš, što se dogodilo?

— Što?

— Da su mi sina, Andriju, na sramotan način zarobili?

— Znam!

— Jao meni, što sam doživjela!

— Nisi niti prva niti posljednja kraljica i majka, kojoj se to dogodilo.

— Ubit će mi ga — zakuka kroz plač Tomazina Morozini, koja već nije pokazaivala nikakvog ponosa.

A Grdun joj tvrdo i oporo odvrati:

— Po svoj prilici. Ubit će ga!

— Ako ga već nisu?!

— To ne vjerujem. Knez Gising mora najprije izrabiti svoj plijen.

— Jao nama! Eto vidiš, došla sam pod krov tvoj i tražim od tebe pomoć i zaštitu. Ti si mi se ukazao dosele kao junački vitez i uvijek si mi laskao i ugađao. I ja sam ti bila uvijek sklona. Kud će suza neg na oko, kuda ću ja nego k tebi? Pravi prijatelj se u nevolji poznaje. Ne ću tajiti, moj život dolje u gradu Zagrebu bit će ugrožen od onoga časa, kad oni štakori građanski saznadu za kraljevu nesreću. Razmislivši sve to nisam znala da što drugo uradim, već da sebe i svoje sklonem u tvome tvrdome Medvedgradu, jer znam, ako ti budeš mojim zaštitnikom, ni sam đavo ne može da mi šta zla učini. Molim te dakle, primi me kao gošću, a ja ću ti se pokazati zahvalnom.

— Dobro si to uradila, vojvotkinjo Tomazino. Dobro si to uradila. Sve, što je u mojim silama, učinit ću, da ti budu dani u mojem Medvedgradu lijepi i ugodni. Moja je duboka želja, da te počastim svime, što imam. Smatraj, da je sve ovo, što se u mojem gradu nalazi, tvoje, lijepa vladarice!

Tomazina Morozini ne bi bila žena, kad joj te riječi ne bi godile, ma da je njezino srce bilo prepuno bola.

— Hvala ti, veliki viteže, — reče upiljivši u nj svoje prekrasne oči. — Hvala. Znala sam ja, da se ne ću u tebi prevariti. Sada mi srce odmah smirenije kuca. Jedan mi je kamen pao s njega. Ali drugi, još veći, leži mi na srcu.

— Znam. Sin tvoj Andrija.

— Ti znaš, što je meni moj Andrija. Koliko puta sam ti kazala, da sam ga više puta rodila. Nije samo ono, što sam ga pod srcem nosila i predala sunčanoj zraci, već ja sam rodila i njegovu krunu. Bez mene, to dobro znadeš, on nikada ne bi bio kraljem.

— Znam — povlađivao je Grdun.

— I evo, gdje sam čitav život njemu posvetila, sada da padnu moje nade i sav moj toliko godišnji rad u vodu?

— Šta ćemo — govorio je Grdun nekako zlurado — takva je sudbina.

Morozini je krv navalila u lice pa će sva usplahirena:

— Sudbina? I to govoriš ti, gordi junače? Kao da nisi sto puta prkosio sudbini. Kao da tvoja široka prsa nisu bila izvržena buri i oluji, kao da nisi rukom lomio željezo, kojim su te htjeli sapeti. Ne, moj viteže, ti dobro znadeš, da si sam svoja sudbina.

— Možda — reče mrko Grdun.

— Ne možda, već svakako.

Grdun je časak zašutio.

A Tomazina ga je gledala.

Tada će Grdun:

— I ti misliš?

— Ja mislim, da sam u tebi našla čovjeka, koji može pomoći mome sinu, kralju Andriji iz sramote i meni nesretnoj majci vratiti sina.

— Mnogo se nadaš, ženo — prekinu ju uz neki jetki i porugljivi posmjeh Grdun. — Mnogo ti to od mene zahtijevaš.

Ali kraljica majka Tomazina Morozini nije vidjela toga podrugljivog izražaja u licu kneza Grduna.

— Grdune! Ne odbij mi molbe! Ne odbij molbe jadne majke, nesretne majke.

Grdun se namrštio i stajao je uspravno kao stijena.

Njegove oči sijevnuše čudnim sjajem, a njegovi golemi brci zatitraše.

— Mnogo je bome to, što tražiš od mene, vojvotkinjo.

— Ja nisam u ovaj čas vojvotkinja. Ja sam samo majka nesretnog Andrije. Ne zovi me vojvotkinjom. Zovi me Tomazinom.

Njegovim licem preletio je u taj čas pobjednički izražaj.

— Dobro! Tomazino, Ti premnogo tražiš od

mene! Zar ti ne znaš, da bacaš moj život u opasnost?

— Znam, dragi Grdune, znam. Ali koliko put si ti srtao u životne opasnosti radi kakve manje stvari...

— To je istina, ali...

— Spasi mi sina, dat ću ti sve zlato i sve dragocjenosti, koje će još danas doći za mnom iz zagrebačkog dvora.

— Šta će mi tvoje zlato i drago kamenje? Ima ga u mom Medvedgradu i suviše! Ne trebam još i tvojega!

— Sav moj imetak dat ću ti i nagovorit ću kralja, da ti dadne od svoga — molila je prignuta, ponizna i pogružena pred njim ona nekoć tako ohola Mlečanka Tomazina.

— Što će mi? — slegnuo je samo ramenima Grdun.

— Obećajem ti najveće časti u slavonskim krajevima. Bit ćeš banom, bit ćeš palatinom, bit ćeš, štogod ushtiješ.

Grdun se opet jetko nasmiješio, još više nego prije, pa reče:

— Dijeliš mi časti, jadna Tomazino, koje nisu u tvojim rukama. Ha, zar si zaboravila, da je tvoje kraljevstvo na pijesku. Zar ne znaš, da je tvoj sin, kralj, na rukama svoga najvećeg neprijatelja i da je za uvijek prošlo vrijeme, kad je on mogao da postavlja banove i palatine? Zar si zaboravila, da je on nemoćan i bijedan, jadniji od najnevoljnijeg prosjaka, jer prosjak, ako i ništa nema, slobodan je i slobodno se kreće pod suncem, a tvoj sin je rob...

Grdun je govorio sve odrješitije.

Užas i očaj pojaviše se na licu Tomazine Morozini, ali samo na časak, a onda nastavi glasom, kao da moli:

— Ali ako ga ti spaseš, bit će opet kralj, i onda će opet...

— Ah, trilala, tralala, ne budali, jadna ženo. Tko mi jamči, da ćeš mi održati riječ? Tko mi to, pitam te, jamči?

— Zar nisam toliko puta pokazala, da znam nagraditi svoje prijatelje?..

— Hm... gunđao je kroz zube Grdun, a oči su mu se upiljile strastvenim sjajem u njezine lijepe oči.

— Ha! Ti tražiš više... Vidim u tvojim očima sijev paklenog žara... Vidim, o čem ne znam ni sama, šta da kažem, Oh, nisam se nikada varala, kad sam u tebi vidila jazove demonske vatre.

— Ne tajim — odvratio je Grdun. — Hoću, da upotrijebim čas, na koji sam tako dugo čekao. I evo, vojvotkinjo Tomazino, ja te pitam: Hoćeš li, da ti spasim sina?

— Svim srcem...

— Obećaješ li mi, ako li ti spasem sina, da ćeš postati mojom?

Ona se bez ikakvoga predomišljanja u taj čas baci njemu na prsi i reče:

— Hoću! Tvojom ljubovcom! Hoću, štogot evo ti hoćeš

— Ne samo to — privinu je on k sebi i zagrli snažnim rukama. — Ne samo to, već i zakonitom ženom.

— Pred oltarom?

— Da, pred oltarom!

— Ha! Razumijem te. Ti bi htio, da postaneš zakoniti muž prave kraljice. Dobro si to zamislio. Očuh kralja...

— Ali to je uvjet, hoćeš li da ti spasem sina. Pristaješ li?

Bez oklijevanja odgovori Tomazina:

— Pristajem.

Grdun je slavio paklenu pobjedu.

I nitko nije ni slutio, što se u Medvedgradu događa.

Za Tomazinu Morozini nastali su dani poniženja. Koliko i jest prije snivala o sreći, kad bude počivala u zagrljaju kneza Grduna, toliko je sada bijesnila u sebi, jer je smatrala, da je poražena i prevarena. Ona je u Grdunu, za kojega je prije mislila, da je pao u njezine ljubavne mreže, vidila tirana, koji je hinio ljubav naprama njoj samo zato, da ju podjarmi i da mu bude igračkom ili bolje oruđem na putu slave.

O tom se ona mogla brzo uvjeriti, da ispravno misli, jer je boraveći na Medvedgradu dovoljno imala prigode da vidi, kako je ovdje Grdun osnovao neku vrst harema, gdje je bilo sila prekrasnih djevojaka sa svih strana svijeta, crnokosih i smeđokosih, bijele puti i crnomanjastih.

Činilo se Tomazini, da je ona ovdje odaliska i favorita, a ne ponosna vojvotkinja čitave Slavonije.

Grdun je doduše sve to pred njom tajio i krio. Grdun se naprama njoj ponašao kao i prije vrlo elegantno i galantno, kano pravi zaljubljeni vitez, ali ona je bila odviše iskusna dama, ona je to sve sada iz prevelike blizine, u samome Medvedgradu gledala, a da ne bi doskora znala čitavu i suštu istinu.

Pa ako i nije u njezinu srcu ostalo mnogo od kršćanstva, ipak joj se život medvedgradskog gospodara grustio, i diveći se još uvijek golemoj snazi njegove volje ona je ipak u srcu osjećala neku odvratnost naprama njemu, kakvu mora da ima uhvaćena divlja zvijer u kavezu naprama onih, koji su je zatvorili.

Samo u časovima, kad joj je prekrio obraz žarkim cjelovima, ona bi planula u ljubavi naprama njemu i zaboravila na sve svoje druge brige.

Sve je to ona dobro znala i čudila se sama sebi, kako se mogu malo ne u isto vrijeme nalaziti i mržnja i ljubav u njezinu srcu naprama istome čovjeku, i kad bi joj tako tko drugi opisivao takvo lice, košto je ona sada bila, ona bi mu se s najvećom

porugom nasmijala. A sada joj se često rađala misao, kako bi lijepo bilo, da jednoč, kad je bude ovako milovao i grlio, i ona njega strasno poljubi, a u isto vrijeme da mu rine bodež u grudi, iz kojih će poteći crvena krv po njezinoj kraljevskoj haljini. Onda bi barem znala, da je nju posljednju ljubio i nijednu drugu.

Ali sada nije smjela misliti takve misli, sada ga je i te kako trebala na životu, jer je jošte njezin sin Andrija ležao u tamnici, utamničen i mučen od bijesnoga neprijatelja Ivana Gisinga.

Čula je i to, da je pravo učinila, što se je bijegom spasila iz Zagreba.

Saznala je brzo, kako se vijest o nesreći kralja Andrije raširila po čitavoj, prostranoj državi. Nesreću kralja, koji je čamio u ropstvu, shvatila je većina ugarskoga naroda kao veliku njegovu slabost i ohrabrila je pristaše Karla Martela, te oni navališe na kraljeva dobra i stadoše ih plijeniti. Tisuće i tisuće ovaca kraljevih potjeraše nezadovoljni velikaši u svoje torove. Poubijaše čuvare kraljevih dobara i što nijesu mogli da sobom ponesu u svoje dvorove, poništiše. Tako su razbijali bačve i puštali čitava jezera vina iz njih, da se proliju. Sjekli su šume, palili hambare, rušili zgrade. Nastao je silan metež u kraljevstvu i kraljevi pristaše smanjivali se od dana do dana tako, da je bilo svima jasno, ne oslobodi li se kralj Andrija doskora od svog progonstva, onda će za uvijeki njemu i njegovu kraljevstvu odzvoniti.

Da je u taj čas došao u kraljevstvo Andrijino s vojskom Karlo Martelo, sve bi palo u njegove ruke. Ali Napulj je bio daleko, a napiuljski dvor nije u taj čas mislio ni na kakve borbe, i tako je Tomazina Morozini još uvijek imala nade, da će se izvući iz tih crnih dana.

Tješilo ju je i to, da je zagrebački biskup Ivan čin kneza Ivana Gisinga nazvao podlim i nedostojnim po hrvatski narod. On i njegovi najvjerniji

pristaše, inače vjerni pristaše kralja Karla Martela, javno su razglasili, da osuđuju kao kukavički i banditski čin, što je kralj Andrija uhvaćen na tako neviteški način, i ruke su prali pred čitavim svijetom govoreći, da je sve to uradio knez Ivan Gising protiv njihove volje, jer je trebalo kralja Andriju doličnim načinom na velikom narodnom saboru lišiti krune ili navaliti na nj licem u lice, oružjem proti oružju.

To su doduše bile lijepe riječi i „herceginja čitave Slavonije" i upraviteljica zemlje od mora do Dunava vjerovala je u njihovu iskrenost bar glede zagrebačkog biskupa Ivana, ali te lijepe riječi nisu joj ništa pomogle, jer im se knez Ivan Gising smijao.

Zato je molila i zaklinjala kneza Grduna, da pođe ili sam do kneza Ivana Gisinga ili da do njega pošalje poslanstvo, koje će izviditi, što kani Gising učiniti s kraljem i hoće li ga osloboditi iz svojega ropstva. Ako da, pod kojim uvjetima.

Ali Grdunu nije ni na kraj pameti bilo, da ode sam do Ivana Gisinga. Smatrao je najvećom glupošću, da ovdje u svom Medvedgradu ostavi samu vojvotkinju Tomazinu, koja bi tu mogla zagospodovati i učvrstiti se u tvrdom gradu Medvedgradu, to laglje, što je sada s njom bilo u gradu i njezinih četa, koje su brojem nadvisivale Grdunove posade. Ta Grdunova posada, ako i jest bila dosta jaka, nije bila niti u boju tako vješta, kao vojnici Tomazine Morozini.

Iz tih razloga Grdun se nije micao iz grada, već je dapače oko vojvotkinje postavio svoje uhode, koji su mu morali izvješćivati o svakom njezinu koraku. Inače je naložio svima, da se mora kraljica obasuti svim najvećim poštovanjem i sa svima kraljevskim počastima, baš tako, kao da se nalazi u kraljevskom dvoru. Vojvotkinja je bila posve zadovoljna glede toga i zapovijedala je Grdunovim ljudima, kao da su njezini.

Izlazila je malo iz Medvedgrada, jer ju je Grdun upozorio na veliku opasnost, koja joj prijeti, ako bi se odviše udaljila od zidina tvrdoga grada, u kojemu je našla svoje utočište. Jedva se usudila koji put poći do remetskih fratara, da vidi, kako napreduje gradnja njihova samostana.

Tu je redovito darivala za svete mise s nakanom, da izbavi svog sina sužanjstva. Tu je onda redovito klečala pred oltarom Velike Gospe roneći tople suze i moleći za preokret u svojoj sudbini.

Grdunu te molitve nisu bile drage. Molitve su mu uopće bile mrske, kao vragu tamjan. On je osjećao u srcu svojem, da vojvotkinja nije od svoje volje njegovom vjerenicom, već da tek prisilno prima njegovu ljubav. To ga je i podstreknulo, da na nju pazi. Bojao se, da mu ptičica ne bi izmakla iz gnijezda.

Jednom je dapače upriličio i nešto, što joj je oduzelo volju na izlazak iz Medvedgrada.

Kad je jednog prijepodneva vojvotkinja jašila u pratnji Grdunovoj iz njegova Medvedgrada utrenikom prema Gračanima, zazviždala je strjelica mimo njezine glave. Ona je kriknula i zaustavila svoga konja naprama hridi, s koje je strijelica odapeta.

— Dakle i ovdje nisam više sigurna? — kliknula je uplašeno.

Grdun je poletio do nje i ozbiljno joj rekao:

— Nisam li te, Tomazino, upozorio, da naši neprijatelji budno paze, ne bi li uništili tvoj dragocjeni život? Bit će bolje, ako se vratimo u dvor.

I oni okrenuše konje i vratiše se u Medvedgrad.

Od toga dana vojvotkinja Tomazina Morozini nije se više usudila izaći iz Grdunova grada.

Sada je bila i ona u sužanjstvu baš kao i njezin sin Andrija, tek što je nisu ovdje mučili, nego je mirno mogla uživati i jelo i pilo uz svake druge zabave.

Dakako da joj sada do zabava nije bilo stalo, dok se nije znalo za kraljevu sudbinu. Glasnik,

kojega je knez Grdun poslao knezu Ivanu Gisingu, nije se dugo vremena vratio. Ona ga je s napetim živcima očekivala i nije imala pravoga mira niti danju niti noću.

Niti od vjernoga kraljevoga pristaše prepozita Teodora nisu došle nikakve vijesti, premda je i k njemu Grdun poslao svog poslanika, da ga izvijesti o svojim pokušajima, kojima kani izbaviti kralja Andriju iz sužanjstva. U sam Zagreb slala je sama kraljica, da izvidi, kakvo je mišljenje u građanstvu, svog mačonošu Sjecignjeva Bika od Bikova grada, koji je za njom došao u Medvedgrad.

XXIV.

KRČMA KOD »ZELENOG VOLA«.

»Ni na nebu, ni na zemlji« zvali su krčmu kod »zelenoga vola«, što je nalazila na međi između gornjega i donjega grada Zagreba, na potoku Crikveniku (Medvešćaku). Potok Crikvenik bio je međa, i to među vrtom župe sv. Emerika do zdenca Manduševca, a odavle dalje do mjesta ispod kaptolske kule ili Popova tornja stara međa između slobodnog i kraljevskog grada i kaptolske jurisdikcije. Tu su se ispod kule nalazila i dva golema humka, na kojima su bila kamena obilježja. Od prve međe do ove bila je istočna obala kaptolska, a zapadna gradska. Na tom prostoru zabranjeno je bilo i Kaptolu i gradskoj općini graditi mlinove. Jedino mlinovi cistercitskog samostana smjeli su ovdje da rade.

Bilo je ovdje dosta opasno graditi i same kuće, jer kad se rasplamsao bijes građanskog razdora gornjih i donjih susjeda, onda su prve planule kuće na toj međi.

Ipak to nije smetalo krčmara krčme kod »Zelenoga vola«, da je ovdje sagradio neku vrst drvene kolibe, u kojoj je stanovao, ali u kojoj je i točio »božanstvenu kapljicu«, koja je rasla na kanoničkim vinogradima, a koju su zagrebački purgari i s jedne

i s druge strane potoka tako rado gutali zatisnuvši oči, da bolje uživaju te suzice majčice zemlje.

Tu su se razdragala njihova srca, i oni bi govorili, da to vino nije rabijatno, koje bi ljude zavodilo na svađu ili otpor, već da je blago i mirotvorno, kao da su ga sami »boži angeli« sadili...

I uistinu, rijetko bi se svadili ljudi, u toj krčmi. Debeli, omašni krčmar s isto tako debelom i omašnom ženom mogao bi doduše pripovijedati, koliko ga je truda i muke stajalo, da uzdrži u svojoj krčmi red i poredak, pa ako je u njoj i bilo krvavih glava, on je šutio.

Nije on ni o tome zborio, kako je sam dijelio ljude u borce i u mirotvorce i kako je ljutim borcima, poznatim kavgadžijama, znao da spriječi ulazak u svoje prostorije.

Namještaj krčme bio je više nego priprost. Dugi, široki, neoličeni, ali već stari stol od hrastova drveta, a oko njega široke klupe, kakve su se nalazile i na sve četiri strane mračne prostorije. K tomu jedan obični ormar s policama, na kojima su bili poredani »svrablivci«, mali i veliki vrčevi. U samoj sobi bila je i velika peć, na kojoj je obično spavao veliki crni mačak, ta draga životinja zagrebačkih krčmara, jer se govorilo za najbolja vina, da se nalaze u lagvu, na kojemu sjedi crni mačak. Doduše, mnoge zagrebačke purgarice tvrdile su, da se na repu crnoga mačka nalazi, Bog nas očuvaj, živi sam nečastivi, ali tko bi to sve vjerovao?

Kod »Zelenoga vola« sjedilo je i danas društvo. Pilo i politiziralo. Govorilo se o svemu i svačemu, a najviše o kralju Andriji, koji još uvijek čami u tvrdome gradu Ivana Gisinga.

Bila je to opasna tema, i krčmar bi najvolio, da se o njoj i ne govori, jer je poznavao mišljenja građana. Bila je to škakljiva točka purgara Anžuvinaca i Arpadovaca, koja je mogla izazvati zavadu, a možda i tučnjavu, a tome je debeli krčmar bio zakleti neprijatelj, jer ako se i nije žacao borbe, i ako je i njega veselilo zasukati rukave, pljunuti

u šake, raširiti gole ruke s onim strašnim mišicama, ipak mu je više stalo do toga, da se uzdrži dobar glas njegove krčme, u koju su zalazila i ugledna gospoda pa i sam sudac i senatori slobodnoga grada, a tako isto i kanonici i vitezovi raznih kategorija.

Moglo je dakle biti, da se iz takvih razgovora političkih izliježe kakav rat, ali začudo toga nije sada bilo.

Andrijini pristaše pokunjeno su sjedili i slušali, kako Anžuvinci grde Arpadovce, šta više, našlo se i samih pristaša Andrijinih, koji su povlađivali Anžuvincima, kad su grdili u svojoj slobodi kralja Andriju. A svi su slušali s velikom napetošću đaka-skitnicu, koji se bio doklatio u Zagreb i koji je tvrdio, da je vidio samoga kralja Andriju u Gisingovu kavezu, kako dršće od zime i kako mu se narod ruga.

— Da ste ga vidjeli, toga kralja. Kotrljao se u svojem kavezu, kao prazno burence bez vina. Vlasi su mu bile raskostrušene, oči žute, lice blijedo i blesasto kao u prosjaka. Ja se ne bih s njime mijenjao. Tako prolazi slava ovoga svijeta, sicut transit gloria mundi — govorio je đak skitnica, a svaki građanin nudio mu svoj vrč, da pije iz njega i neka sjedne što bliže, jer je đak skitnica znao sve novosti svijeta. Društvo se razglagoljalo. Društvo se razvrpoljilo i stalo pjevati svakake pjesme vesele, pijane, ujedljive i masne.

Mnoga je ujedljiva pala, kad se stalo ćeretati o zagrebačkoj gospodi, ali niti ban niti drugi plemići nisu bolje prošli.

Pjesma o kralju Andriji, koju je pjevao đak skitalica, našla je na »sveopće priznanje« i bogme je žestoko upalila.

Andrijinih pristaša bivalo je sve manje i manje, dok nisu i oni prihvatili vrčeve i pjevali s drugima.

— Šta ćemo? — mislili su oni u sebi. — Sreća je kao mjesec, koji se neprestano mijenja. Šta

smo mi krivi, da se od kralja Andrije sreća udaljila?..

— Tko je zapravo kralj? — derao se brico.

— Haha! I to mi je pitanje! Naš kralj je Karlo Martel, naš kralj je Andrija. Naš kralj je Šubić. Naš kralj je Grdun... Naš kralj je sudac Kecerin. Naš kralj je onaj crni mačak na peći, koji tamo mirno prede.

Ova pijana družba i sama nije znala, tko je kralj, jer je uistinu vladalo bezvlađe.

Đak skitnica mahao je rukama, skakutao na jednoj nozi. Stavio dva prsta među usnice i zviždao.

Kad se ponešto u krčmi smirilo, zapjeva:

Karlo u Napulju leži i spava
Kiselo grožđe je naše,
Andrija pako u kavezu svojem
Drvenu sabljicu paše.
Zato braćo, pijmo sada
Vinko Lozić neka vlada.

— Tako je! Vinko Lozić neka vlada! On je naš kralj. On nam veseli srce, on nam razblažuje grudi. Od istoka do zapada, od sjevera do juga on je gospodin, i to veliki gospodin, a kad je pokojni Ladislav Kumanac vladao s nama, on, Veličanstvo Vinko Lozić vladao je njim.

— Živio Vinko Lozić! Krčmaru, vina daj! Ali onoga, na kome sjedi crni mačak.

— Krčmarice! Ne budi lijena. Šta nas brige za Andriju i Karla, neka se oni pogađaju među sobom. Danas je ovdje kralj Vinko Lozić!

I ljudi, dosele neprijatelji, stadoše se smiješiti jedan drugome. Stadoše stiskati desnice, one zagorene, velike i krupne, žuljave od rada desnice. Ljudi se stadoše ljubiti i grliti i derati i vikati:

— Živio Vinko Lozić!

I sve više veselilo se društvo zaboravljajući na svoje teške brige. Pili su, jeli su. Zabavljali se.

Lijepi novci banovci punili su torbe krčmareve. Padali u štrumfe krčmarice.

Veselo i raspojasano društvo nije niti zapažalo, kad je u krčmu unišao Sjecignjev, vitez Bik od Bikova grada. On je došao u Zagreb po nalogu svoje gospodarice vojvotkinje, da vidi i da čuje, šta se tamo zbiva.

Ušao je već u ovu kuću, ušao u onu kuću i svagdje su ga lijepo primili. Ta bio je poznat u Zagrebu kao »zločesti groš«, kako se on sam šalio. Svagdje su ga volili i poštivali, samo su žalili, da je u službi vojvotkinje Tomazine Morozini, koju su zvali bahatom, oholom mletačkom bludnicom na prijestolju, koja je ionako postala osramoćena kraljem Ladislavom Kumancem.

U svakoj su kući htjeli da zadrže Sjecignjeva i davali pred njega na stol i kolača i vina i sušena grožđa i svinjske butine i domaće kobase.

— Morao bih imati deset želudaca, — mislio je u sebi Sjecignjev, ali njemu nije bilo do svega toga stalo, već da čuje, što li se to u Zagrebu misli, govori id ogađa.

I čuo je i vidio je dosta. Uvjerio se, da Andrijine stvari zlo stoje, i da se obistinjuje ona stara priča o mrtvom lavu i živom magarcu. Napokon je došao do krčme »k Zelenom volu«.

Došao je baš u čas, kada je već raspojasana družba pjevala pjesmu rugalicu kralja Andrije. Bila je za sve to posve nova pjesma, ali svima se sviđala.

— Vražji dečko taj đak skitnica.

— Kako mu samo sve to u glavu pada?

— Da nije izučio trinajstu školu?

— Da nije grabancijaš dijak...?

— Svejedno... dobro je...

— Dobro je, dobro — protužio se brico — ali ipak su stihovi nekako šepavi.

— Hajde ti, britviću! Ti bi zar bolje složio?

— I bi, i bi, i bi! — ljutio se brico, jer danas nije mogao voditi glavnu riječ.

Ali ta njegova ljutina imala je posve druge posljedice, nego bi on htio. Svi su mu se od srca smijali, pa i onaj benavi Gustl, koji je na svom klobuku smjestio čitavu zbirku ptičjega perja.

Ušao je Sjecignjev, Bik od Bikova grada, sjeo za stol i naručio krčag s vinom. Sjedi i sluša.

— Hej ti, đače, izmisli još jednu novu pjesmu, dat ću ti vina, da ćeš se moći u njem kupati. Ali nešto onako iz našega zagrebačkog života. Hoćeš li?

— Hoću, samo mi daj vina i pusti me par časaka, da saberem misli.

Đak skitnica dobio je pehar.

Prošlo je nekoliko časova. Đak skoči na klupu i stade pjevati:

Vojvotkinja Tomazina
Već ne mari za svog sina,
Daje obraz, daje krunu,
Kome drugom, već Grdunu.
Medvedgradskoj u samoći
Svakog dana, svake noći
Do njega se ona krade,
Pa da vidiš te parade.
Staro vino, stare kosti,
A Grdun se borme gosti!

Hihot, raskalašeni smijeh popratio je tu rugalicu pjesmu i čitava se krčma napunila paklenom bukom. Smijehu nije bilo ni kraja ni konca.

I trajalo bi to bilo i dulje, da se nije dogodilo nešto nečuveno.

Ogromne dvije ruke prihvatile su teški velik stol i digavši ga prevrnule ga tako, da su se svi vrčevi svalili na tle.

— Van! Napolje! Ništarije! Hulje! Van! — vikao je stentorskim glasom Sjecignjev Bik od Bikova grada.

Ustrašeni purgari i svi, koji su bili u krčmi, ustrmiše svoje poglede na stranu, gdje je orijaški mladić gromornim glasom nalagao, da se svi izdiru iz krčme.

Plašljiviji već su i pobjegli iz krčme, dok su drugi još iščekivali, što će se dogoditi.

— Van, jeste li čuli! Van! Da ste se odmah pobrali odovuda. Ja sam Sjecignjev Bik od Bikova grada i ne dam vrijeđati čast svoje gospodarice, svijetle vojvotkinje Tomazine Morozini. Van! Napolje! Van! Inače ću vas ovom toljagom!

Sjecignjev je u taj čas imao u ruci golemu toljagu.

Sada su svi vidjeli, da tu nema šale i jedan za drugim odšuljali su se iz krčme.

Ostao je Sjecignjev sam gledajući ponosno na prazno bojno polje, na kojem je ostao pobjednikom.

Gorostas krčmar, koji bi se jedini mogao s njim mjeriti, približio se ponizno i pognute glave k njemu i upitao ga gotovo plačnim glasom:

— Gospodine viteže, a tko će to platiti?

Sjecignjev mu dobaci dvije kese dukata i upita:

— Je li to dosta?

A krčmaru se oči požudno zakrijesile i on klanjajući se duboko do zemlje veselo reče:

— Jest, borami dosta! Jest, borami dosta!

Tako je Sjecignjev Bik od Bikova grada branio čast svoje svijetle gospodarice, plemenite vojvotkinje Tomazine Morozini, majke kralja Andrije, koji je u ovaj čas još uvijek imao svoje prijestolje u kavezu Gisingova grada.

Veseo u srcu svojem, što je obranio čast svoje gospodarice, kako to pravome vitezu dolikuje, zviždajući kroz zube neku veselu pjesmicu našao se Sjecignjev u kući djeda Ivana i bake Pepike.

Nije se žurio, jer je htio da dođe u pravo vrijeme, a to pravo vrijeme bilo je za njega, kad će naći na okupu čitavu družinu djeda, baku, unuku Janju i njezinu prijateljicu Mimicu, ali i još nekoga. Taj neko bio je priprosti sin svetoga Franje, otac Romualdo, za koga je znao Sjecignjev, da u određene dane zalazi u kuću čestitog građanina Ivana, svoga starog prijatelja, i da tom zgodom priča lijepo i

istinski o onim zanimivim, sada strašnim, sada junačkim zgodama iz križarskih ratova.

Kad je ušao u sobu, nastalo je pravo veselje. Janja mu se blago nasmjehnu. Ivan mu pruži ruku i stisne je onako živo. Romualdo mu se nakloni, a najveća se radost zrcalila na licu djevojke Mimice, kojoj su oči zakrijesile plamenim sjajem na njegov pogled.

Sjecignjev je snažnim korakom stupio u sobu i glasno je sve pozdravio starim pozdravom:

— Hvaljen Bog, ljudi kršćani!

Svi su mu odgovorili ustavši sa svojih mjesta:

— U sve vijeke! Mir s vama!

I kad su opet sjeli na svoja mjesta, nastavi Romualdo svoje riječi:

— Da, djeco moja, sami vidite, kako se zlo zbiva pred našim očima. Krivovjerje se visoko diže. Bogumilska zaraza još se u nas nije zatrla, a već se javljaju nove sekte. Zlo je i zlo rađa zlim. Viču na svećenike, ali zaboravljaju: Kakvo sjeme, takav rod, i da jabuka ne pada daleko od stabla. Viču: Dajte nam dobre svećenike i sve će dobro biti. To je zlatna istina, ali otkud svetih svećenika u narodu, gdje se izrugava svetost? Kako se mogu roditi dobri svećenici u narodu iz opakih porodica? Zato u prvom redu treba Krista privesti u naše porodice. Dašto. Treba nam svetih svećenika, ali gotovo isto tako su nam nužne i dobre majke, dobre žene, dobre sestre. Bez Monike ne bi bilo svetog Augustina, bez carice Jelene cara Konstantina. Hrvatski i slovinski krajevi sada su duboko pali. Ne samo neki svećenici i redovnici, već i plemići i vlastelini, građani i svjetovnjaci posvojili su crkve i gradove, zemljišta, zaselke, mlinove, kmetove desetinu i dohotke zagrebačke crkve. Oni progone vazale i kmetove, koji su na Kaptolu posjednici. Love ih kao divlju zvjerad. Tamniče ih. Zaprječuju obrađivanje crkvenih zemljišta. Kad biskup pozove takve otimače, oni mu niti ne odgovore, niti ne dolaze, da mu se pokore. Prkose mu, gdje samo

mogu. Dapače što je najstrašnije, oni se već ne boje niti crkvenih kazni. Često oskvrnjuju crkve, samostane i groblja i ostala Bogu posvećena mjesta bud prolićem krvi, bud bludom.* A kad ih stigne izopćenje, onda se još ti krvoloci rugaju. Jao njima! Rugaju se. Uživaju u svjetskim dobrima i slijepci ne pitaju, što će biti sutra. Nije im više na sramotu niti to, da ih ne smijemo pokopati na posvećenim grobljima. Oni i sami osjećaju, da životinje spadaju životinjama. Beštije k beštijama. Duh našega vremena ubitačno djeluje na vjersko čuvstvo našega naroda i ako se to stubokom ne promijeni, onda će nam narod propasti. Rim je samo tako dugo bio Rimom, dok su Rimljani bili Rimljanima. Ima ih, koji vam vele, da je naša vjera zastarjela, da su naše misli krive, da je novi svijet u pravu, kad nam se ruga. Ima ih, koji naše crkve nazivaju stanovima Satane, a kojima je križ Kristov ruglo i na omrazu. Ima ih, koji u ovo vrijeme kažu, da je đavao stvorio svijet, koji tvrde, da nitko oženjen ne može da se spase, a sami živu najrazvratnijim životom. Kažu uz ostale strašne stvari, da je Ivan Krstitelj bio vrag! I to, da s čovječjom smrću sve prestaje. I takve nauke, kako sami znate, užasnom se brzinom šire u Italiji, u Franciji, u našim krajevima. Evanđelje se baca u blato i gazi nogama. Da crkvenu liturgiju učine smiješnom, osnovali su tajne družine, koje imadu svoj posebni tajni jezik. I svi ti imadu jednu svrhu: da posve unište našu vjeru. Javno se usuđuju propovijedati otpad od vjere i rijetko im se tko usuđuje da usprotivi. U Francuskoj, u Lombardiji, u Toskani imade sijaset takvih udruženja, a zakletvom su se mnogi obvezali, da će te bogohulne nauke naučati na sveučilištima. Svuda šalju svoje izaslanike, kojima je svrha, da razore

* Sravni: Nutarnje stanje Hrvatske potkraj 13. i početkom 14. stoljeća, kad se vratio Ivan Gorički, crta tako papa Ivan XXII. u pismu u Avignonu 1. X. 1319. na pritužbu zagrebačkog biskupa blaž. Augustina Kažotića. (Tkalčić I. Ivan arciđakon gorički. Rad 79).

kršćansku vjeru i ćudoređe. Dvorovi bezbožnog cara Fridrika II. i Ivana Engleskog, koji su bili više muslimi nego kršćani, ti dvorovi bili su prava sijela takvih nastojanja.*

Sami znate, kako je još nedavno neki novi prorok Dulcino iz Milana sa svojom ženom Margaretom i svojim prorocima, nazivajući se apostolom, prošao našim krajevima u Dalmaciju, da nam svojim zabludama pamet soli.

— Nemam li pravo? — pitao je otac Romuald.

— Imaš — potvrdio mu je građanin Ivan. — Sve je tome tako. Ustali su krivi proroci i nikad ih toliko nije bilo. Uvlače se već i u naše porodice, a uvukli bi se i više, da vi nijeste došli ovamo, dobri naši pastiri, koji nam još u pravi čas otvarate oči. Već se i u nas stalo zaboravljati, da smo kršćani ljudi, i u nas se stala prezirati presveta pričest, i u nas su već crkve bile prazne...

— Tako je — umiješa se i Janja. — Ne zahtijeva se od ljudi, da moraju po vas dan samo moliti, ali ipak mislim, da smo nešto više od nijeme živine...

— I jesmo i jesmo, — povika Jankić, koji je stojeći mirno kod vratiju slušao sav taj razgovor.

— Oče, nastavite! — molila je Janja.

— Petar Abelard, Arnold Bresčanin, Katari, Albingenžani, Valdenžani, bogumili i kako se svi ti sektari i sve te sekte ne zovu, sve je to stvorio zloduh, da poništi našu vjeru. Oni se ne boje niti smrti. Tako je neki otpali svećenik Bernardo u Franceskoj izjavio, da po svom bivstvu i suštini niti ne može da bude spaljen, jer je on sam Bog. Nije li to ludost? Pa vidite, taj luđak je vođa drugih luđaka i stvorio je braću i sestre slobodnog Duha, koji uče, da je u njima Bog, i da ne mogu griješiti, da je slobodno slušati prirodne nagone i živjeti u slobodnoj

* Beda Roger Vanghan O. S. B. »The life and the labours. S. Tomas of Aquin«. I. 408.

ljubavi, bez stida i u golotinji prvoga čovjeka Adama... Kako znadete, nema tako glupe stvari, koju ne bi naučali takvi lažni proroci, pa ipak se nalazi i u našim krajevima mnogo i premnogo ljudi u plemićkim dvorovima i u seoskim potleušicama, koji svemu tomu nasijedaju i vole da se klanjaju vragu, nego li Gospodaru našemu Isusu Kristu, koji je jedini put, istina i život. I bezbožnici postaju sve bezobzirniji. Oni hoće, da posve otmu vlast iz ruku kršćanskoga svijeta. Oni nas ponizuju. Oni nam se rugaju. Oni nas smatraju nižima od sebe, ljudima glupavima, bez znanja, bez pameti, jer misle, da su pozobali svu mudrost ovoga svijeta, kad uživaju u pohotama mesa i kad s besramnim ženskinjama piju, plešu, griješe. Alaj se ponose svojim grijehom. Pjevaju bestidne pjesme. Vrte se u neprestanom kolu opojne omame. A kad im i toga nije dosta, onda se dižu na nas. Ponižuju nas. Kleveću nas. Tužakaju nas. Muče nas. Ubijaju nas. Krvare nas, blate nas. Vode nas pred sudište ovoga svijeta i vele, da smo neprijatelji države i puka. Riču ko bjesomučni iz grla svojih : Ubijmo ju, uništimo ju, Crkvu katoličku. Tamo pako, gdje otrov njihove riječi ne može da usmrti plemeniti žar u srcima vjernih, ondje bar nastoje da unesu u logor braće naše razdor i neslogu. Satanskim načinom sijete zavist, taštinu, otpornost u redovima našim tako, da mnogi, inače dobar katolik, hoće da bude pametniji od svoga druga, koji sjaje na žrtveniku Kristovu, pa ga ruši u narodu, pa ga ponizuje i hoće da bude jedinim vođom zaboravljajući pri tom, da škodi zajedničkoj bratskoj stvari.

Ovaj put je prekinuo oca Romualda vitez Sjecignjev, koji se dosele nije miješao u razgovor :

— Ova ti se pozlatila, oče Romualdo! — viknu on žestoko. — Ova ti valja. Jednim si zamahom udario čavao po glavi. To je rak-rana našega naroda. Zavist, jal, nesloga. — — — I bojim se, da će taj vrag ostati u našem narodu do sudnjega dana. Bojim se...

Ali već je dignuo ruku, kao na blagoslov otac Romualdo :

— Ne boj se sinko, Sjecignjeve! Dok nam je takijeh, kao što si ti, dok je takvih, kakva je ova plemenita porodica čestitog našeg građanina Ivana, ne trebamo se bojati. Od Kristova poroda do danas bilo ih je na stotine tisuća, koji su vikali divljačkom mržnjom : »Ubili smo ju! Ubili smo Crkvu Kristovu!« Ne žalostite se! Ne bojte se! Baš kad tako viču, onda, hvala Bogu, crkva ustaje jača, papa postaje slavniji, vjernici postaju bolji. Još je uvijek iza progona Crkva postajala mlađom, boljom i sjajnijom. Još uvijek su se ispunile riječi : »Vrata paklena ne će je nadvladati.« Tisuću će godina proći i to će se opetovati od dana do dana, dok ne svane sudnji dan. Tko bi čovječjim očima gledao ovo današnje doba, dašto da bi morao očajavati. Svi su se digli protiv vidljivoga glavara Crkve, sv. oca pape. Svi ustaju proti Rimu. Svi hoće da sruše u razvalinu našu svetinju. Svi hoće da hule Krista i Boga. Dapače dižu se i na one zasade vjere, u koje vjeruju i sami kanibali, ljudožderi i ne priznavaju više ništa i stavljaju na Božji prijesto jedan veliki — Ništa. Tko bi po tome sudio svijet, morao bi očajavati. Ali ne bojmo se. On je s nama bio juče. On je s nama danas. On će biti i sutra. Ne bojmo se! On je s nama, Bog otaca naših. Veliki, svijetli i svemožni, pred kojim se sve u prah ruši. I budimo u dnu duše uvjereni : pobjeda je naša. Krist je još uvijek nadvladao i Nerone i Julijane Apostate i krivovjerja i nemoral. On će svladati i...

— Grdune — prekinuo ga je Jankić.

— Da, i Grdune. Gospod će otpuhnuti sve neprijatelje, kao što vjetar raspršiti pahuljice mjehurasta ploda maslačkova. Ali za danas dosta — reče otac Romualdo sjetivši se, da mora kući. — Ostajte mi zdravo, djeco, i budite dobri.

— Ne bi li još prije čašicu vina? — nudio mu gazda Ivan.

— Prekasno je za me — odvrati zahvaljujući mu blago redovnik.

— A ti sinko — reče okrenuvši se k vitezu Sjecignjevu — dođi ovaj koji dan do mene. Imao bih s tobom govoriti. Hoćeš li?

— Hoću! — odvrati Sjecignjev.

A onda se starac oprosti sa svima. Svi su mu poljubili staračku ruku, svi su ga zamolili za blagoslov.

XXV.

U ZATOČJU.

Gospođa se vojvotkinja Tomazina Morozini. sakrivala Sakrivala se po vas dan u zidinama tvrdoga Medvedgrada. Malo se pokazivala i samim medvedgradskim ljudima. To je gospodaru Medvedgrada i bilo po volji. On se u srcu radovao, da ima takvo blago u tvrdome gradu svojem. Bilo mu je vrlo mnogo do toga stalo, da to blago ostane što dulje u dvoru njegovu. Znao je on dobro misli Ivana Gisinga. Ta oni su dobro utanačili, što će s kraljem Andrijom. Nije bilo u njihovom interesu, da kralj Andrija ostane zauvijek u Gisingovu dvoru, a još manje u kavezu.

U kavezu je ostao kralj samo nekoliko dana, a onda je k njemu pristupio Ivan Gising i rekao mu uslove, pod kojima će ga pustiti na slobodu.

— Hej! Gospodine Andrijo! — smijao se Gising kroz zube svome sužnju. — Mislim, da si imao već i ljepši dvor od ovoga kaveza. Mislim, da ti se baš ovo osobito ne sviđa.

Kralj bi Andrija volio, da istisne strašnu kletvu na kneza Ivana Gisinga i da mu pljune u lice. Ali se odmah dosjeti, da bi to ludo bilo, i zato skupi svu svoju snagu i odgovori:

— Gospodine kneže, kada me pitaš, pravo da ti kažem. U ovom se stanu ne snalazim baš ugodno.

— Žao mi je, što sam te tako slabo nastanio. Ali šta ćeš, ubogi kralju. Našao bih ja tebi krasnije odaje u svojim dvorovima, onim divnim dvorovima,

koje si u vjerolomnom i izdajničkom ugovoru u Heimburgu, kad si uglavljivao mir s hercogom Albrechtom, dao srušiti. Ti nisi tako kratke pameti, da se ne spominješ divnih zasluga, koje si mi tim rušenjem učinio. Bili su oni dvorovi moje vlasništvo, a ti si ih žrtvovao u cijenu sporazumka s Albrechtom. Eto, to je razlog, da te ne mogu počastiti u njima.

Andrija nije znao, što da odgovori ljutom Gisingu, ali ipak reče:

— Božica Fortuna nije ti bila onda sklona, kao evo sada.

— Pazi, da ne zaboraviš, da si moj sužanj po pravdi Boga velikoga.

— Ne znam, je li to baš pravda, kada si me iz zasjede uhvatio, ali pustimo to. Reci mi samo, pod kojima ćeš me uvjetima pustiti na slobodu, jer ne vjerujem, da me želiš usmrtiti, premda bi to bilo od velike koristi za tvoga kralja Karla Martela.

— Možda, — odvrati mu Gising jetko. — Ali u mom interesu ne bi bilo.

Onda mu je rekao uslove, pod kojima će ga pustiti na slobodu.

Ti su uvjeti bili teški. Znatna otkupnina u čistome zlatu, koje je morao donijeti lično prepozit Teodor s nekoliko ugarskih plemića. Ta otkupnina sama po sebi bila je tako velika, da je nadmašivala vrijednost propalih Gisingovih gradova. Ali dašto to ne može da bude dosta, hoće li Gising, da se osigura protiv kraljeve osvete. Prepozit Teodor treba da dade u taoce svoga brata Ladislava i još neke druge plemiće: tako Duruslav iz Rume i Grga treba da dadu za taoce svoje sinove. Taoce, među kojima mora da se nalazi i magister Ivanka, kojega će Gising dati okovati teškim verigama. Svi će ti taoci biti bez iznimke i oprosta ubijeni, ako bi se oslobođeni kralj Andrija na koji mu drago način htio da osveti knezu Ivanu Gisingu ili njegovoj braći ili njegovim pristašama.

Sužanj Gisingov, kralj Andrija, pristao je na sve te uslove svoga neprijatelja. Pristao je na sve zaklevši se na križ Kristov i izustivši prokletstvo na sebe i na sve svoje, ako bi se iznevjerio toj svojoj prisegi.

Knez Ivan Gising otvorio je na to kavez, u kojem se dotle nalazio kao njegov sužanj kralj Andrija. Knez Ivan predao mu je dapače mač.

I odsele smio se kralj Andrija po Gisingovu dvoru slobodno kretati. Odsele dapače nije više doživljavao nikakvog osramoćenja niti poniženja.

* * *

Sve je to knez Grdun dobro znao i bilo mu je vrlo stalo do toga, da vojvotkinja Tomazina Morozini o tome ne sazna ništa. Ona bi dobro uvidjela, da se stvar njezinoga sina rješava posve bez njega, bez gospodara medvedgradskoga, bez Grduna, i da je uzaludna svaka žrtva, kojom bi se ona žrtvovala njemu Grdunu radi spasenja svojeg sina kralja Andrije. Znajući to, nema sumnje, vojvotkinja bi Tomazina upotrijebila prvu zgodu, da pobjegne iz Medvedgrada, gdje se ipak morala smatrati uhvaćenicom i kao vojvotkinja kraljevstva i kao žena.

On, Grdun, koji je odlučio da stvori velike stvari i koji je sebi umišljao, da je dostojan da postane hrvatskim dinastom, nasljednikom narodnog prijestolja, on, koji je tako lijepo spleo mrežu, u koju je uhvatio majku kraljevu i izmamio joj obećanja, da će postati njegovom zakonitom ženom, kao što mu je postala ljubovcom, ne, on nije smio dopustiti, da mu ona uteče.

A da bi to već bila podobna učiniti, o tom nije sumnjao, što više, bio je uvjeren, da se lukava Mlečanka već prvih dana iza svog boravka na Medvedgradu zasitila njegove neobuzdane ljubavi. On je to jasno vidio i u njezinim očima i po čitavom njezinu ponašanju. Jer iako je Tomazina Morozini, kao rođena Mlečanka, bila vrlo vješta u pretvaranju iako je znala sakrivati svoje nutarnje osjećaje i hiniti svoju sklonost, ipak je knez Grdun, nekako instinktivno razabirao, da će ga prevariti, što prije bude mogla.

Zato je dao pred vratima medvedgradskim urediti dvostruke straže, zato je pred vratima odaja, gdje je stanovala vojvotkinja, stražila najpouzdanija straža, zato je većinom sam boravio kod nje. S njom je na samu zajutarkovao, s njome ručao, s njome večerao, s njome izlazio na šetnju.

A te su šetnje rijetke, a i onda su se dešavale većinom u noći, da ih nitko ne vidi.

— Vodi me! Vodi! U šumu, na brijeg. Treba mi zraka. Treba mi slobode! — molila ga je ona.

— Zar ti nije lijepo kod mene? — pitao ju je Grdun.

A ona mu je odgovorila pod silu:

— Lijepo, prelijepo! Ostala bih najradije uvijek kod tebe. S tobom bih htjela živjeti, s tobom umrijeti, ali misao na mog nesretnog zasužnjenog sina ne da mi spavati. Misao, da je svaki moj korak iz tvojega grada spojen s pogibelju života, straši me. Htjela bih u borbu, htjela bih zajašiti na konja — navaliti na četu vitezova, al tako ginuti u tvrdim tvojim zidinama, pa ipak čekati smrt od zasjeda, to je strašno.

Grdun je slušao te riječi i kako je bio sumnjičav, shvatio je, da je sve ono laž, što govori, kako bi htjela vječno ostati uz njega, te reče:

— Ti bi, svijetla moja gospodarice, morala izbiti sebi iz glave takve crne misli. Vidim, da si omršavila u licu. Vidim, da ti obrazi blijede. Vidim, da su ti oči upale. Pa da ne rabiš mirisave masti, koje ti bojadišu kosu, vjerujem, da bi bila već posve sijeda. To ne valja. Tako se ne gradi kuća, koju ćemo, ako Bog da, sagraditi na korist tvoga sina,

a i na korist i sreću našu na polju naše slave, bogatstva i moći. Ako hoćeš, da postanemo i ostanemo pobjednici, onda ne smiješ da budeš mrkogleđom babom, već treba da se pouzdaš u viteško moju srčanost, u srčanost svog budućeg muža.

— Da, budućeg muža — ponovila je Tomazina Morozini ugrizavši se za donju usnicu.

— Kraljeva očuha — nasmijao se jetko Grdun.

— Da, kraljeva očuha — nasmijala se i ona, a u srcu je osjetila bol, kao da joj se oko srca savija guja.

Čudno. Bilo je časova, kad je s nekim zanosom gledala ovoga mrkoga hrvatskoga medvjeda. Bilo je časova, kada je osjećala neku neobuzdanu čežnju i želju, da ga obujmi obim rukama i da mu svojim bijelim, nezasitnim zubima zagrize u njegove crvene usnice. Oh, bilo je takvih časova, kad je mislila, da će taj čovjek postati ljudeskarom i dignuti moć njezina sina, njezinu i svoju — visoko k oblacima, k suncu, per aspera ad astra. Bili su to časovi, kada bi ga smatrala nekim boštvom, spremna za nj da živi i umre.

A eto sada, gdje stanuje u njegovu ponosnom gradu, kao da je neka nevidljiva, nepoznata, mračna ili svijetla sila od nje oduzela sve te misli. Zar se on prama njoj osorno ponio? Zar je on pokazao svu svoju prevlast nad njom? Ne, toga nije ona mogla ustvrditi. Pa ipak izgledao joj je nasrtljivim siledžijom, koji s njom postupa kao vlasnik, kao gospodar, kao tiranin, kao lovac, koji je drži kao lisicu u kavezu, kao tiranin, koji neprestano pokazuje bič svojoj robinji. Ali i to ne! Možda bi joj baš to imponiralo, možda bi baš to godilo njezinoj duši. Ne! On joj se pričinjao kao gadan škrtica, koji krije svoj tovar blaga u duboku željeznu škrinju, da ga nitko ne vidi. I baš to je u njoj rađalo nekim odvratnim čuvstvom i željom:

— Oh, kad bih mogla skoro odavle pobjeći...

I noćas su jahali u šumu. Njih dvoje sami. Šuma je već prolistala. Topliji su dani nastali. Mjesec, stari putnik, sjajio je neobično srebrnim sjajem po zelenoj gori, po starim deblima i pustim panjevima, po grmlju i šikarju i debelim hrastovima i po mirisnim gljivama đurđevkama. Mjesečina je titrala bijelim zrakama po krošnjama drveća, po obroncima i proplancima, po kulama i zidinama tvrdoga Medvedgrada.

A bili su već daleko od grada. Nisu ovuda prvi put jašili noću. Bila je to njihova obična šetnja. Naučili su već na to.

U prvo vrijeme, kada je hvatao strah ponosnu Mlečanku, strah ispred nečesa, što se krije u ovim šumama, nije htjela da jaši dalje, ali s vremenom je taj strah iščezavao, jer im se nije nikada ništa dogodilo. I onda je odvažno lutala kroz one gajeve, koji su šumili i šuštali govoreći im nepoznate i nerazumljive riječi.

Noć je bila tiha i svijetla. Oblaka je bilo samo malo, a ti su se ljeskali poput sedefa u mjesečevim zrakama.

Gaj, koji je danju ozvanjao veselim cvrkutom ptica, ogluhnuo je i zanijemio. Nije tu više skakutala po granama plaha vjeverica, nit lisica, nit srna, a ni mrki vuk ni medo garavi nisu se pokazivali. Čuo se je samo topot kopita konja, koji kao da su i sami uživali na šumskim čistinama i proplancima, gdje su tako rado pasli.

I kad su tako Tomazina Morozini i knez Grdun jašili, zaustavi najednom knez Grdun svoga konja i reče:

— Vidim svijetlo. Čujem glasove.

Vojvotkinja je također zaustavila konja.

— Ne vidim i ne čujem ništa.

Ali za čas se lecnu i pokaza na lijevu stranu u guduru, koju je zakrivala neka velika hridina.

— Imaš pravo. Tamo se vidi sjaj vatre u polutami. Tamo mora da ima živih stvorova... Da, čujem i neke glasove. Da nisu razbojnici?

— Ili je sastanak kakve tajne družbe, kakvih u novije doba u našoj domovini mnogo ima ?

— Ne vjerujem. U svakom slučaju moramo biti oprezni.

— Tko zna. Možda su naši krvni neprijatelji ?

— Ne daj Bože, da nas vide i prepoznadu. Bilo bi najbolje, da se što prije vratimo u naš Medvedgrad.

— Ne sumnjam u to — govorio je Grdun. — Ali ja ipak moram znati, tko u to gluho doba noći izabire moje šume za svoje posijela, a sve to bez moje dozvole.

— Mora da su to odvažni siledžije, mrki junaci, kada se sastaju u neposrednoj blizini tvoga grada, o kojem kolaju strašne priče i kojega zovu, ako sam pravo čula, prokletim gradom.

A Grdun je zadovoljno iskesio lice i nacerio kao kurjak, koji se veseli svom plijenu.

— Da, zovu ga tako, jer ga se boje.

— Valjda s pravom, jer je jedan od najjačih gradova u kraljevstvu.

— I jer je silan...

— Jer je u njem nagomilano više grijeha, više istočeno suza, više proliveno krvi, nego li u ikojem drugom gradu ove kraljevine.

— Ti pretjeruješ, ali takvo je doba. Bič, mač, strjelica, sjekira, buzdovan... To je još jedino, što danas imponira. Vele mi, da sam okrutan...

— I jesi, Grdune. Da moraš gaziti po onoj krvi, koju si prolio, utopio bi se u njoj.

— Ta to su bajke — opro se Grdun. — Odviše me uzvisuješ. Ali meni je drago, da o meni tako govore. Beštija treba da se boji. Ona mora imati strah u svim kostima i onda sluša. Život je okrutan, i koji mu se mirno preda, smlavit će ga. Ali ne smijem gubiti vremena. Ti se ovdje smiri. Privezat ćemo konje o stabla, a ti čekaj. Ja ću pak polagano poći onamo, odakle dopire svijetlo, da se na svoje oči uvjerim, što se ondje događa.

— Ti se usuđuješ ?

— Da...

— I ti me puštaš ovdje samu ? No to ne ću... Bojim se...

— Onda zapamtimo mjesto, gdje ćemo konje privezati, a ti me prati. Imaš li bodež ?

— Imam.

— Dobro !

I oboje skočiše s konja. Privezaše ih o stabla, koja su bila nešto sakrivena, i stadoše se šuljati dolje prema svijetlu. Grdun se pokazao osobito vještim u puzanju i u veranju, ali niti Tomazina Morozini nije mnogo zaostajala za njim. Trebalo je vrlo biti na oprezu, da ih oni dolje ne čuju.

Šuljali su se između trnja i grmlja, ruke su im krvarile, ali oni se nisu usudili progovoriti ni riječi.

Koji ptić trgnuo bi se iz svog sna i izletio iz grma, ali njima je ipak pošlo za rukom, te su iza nekog vremena dopuzali do čistine, gdje im se otvorio neočekivani prizor.

Na toj čistini igralo je kolo napola nagih ženskinja, u vrlo raznolikim odijelima. Bilo je tu i mladih djevojaka i starih krezubih babetina modrih očvorenih usnica, navoranih obraza, oplaslih grudi.

Čitava je družba pomamno, pijano igrala oko ognja, koji se veselo vijao prema nebu, a nad tim ognjem visio je kotao.

Plesalo se i skakalo, držali se za ruke. Oči im krijesile pijanim sjajem. Sve su luđačkim, groznim pjevanjem ili bolje drečanjem pratile svoje divljačko kolo :

Ušure, budure,
Sve na klis kroz gudure.
Nit o grm nit o trn.
Za nas skrbi gospar crn.
Pali oganj ! Pali krijes !
Nekom zipka, nekom lijes.
Diži noge, ajd na ples.
Srca dječja pijemo,
Buniku mi sijemo.

Bajanje, čaranje
To je vječno stvaranje.
Nit o grm, nit o trn,
Za nas skrbi gospar crn.

Ovo pjevanje, koje je naličilo više drečanju i urljavi divljaka, bilo je prekidano deranjem stare bake, kojoj se bradište dizalo k nosu:

— Življe! — vikala je. — Življe, vražje babe! Slutim, ćutim, on će doći. Zacijelo će doći.

I onda je nastao topot nogu o zemlju još življe, još jače.

— Tako je dobro! — derala se baba, već iznemogla od tog skakanja i deranja. — Tijelo mu se u omami trza, al u njega krila brza. Haj, haj, tako, tako. Vražja djeco, to je dobro, to je pravo!

Bajanje, čaranje
To je vječno stvaranje,
Nit o grm, nit o trn,
Za nas skrbi gospar crn.

— To su vještice. Poznam neke od tih baba. Neke su sa sela, neke iz Zagreba. Danas slave svečani sastanak — šaptao je Grdun.

— Bježmo! — drhtala je Tomazina Morozini. — Ako nas spaze, nema nam spasenja. Smrtno će nas prestrijeljati. Izgrebst će nas i po trnju vući. Naći će nas ljudi modre kao šljive... Bježmo, dok još nije kasno!

— Nisam baba, da bježim — govorio joj još uvijek tiho knez Grdun. — da da su u njih moći đavolske i snage paklene, ja se ne bojim.

— Grdune! Za miloga Boga, daj me bar ovaj put slušaj. Ne izvrgavaj i mene i sebe strašnoj nesreći, koja će nas stići. Poznam ja vještice iz svoje domovine. One su u savezu sa samim đavlom. A đavao je jači od tebe. Pomisli, ako ti poginеš, poginut ću i ja.

— Ne ću poginuti!

— Ispast će ti crijeva, staneš li im u kolo.

— Smiješno. Vidit ćeš odmah.

I sad Grdun nije više oklijevao. Visoko u ruci dignuo je svoj mač i skočio je snažnim skokom među luđačke žene.

— Otale vas, grdobe! Životinje, svinje! Otale vas! Pretvorite se smjesta, ako možete i znate, u žabe krastače, ako hoćete, da vam ostanu žive na ramenu glave. Govorite o crnom gosparu. Ja sam vaš gospodar. Ja sam vaš bog. Svinje. Žabe. Đokaste babe!

Prestalo je kolo. Prestalo. Zamukla je pjesma. Prestalo je deranje. Nastao je pravi užas, luđački užas. Jedne su stale kao pomamne bježati. Druge su ostale kao okamenjene stajati.

Baba vodilja vikala je jedina:

— On je došao, on! Kuda bježite? Jeste li poludile? On je došao, naš gospodar. Naš bog. Slutila sam, ćutila sam, osjećala sam, da će doći. Došao je, došao je. Hej, kuda bježite? Zar ste poludile? Sestrice amo, ovamo, da mu se poklonimo.

I ona se baci pred koljena knezu Grdunu i prignuvši pred njim duboko glavu, puzala je do njega na koljenima kao kuja, a kad je već bila posve blizu, uzdignula je obje ruke prema Grdunu:

— Oče moj, bože moj...

— Otale te, beštijo, ili ću te udariti nogom.

— Udri, tuci, samo udri! Jedva čekam, da me udari noga moga gospodara.

I Grdun je udari petom u leđa.

A stara je veselo uskliknula:

— Ijuju! Tako valja! Ijuju! Još. Udri! Tuci! Samo jače. Samo žešće. Tebi sam se zapisala, Tebi sam se predala. Ti si moj gospodar, a ja sam tvoja ropkinja.

A Grdun je pogledao u nacereno lice te stare starice i nije je više udarao.

Ali ona je prosila. Njezin se glas pretvorio u plačljivi i turobni:

— Oh, sirota ja, sirota! — progovorila je očajno. — Kad me ne će da pogleda moj gospodar. Sirota sam nevoljna. Pljuni na mene. Iščupaj mi vlasi... samo me ne ostavi.

— Ti si luđakinja. Što ću s tobom? Zar me ne poznaš? Ja sam Grdun, gospodar medvjedgradski. Nisam ja tvoj gospodar crni, kakvim me ti smatraš.

Ona ga je udivljeno promatrala ne vjerujući njegovim riječima, a onda je kimnula glavom, a staračke oči krijesile su se plamenom neobuzdane radosti, pa će kroz suze:

— Nemoj se pretvarati, dobri moj gospodaru. Poznajem ja Grduna, gospodara medvjedgradskoga, poznam ga ja. Ti si uzeo njegov lik na sebe i dobro si učinio, jer je on ionako po svojim djelima naš, sav naš i ništa ga od nas ne razlikuje, samo što je on velikaš, a mi smo uboge seljanke i građanke. Ali ipak ti nisi Grdun. Ti si mnogo veći i jači, i u tebe još je snažniji pogled. Nisi ti Grdun. Ti si naš crni gospodar. Hvala ti i slava.

I ona mu obujmi objema rukama koljena pritiskajući ono nekoliko svojih crnih zubi na tijelo s najvećim poštovanjem.

Vojvotkinja Tomazina Morozini, koja je dosele bila sakrivena za grmom, vidjela je, kako se starica svija i klanja pred Grdunom kao pred nekakvim božanstvom.

Digavši glavu iznad grma ona je ujedno opazila, da je jedina ta starica od sve družbe ostala na mjestu. Sve su druge žene pobjegle netragom u strahovitoj stravi.

Časak je oklijevala, bi li, ne bi li izašla na čistinu. Iako joj se ova starica i nije u ovaj tren pričinjala opasnom, ipak je vjerovala u sve one fantastične priče o vješticama. Već su u njezinoj domovini poznavali takve žene, koje su zapisale svoje duše vragu, a u hrvatskim zemljama čula je o tom i više. One znadu sve, što se sada zbiva, i u svojim lončićima skrivaju razne masti, trave i mirodije.

Uvijek se raduju čovječjem kvaru. Tu muzu tuđe krave, tamo piju jaja iz tuđa kokošinjaka, ondje jašu čovjeka, kome se hoće osvetiti — jašu i jašu, dok čovjek od slabine ne umre. Ondje sišu ljudima krv u noći, dok spavaju, i muče ih ko more, Znadu pretvarati ljude u životinje. Bace svoj oglavnik na glavu nekog čovjeka, i eto ti iz njega konja...

Strjelovitam brzinom prošle su joj sve te misli kroz glavu. I oko joj stade tražiti, ne vidi li se na čistini bar koja metla, na kojima su vještice jašile na goru Medvednicu. Ali niti jedne metle nije vojvotkinja vidila. Valjda su ih vještice u svom bijegu uzele sa sobom, a onda sjele na njih i sad već lete u noćnoj nevidilici, svaka svojoj kući. Jedna u Gračane, druga na Remete, treća na Kaptol, a četvrta na zagrebački Gradec.

Napokon se odvažila vojvotkinja Tomazina, te je izašla iz svoga skrovišta. Starica se ispred Grdunovih nogu još uvijek klanjala.

Kad je Grdun opazio vojvotkinju, upitao ju je:

— Što da učinim s ovom ženom?

— Učini, što hoćeš. Vještica je.

— Da joj odrubim glavu?

— Pa, zaslužila bi — odvrati Tomazina.

— Dobro dakle — odvrati Grdun.

— Učini, gospodaru moj, sa mnom, šta hoćeš. Dugo sam ti vjerno služila. Dugo si i ti meni ugađao ispunjajući svaku moju volju.

— Ja, je li? — nasmijao se Grdun.

— Da, gospodaru. Kad sam trebala novaca, ti si mi dao. Kad sam urekla dijete, ono je umrlo. Kad sam začarala kravu, parnula je...

— I sve to sam ti ja učinio?

— Jesi, gospodaru, i hvala ti na tom — zahvaljivala je vještica uvjerljivim glasom.

— I ti bi prisegla na to? — pitao ju Grdun.

— Bih, uistinu bih. Ti si uvijek bio moj dobrotvor.

Grdun se nasmiješio kroz zube i okrenuvši se k Tomazini reče:

— Ova bi me baba lako spravila na lomaču, da pred istražnim sudom opetuje ove svoje riječi o meni.

— Morali bi te najprije uhvatiti i morali bi prije da skrše tvoju moć — tješila ga Tomazina.

— Treba mački najprije na glavu stati, ako ne ćeš, da ti na glavu skoči.

— Pravo imaš. Ali pitao si me, što da učinimo s ovom ženom. Spomenuo si lomaču.

— Spomenuo sam.

— Spalimo je! Ovdje još gori vatra, nad kojom je kotao. Što nas priječi, da babu spalimo u toj vatri? Coprnica je, osvjetljiva je. Spalimo li je i ispržimo li je na vatri, ne će nam više moći škoditi. Ja sam već vidila mnoge ljude umirati od bodeža, od otrova, od sjekire, od užeta, ali još nisam vidjela nikoga spaljivati na lomači.

— I ti bi htjela?...

— Da baciš ovu ženu u vatru.

— To će ti pribaviti veliki užitak? — pitao je gorko Grdun gledajući zlobnim pogledom i nekim ogavnim čuvstvom tu ženu. A ona je niti ne gledajući na nj odgovarala hladno, s nekim čuvstvom slatkoga naslućivanja:

— Da, Grdune, mislim, da bi uživala u tom.

— Fuj! — pljunu Grdun na tla. — Mislio sam, da si žena, a ti si krvnica. Mislio sam, da si vojvotkinja, a ti si bludnica. Reci mi, što si ti bolja od ove stare krezube vještice? Okrutna si ko i ona, bezbožna si ko i ona. Bestidna si kao i ona.

— I ti to meni veliš? — skočila je vojvotkinja Morosini prijeteći se šakom Grdunu, kao da će ga udariti šamarom u lice. — Ti to meni veliš, koji si najveći krvnik u ovome kraljevstvu? Ti, pred kojim dršće i staro i mlado, jer nitko nije siguran pred tvojim krvološtvom i tiranstvom?

— Da, da — odvrati Grdun, pripravan ipak da odbije rukom namijenjeni mu udarac.

— Ti se usuđuješ meni reći, da sam krvnica, koji si pa vlastitom priznanju prolio toliko krvi, da bi čitavi potok zagrebački Crikvenik napunio krvlju mjesto vodom? Ti to meni... haha... krvniče nad krvnicima? Da mi je tko drugi to rekao, neka bi bilo, ali ti, baš ti...

— Baš ja, — odvratio je mirno Grdun.

— Zašto? — vikala je vojvotkinja bijesno, a da nije niti pomišljala na to, da je to glupost, što se na njega diže, kad je u njegovim rukama i u njegovoj vlasti.

— Zašto? — vikala je i u divljem bijesu pljunula mu je u obraz.

Ali Grdun je bio posve miran. Obrisao je pljuvačku sa svog lica i gledao je u nju svojim pronicavim, sugestivnim pogledom, koji joj je prodirao i u dušu i u srž njezinih kostiju:

— Umiri se ženo! U mojim si rukama i ja bih ti mogao prirediti rijetki užitak, da sama na sebi iskusiš sve ono, što si namijenila ovoj ubogoj luđakinji, koja u ludosti svojoj manje griješi od tebe, ponosne vojvotkinje, koja si pri posve zdravoj pameti. Lako bih te spalio sada na ovoj lomači i nitko ne bi nikada saznao, što se dogodilo s velikom gospođom, koja je amo došla iz ponosne Venecije, da na medvedgradskim klancima sprži svoje oholo čelo.

Vojvotkinja Tomazina Morozini zadrhtala je u srcu svojem na te riječi i spomenula se da je u njegovoj vlasti.

— Znam, gospodine silni, — a pri tom je gorko naškubila svoje usnice — da bih ja mogla biti jednom od mnogih žrtvi vašega gospodstva, ali onda bi zauvijek iščezla nada, da će na glavi kneza Grduna jednom zasjati vojvotska, a možda i kraljevska kruna. Ali o tom drugi puta. Reci mi radije, dragi Grdune, — govorila je sada već umiljatim i laskavim glasom, — reci mi radije, moj Grdunčiću, zašto si me vrijeđao?

A on joj bez duljeg promišljanja reče:

— Da ti pravo kažem, i sam ne znam zašto. Znam samo jedno. Kad si mi ono govorila, da spalim ovu ženu, ogadila si mi se onaj čas.

— Ogadila ? Fi. Zašto, molim te ?

— Zato, jer je u onom času iskrsla ispred mene bijela pojava mučenice žene, ovjenčane sjajem nadzemne ljepote, s čarobnim smiješkom anđela, kakvu slikaju vaši dobri umjetnici slikari... Iskrsla mi je pred očima žena, kojoj ti ne bi bila vrijedna da otareš prah sa nogu.

— Gle ! gle ! Kako poetički, kako zanosno pričaš o toj ženi. Mogla bih još postati ljubomornom. Jeli i to jedna od tvojih žrtava ? — pitala je zlobno vojvotkinja Tomazina Morozini.

— Ženo ! Jezik za zube, ako ti je život mio. Ono je žena, koju ne dam ni zašto na svijetu vrijeđati.

— Oho... ha... ono je tvoja prva ljubav... Da, da, znam iz iskustva, da je prva ljubav okružena posebnim i nezaboravnim čarom — uzdahnu patetički Tomazina, a pri tom joj se razblažiše obrazi, kao da se spominje mladih dana.

Ali Grdun se nije dao smesti.

— Da, prva ljubav. Da, prva i posljednja ljubav. Ali to nije bila onakva ljubav, kakvu ti misliš.

— Nego kakva ?

— To je bila ljubav moje majke prama meni i moja prema mojoj dragoj majci.

I Tomazina se Morozini u taj čas malone zaprepastila, ali svakako zapanjila. To je prvi put bilo, kad je zapazila, da bije srce u grudima toga suroga medjeda, toga tiranina i krvnika, za kojega je mislila, da je bez srca i duše, i gotovo neobičnom toplinom pruži mu ruku.

— Da postoji majčina ljubav i da vlada, to znam. Čitav svoj život posvetila sam svome sinu Andriji. Ali da sinovska prava ljubav postoji, u to nisam pravo vjerovala. I gle, ti govoriš o majci s tolikim poštovanjem, s tolikom ljubavlju. Prije bih vjerovala, da ću naći žeravku pod ledom.

— Što ćemo dakle s ovom ženom ? — pitao je Grdun hotimično prekinuvši razgovor, koji je potekao pravcem, kojim nije namjeravao da krene.

— Pusti je na slobodu — reče vojvotkinja Tomazina Morozini. — Kako vidiš, ovo nije nikakva prava vještica. Ovo je luđakinja, na koju bi trebalo paziti, da u svojoj ludosti i benavosti ne počinja djela zla i štetna.

— Gle, a malo prije si je htjela spaliti.

— He, pa da. Takve smo ti mi sve žene. Da smo sudije, prvi dan bismo svakog zločinca u prvom naletu bijesa na konopcu usmrtile ili spalile na lomači, a poslije osam dana razmišljanja sve bismo na slobodu pustile.

I Grdun diže staricu za ruke te joj reče :

— Idi, starice, kući. Dosta si se naplesala. Zahvali evo ovoj gospođi, da sam ti ja, Grdun, gospodar medvedgradski, život spasio. Idi kući, i ne bavi se više takvim opasnim poslovima, kao što je bajanje, čaranje, copranje, jahanje na metli i slično, jer bi te to moglo stajati glave. Teško da ćeš se još jednom namjeriti na čovjeka, koji bi te izbavio od lomače, kao što te je danas izbavio, nitko drugi već Grdun medvedgradski.

Vještica se podigla i stala se klanjati lijevo i desno, i Grdunu i gospođi vojvotkinji Tomazini Morozini.

A onda je hramljući na jednoj nozi stala da ide prama sjeveru, gdje su tek sada opazili i vojvotkinja i Grdun oveći otvor u spilju.

Kad je već starica dosta daleko bila, viknu ona hrapavim, ali uvjerenim glasom dižući rukom prama mjestu, na kojem je stajao knez Grdun :

— Pa rekao ti što mu drago, ti ipak nisi Grdun, gospodar medvedgradski. Ti si samo uzeo njegovu sliku i priliku. Ne, ne ti nisi Grdun. Ti si crni gospodar ovih planina i čitavog svijeta...

Mrmljajući još neke nerazumljive riječi ušla je starica u spilju.

XXVI.

SJENE PROŠLOSTI.

— Stavi pasju capu na stol, ona ne će više pod stol — smijao se Grdun. — A sad je vrijeme, da se odovud maknemo. Naši nas konji nestrpljivo čekaju, a i naši u Medvedgradu, mogli bi zapaziti, da nas tako dugo nema.

Tomazina Morozini uprla je međutim oči na ulaz špilje, kao da nešto očekuje.

I uistinu nije se prevarila. Na ulazu se pokazalo čudno stvorenje, koje je izgledalo kao živi kostur, kao prava pravcata smrt.

Vojvotkinja prihvati o rame Grduna i pokaza mu prstom onamo, gdje je stajala, blijeda kao snijeg žena, raspuštenih dugih kosa.

Čuo se hrapavi glas njezin kao iz groba :

— Grdune, vrati mi moje dijete !

Grdun je oštro pogleda, htio je da tim pogledom prodre u nerazumljivu tajnu toga bića, koje se tako nenadano pojavilo pred njim. Ali ništa nije mogao da razumije. Ova žena, slaba i nemoćna, više je priličila mrtvačkom kosturu, nego li živom biću.

— Što hoće ova žena od tebe ? — pitala je Tomazina Morozini gledajući samilosno ovo stvorenje, koje joj se pričinjalo, da ne će više ni sat dva živjeti.

Grdun nije znao, što da joj odgovori.

— Ne znam, što hoće. Valjda joj se miješa u glavi, jer ja ti iskreno velim, da je ne poznam.

A žena reče bolnim glasom :

— Vjerujem ti, da me ne poznaš, kneže Grdune. Moji su obrazi povenuli. Moje su oči upale. Znam ja, Grdune, u mene je sama kost i koža. Zbilja me ne poznaš ?

— Ne ! Uistinu te ne poznam.

— Vjerujem ti, vjerujem — govorila je muklim glasom žena... Ali nekoč si me i te kako poznavao.

— Ja ?

— Da.

— Ne. — Ne...

— O jesi, jesi Grdune, i govorio si, da me ljubiš, da mene jedinu ljubiš.

— Možda, ali ja te se ne spominjem. Morala si se silno izmijeniti. Ne mogu da prozrem u tajnu tvog života.

— Nemam niti zubi. A imala sam divne bijele ko snijeg i ko niz bisera...

Grdun je proletio svojim mislima u davninu, ali se nije mogao dosjetiti.

— Mogla sam lešnjake gristi svojim zubima. Zvali su me, da sam najljepša zagrebačka djevojka... A sada eto. Prošlo. Šta ćemo.

— A što si ono prije rekla Grdunu, — umiješa se u taj razgovor vojvotkinja Tomazina Morozini. — Rekla si : »vrati mi moje dijete«. Što ti je knez Grdun ugrabio dijete... ?

— Oh ne... oh ne... Nije ugrabio. To ne.

— Što dakle ? Što si htjela time da rečeš ?

— Mislim, da bunca. Molim te, hajdemo odavde, — reče Grdun.

— Ne idi, Grdune, ne idi, — molila je hrapavim glasom žena.

— Što dakle hoćeš ? — pitao je Grdun.

— Čut ćeš odmah, što hoću. Dugo sam iščekivala čas, da ćemo se sastati. I sada te je sam Bog k meni poslao.

— Pa zašto nisi k meni došla na Medvedgrad ? Ta moj grad nije odavle daleko.

A ona stade plakati.

Plakala je grozne suze i onda je sjela na panj, i nije mogla da išta rekne.

— Umiri se, ženo ! — šaptala joj je Tomazina Morozini.

— Ne ću dugo više živjeti. Znam, i zato mi ga je Bog poslao. Jedamput, samo jedamput, da vidim još svoje dijete.

— Kakvo dijete? — pitala je Tomazina Morozini.

— Moje i njegovo.

— Od kneza Grduna?

— Da!

— Hajdemo, — prihvatio je knez Grdun vajvotkinju za ruku. — Idimo odovud, jer šta da slušamo ženu, koja je očito poludila!

— Nije poludila — odvrati Tomazina Morozini. — Ja vidim na njezinu licu veliku bol majke, što čezne za djetetom. Toga ti ne shvaćaš, kneže Grdune. Ja shvaćam, koja sam i sama majka i koja volim svog sina.

— I ti si majka? — govorila je bijednica. — Oh, onda ćeš mi pomoći, dobra gospođo!

— Hoću — odvratila je Tomazina Morozini...

— Dao Bog zdravlje tvojoj milosti! — prošapta žena i pokuša da poljubi ruku vojvotkinje...

— Dobro, dobro — reče vojvotkinja — ti si slaba, reci ukratko, što ti dušu tišti, a ja ću ti rado pomoći, ako mi to bude moguće.

— Hvala... Tvoje srce je plemenito.

— Reci, zašto nisi došla na Medvedgrad?

— U prokleti grad? Oh, ne! Zaklela sam se Bogu velikome, da moje noge nikad ne će prekoračiti praga one grdosije.

— Pa mogla si Grduna i drugdje naći.

— Zavjetovala sam se, da ga ne ću nikada potražiti, pa ako ga i nisam nikad mrzila, to mi je Bog svjedokom, ipak sam htjela, da do smrti budem rastavljena od njega i da okajem grijehe. Ali molila sam dragoga Boga, da mi ga sam dragi Bog pošalje, prije nego umrem. I Gospod me je uslišao.

— A zašto si molila dragoga Boga, da ga još jednom vidiš?

— Da spasem naše dijete.

Grdun, koji je dosada mirno slušao, uozbiljio se najednom i reče vojvotkinji:

— I opet ti velim, vojvotkinjo, hajdemo. Ne razumijem, šta ta žena govori. Ja ne znam ni za kakvo dijete.

— Ti ne znaš, mili moj, ti ne znaš? — govorila je bolesnica, a oči su joj mutno gledale u kneza.

— Pa što me onda brige za tvoje dijete! — mahnu rukom Grdun.

— Odmah ćeš saznati... Pričekaj malo. Samo dok se saberem. Odviše me je uzrujao tvoj dolazak. Molim te ko Boga, slušaj me, ja ću skoro otići Bogu na istinu.

— Pa onda govori već jednom, — nagovarala ju Tomazina.

— Kažu, da se želje onih, koji umiru, moraju ispuniti. Kneže Grdune, oče mog djeteta, obećaj meni, koja umirem, da ćeš se zauzeti za naše dijete.

— Ženo, ja te ne razumijem, što to govoriš, i da nisi tako slaba i nemoćna, ja bih ti brzo začepio usta, ali tako ću te mirno saslušati.

— Stupit ću pred Boga skoro, valjda još danas. Ipak se bojim, da ćeš, kada ti odam tajnu, uništiti naše dijete. Umirem teško...

— Ja ne znam za nikakvo dijete, ali kada već hoćeš, obećajem ti, da ću se pobrinuti za tvoje dijete, tek mi reci, gdje ću ga naći.

— Daješ mi viteško riječ, da ćeš se pobrinuti? — reče žena slabim glasom, a kroz njezine suze, što su joj caklile u očima, kao da je časak proletio tračak sreće.

— Dajem ti viteško riječ.

— Hvala ti, kneže Grdune. A ja ti obećajem, da ću se pobrinuti za tebe kod dragoga Boga, kad zaklopim oči, i da ću pred prijestoljem njegovim pasti ničice i moliti, da ti oprosti sve grijehe tvoje.

»I opet jedna, koja će se za mene moliti,« mislio je Grdun, a u duši mu se stvori iznenada i nehotice lik bijele djevice, koju je sastao na Kaptolu i koja mu je također obećala, da će se za nj moliti.

Iz tih misli trgnu ga slabi glas nesretne žene:

— Sjećaš li se, kneže Grdune?.. Bilo je tome davno. Bila sam onda pupoljak neprocvalog cvijeta. Pripravljala sam se za sveti čin, da postanem duvnom... Eh, bila sam onda lijepa, a i duša je moja bila krasna. Svim žarom svog djevičanskog srca pripravljala sam se, da postanem uljenicom, koja će vječno goriti pred žrtvenikom bijeloga Jaganjca.

A Grdun se uhvati za čelo objema rukama. On otvori široko svoje oči i zavapi:

— Jesi li ti to, Klaro?

— Ha! Prepoznao si me!

— Ne, nikad te ne bih prepoznao po liku i obličju. Kako si se strašno promijenila. Strava! Je li uopće moguće, da se čovjek tako može da izobliči... Ti si dakle Klara, ona divna djevojka?

— Da, Klara! Tvoja Klara. Nekoć si mi tepao mile riječi. Govorio si mi, da me ljubiš, da samo mene ljubiš. Oteo si me ispred žrtvenika Gospodnjega. Učinio si svetogrđe. I ja, ne samo ti. I Bog me je kaznio. Brzo si me se zasitio, Grdune. Kad si me upoznao, rekao si, da ćeš me ljubiti vječno. Ali ta vječnost nije trajala ni pola godine. A onda si me odbacio kao uvenulu ružu. I zgazio si me. Što više, pustio si na mene pse, da me udave, ako ti ikad još dođem na oči. Zgazio si me ko kakvu zmiju. A nisam bila zmija, Grdune. Ljubila sam od srca tebe, kao i ono čedo, što sam ga pod srcem nosila, a koje je bilo plod naše ljubavi. Nisam ti o tome nikad htjela govoriti, jer sam se bojala za život našega djeteta. Davno je tome. Godine su prošle. Strašne. Očajne. Godine okrutne kao divlje zvijeri. Išle su polagano. Vukle se vukle, a svaka je uživala, kada je mogla da novi čavao zabije u tijelo moje, u dušu moju. Oh, ne dao ti Bog, da to ikada doživiš, što sam ja doživila, što sam ja prepatila. Osramoćena, očajna sklonula sam se nekoj staroj tetki s one strane gore. I kad je došao čas, da dadem suncu čedo svoje, dozvala sam k sebi majku svoju... Što se dalje zbivalo s djetetom,

o tom će ti pričati majka moja. O sebi moram reći, da sam iza toga svima pa i majci svojoj rekla, da idem u svijet, da ću hodočastiti u Svetu Zemlju, na grob Spasiteljev, i da ću paštoondje isti grijehe svoje. I otišla sam, da me nije više nitko od mojih vidio, ali ne u Palestinu, već evo ovamo, gdje sam ispaštala grijeh moj i živjela pustinjačkim životom. Jedina mi je želja bila, da još pred smrt vidim tebe i dijete naše. I hvala dobrome Bogu, prva mi se želja ispunila. Tebe vidim, kneže Grdune. Oprosti. I ti si imao jednoć majku i ona te je zacijelo volila i ona je čeznula za tobom. Sjeti se svoje majke i ispuni mi posljednju želju: pokaži mi dijete!

A Grdunu se smrknulo čelo nekim neslućenim, nikad još nezapamćenim osjećajem mukloga bola. Da, imao je majku. I sjetio se one noći, one užasne noći, koja mu je zauvijek otela majku. Oh, sad je tako živo gledao sve one sjene prošlosti i činilo mu se, da se svijet pred njim ruši.

Bio je to čas tjeskobe i nekoga bola prepuna gorčine.

— Smiluj se, tako ti uspomene na majku tvoju! — molila je Klara.

— Učini ovoj ženi po volji — molila je i vojvotkinja Tomazina Morozini sjećajući se svoga bambina.

Grdun prihvati ruku bijedne Klare i reče mekim glasom, kakvim još gotovo nikad nije govorio:

— Uzet ću te na dvor svoj, Klaro. Moji će te ljudi ponesti na nosiljkama i načinit ću ti sve po volji. A znaš li ti, da žive ono dijete?

— Znam — šapnu Klara. — Misliš li, da se nisam uvijek prapitkivala, kako mu je?

— I ti si mogla uzdržati, da ga nisi vidjela? pitala je vojvotkinja.

— Zavjetovala sam se Bogu, radi njezine sreće — odvrati Klara.

— I ti si svoj zavjet održala i nsi nikad po-i ljubila dijete svoje? — pitala je vojvotkinja, a oči su joj se napunile suzama...

— Održala sam zavjet, ma da mi se srce kidalo u grudima.

A Tomazina Morozini briznu u plač i reče knezu Grdunu:

— Kneže! Još nikada nisam vidila žive svetice i mučenice. Evo to je svetica i Božja pokornica.

— Kako se zove naše dijete i gdje je? — pitao je Grdun, a usnice mu zadrhtaše.

— Zove se Janja. Živi u gornjemu gradu Zagrebu kod svog djeda Ivana i bake Pepike...

— Zato je slična mojoj majci, — zavapi knez Grdun. — Majko, moja majko!

* * *

U tvrdome gradu Medvedgradu počiva na mekom krevetu Klara. U odaji bijelo okrečenoj počiva slaba i iznemogla. Knez Grdun dao ju, kako je rekao, ovamo prenijeti, jer se viteška riječ ne poriče. Uzalud se Klara otimala od takvoga kreveta, na kakvome nije već odavna spavala. Uzalud je rekla, da je Gospodin njezin Isus Krist počivao na golom drvetu križa. Tomazina, vojvotkinja, i knez Grdun su tako naložili i sad je ispaćeni živi kostur počivao meko i lagodno, ali svejedno su je mučile boli u kostima i u čitavom tijelu, a glava joj je bila, kao da je trnjem okrunjena.

Njezine modrikaste usnice podrhtavahu. Vidjelo se, da nešto zbori. Valjda moli. Ali glava joj je bila upravljena prema vratima i vidjelo se, da nešto teško očekuje.

U sobi je na stolici uz Klarin krevet sjedila njezina čuvarica i pazila na svaki Klarin kretaj. Sad bi joj brisala hladni znoj sa čela, sad bi joj podala lijek, koji joj je propisala baba vračara.

Od časa do časa čuli se koraci ljudi po hodnicima, i onda bi se zakrijesile Klarine oči i ona je pitala muklim, prigušenim glasom pridignuvši glavu:

— Ide li?

Ali kad su se koraci opet stali udaljivati, klonula joj je glava na uzglavlje i onda je teško uzdahnula:

— Bože moj! Bože moj, hoće li doći, prije nego li umrem?

A onda ju je čuvarica tješila:

— Hoće, hoće, sestro Klaro! Bog je milostiv. Doći će.

I onda je opet nastao muk, nastala je tišina, da bi se čuo miš sobom proći.

I satovi su prolazili, dugi, neumolni satovi, koji su se bijednoj bolesnici pričinjali vječnim mukama.

— Milostiv si, Gospode, nisam zavrijedila, da živim. Ali kad si mi već ispunio prvi dio onoga, što sam molila, molim te, ispuni mi i drugi. Iz dubine vapim k tebi, Gospode, usliši glas moj...

— Moli se, sestro Klaro — šaptala joj čuvarica — mnogo si isprepatila. Bog će ti pomoći.

— Ali već bi morali stići — šaptala je Klara.

— Da, istina je! Već je dugo vremena, što je vojvotkinja Tomazina Morozini poslala svoga viteza Sjecignjeva Bika od Bikova grada, da na brzom konju poleti prema zagrebačkom Gradecu, da izvrši ono, što je obećao moćni naš knez Grdun. I sama se čudim, kako već nisu ovdje, koja li ih je zapreka snašla na putu?

— Možda ne će htjeti da dođu? — odvrati Klara, a lice joj se stalo trzati od straha.

— Oh, nemaj brige! Onaj sveti čovjek Romualdo ide na pobožni poziv siromašne seljanke i onih, koji umiru, i na opasne hridi, a kamo da ne dođe ovamo, kad je po njega došao vitez Sjecignjev od visokog roda. Ne boj se, on će doći, pa da ga trese najžešća groznica...

I opet je nastala tišina. Učinilo se, kao da Klara spava, ali onda je opet prekinula tišinu:

— Ali Janja, moja Janja, hoće li ona doći? Hoće li htjeti? Hoće li ju pustiti moji roditelji?

Oh, bili su mi tako dobri, a ja sam ih tako pozlijedila u dušu.

Na to pitanje nije znala odgovoriti čuvarica, ali da je ipak nekako utješi, reče:

— Vitez Sjecignjev nije šuška. On će slijepo izvršiti nalog svoje gospodarice, pa ako bude trebalo, on će oteti djevojku. To više, kada zna, o čemu se radi. On je najplemenitiji vitez, što sam ga na svijetu vidjela. U svakom je pogledu uzor kršćanskoga viteza. Hrabar je kao lav, a dobar ko janje. Revno vrši svoje kršćanske dužnosti. Živi za krepost, za vjernost, za pravicu. Pomaže svakoga, koji je u nevolji. Pomoći će i tebi. Vidit ćeš, da će izvršiti sve.

Ali i opet je prošlo dosta vremena i Sjecignjev ili nije mogao da izvrši ono, što mu je bila dužnost, ili se nešto dogodilo.

I vojvotkinja Tomazina i sam Grdun bili su nekoliko puta u odaji kod Klare, da vide, je li još Klara na životu. Grdun se ljutio, što još nije iskupio svoju vitešku riječ, koju je dao Tomazini i Klari, da će dovesti Janju u Medvedgrad, da posljednji put i prvi put vidi svoju majku. Ljutio se i njegova vrela krv htjela je da probije žile, što Sjecignjev ne dolazi. Više puta je i sam pošao na visoku kulu, da gleda prema Zagrebu, da vidi, idu li. Ali nije to bila samo srdžba, koja ga je vukla na kulu. Bilo je to njemu neko nepoznato i nepojmivo čuvstvo, kakvo nije osjećao davno, odonda, kad mu je još živjela majka. Da, onda mu je nekako tako bilo, kad je čekao na nju, da se vrati s lova, da se vrati iz crkve ili otkuda mu drago, čekao je samo, da se vrati. Čeznuo je za onim milim, nježnim majčinim pogledom i za njezinim milim zagrljajem. Nekakvo onome slično čuvstvo podilazilo ga je i danas. Kako bi to čuvstvo nazvao, on toga nije znao i nije niti tražio da zna. Ipak mu se priviđalo, kao da ga sada, baš danas, one njezine oči gledaju. Da, uistinu gledaju. Da ih dašto ne vidi, ali osjeća na sebi njezin topli, blagi, pogled, pogled svoje majke.

I nije se mogao otresti misli, da je ne upita i kao nekoć prije toliko godina:

— Majko, majčice, što želiš?

Napokon je čuo daleko topot konja i čuo je glas trublje, koja je označivala, da Sjecignjev dolazi. Bio je to znak roga, kako je bio ugovoren.

On skoči po stepenicama dolje i viknu glasno dvorjaniku, koji je stajao pred vojvotkinjim odajama:

— Reci gospodarici, da dolaze...

Sam pak pohrli u sobu, gdje je ležala bolesnica Klara.

Ona je digla glavu, kad je čula, da neko dolazi; pa kada je vidjela, da je knez Grdun, opet joj glava klonu razočarano na uzglavlje i ona uzdahnu:

— I još ih nema...

Ali kad je vidjela, da knez Grdun domahuje rukom, dignula je opet glavu:

— Bože moj! Milostivi Bože! Možda ipak. Zbori, Grdune:

A Grdun je bio gotovo izgubio onu oporu mrkoću svog lica i reče:

— Klaro! Pripravi se. Oni dolaze. Ja sam ti iskupio riječ.

A ona diže košćatu i suhu ruku.

— Hvala ti, kneže Grdune. Učinio si djelo, radi kojega će te Bog pomilovati.

I beživotne oči staričine najednom bljesnuše nadzemaljskim sjajem. Uto je već došla u sobu vojvotkinja Tomazina Morozini, koja je htjela da vidi prizor, kako će se sastati iza toliko godina majka i kći.

— Kneže Grdune, Bog će ti platiti. A i tebi, plemenita vojvotkinjo, jer si moju molbu preporučila...

Htjela je još više da govori, ali najednom ju spopade neki golemi strah pred časom, koji je imao doći. A uhvatio ju i neki sram pred kćerkom, radi davnoga djela, koje je počinila. Što će kćerka reći?

Ne će li njezina bijela duša gledati s gnušanjem na nju, veliku grešnicu? Ne će li prezreti nju, svoju majku?...

Srce joj stade jače kucati i ona se prekrsti drhtavom rukom i s dubokim uzdahom reče:

— U ime Oca i Sina i Duha svetoga. Amen.

A tad se otvoriše vrata i u sobu stupiše vitez Sjecignjev i franjevac otac Romualdo.

Poklonivši se duboko vojvotkinji i knezu Romualdo, pristupivši k logu, na kojem je počivala Klara, reče:

— Pripravi se, Klaro, na svečani čas, kad će ti veliki Bog udijeliti veliku milost, da zagrliš kćerku svoju iza tolikih ljeta. Primi to kao znamen, da će ti Bog oprostiti sve grijehe tvoje. Ne boj se, kći tvoja znade sve. I ništa joj ne trebaš pričati.

Onda ode k vratima, otvori ih i reče:

— Janjo, uđi!

I u sobu je ušla Janja. Bila je obučena u bijelo odijelo i izgledala je kao bijela i čista djevica, koja prati janje nebesko nad oblacima.

Ušla je polagano i tiho...

A onda se začu usklik silni, bolni i radosni ujedno, usklik izranjene duše, koja je dugo lutala po burnome moru i sada nagazila u luku spasa!

Raskriljenih ruku sjedila je na krevetu svojem Klara i kliknula:

— Kćeri moja! Janjo!...

I već se Janja bacila na koljena pred njezin krevet i suzama natapala ruke, Klare majke svoje, i klicala:

— Majko moja! Majko moja! Mučenice moja!...

U taj čas uđoše u odaju i Pepika i Ivan, roditelji Klarini.

— I mi smo došli, kćerko, — govorio je Ivan. — Sve smo ti davno oprostili... Došli smo, da ti reknemo posljednji zbogom.

Bilo je to odviše za ubogu Klaru. Ona je isprekidano jecala, klicala, zborila:

— Koja sreća! Koja radost! Bože moj! Kako si velik, kako si silan, kako si jak! Hvala ti, Oče nebeski, a hvala i svima vama... Svima, svima...

A sobom je nastao plač ne toliko radi žalosti, koliko radi nekog nebeskog žanosa.

Plakale su majka i kći, djed i baka, vojvotkinja Tomazina i čuvarica. Suze se pojaviše na očima Sjecignjeva i starca Romualda.

Jedini Grdun nije plakao. Na njegovim se očima nisu pojavile suze. Njegovo je čelo bilo mrko, kao crno naoblačeno nebo. Činilo mu se, kao da je golemim zidom odijeljen od svih tih ljudi, pa ipak osjećao je u sebi mukli osjećaj, kako su sretni ovi ljudi, koji mogu ovako plakati, i on je u duši molio majku svoju, neka mu izmoli bar jednu — suzu.

* * *

Kad su se povukli iz bolesničke sobe i pustili oca redovnika, da ispovijedi Klaru, ušli su u prostranu odaju, gdje je knez Grdun običavao raditi.

Ušli su svi i vojvotkinja Tomazina i Grdun i Janja sa svojim djedom i bakom, samo Sjecignjev se udaljio, duboko ganut radi prizora, koji se netom zbio.

Prva je progovorila vojvotkinja okrenuvši se knezu Grdunu:

— Prvi dio obećanja, koje si dao Klari, sretno si ispunio. Sada treba da izvršiš i drugi dio...

Grdun je mrko pred sebe gledao. On potrese svojom glavom i omjeri ljutim pogledom vojvotkinju:

— Vojvotkinjo, nisi mi to morala spomenuti. Znam, što radim. Što sam obećao, obećao sam i budi uvjerena, da će to i biti.

— Ne ljuti se, kneže — odvrati mu sa smiješkom na usnama vojvotkinja. — Mislim, da te svojim riječima nisam povrijedila. Ali ako jesam, a ti onda znaj, da to nisam iz zlobe učinila, već iz samilosti prema ovim ljudima.

I ona pođe k Pepiki i reče:

— Dobra ženo, znam, kako ti je teško pri duši i što si sve morala da pretrpiš u svojem životu. I gle, sada si stajala pred krevetom svoga djeteta, koje umire. Znam ja, kakvo je to čuvstvo, kad majka trpi radi svog djeteta. Sam Bog zna, da li i moj sin Andrija nije u ovaj čas plijenom smrti...

I ona stade prstima da tare svoje vjeđe ne očekujući odgovora bake Pepike.

Međutim je pristupio Grdun k Ivanu, koji je dosele nijemo stajao u kutu promatrajući kroz prozor na jugoistočnoj strani Medvedgrada, otkud je pukao pogled na savsku nizinu i na njegov rodni grad Zagreb. A u srcu mu je bilo tako teško, kao još nikada od onoga časa, kad mu je nestala kći Klara. U njegovoj se glavi rojile teške i crne misli, kao i onda, kad je saznao za svu sramotu svoje jedinice. O, da mu je onda došao na oči Grdun, krvnik njegove sreće, onda bi mu bez krzmanja urinuo nož u srce. A sada je eto stajao u istoj odaji s njim. Danas bi lako mogao da izvrši svoj osvetnički čin. Danas bi mogao ispuniti narodnu riječ: »Bez odmazde nema pravde« i onu: „Tko se ne osveti, taj se ne posveti«. Ali danas je bio posve drugi čovjek. Ako i nije mogao pojmiti svetih riječi oca Romualda, kojima je osuđivao svaku osvetu, on je bio potresen veličanstvom smrti, koja je stajala uz uzglavlje njegove kćeri.

I kad je Grdun pristupio k njemu, nije ga pogledao osvetničkim i prezirnim pogledom, već je stajao mirno kao kameni stup.

— Majstore — reče Grdun hrapavim glasom. — Naši su se putevi nekoč rđavo sastali. Ali Klara je bila divna djevojka, a ja sam bio vraški momak. I dogodillo se zlo, koje se moralo dogoditi.

— Kneže — prekinu ga Ivan. — Ne govoriš pravo. Nije se moralo dogoditi. Nije se smjelo dogoditi...

— Svejedno — huknu Grdun. — Dogodilo se. Bilo pa prošlo.

— Bilo je, al nije prošlo, — smrsi kroz zube Ivan oštro ali mirno.

— Ne prekidaj me! Hoću da s tobom mirno govorim, jer imam da izvršim obećanje, koje sam dao tvojoj kćeri Klari na njezinu samrtnom krevetu.

— Govori! — odvrati Ivan.

— Treba, da ti barem donekle odštetim za sve ono, što sam ti zla počinio. Kaži, što zahtijevaš...

A Ivan se je uspravio, a lice mu je pokazivalo odvratnost.

— Kneže! Što ti to meni kažeš?...

— Reci mi svotu, koju da ti dadem... Koliko cekina, mletačkih dukata ili naših banovaca..

A Ivanu iskočiše žile na sljepoočicama. Vidjelo se, da mora upotrijebiti svu svoju snagu, da ne provale iz njegovih ustiju sažalne riječi. Ipak viknu:

— Kneže! Ne govori tako! Vrijeđaš me u dušu. Zar ti misliš, da zagrebački građanin nema obraza. Ako ne znaš, onda sada znaj, da bih volio lutati ko vječni žid od konca do kraja svijeta do vijeka i jesti samo crni kruh i piti vodu, nego li da primim i najmanji novac iz onih ruku, koje su upropastile moje dijete. Smatrao bih samoga sebe huljom i ništarijom. Krvav je taj novac, kneže, i bojim se, da bih okrvavio svoje ruke, da ga se taknem.

Ivan je ponosno dignuo svoju glavu i upro oči u oči kneza Grduna i te se oči pogledale jedne u druge bez straha i bojazni, kao da to nisu oči bogatoga i slavnoga boljara i ubogoga čestitoga purgara grada Zagreba.

Izgledalo je, da se jednakopravni ljudi izazivlju na dvoboj, i to na život i smrt.

Nastala je duboka šutnja, koju je prekinula vojvotkinja, jer se bojala, da će] se otud izleći zlo.

— Ljudi! Tamo umire kršteno stvorenje, a vi ovdje tražite dlaku u jajetu. Smiri se, meštre Ivane. Ta knez Grdun htio je da ti bar donekle popravi zlo, koje ti je nanio. Htio je da bar nečim opere ono, što je skrivio.

— Knez Grdun — odvrati Ivan — može se prati vodama svih rijeka, što ih teče na ovoj crnoj zemlji, ali mene neka pusti na miru. Najbolje bi bilo, da se među nas svali visoka hridina i da nas razdvoji zauvijek. Žao mi je, plemenita vojvotkinjo, da pred tvojima očima tako govorim. Ali rana, koju mi je ovaj gospodin zadao, tako je duboka, da ju može samo naš Gospodin Krist zatvoriti, jer on je Bog, pa je još više trpio od mene. A ti, kneže Grdune, bolje bi bio učinio, da nisi niti otvorio usta i da me nisi spomenuo starih boli. Ti se radije brini za svoju dušu, da ti ju đavoli doskora ne odnesu onamo, kamo već po tvojim djelima odavna spada.

Sada više nije knez Grdun mogao obuzdati svoje srdžbe. On škrinu zubima, a pijest mu se stane grčiti.

Bila bi bez sumnje provalila ta njegova ljutina, da ga nije u taj čas prihvatila za ruku Janja gledajući u nj svojim divnim, velikim očima. Da, to je bio pogled njegove divne i dobre majke. Onaj isti tajanstveni, duboki, nezaboravni pogled, koji mu je govorio više od tisuću riječi.

— Kneže Grdune — govorila je Janja.

A on je na to, i sam nije znao zašto, odvratio:

— Zovi me: oče.

— Oče moj, ne rastužuj moga djeda Ivana. On je poštenjačina i dobričina, da mu para nema, i obraz svoj ne daje ni za što. Nikad ne će da uzme od tebe novaca, jer bi mu bilo na sramotu.

Grdun nije nikada čuo takvih riječi od ovako priprostih ljudi, koje je smatrao nižim bićima, on potomak visokog i prastarog plemićkog roda. Nije znao, bi li se ljutio na te ljude, koji ponosno dižu glavu, kao da su kakvi boljari, njemu ravni.

Nije znao, bi li se tome divio, što to zbori njegova kćerka, jer u njezinim je napokon žilama tekla njegova stara, plemićka krv.

On prignu svoju glavu k njezinoj i reče:

— Primi barem ti, Janjo, dar, koji će ti poslužiti za miraz.

Janja je porumenila preko ušiju, a glas joj je stao drhtati:

— Gospodaru! Dosele se nisi brinuo za moj život, ne trebaš niti odsada. Ja ću se vratiti mirno na ognjište svoga djeda i bake, gdje sam pošteno svojim rukama zasluživala hljebac svoj. Nastavit ću i dalje da dvorim i njegujem svoje starce, koji me vole kao zjenicu očiju svojih. Ne trebam ja tvojega zlata. Imam zdrave oči, zdrave ruke, pak što Bog da. Ne ću sabirati blago na zemlji, gdje ga moljac i rđa nište i gdje tati potkopavaju i kradu. Onaj, koji hrani ptice nebeske i daje liljanima u polju, da rastu, dat će i meni ono najnužnije za život. O mirazu mi govoriš? Čemu mi miraz? Ja sam odabrala zaručnika, koji ne treba tvog miraza, jer je neizmjerno bogatiji od tebe. Njemu služi sunce i mjesec. Njegove su sve visine gora i sve dubine mora... Oh, da znaš, kneže Grdune, kako je lijep, kako je moćan, i ti bi ga ljubio.

Janja je govorila te riječi s takvim zanosom, s takvim uzbuđenjem, a njezine su velike i sjajne oči gledale, kao da uistinu vide u ekstazi Onoga, o kojem je tako zborila.

Svi su s udivljenjem gledali, pa i sam knez Grdun, koji je tako prezirno slušao popovske tobožnje bajke.

Već je pred više časova ušao u sobu otac Romualdo. Bio je blijed, bljeđi nego obično, ali nije htio da prekine Janju.

Kada je Janja dovršila, on se prekrsti pobožno i reče:

— Pobožno se ispovijedila i sveto primila posljednju pomast i svetu pričest, a onda je njezina

duša kano golubica odletila pred sud Višnjega Boga. Bog joj pomilovao dušu!

— Amen! — odvratila je Janja kroz plač.

I čitavim Medvedgradom čuo se plač dobrih ljudi.

A knez Grdun prikučio se redovniku Romualdu i potužio se, kako ne može iskupiti obećanje Klari, da će se skrbiti za njihovo dijete.

— Znao sam ja, da ne će niti Janja niti njezini primiti ništa. A ti, kneže, učini druga dobra djela. Daj za gradnju koje crkve i siromasima.

I prvi put u životu dao je Grdun svoga zlata za crkvene i nabožne svrhe, kada su sahranili njegovu Klaru u crnu zemlju na groblju oko seljačke crkve.

Kada se Janja sa svojima vraćala u Zagreb, reče joj Grdun:

— One novce, koje sam namijenio tebi, dao sam u pobožne svrhe. Janjo, dijete, jesam li pravo uradio i tebi po volji?

A njoj su zadrhtale usnice u velikoj nadi radi očevog obraćenja i ona reče blago:

— Pravo si uradio, i meni je po volji. Dao Bog tebi u sreću!

XXVII.

BIJEG.

Sjecignjev je prvi donio na Medvedgrad vijest, da je kralj Andrija na slobodi. Prepozitu Teodoru pošlo je za rukom, da sve one zahtjeve, koje je stavio Ivan Gusing, pretvori u djelo.

Volovi su vukli zlatnim predmetima natovarena kola i drugu bogatu otkupninu u Gisingov dvor. Teško su škripala krcata kola, a teško se dijelio sa onim blagom i kralj Andrija i njegov vjerni prepozit Teodor. Još su teže ostavljali u dvoru taoce.

Tri put je zagrlio i poljubio Teodor svoga brata Ladislava, tri put je i sam kralj Andrija cjelunuo u čelo jadnoga taoca.

Isto je učinio i s drugim taocima: sinovima Duruslava iz Rume i magistra Ivanka, kojima je Ivan Gising dao teškim verigama okovati ruke i noge.

Sa suzama u očima dijelio se kralj Andrija od svojih vjernih ljudi, ali srcu mu je odlanulo, kad je zajahavši svog konja prestupio drveni most, koji je vodio od grada.

Bio je odjeven u odijelo priprostoga viteza, koje nije ničim odavalo, da je on kralj.

Prepozit Teodor citirao mu riječi psalma 128.

— Dominus justus concidit cervices peccatorum. (Ali je pravedni Gospod oborio tjeme grešnika...)

Kralj mu na to reče:

— Nije još oborio, dragi moj Teodore!

— Ali doći će i to skoro — prozbori Teodor. — Fiant sicut foenum tectorum quod priusquam evellatur, exaruit. (Bit će kao sijeno na krovovima, koje sahne prije, nego se iščupa.)

— Ova ti se pozlatila! — odvratio je kralj Andrija. — Ali sada smo još daleko od toga časa. Sada je još velika sramota na nama i čitavo je ovo moje oslobođenje upravo sramotno. U svojoj kraljevini moram uistinu igrati smiješnu ulogu.

— Zaskočili nas, što ćemo! — uzdahnu prepošt Teodor. — Blatom nas oličili, da izgledamo neoprani, ali sve će se to ispraviti. Trebat će da još mnogo krvi proteče, naročito hrvatske krvi, jer onima preko Drave nemoj vjerovati. Šubić vlada, kao da tebe nema, Babonići nisu babe, već junaci i banovi, kakvih nije bilo tako skoro, biskup Ivan, otkako se je vratio u Zagreb, upravo je pomahnitao. Postao je longu ferocior, quam antea et canonicis infensior. Postao je okrutnim progoniteljem onih zagrebačkih kanonika, koje su tvoji pristaše. Neke je lišio dohodaka, pače i časti kanoničke i svećeničke. Na njihovo mjesto postavio je dapače tuđince, Talijane, za koje je uvjeren, da će ga slijepo slušati. I sada većina kanonika sluša njegove riječi, kao da

su svetinja. Jednima je ulio strah u kosti, druge nagrađuje darovima. U Zagrebu je sijelo anžuvinske urote.

— Tako je uvijek bilo. A što radi moj ujak Albertin, što radi moja majka Tomazina Morozini? Znao sam ja, što ona može za me učiniti, i zato sam ju učinio vojvotkinjom onih krajeva.

— Gospođa kraljica majka divna je i umna žena, ali što može ona sama u onom leglu guja i jakrepa? U čitavom onom narodu vrije i kuha, i tko znade, šta će se još iz svega toga roditi?

— A Grdun? Moj vjerni Grdun? Zar on ne vlada u dva tvrda grada? Zar on nije porkulab, ili zapravo vlasnik Medvedgrada, a zar njegov brat Vukoslav nije vlasnik Kalnika. Pak zar te dvije gradine nijesu takve, da se većim dijelom može iz njih vladati čitavo kraljevstvo Slavonije i Hrvatske?

— O Grdunu se pronose razni glasovi — odvrati pogledavši nekako čudnim pogledom prepošt svoga kralja. — Možda bi bilo bolje da se odviše ne pouzdaješ u njega.

— Pa zar mi nisi pričao o tome, kako je on moju uzvišenu majku uzeo u svoj Medvedgrad, gdje je sigurna od svake opasnosti?

U očima Teodora zasjajilo je nešto neobično, a usnice kao da su kazivale više, nego li je to kralju Andriji bilo milo.

— Gospodaru! — reče prepošt. — Imaš pravo. Kraljica majka u Medvedgradu nije u opasnosti. Nitko joj tamo ne može ništa učiniti. Samo jedan čovjek...

— Misliš li? — pogleda ga kralj značajnim pogledom.

— Mislim.

— Grdun?

— Da!

— Strašno! I on da je izdajica? I on da je zločinac? Lomaču! Daj mi lomaču! Stotine tisuća lomača! Daj mi, da popalim čitav svijet u stra-

šnom požaru, da kaznim izdajice i učinim kraj ovome metežu i ovoj bujici svojih neprijatelja.

— Pomalo, kralju moj, pomalo... Sve će to doći. Tvoja je sreća, da moć napuljskog dvora nije još dosta jaka i da još sada ne mogu, da dovedu Anžuvinca preko Jadranskog mora. Ne imadu dosta novaca, a niti spreme. Pa dobro je za našu stvar, da i primorski gradovi nisu odlučni naši protivnici. I Rim i Napulj ne mogu ih još posve predobiti za anžuvinsku stvar. Mislim, da naše stvari ne stoje tako loše. Ali sada, kralju, gdje si se oslobodio, treba da pokažeš svu veličinu svoje volje. I u ovim krajevima, znadeš, da imaš silne neprijatelje. Spomenuo si bivšeg palatina Misesa, koji se na tebe diže. U Erdelju diže visoko svoj barjak vojvoda Roland. Sve sile treba da napneš protiv ovih dvojica. Treba da ih posve svladaš i da razoriš do temelja njihove gradove.

— Što nam poručuje uzvišena moja majka? — pitao je kralj iza male stanke.

— Ona jedva čeka čas tvoje slobode, da se i ona oslobodi.

— Zar nije slobodna? — upita kralj.

— Jest i nije — odvrati prepozit.

— Zar je Grdun drži kao zarobljenicu u svom gradu? Zar s njom postupa zlo?

— Oh ne, dapače — odvrati lukavo Teodor. — Njoj je posve lijepo, onako, kako da reknem, no onako, kao malenoj ptičici u zlatnom kavezu...

— Dakle ona je zasužnjena? — pogleda ga kralj prestrašenim pogledom.

— Oh, to nisam rekao. Ne, ne toga nisam rekao — ispričavao se prepošt. — Ne mislim ja, da bi Grdun što protiv tvoje majke učinio. Dapače. On ju sve više pritište o svoje grudi. Samo se bojim, da joj od Grdunova zagrljaja ne bi prepuklo srce.

Kralj nije pravo razumio, na što to prepozit cilja. On je ipak proslijedio:

— Ah! Moja majka će sama sebi znati da pomogne.

— Tako i ja mislim — reče prepozit prešavši dlanom preko čela.

* * *

Kad je Tomazina Morozini, vojvotkinja u Medvedgradu, dočula, da je njezin sin Andrija spasen, ona je planula neobuzdanim veseljem i malo da nije pala vitezu Sjecignjevu, Biku od Bikova grada, oko vrata.

— Zaslužio si, da ti poklonim imanje radi tako dobre, radi tako izvrsne vijesti. Zaslužio si, da te zagrlim, da te poljubim — reče vatrena Mlečanka.

Sjecignjev ozbiljno mahnu rukom i reče mirno:

— Zar si zaboravila, da sam se zavjetovao?

— To je vrlo lijepo od tebe, ali baš ne bi trebao toliko o tom govoriti, jer postaješ smiješan. A onda, reci, molim te, zar je tvoj zavjet vječan?

— Ne, nije vječan — odvratio je mirno Sjecignjev.

— Pa kako će još dugo trajati, da se ne ćeš smjeti ženiti?

— Do Katinja ove godine.

— No, vidiš. Pa to nije dugo vremena — nasmijala se prpošno vojvotkinja. — Onda je upravo dosta vremena, da si već sada potrašiš djevojku, koja je za udaju...

— O, to ipak ne... Nipošto!

— Imat će vremena, da te upozna, a i ti nju, da ne kupiš mačka u vreći.

— Molim te, uzvišena gospođo, ne zbijaj od mene šale. Ja nisam nikakav deran, već vitez i čovjek, koji želi da bude Božji vitez.

— No dobro, dobro! — smijala mu se dalje vojvotkinja. — Ako si uistinu vitez, u što niti ja ne sumnjam, onda ću te doskora silno trebati, tebe i tvoje viteške usluge. Hoćeš li mi pomoći? Jesi li mi vjeran?

— Ti znaš, vojvotkinjo, da sam ti vjeran. Traži od mene, da u vatru pohrlim za tebe, poći ću.

— I proti Grdunu?

— Ako treba proti samomu đavolu.

— Dobro dakle. Ako nisi dosada znao, a to sada znaj, da mi je Grdun dozlogrdio i da jedva čekam čas, da se poberem iz ovoga grada. Ovdje izgleda da mi je lijepo.

— Pa i jest, vojvotkinjo. Grdun se nadasve brine za te.

Vojvotkinja na te riječi naškubila usne, stavila ruku na rame mladom vitezu i rekla povjerljivo:

— Zar ti uistinu ne vidiš, da sam ja u ovome gradu zapravo zatočena, zasužnjena, utamničena? Zar nemaš oči, da to vidiš?

Sjecignjev je nemirno kimao glavom.

— Ja samo znam, da se ti od svoje volje s knezom razgovaraš, da mu laskaš, da ga miluješ, da mu se ulagivaš i da se s njime zabavljaš.

Vojvotkinja je postala neustrpljiva. Ona je nožicama udarala u tlo, ali pri tom nije izgubila dobre volje, koja ju je uzbuđivala radi slobode njezina sina. Usto joj je laskalo, što se nije opazilo, kako ona samo glumi pred Grdunom neku nježnost osjećaja.

— Ulagivala sam se knezu Grdunu, veliš? — reče. — Pa da, imaš pravo. Zar mi on nije odredio u ovom medveđem gnijezdu zaklon za vrijeme bure? Ali sada bure više nema, sad je čas, da se izbavim od tog surog medjeda.

Sjecignjev ju je gledao s raskolačenim očima, a na njegovu se licu odrazivao izraz kao nekoga gnjušanja.

— He! Vojvotkinjo, tako mi viteške riječi, ne valja ti posao. Ti si velika gospođa i nije u redu, da ti ja nešto pričam i da te opominjem, ali bome ne valja ti posao.

Vojvotkinja ga začuđeno pogleda:

— A zašto ne, dragi moj?

— Jer to se, što ti radiš zove himba, laž, prevara. To znači nekoga za nos vući. To što radiš, daleko je od istine. Daleko je od Boga.

— Vidi ti njega — zakrči mu riječ Tomazina. — Ti si moj vitez, ali to ne znači, da smiješ biti moj propovjednik. Uostalom, zar tvoj narod ne veli: Tko istinu gudi, gudalom ga po prstima biju. A reci mi, zar i ti uvijek istinu govoriš?

— Uvijek! — bio je prostodušni i iskreni odgovor Sjecignjevov.

— Dopusti, da ti to ne vjerujem — reče mu porugljivo Mlečanka.

Onda joj je morao Sjecignjev pričati, što je pobliže čuo o kraljevu oslobođenju i kakav mu je doček bio u Ugarskoj i što govore Zagrepčani. Sjecignjev joj je odgovarao na sva pitanja. Kralja su Andriju onuda, kuda ga je vodio prepozit Teodor, dočekivali s najvećim oduševljenjem. Narod, koji je bio klonuo, kad je čuo, da je kralj Andrija zarobljen, opet je odahnuo. I kralja su pozdravljali s najvećim slavljem. U samom su Zagrebu pristaše Anžuvinaca dočekali vijest nezadovoljno i s porugljivim primjedbama, vjerujući ipak u svoju konačnu pobjedu. A pristaše kralja Andrije, koji su dosele išli pokunjeno, pognutih glava, koji su se raspršili kao ovce, što su ostale bez pastira, opet su digli glave i priređuju veselice i pjevaju Tedeume u svojim crkvama. Tako se svijet mijenja. Kralj Andrija kao da će iza svog sužanjstva još jače omiljeti narodu. Protivnici su se prevarili u računu. Oni su mislili, da će osramoćeni kralj biti nemoguć u kraljevstvu, a kad tamo, on je danas jači u narodu, nego li prije.

Sve je te vijesti slušala vojvotkinja mirno i sabrano. Ona je zahvalila Sjecignjevu, što je tako u tančine izvijestio o čitavom položaju, a onda ga je upitala naslonivši se laktom na kamin:

— Da ja sada pođem među građane, bi li me dobro dočekali?

Bez odvlake odgovorio joj je Sjecignjev stavivši pri tom svoju snažnu šaku na prsa:

— Ući ćeš kao triumfator u najvećem slavlju, svečano i pobjednički. Narod će ti bacati cvijeće

pod kola, u kojima ćeš se voziti, i sva zvona zvonit će u tvoju slavu.

— I ti misliš, da mogu bez opasnosti života poći sa tog nesretnog grada, iz ralja suroga medjeda Grduna?

— Kad dođeš na granicu varoši, sigurna si, tek ne znam, kako ćeš se osloboditi gordoga Grduna, kad sama veliš, da te je zatočio, zasužnjio, što li? On te ne će živu pustiti iz grada, ili će za te tražiti silnu otkupninu, kao što je tražio knez Gising za kralja.

Sjecignjev se začudio, kad mu je na to vojvotkinja odvratila:

— Ne bojim se ja toga. Grdun je stari lisac. On ne će ubiti one, od kojih se još nada koristi i sreće. On ne će tražiti otkupninu za onu, koja mu može pomoći do one visine, za kojom on divlja i strastvenim žarom svoje duše žudi.

— Možda se varaš — primijeti Sjecignjev. — On te bez razloga nema u sužanjstvu. On će od tebe zahtijevati velike žrtve, prije nego li te pusti iz svojih lanaca, koji su ionako, kako sama veliš, zlatni. Tebi dakle ne preostaje drugo ili pobjeći...

Vojvotkinja je prkosno postavi pred Sjecignjeva i ustremi svoje oči u njega:

— Ili usuti mu u pehar zlaćanog vina prašak, od kojega će upasti u san vječite crne noći, da ga zauvijek prođe misao, da me čuva u svom prokletom gradu.

Sjecignjev skupi svoje jake obrve i namršti svoje lice i odvrati s nekim gnušanjem:

— Što ti to govoriš, vojvotkinjo? Ta to bi bio zločin najprostije vrste. To bi bilo umorstvo. Zar te nije Boga strah?

Užasnuto i zgranuto lice mladoga viteza učinilo je svoje. Vojvotkinja kao da se i sama prepala svojih riječi, nasmiješi se umiljato:

— Ne boj se, viteže! Nije mi niti na kraj pameti, da otrujem čovjeka, koji može biti još od

koristi meni i mojemu sinu, kao što je već i bio. Moji zemljaci Mlečani doduše sredstvo, koje sam spomenula, izdašno rabe, kad se hoće izbaviti od osoba njima nepoćudnih. Njihova savjest nije tako meka kao tvoja. Oni misle, da je bolje da jedan čovjek pane, nego čitavo kraljevstvo. Htjela sam te samo iskušati, da vidim, kako ti misliš, i vidim, da si pravi kršćanski vitez, a to mi je drago. Rekao si mi doduše prije, da bi za mene skočio i u vatru. Ali kako vidim, ti za mene ne bi htio usuti niti otrova u čašu moga krvnog neprijatelja.

— I ne bih... Tako mi Gospe Bogorodice, ne bih! Ja sam priprosti vitez, u junačkom sam mezevu i hrabrom, viteškom dvoboju poubijao mnoge odlične i hrabre vitezove i ratnike, ali sve po redu i zakonu, kako to propisuje viteška čast. Treba li da za te navalim na stotinu, ja ću se boriti i pasti, ali da postanem zločinac, trovač? Ne, nikada...

Vojvotkinja je promatrala mladoga viteza ne bez udivljenja, samo ga je sažaljevala, što je tako zastarjelih nazora. Ona se ipak požuri, da rekne:

— Ne boj se, viteže, Sjecignjeve. Ne zahtijevam ja od tebe takve stvari. To više, jer ima drugih blažih sredstava, koji će me dovesti do slobode. Ja moram odovuda otići sa svima svojim ljudima zdrava i neopažena, a da pri tom ne padne niti jedna vlas s glave knezu Grdunu, a niti njegovim ljudima.

Sjecignjev ju pogleda s velikim nepovjerenjem:

— Ne, vojvotkinjo, to nije lijepo, da se sa mnom igraš kao mačka s mišem. Nisam ja rođen u glupanovoj kući. Jedino da si u savezu, potari ga sveti križ, sa samim nečastivim, koji bi nas sve mogao učiniti nevidivima. Inače ne znam, kako ćemo bez ljute i krvave borbe odovud protiv volje gospodara ovoga tvrdoga grada.

— A ja ti i opet velim, da ću ja to s tvojom pomoću i s pomoću svojih vjernih podanika izvesti. Pri tom ću ipak dati i knezu Grdunu dobru lekciju, da će ga za dugo vremena proći misli nedostižive i tašte, kojima bi htio da svoju moć uzvisi

i nad samoga kralja. On leti k suncu kao Ikar... ali spržit će sebi krila kao i Ikar.

— Oprosti, gospođo. Ja ne znam, tko je taj Ikar. Vitez takvog imena nije mi poznat, ako je uopće vitez — prekinu ju Sjecignjev — ali mislim, da mu je Bog pomutio pamet, kad hoće da leti. Da je Gospod htio, da ljudi lete, dao bi već Adamu i Evi u raju, da im narastu krila. Joj. Taka luda. Pa onda da leti k suncu! Šta će mu to? Što da traže ljudi na suncu? Što da traže u zraku? Zar nije dosta nevolje na kopnu, u vodi i pod zemljom? Zar treba još i zrak okužiti ljudskom zločom?

Vidjelo se, da se vitez Sjecignjev ozbiljno ljuti na tog viteza Ikara, koji je tako mahnit. Ali u isto vrijeme vidjelo se i to, da vitez Sjecignjev ozbiljno u srcu pobuđuje samilost naprama tome Ikaru.

— Mislim — nastavi Sjecignjev — da bi se našlo dobrih ljudi, koji bi za nj molili, da mu se Bog smiluje, pa da ga dozove k pravoj pameti, i da ne kuša ono, što je nemoguće.

— Pustimo Ikara — smiješila se je vojvotkinja. — On nije nikakav vitez. On je živio u doba starih Helena...

— Ha — čudio se Sjecignjev. — Dakle onda nije niti istinita ta sva priča. Poznam ja Grke! Grci su same lažitorbe i prevrtljivci. Ne vjeruj im ništa. Oni su lukave milolaže. U brk ti se laskaju, a kad tamo, misle, kako će te nadmudriti i prevariti. Istočnim mirisima okupane lisice u raskošnom odijelu, a sa rđavim srcem. To su ti Grci.

Vojvotkinja se u srcu smijala primjedbama svojega viteza. Ipak mu nije htjela odati, kako mu se smije radi neznanja. Taj mladić imao je u njezinu planu oslobođenja igrati važnu ulogu.

— Imaš pravo, gospodine viteže. I ja tako mislim o Grcima. Dobro ih prozireš. Samo jedno si zaboravio, da oni svojom lukavštinom više osvajaju svijet, nego ti svojom prostodušnošću i iskrenošću.

— Da! — viknu Sjecignjev. — Ali njihovi

su uspjesi prolazni. Prava prostodušnost, jednostavnost i priprostost pobijeđuje i sada.

— Na primjer? — prekinu ga vojvotkinja. — To su samo riječi.

— Oh, ne! Nisu samo riječi. Zar ti nije poznato ime velikog sveca, koji je osnovao d vni red, kojima pripada i otac Romualdo, što si ga nedavno vidila na Medvedgradu?

— Brat Franjo? — odvrati vojvotkinja. — Brat Franjo iz Asiza?

— Da, brat Franjo, svetac asiški, koji sada po svojoj braći preporađa svijet. I on leti k suncu, ali ne k onome, što gore među oblacima žari, već k suncu, koji je Isus Krist, Gospodin naš.

Izgovorivši ime Kristovo Sjecignjev je prignuo glavu i pobožno se prekrstio.

Vojvotkinji baš nije bilo pravo, što sada Sjecignjev miješa pobožnost u njezine lukave misli, kojima je htjela da oslobodi sebe, a da nasamari kneza medvedgradskoga Grduna.

— Čast tvojemu sv. Franji. Nemam ništa proti njemu. Ali sada mi idu važnije misli po glavi. Glavno je, da se riješim babilonskog sužanjstva. Zamislila sam već osnovu, koja će, ako nam uspije, sretno moju želju ispuniti, a da ćeš i ti biti zadovoljan, moj viteže. Nadam se, da će sve to proteći bez krvi.

— Dao Bog i sveti Franjo! — kliknu veselo Sjecignjev.

— Pa makar i tvoj sv. Franjo — uzdahnu vojvotkinja Tomazina Morozini, koja u svom patricijskom ponosu nije odviše bila sklona nazorima velikog asiškog sveca. — Pazi, slušaj! Izvrši svaki moj nalog i svaki moj mig.

* * *

Čula se glasna buka na Medvedgradu. Buka vesele družine, koja slavi neobično slavlje.

Čitav grad orio se pjesmama radosnicama.

Tako je htjela vojvotkinja Tomazina Morozini, jer je i Medvedgrad morao da slavi oslobođenje njezina sina, kralja Andrije.

Nije to bilo drago knezu Grdunu. Uzalud je kleo u srcu svome Ivana Gisinga, jer se po njegovu, Grdunovu mišljenju prenaglio i pustio prerano na slobodu svoga sužnja. Ali sada o tome mudrovati nije bilo vrijeme. On je i protiv svoje volje morao popustiti vojvotkinji.

I tako je u Medvedgradu bilo veliko slavlje.

Ipak se to slavlje ograničilo samo na Medvedgrad i njegove ljude, jer je i to htjela vojvotkinja. Pozivati mnoge velmože i plemiće iz blizine u grad ne bi se slagalo s njezinim planovima.

Danas je upotrijebila sva sredstva ugledne mletačke gospođe, da poljepša i dotjera svoju ljepotu.

Na glavi joj je bio blistavi dijadem. Po bijelim razgaljenim ramenima padala joj napola raspuštena kosa. Uz pomoć svoje dvorjanke ona je pazila na svaki nabor na svojoj opravi.

Još jednom htjela se pokazati knezu Grdunu u svom sjaju i raskoši. Htjela je, da u Grdunu razbudi plamenu strast. U njoj kao da su u taj čas kucala dva srca: jedno, u kojem je sve gorilo željom, da se izbavi iz tog Medvedgrada i da postane posve neodvisnom od njegova gordoga gospodara, koji je sputavao ne samo njezinu slobodu već i sve njezine planove budućnosti. Drugo pako srce borilo se proti prvome nekom besvijesnom snagom, nekom neobuzdanom žestinom, jer je znala, da pripada velikim dijelom u krug Grdunova uma, njegove snage, njegovih misli energičnih, odlučnih, i kako se činilo, titanskih.

Šteta, da moram napustiti čovjeka, — mislila je — koji je snagom medjed, mislima orao i koji je zavrijedio da vlada.

To njezino drugo srce ćutilo je, da je Grdun jedini čovjek, od kojega bi se dala zlostavljati, udarati šakama i gaziti nogama.

Ali baš taj osjećaj ispunjao ju je gorčinom i prezirom prema samoj sebi. To je moralo da prestane i nestane zauvijek.

Ona silna patricijka, umna, svojeglava, radije bi vidjela odrubljenu glavu Grdunovu, nego li da on postane vladar njezina srca.

Ona bi poput Salome radije na tanjuru vidjela krvave njegove obraze i kosu oblijepljenu sa zgrušanom krvlju, nego da mu prigne pred njim svoj dijadem.

Ona bi voljela da poput Salome pleše pred njegovim mrtvim očima, nego li da čitavi život bude okovana uz njegov život. Ipak htjela je još jednom da upilji svoje žarke oči u njegove, htjela je još jednom da ga gladi mekim rukama po čupavoj kosi i da mu strastvenim poljupcem utisne na usne čar svoje ljepote.

Zato je tako kitila svoje tijelo. Zato je stavila biserje oko vrata, zato je zlatnim pojasom, iskićenim draguljima, smaragdima, ametistima i karneolima, stisnula svoje tijelo.

— Jesam li lijepa? — pitala je sama sebe gledajući se u srebrno ogledalo

— Jesam li lijepa? — pitala je svoju dvorjanku.

— Da znadu, kako si lijepa, svi carevi i kraljevi došli bi da tebe, da kleknu pred tebe i da te darivaju zlatnim svojim krunama.

— A ja bih sve odbila — uzdahnula je Tomazina — jer onaj jedini, koga ne bih odbila, on je krvnik.

Bila je divna onu večer. Licem joj je treptio čar neponjatne ljepote i svijetloga uma, i nikad se nije osjećala tako velikom i sjajnom kraljicom kao danas. Ona je znala, da je svladala sama sebe i da će svladati i sve druge.

Ubogi Grdun, kako će planuti bijesom, kad bude uvidio, da je nadmudrila ona, žena, njega, koji je mislio, da je postao njezinim jedinim gospodarem, njezinim carem, njezinim božanstvom. Ubogi

Grdun, malo da joj se nije smilio, jer bilo je časova, da, bilo je časova, kad je on bio gospodarom njezinih iluzija, jer je mislila, da će biti pouzdani tumač njezinih misli, da će biti nepokolebivi borac za njezinu stvar. Da, bilo je to, ali kada je prozrela u njegovu dušu, u kojoj je na zlatnom prijestolju sjedio njegov „Ja", otkada je saznala, da on ne vjeruje nikom već samome sebi, i da je neobuzdana i beskrajna sebičnost vladarica njegove duše, onda je prelomila štap nad njim. Morala je da to učini, jer je duboko osjećala, da bi to inače jednoga dana učinio on nad njom.

Vino je teklo. Vrčevi se praznili jedan za drugim. Čuo se iz gostinjske sobe veseo žamor i graja, koja se polako pretvarala u neobuzdanu buku, hihot, pjevanje i dreku.

Vojvotkinja i Grdun povukli se u posebnu odaju k stolu, koji je bio iskićen krasnim miomirisnim cvijećem. Samo Sjecignjev i dvorska gospođa vojvotkinje smjeli su da sjede s njima.

— Oni su pijani od vina, a ja sam pijan od tebe — laskao joj je Grdun. — Pio sam i ja, da, ali znam, što radim. Vjere mi, znam, što radim. Nisam te nikada vidio tako krasnu kao danas.

I on, kao da nije bilo Sjecignjeva i dvorske gospođe, htjede da je obujmi svojom rukom.

— To se ne pristoji — šaptala je ona. — Zar ne vidiš, da nismo sami? Što će reći Sjecignjev i moja gospođa?

Ali Grdun se nije dao smesti:

— Što će reći? — viknuo je. — Trista mu gromova. Zar nisam ja ovdje gospodar? Mea voluntas, suprema lex esto. (Moja volja budi najvećim zakonom.) Zar ti ne ćeš biti mojom ženom?

Vojvotkinja se zažarila u licu i trgnula. Htjela je da ustane. Uvidila je svu opasnost ovoga časa.

— Što ti to baš danas pada na pamet, to još u to gluho doba noći? — odvrati vojvotkinja

Tomazina Morozini, kojoj nije bilo po volji, da se Grdun sjetio ženitbe, o kojoj u posljednje vrijeme nije govorio.

— I te kako mi pada na pamet. Žao mi je, da to nisam već prije izvršio, dok je tvoj sin bio u tamnici kao sužanj Ivana Gisinga. Mogao sam to onda laglje. Ali i sada nije prekasno, mila moja.

— Zar ti nije dosta, što te volim? — šaptala mu je votvotkinja.

— Nije! — vikao je knez Grdun tresući glavom i gledajući ju oštrim pogledom. — Ja hoću da budem mužem kraljeve majke. Ja hoću, da vladam vladaricom kao zakoniti muž. Hoću, da postaneš mojom pred žrtvenikom, da nas sveže svećenik nerazriješivom vezom. Uostalom, što se tome čudiš, kao da mi to nisi i sama obećala? Zar se ne spominješ svoga obećanja? Oh, ništa zato, ja te eto sada sjećam. A ja to hoću. Znaš li? Odmah hoću! Smjesta. Još danas, još ove noći. Ne ćeš ti meni izmaknuti. Sada je tvoj sin slobodan. I ti bi mogla otići iz Medvedgrada, pa da mi umakneš kao ribica s udice ribareve. Još nešto! Nisam ja zato tako dugo boravio s tobom na Medvedgradu, da mi izmakne tako mastan zalogaj. Ne puštam te otuda, dok ne postaneš mojom zakonitom ženom. Čuješ li? Za nekoliko časova poletit će moj glasnik do remetskog samostana, da dovede redovnika, koji će nas vjenčati.

Tomazina Morozini slušala je dosele mirno napola pijanoga kneza. Slušala je tu bujicu riječi. Pa iako je bila uvjerena, da će joj namisao, koju je zamislila, uspjeti, ipak bi joj mogao pokvariti račune taj glasnik, o kojem joj knez Grdun govori.

Ona zato prihvati ruku Grdunovu i stade ju gladiti svojom rukom.

— Grdune! Što ti pada na pamet? Ta proglasili bi tebe i mene luđacima. U to gluho doba noći da bude naše vjenčanje? Cio svijet bi nam se rugao. Kakva je to luda misao? Ja znam, što sam ti obećala, i drago mi je postati ženom tako odličnoga

muža, kojega se slava pronosi čitavim svijetom. Ali za to još nije došao čas. Za to još ima vremena. Pa ako baš želiš, da se naše vjenčanje što skorije obavi, a ti se ustrpi barem do dana. Ja ne želim nikakva kazališna prikazivanja, pa da glumimo otmicu. Ja sam eto u tvojem gradu i ostat ću ti vjernom družicom i nemoj se mučiti svakakvim nepotrebnim mislima, koje ti samo ogorčavaju život, a ne dovode niti tebe niti mene do sreće. Danas smo ovdje, da se veselimo, jer je moj sin, kralj Andrija, na slobodi. A na pirovanje mislit ćemo sutra.

Grdun je nekako nepovjerljivo gledao vojvotkinju, kao da joj s lica želi otkriti, govori li istinu. Ali vojvotkinja je te riječi izgovorila tako mirno i uvjerljivo, da je Grdun stao vjerovati, da je i vojvotkinja sklona udaji.

On se nasmiješi i reče mirnije:

— Pa dobro! Ne mora to baš danas da bude, jer napokon nije to baš tako nužno. Glavno je, da si mi sklona. Ali ja svakako želim, da se te ceremonije obave još ovaj tjedan, jer vrag ne spava. Tko zna, što bi se još moglo dogoditi.

— Ništa, mili moj, ništa! Što bi se moglo dogoditi, kad su naša srca složna?

— He — gunđao je knez Grdun, — mogla bi se i ti predomisliti. Žene su promjenljive.

— Nikada! Mili moj, nikada! Ta ti si uzor viteza. Ti si moj ideal u svemu. Rekla sam ti, da si moj orao — šaptala mu je vojvotkinja.

— Da, rekla si mi — povlađivao je Grdun — ali i opet treba znati, da su riječi ko oblaci. Raspršе se brzo kao dim.

— Umiri se, kneže, ta ja sam u tvojoj vlasti. Tvoja volja je moja volja. Glavno je, da sam odlučila spojiti tvoj i svoj život. A za drugo se ne brini.

— Dobro je tako, ako istinu govoriš, i ti se za te riječi ne ćeš kajati. Moje su veze s hrvatskim vitezovima jake. Hrvatski će vitezovi većim dije-

lom uz mene pristati, jer ja i moj rođeni brat Vukoslav imamo mnoge u šakama. Moji plemići u Zagorju, a naročito oko zagorskoga grada Grebengrada, gdje su moj otac i djed bili snažni hrvatski vitezovi, bit će uz nas. Najvažnije tvrđave u našim su rukama. Blago tebi, ako se sa mnom svežeš nerazrješivim vezom. Neka te nije stid, što ti za to govorim pred vitezom Sjecignjevom i tvojom dvorskom gospođom. Tu istinu će doskora i čitav svijet saznati. Ti se mojega rada ne trebaš sramiti, ma da si iz otmene i odlične porodice mletačke. Naše hrvatsko plemstvo staro je i slavno. Ne će biti na odmet, ako ja postanem očuhom kraljevim. A da je sreće, mogao bih postati kralju i tastom.

— Kako si samo došao do takve misli? — prekine ga začuđeno vojvotkinja.

Grdun se nešto zamislio. Onda je stavio vino na usta i ispio nešto malo.

— Dobre misli dolaze mi uvijek, kad pijem.

— Da, ali kakva je to misao, da postaneš kralju tastom?

— Pa tako. Ona kržljava kraljica kašlje po vas dan. Suhonjava je. Kost i koža. Lako da umre. Oh, znam ja, kako je ti voliš. Ne bi nakvasila lice niti jednom suzom poradi nje. Bilo bi ti i drago, da rekne životu: Zbogom.

— Pa šta onda, da umre?...

— Eh, onda je što drugo. Onda bismo ti i ja kao roditelji kraljevi mogli da još i više sputamo kralja u našu vlast. Kad bismo ga pametnije oženili, nego danas što je. Ti si, istina, sama odabrala ženu kralju, a ta ti se iznevjerila, ali ako poslije smrti sušičave kraljice dademo kralju drugu bolju i nama poslušniju ženu, onda bi bila krava naša.

Grdun je te riječi polupijano govorio i zato je vojvotkinja Tomazina gledala u nj pogledom punim nekakve vrsti gnjušanja prama pijanom čovjeku. Nije se htjela upuštati u potanji razgovor. Njoj su sada bile druge misli na pameti.

Vani je buka postajala sve tiša. Po podovima valjali se već pijani ljudi, koji su danas tako divno slavili spasenje kralja Andrije iz sužanjstva. Danas se vino lijevalo kao voda. Obrazi se zažarili, oči izbuljivale. Hod je postajao sve nesigurniji, dok nije čovjek za čovjekom gubio ravnotežje.

Sve se to dogodilo po dogovoru vojvotkinje Tomazine sa njezinim najvjernijim ljudima od pratnje. Sve je to imalo biti uvod u važne događaje, koji su se imali zbiti.

Na vratima odaje, u kojoj su boravili Grdun i vojvotkinja, pojavila se žena nalik ciganki.

— Zorano, što si došla? — upita ju vojvotkinja.

— Vruća voda za pranje tvojih nogu gotova je. Vrela je, a ja sam u nju nasula cvijeća i bilja svakojakog. Dođi, da ne ohladi.

— Dobro, doći ću odmah — odvrati vojvotkinja, a ona je dobro znala, što znače te riječi. — Dakle sve je u redu? — doda mirno, a da nije Grdun zapazio trzaja njezinih usana.

— Sve je u redu — odvratila je žena i nato se udaljila.

Grdun je međutim ispio još jednu čašu i mrko gledao preda se.

On je vidio onu ženu. Poznavao ju je otprije. I njemu se već lice zažarilo od vina.

— A to pak ne — reče podbočivši glavu rukom — tako se ne ćemo pogoditi. Ti ne smiješ nikamo. Ti moraš ovdje ostati. Vrele se vode može u mene uvijek dobiti. Prati svoje noge možeš uvijek. Ne mora da to bude baš sada, gdje se radi o važnim državnim poslovima...

— Kakvi važni državni poslovi? Mislim, da je sad važnije, da noge operem, nego da govorimo o važnim poslovima, kad već nisi posve trijezan.

Grdun pusti ruku na stol, digne glavu i isprsi se:

— O, ti se varaš. Ja sam posve trijezan. A da je tome tako, nastavit ću, gdje sam prestao.

Ipak se nije mogao odmah da dosjeti, šta je ono malo prije govorio.

Zato prihvati čašu i ispije ju do dna.

— Da — reče zatim. — Govorio sam, kako bi bilo lijepo, da postanem ne samo tvoj muž, već i tast kraljev.

— Da — reče mu Tomazina upola smijeha. — Al ti nemaš kćeri.

— Oho! Tko ti to veli? — razljuti se Grdun i udari šakom po stolu. — A što je moja Janja?...

Da je nju samu, vojvotkinju, udario Grdun šakom po čelu, ne bi se bila Tomazina tako zapanjila, kao što se sada na te riječi kneževe.

— Sunca ti, kneže! — kliknu. — Pa još prije nekoliko dana nisi niti znao, da ti je Janja kćerka, a sad eto izgleda, da se u tebe rodila takva ljubav prema toj djevojci, da je već hoćeš staviti na kraljevsko prijestolje...

— Ljubim, ne ljubim, to se tebe ne tiče. Ne mrzim je, to znam. Ali ona je krv moje krvi, plemenite krvi, viteške krvi, i mislim, da mi ju je sudbina poslala na moju sreću. Ona nam može poslužiti kao sredstvo, da još više svežemo kraljevu osobu uz nas.

Tomazina ga prekinu:

— A, u tom grmu leži zec! Ali Janja je purgarska kći. Ona ti nije prava kći.

— Nego što je? Sestra? — upita porugljivo Grdun. — Purgarska kći. Mati joj je bila purgarska kći, kći slobodnoga grada. A što si napokon ti? I ti si građanka slobodnoga grada Venecije.

— E to je što drugo. Ja sam patricijka. A onda, da ti je bar Klara bila zakonskom ženom.

— Ipak teče moja stara krv u Janjinim žilama. Ja ću Janju priznati svojom.

— Uf, pa da i to učiniš. Kako bi kralj mogao ženiti jednu plebejku i jednu nezakonitu kćer?

I opet je ispio Grdun čašu vina, a sada je već postajao nasrtljiv:

— Što? I to se ti usuđuješ meni da kažeš? A čitav svijet znade i po čitavom je našem kraljevstvu napuljski dvor razglasio i rukopisima i pjesmama, da je tvoj muž nametnik. Čitav svijet zna, da otac tvoga sina, Andrija, nije bio kralj Stjepan, već naprosto palatin Dioniz. Zapravo dakle tvoj muž Stjepan nije bio kraljevskoga roda, već kukavičje jaje umetnuto u kraljevsko orlovsko gnijezdo. Što dakle imaš ti meni reći protiv moje Janje? U povijesti imadeš mnogo slučajeva, da su se kraljevi ženili plebejkama, pa zašto se ne bi i tvoj nametnik Andrija oženio mojom Janjom?...

— Šuti, nesretniče! — zavapi Tomazina i prignuvši se Grdunu pritisnu mu svojom rukom usnice. Ali on je ipak protisnuo oštro kroz zube:

— Šta da šutim? Janja je bar moje dijete, dok je tvoj Andrija...

Ovaj put pritisnu vojvotkinja objema svojim rukama usne Grdunove tako, da su mu njezini nokti zagrebli u kožu.

— Ti se usuđuješ tako govoriti meni, majci kraljevoj, i još hoćeš, da ti postanem ženom?

— No, no, golubice moja, nemoj se žestiti. Šta je meni do toga, ako je mati kraljeva sagriješila? Ja sam ti samo htio dokazati, da znam, što u svijetu govore.

— Jadniče!

— A što jadnik? Daj ti najprije pokupi sve one pogrde i šale, što kolaju svijetom protiv tebe i kralja, pa ih spali, onda mi reci, da šutim. Ali ako baš hoćeš: Ja vjerujem, da je bila mati tvog muža najvjernija žena i da tvoj muž nije bio kopile...

Sjecignjev i dvorjanka vojvotkinje povukoše se u pozadinu, kao da se nalaze u dubokom razgovoru i kao da ništa ne čuju. Ipak je dvorjanka na mig svoje gospodarice prije sasula prašak u Grdunovu čašu, dok je vojvotkinja objema rukama obujmila vrat Grdunov tepajući mu nježne i umiljate riječi:

— Mili moj, dobro moje! Ja znam, da ti ono meni nisi govorio iz kakve zlobe, već zato, jer želiš meni i sebi dobro. A napokon mi bacamo bob o stijenu. Govorimo o drugoj ženidbi kralja Andrije, a njemu je još prva žena živa.

— Da, ali sušičava je. Duša joj je već na jeziku — govorio joj je Grdun.

Ipak je njezin zagrljaj djelovao na nj umirno i on prpošno reče poljubivši je u usta, prihvativši je oko pasa i dignuvši je u zrak:

— Tako mi se sviđaš. Da je Medvedgrad jarac, i on bi sad skočio visoko u zrak od veselja. Da je moj Medvedgrad oganj, planuo bi sad od veselja do oblaka. Sad znam, da mi ne ćeš samo biti ljubovcom već i ženom. Tako ću ja postati uz tebe prvi gospodar kraljevstva. Šta će biti kralj, tvoj sin, i njegova žena prema nama? Makova zrna prema Sljemenu Medvednice. Ti si moja. Oho! Dapače više nego moja! A tvoja snaha kraljica, to je pljuvačka pred tvojim prijestoljem. Ti ćeš ju zgaziti. Ovako zgaziti.

Njegove se oči izbuljiše. Bile su krvave od vina, ali on stade gaziti po podu nogom, kao da gazi pljuvačku.

— Ti si divna! Za tebe ću i u vatru. Mi smo veliki... Ako sam ja Medvedgrad, a ti si gora Medvednica... Oho! Ti si dapače više. Ti si Klek...

Tomazina ga je promatrala i vidjela je, da ga je vino smotalo, jer je već stao nesuvislo govoriti. Vidjela je, da će doskora pasti pod stol, i ona je gotovo oklijevala, bi li mu dala napitak za spavanje. Ali onda ipak pristupi k stolu i prihvativši svoju čašu pruži mu i njegovu i reče:

— Kralju moj! Orle moj! Daj, da dignemo čaše i da pijemo za našu sreću. Junače moj! Orle moj! Kralju moj! Pij! Ja evo prva ispijam, a sada i ti pij u zdravlje našeg zajedničkoga kraljevanja.

Grdunu se oči zakrijesile od zadovoljstva. Čaša u ruci mu se nesigurno tresla i glava mu je

klimala, a noge ga više nisu pravo držale. On je dapače prosuo i nešto vina iz svoje čaše po odijelu vojvotkinje, ali čašu je iskapio do dna, a da to dokaže, dignuo ju je do svoje glave, prevrnuo je iznad kose i udario njom nekoliko puta po svojoj lubanji, da su se glasno čuli udarci po glavi.

Vojvotkinja ga je pozorno promatrala. A on, raspojasan, razdragan, tronut, izgovarao je isprekidane izreke:

— Znaš ono?... Ne ljuti se na me... Što sam ti pričao... Ja ću ti biti vrlo dobar. Ponašat ću se kao zaljubljeni mačak. A ti ćeš biti moja zaljubljena mačkica. A oni štakori, ili će bježati pred nama, ili ćemo ih sve pognjaviti.

Sad je već Grdun postajao sve pijaniji.

— Gle, ovaj kalež, iz kojega ja pijem, zapravo je posvećen. Iz crkve je. Dakle je posvećeno i vino, koje pijem. Posvećen je već i naš brak, za koji sam pio. Hi! Vidiš, mi smo već zapravo posvećeni. Svezani smo nas dvoje kao zečevi svezani za repove u jedan red. Pa da i hoćemo da se rastanemo, ne možemo, jer smo svezani. Ha. Možeš ti cviliti i roktati koliko hoćeš kao odojče, koje štipaju za rep, ti si moja... Oho, moja!

Grdun se htjede osloniti na nju, ali se zadjene u njezinu opravu i reče:

— Hi, kako je to smiješno. Jako smiješno. Oh! To je divno... divno i suviše divno!

Glava mu pade na Tomazinine grudi. Ona ga odgurnu od sebe i Grdun se sruši na pod kako je bio dug i širok.

Tomazina prizva Sjecignjeva. Naloži mu, da digne Grduna na stol i polegne.

To je Sjecignjev lako učinio.

Grdunovo tijelo ležalo je na stolu, a noge su mu visile dolje ispod stola.

— Sveži mu ruke i noge! — zapovjedila je Tomazina.

Sjecignjev je i to učinio. Za čas bio je Grdun sputan u konopima.

— Svršeno je — dahnu Tomazina, a lice joj je poprimilo mirniji izraz.

— Tako, moj viteže. A sada primi moj posljednji poljubac za sve ono dobro, koje si mi učinio.

I ona se zbilja prignu do njega. Nožem pričvrsti uz njega na stol pismo, a onda ga poljubi u usta. Nije ju smetalo, da se ogavni vinski zadah pušio iz njegovih usana. Bio je to žarki, sadistički cjelov.

Onda je uzela metlu iz ruke dvorjanke, kojoj je naložila, da joj donese, i stavila je u ruke Grdunove.

U pismu je pisalo :

»Htio si žezlo. Sad imaš metlu. Htio si nadmudriti Tomazinu. A sada je ona nadmudrila tebe. Tješi se ! Nisi niti prvi niti zadnji. Ipak mi ostaješ u dobroj uspomeni ti i tvoj Medvedgrad. Možda će doći čas, kad ćeš me trebati. Griješiti ti je bilo slatko, ali ludovati kratko.

Tvoja Tomazina.«

Kad je to sve bilo uređeno, reče Tomazina Sjecignjevu i dvorjanki :

— Djeco ! Hajdemo. Još samo da brzo skinem svečanu haljinu, a ti, Sjecignjevu, da urediš još sve za odlazak i da vidiš, jesu li sve glavne osobe uspavane, a onda ćemo zauvijek ostaviti taj grad, koga uzalud ne zovu ukletim gradom.

Grdun je spavao kao mrtav tako, da je Sjecignjev nezadovoljno gledao u Tomazinu upitnim pogledom. Ona je shvatila taj pogled i rekla :

— Ne boj se. Živ je, a možda bi bilo bolje, da je mrtav.

* * *

Medvedgrad je spavao kao i njegov gospodar Grdun.

Bio je to kao ukleti, začarani grad.

Medvedgrad !

Na hodnicima sjedili su ili ležali spavajući medvedgradski stražari. Naslonjena tjelesa na zidov epočivala su i izgledalo je, kao da su to neke lutke od voska. Čitav dojam bio je takav. Jedino

jako i glasno rkanje nekih vojnika pokazivalo je, da su to živi ljudi.

Od prvoga do posljednjega stražara sve je spavalo.

Ali isto su tako spavali i dvorski ljudi. Spavale su kućanice i »dekle«, spavale su žene i djevojke.

Sve je spavalo na Medvedgradu : Puk i djeca !

Samo gdjekoje dijete plakalo je i drečalo se i deralo sve u šesnaest. Ali nije bilo niti majke niti oca, da ga smire i urede. Moglo bi plakati i derati se cijeli dan i cijelu noć, ali nitko ga ne bi čuo.

Od gospodara grada, kneza Grduna, pa do posljednjeg čeljadeta sve je snivalo mirom pravednika i čekalo na uskrsnuće.

— Vrlo dobro, dapače izvrsno ! — govorila je Tomazina Morozini, kada se uvjerila, da je njezino djelo potpuno uspjelo...

— To izgleda kao začarani grad — reče Sjecignjev, koji je uz nju koračao.

— Ne zovu ga uzalud »prokleti grad« — smijala se u sav glas vojvotkinja, te odmah primijeti : — Usto nismo prolili niti kapi krvi.

I tako dođoše do glavnog ulaza u sam grad.

Sjecignjev je već prije uzeo ključeve od vratara.

Put je bio sada otvoren.

Najprije izađoše svi vojnici i čitava pratnja Tomazine, a posljednji je bio Sjecignjev sa svojim velikim mačem.

A onda je izašla i ona — vojvotkinja Tomazina Morozini — htjela je tako.

Kada je izašla, zatvorila je vrata iza sebe, a ključeve je zavila u smotak papira, na kojemu je bilo napisano :

»Zaključala sam ta vrata, da vas nitko ne ukrade.«

Taj smotak bacila je kroz otvor glavnih vratiju, koji je ostavila otvoren.

Čas zatim sjedoše svi na konje.

Veseli i grohotni hihot zaori pod Medvedgradom.

A najviše se grohotom smijala Tomazina Morozini, vojvotkinja hrvatska. A kad je na mjesečini vidila i zadnje konture tvrdoga grada, kliknu, što ju je grlo nosilo:

— Zbogom, Grdune! Zbogom, Medvedgrade! Zauvijek zbogom!

XXVIII.

U ZNAKU ODMAZDE.

Već je davno bilo sunce na podnevu, a inače živi Medvedgrad bio je tih. Istina, krezube bakice već su davno izmolile svoja čisla. Djeca su vriskala kao luda po dvorištima. Tukla se. Čupala se za vlasi. Rvala se i vriskala. Ali grad je ipak bio mrtav, ma da su kućanice stajale kraj svojih »komina« i priređivale svoj ručak. Što je to sve, kad su muškarci spavali i kad je i knez Grdun spavao u svojoj ložnici?

— Dok on spava, treba da bude tiho. On tako hoće, a on je naš bog, — šaptale su bakice i planinkinje jedna drugoj i kraj toga su hihotale, jer su odmah mislile na nešto zla.

— Bože moj, pa Tomazina Morozini je još uvijek lijepa.

— A naš Grdun junak je od oka.

— Hihihi!

— Pa ti su kao stvoreni, da postanu muž i žena.

— Eh, samo je ona kraljica — šaptale su jedne.

— Istina! Ali zar naš knez nije ljepši, gvozdeniji, grlatiji, ozbiljniji, silovitiji od kralja? Zar nisi ono pri dolasku kraljevu u Zagreb vidila, tko je zorniji?

— Pa jest. Imaš pravo. A mimo to događaju se i čudesa. Divan je naš knez Grdun. Sledžija. Svi ga se boje u kraljevstvu. On je najmoćniji, najjači, najstrašniji u kraljevstvu. Tko mu je ravan?

— Da, da! Imaš pravo! Svi dršću pred njim. I sam biskup Ivan. On će još postati kralj, vidjet ćeš. Pravi kralj sa zlatnom krunom na glavi.

— I draguljima i biserjem u toj kruni. I nosit će zlatan plašt.

— I žezlo će imati u ruci.

Tako su govorile babe i žene u gradu.

A u isto vrijeme ležao je knez Grdun na stolu s metlom u ruci, u svom tvrdom gradu Medvedgradu.

A kad se Grdun o podne probudio, htio je da sebi protare oči. Ali ruka, kojom je to htio učiniti, bila je sputana.

Htio je da privuče noge k sebi. Ali noge je steglo uže.

Polagano je dolazio k sebi. Oči mu se otvorile. Ali gledao je kao kroz maglu. Htio je maknuti glavom. Ali kao da mu je neki zloduh htio da rastegne možđane. Čitavo tijelo bolilo ga. Srce mu je udaralo vrlo naglo i tjeralo krv u žile bijesnom navalom. U želucu ga nešto tištilo. Imao je poznati mu već osjećaj onih čudnih bolova, koje dolaze, kad se čovjek ponapije žestokih pića. Poznavao je on to, ali ipak mu je bilo čudnovato, kako to, da ne može micati rukama ni nogama. Nije se sjećao baš ni na što, što je jučer doživio. Ipak je osjećao jaku bol u rukama i nogama: i on se dosjetio jadu, da su ga možda svezali. Prva mu još misao nije bila tako jasna, al onda bijesno zaruče:

— Jest, sunca mi! Ja sam svezan!

Kad je došao do tog uvjerenja, digao je glavu i vidio veliku metlu kraj sebe. To mora da nešto znači, uvjeravao je sam sebe. Onda se dosjetio, da je posljednje, što je uradio, bio žarki cjelov na usne vojvotkinje Tomazine. I stade vikati, što ga je grlo nosilo:

— Tomazino!... Tomazino!... Tomazino! — — —

No na taj uzvik njegov nije se nitko oglasio,

— Prokletnice! Bludnice! Svinjo! Oglasi se već jednom! — vikao je i rikao Grdun. Ali nitko se ni opet nije oglasio.

Jedini, koji je na taj uzvik došao u sobu, bio je njegov vjerni pas Crnko.

Kad je prišao do svoga gospodara, kao da je shvatio sav položaj. On je dignuo svoje prve dvije noge na stol, gdje je ležao njegov gospodar, a glavu ispružio visoko u zrak prema nebu. I on stade tuliti i zavijati, kao da kuća gori.

* * *

Napokon su ga našli na stolu sputanoga, svezanih ruku i nogu s metlom u ruci. Bilo je to vrlo smiješno. On je potpuno shvaćao svoj položaj i znao je, kako je na ruglo svima. U srcu je bjesnio i kleo, ali znao je, da je sada bolji posvemašnji mir. Svako nemoćno vikanje učinilo bi ga još smiješnijim, jer bi njegovi ljudi znali, da je u njihovim rukama, i ne bi znali, bi li ga oslobodili ili ne. Među tim ljudima bilo je i takvih, koje je proganjao, bičevao, batinao i zlostavljao na sve moguće načine. Sada su ga ti ljudi imali u svojim rukama i mogli su s njim da učine što ih je bila volja. Mogli su da mu bodež urinu u srce i nitko se nebi našao, tko bi ga spasao. Misleći na svoj postupak proti svojim ljudima on je dapače već bio uvjeren, da mu je kucnuo posljednji čas. Kako li se začudio upravo golemim čudom, kad je k njemu pristupio čovjek u najboljoj dobi, koji je imao crnu gustu čupavu bradu i bio tijelom snažan i jak.

Bio je to Miša. Čovjek, kome je mnogo zla učinio. Onda je mislio, da pravo čini, ali danas je shvatio, da mu je učinio nepravdu, jer mu je oteo mnogo toga. I taj čovjek uzeo je nož i razrezao je njegove konope i rekao:

— Gospodaru! U svom si me životu mnogo puta udario po nosu i obrazu. Sad sam ti odriješio ruke, jer tako je rekao Krist, moj Gospodin!

I Grdun, koji bi se u brk nasmijao svakom, koji bi mu spomenuo Krista Gospoda, reče:

— A tko te je učio tako?

Mišo, ljudeskara, odgovori:

— Otac Romualdo, pater reda svetoga Franje.

— A kako to da sam sebe nadvladavaš? — pitao ga je dalje Grdun.

— Postao sam član Trećega Reda, pokorničkog reda sv. Franje. Ništa nije ljepše, nego praštati neprijateljima i živjeti u ljubavi.

A Grdun ustade sa stola svoje pogrde, i kao što je Pilat nekoć, pitao što je istina, baš tako je pitao i Grdun: Šta je ljubav?

* * *

Knez se Grdun jedva snašao u svojoj sramoti. Njegovi su se ljudi doduše prema njemu ponašali kao i prije, kad je bio u najvećoj svojoj moći. Ali on je naslućivao, da je sramota, koju mu je nanijela kraljica mati, neizbrisiva i zato, kad je stupao dvoranama i odajama svojega grada, a pogotovu, kad se morao pokazati u svojim dvorištima i na javnim mjestima, činilo mu se da ima crveni, krvavi žig na svom čelu, koji je tako živ, da ga svi ljudi vide i da svi ti ljudi govore: »To je Grdun; to je onaj nekoč mudri i moćni knez, kome su se svi uklanjali s puta rani njegove slave, radi njegova bogatstva, radi njegove vlasti. Gle, to ti je onaj Grdun, kojega je osramotila vojvotkinja Tomazina Morozini, stavivši mu mjesto žezla metlu u ruke!« I Grdun je osjećao te poglede na sebi i mislio je, da ga svi ismijavaju i da mu se rugaju, pa i nije to bilo baš sasma bez razloga, jer se i oni vražji purgari u Zagrebu razmahali o njemu i pjevali mu pjesmu rugalicu, koju je sastavio đak skitalac:

»Nadunuo se Grdun poput pijetla,
A sad mjesto žezla u ruci mu metla.
Žudio je za kraljevskim logom,
Tomazina udari ga nogom.«

Sve je to saznao Grdun i on, gordi siledžija, tako je bio bijesan, da bi se bio osvetio svim i svakomu. Potrošio je tolike novce za uzdržavanje posade i za uzdržavanje pratnje kraljice matere. Učinio je to zato, da postigne svoju svrhu, a sad je to sve propalo. Umjesto da postane očuhom kralja Andrije, postao je ruglom cijeloga svijeta.

Čitave je dane mislio na odmazdu. Ali kako da se osveti Tomazini Morozini? Čuo je, da je malo iza onoga njegova sramotnog događaja odmaglila u Madžarsku svome sinu, da ga zagrli iza njegova zarobljeništva.

Zar da sam, kao ponovni privrženik Karla Anžuvinca digne ustanak protiv Andrije? Ne, to nije mogao. Jedino, što je mogao da učini, bilo je, da se osveti svima pristašama kralje Andrije u Zagrebu i u okolici. Da, to je bilo jedino, što je zasada mogao učiniti, i to je on i učinio. On je poslao svoju poruku u Zagreb, i na Kaptol i na Grič, neka mu se odmah isplati opskrba za njegovu posadu, i za one troškove, koje je imao za vojvotkinju Tomazinu Morozini i njezinu cijelu pratnju, dok je boravila na Medvedgradu. On je ustanovio i rok, do kada mu se to mora isplatiti. U svojoj poruci rekao je: »Ako mu se ne isplati milom, znat će upotrijebiti silu.«

I sudac Kaćerin i izaslanik Kaptola dođoše k njemu s ostalim poslanicima u njegov Medvedgrad, da od njega izmole, neka bi izvolio produljiti rok isplate i ublažiti svoj zahtjev. Istaknuli su ponizno, da je taj rok mnogo prekratak. Zagrepčani ne mogu pribaviti u tako malo vremena ono, što traži knez Grdun.

Grdun je mrko primio izaslanstvo. Samo da ga nije bacio napolje.

Izaslanstvo je otišlo iz Medvedgrada poraženo i pokunjeno. A kada je podnijelo svoj izvještaj zastupstvu, i kada su zastupnici i gornjega i donjega grada i Kaptol jednoglasno zaključili, da se knezu Grdunu nema dati ništa, onda se knez Grdun

razljutio još i više. On se zakleo u srcu svojem, da će on već pokazati tim kramarima, purgarima, i štakorima.

Čekao je samo na zgodan čas.

Ali jedno je bilo sigurno: On je opetovao na dan više od stotinu puta: »Caeterum censeo Zagrabiam delendam esse... Zagrabiam delendam esse.« (Uostalom mislim, da Zagreb treba uništiti.)

Ta mu je misao postala odsele mišlju vodilicom života. Napokon se počeo čuditi i sam sebi, kako je mogao i časak dopustiti, da ispod njegova Medvedgrada može postojati ovakvo trulo i kramarsko gnijezdo, i kako ga je mogao kralj Bela proglasiti kraljevskim slobodnim gradom.

On se stade ozbiljno pripremati na borbeni nasrtaj na Zagreb, na ono gnijezdo njegovih neprijatelja. Svaki dan vježbao se sa svojom posadom na navalu. Svaki dan su seljaci bili potpirivani od njegovih ljudi proti svećenicima, kanonicima, jer da zahtijevaju daće i desetine, koje ih nikako ne idu.

XXIX.

KRVAVI POTOK CRIKVENIK I KRVAVI MOST.

Sa tvrdoga Medvedgrada, preko mosta lančanika spuštaju se u praskozorje mrke čete Grdunove.

Tek što je blijedi mjesec postajao još bljeđim, već se užurbala sva družina medvedgradska, a kad je u svojem oklopu izašao sam knez Grdun, nastala je neopisiva tišina.

Samo tu i tamo čulo se rzanje konja i nestrpljivo udaranje kopitima. Zaplakane žene i djeca stiskala se okolo prostranog medvedgradskog dvorišta... Trubljači i vojska... Većinom mrki u boju iskušani ratnici, koji su već u mnogo kreševa vojevali pod Grdunovom zastavom. Bili su tu svi oni,

što su se dali prikupiti u dosta malo vremena sa imanja Grdunovih i imanja susjednih plemića.

Čelične kacige sa slabim refleksima na slaboj mjesečini. U polutami pokazivali se mutni obrisi pojedinih lica, koja su izgledala sablasno blijeda, kao da su to dusi davnih vojnika, što su nekoć iskrvarili svoja tjelesa u krvavim kreševima.

Bili su to mrki, jaki, snažni ljudi, kojima su iz očiju sijevale strasti za pobjedom.

Bili su to žestoki borci, pripravni da ostave svoje živote prije, nego da omrče svoj obraz kukavštinom.

Svi su u sebi osjećali kao neku vrućicu od žeđe za borbom. Svaki od njih htio je da se istakne svojim junaštvom i niti jedan nije prezao pred smrću. Oni su u nju hrlili nekim samozatajnim fatalizmom, sigurni, da je u zvijezde zapisao sam Bog dan njihove smrti i da nijedna smrtonosna strjelica ne će moći da zadere u njihovo meso, ako to nije suđeno.

Svi su od onih kršnih junaka vjerovali, da će onako biti, kako su pojedincu suđenice, lijepe vile, pri porodu njegovu oko kolijevke vijećale. Njih sedam do osam stajalo je oko svakoga djeteta, kad se rodilo. Oh te prekrasne žene, lijepa lica kao krv i mlijeko, sočnih usana ko crvene jabuke, a kose duge zlatne i raspletene, pokrivene dugačkom bijelom haljinom, da im se ne vide kozje noge, uhvatile se u kolo pred djetetom. A onda su tamo žagorile i mrmorile i sudile, što da bude od tog nevinašca: kome ralo i plug, kome žezlo i mač, kome preslica i vreteno, kome kalež i odora časna... A svima grob, a svakom smrt, kako kada i kako gdje. A sve, što su te suđenice odlučile, to se mora dogoditi, ma kako čovjek nastojao da tome izbjegne.

Svima su to majke miješajući stare priče sa pobožnim molitvama pričale, da će se dogoditi ono, što Bog hoće.

Ali usto su ipak ti ratnici nosili oko vrata razne predmete, koji ih mogu očuvati od uroka i pogleda zlopogleđe, od otrovnih strijelica i od otrovnog zraka i prokletoga vukodlaka.

Zato su svi ti ljudi i danas išli u rat bez prevelike brige za svoj život. Ovaj put pogotovu znali su, da se tu radi o žestokom doduše kreševu i boju, ali da će čitav prepad kratko potrajati vrijeme.

Znali su, da se tu ne će spavati bez kreveta na crnoj zemlji s kamenom pod glavom, čitave dane s koricom tvrda hljeba, a katkad i bez svake hrane. Očekivali su danas i mnogo radosti, jer im je knez Grdun obećao bio dio plijena, koji će oni zaplijeniti iz kurija zagrebačkih kanonika, iz obiljem krcatih domova zagrebačkih purgara, a mnogome su zazubice rasle i za onim divnim guskama i patkama, puranima i drugim slasnim pečenkama, kojima je vrijedno da se maste brci i o Božiću.

Među tim ratnicima bi'o je malo pravih kršćana. Bili su to većinom surovi, naprasiti, pakosni i nesmiljeni ljudi. Ipak malo je koji bio, koji nije u nuždi i nevolji sazivao Boga velikoga i onu veliku i svetu Majku, koja je Boga rodila.

Kad je Grdun zajašio svojega konja, svi pogledi na nj se ustrmiše. Očekivali su, da će im nešto reći. I rekao je, ali posve kratko i oštro:

— Djeco! Danas je naš dan! Ako ste gladni, nahranit ćete se, ako ste žedni, napojit ćete se. Ako ste bijedni, bit će dukata. Samo treba da onim štakorima odsječete glave. Sada naprijed!

To je bilo sve, ali dosta, da oduševi ove mrke ratnike i da iz njihovih snažnih grla zaori:

— Živio Grdun, knez i gospodar naš!

A onda je počelo kretanje ratnika, i onih na konjima i onih, što su pješačili, i onih, što su nosili strjelice u tobolcima s velikim lukovima, i onih, što su držali rukama duga koplja i sulice.

Spuštao se dugi niz ratnika niz Medvednicu u obliku dugačke zmije, a bio je to dugi, neobično dugi red, kojemu se od sela do sela priključivalo

sve više i više, pa i skupina hrvatskih seljaka i kmetova, koji su nosili toljage i sjekire, maljeve i kose.

A bili su to ne samo seljaci i kmetovi gospodara medvedgradskoga Grduna, već i seljaci i kmetovi kaptolski, kao i oni zagrebačkih kanonika.

Svi su se ti ljudi digli na noge i ustali, da sa sebe smetnu i skinu jaram raznih teških daća i poreza, desetina i pijacovine prave i neprave, za koje nitko nije znao, tko ju je odredio i zašto.

Da li su ti seljaci imali pravo ili ne, toga Grdun nije znao, ali njemu je glavno bilo, da se ti seljaci pobune i da s njim pohrle protiv njihovih zajedničkih neprijatelja tamo na Kaptolu i tamo na gornjem gradu.

Grdun je jašući naprijed na svojem bijelcu uživao, kada je vidio tu gomilu za sobom i svaku novu skupinu pozdravio je rukom i doviknuo joj:

— Junaci! Došao je dan odmazde!

— Odmazde i stare pravde! — odgovarao je narod.

— Tako je! — potvrđivao je Grdun, kojemu, kako se sam uvjeravao, ovaj čas nije bilo do stare pravde, već samo do osvete — osvete kralju Andriji, osvete vojvotkinji Tomazini Morozini, onoj ogavnoj Mlečanki. Osvete svima, koji stoje uz kralja Andriju, a protiv Anžuvinaca.

Nije pitao, da li tim prepadom služi Anžuvincima. Nije pitao, da li će s tim njegovim nasrtajem na Zagreb biti zadovoljni zagrebački biskup i ban Šubić i svi oni vitezovi, koji stoje uz Napulj.

— Šta me brige za sve te ljude? — govorio je sam sebi. — Glavno je, da ja dadem oduška svome razbješnjelome srcu i da se napije mač moj krvi ljudske. Onda ću valjda mirnije spavati. Onda će valjda biti oprana ljaga i sramota, koju mi je nanijela mati kraljeva.

To su bile glavne misli i jedine misli, koje su se rojile u glavi kneza Grduna od Medvedgrada do Zagreba.

I on je nakanio da bude strahovitom olujom, koja svojim bijesom ruši stoljetne hrastove. On je naumio da bude užasni požar, koji će popaliti kuće i kućišta i razoriti do temelja u prah i pepeo čitav grad, koji je stajao uz kralja Andriju i njegovu mater. On je htio da postane potopom, da poplavi i odnese sva ta purgarska legla... Svejedno, oluja, požar ili potop! Glavno je, da nestane traga i glasa toj nesretnoj varoši i tim njezinim stanovnicima. Što Mongoli, što Avari, što Tatari! Oni su samo malo pripržili te žohare, ali ja ću im pokazati, tko je Grdun, i kome prkose.

Oholo je dignuo glavu i ponosno jašio svog bijelog konja, a u srcu je osjećao želju za pobjedničkom slavom, za razorom, za mirisom svježe krvi i pogledom rasparanih tjelesa.

Tako je jašio dolinom šestinskom kroz šumu i gajeve.

Niz njegovih ratnika gubio se daleko za njim u magli, da je njegova ratnička kolona izgledala nalik bujici ponornici, koja izvire iz dubine nekih podzemnih rovova, kao da se rađa u paklenoj tmini i da se valja paklenim bijesom prema Zagrebu.

Kadikad okrenuo se Grdun natrag, da vidi tu svoju vojsku. On je stavio ruku nad svoje oči i gledao, motrio sve te ljude, svu tu svoju vojsku. I bio je očito zadovoljan.

— Upoznat će me ti zagrebački luđaci, koji se usuđuju prkositi meni, moćnome velmoži.

I u njegovu srcu stvorio se veličajni prizor, kako će gledati sav grad, tako gordi slobodni i kraljevski grad Zagreb, u jednom plamenu.

Oh! On je sada shvaćao užitak cara Nerona, i veselio se, gdje će slušati praskanje ognja, kako će vidjeti gdje plamen zahvaća grede i tramove, kuće i krovove i kako liže i kako preskakuje iz krova na krov, iz kuće na kuću, da se napokon pretvori u plameno more. Veliko, silno, golemo!...

Međutim se bilo posve razdanilo.

Sunce je izmiljilo iz oblaka i stalo da gospoduje nad čitavim krajem...

Zora je obasjala čitav kraj divnim rujem, kao da unaprijed ostvaruje plamen Grdunovih osnova.

Ljudi na Gradecu i ljudi na Kaptolu već su bili na nogama, kad su stražari na Popovom tornju i na gradskim kulama zapazili, kako se Zagrebu primiče nešto kao crna neman, kao neki crni oblak, koji nosi u sebi strašne strijele i tuču pakosnu. Ali kad su stražari još pobliže pogledali, zapaziše, da to nije nikakva neman niti crni oblak, već da su to živi ljudi, ratnici, a kako su dolazili od sjeverne strane, gdje se je kočio Grdunov grad, odmah su znali, da je to vojska gordoga gospodara medvedgradskoga, koja ide ravno protiv njihova grada.

I zatrubiše rogovi i zaoriše trublje na uzbunu. A za čas stala su zvoniti i sva zagrebačka zvona, i ona gornjega i ona donjega grada.

— Grdun ide! — vikali su građani na Kaptolu.

— Grdun ide! — dobacivali su jedan drugome, oni na Gradecu.

Žene stale jaukati i vriskati:

— Jao nama! Bježmo, djeco! Sve će nas poklati!

I nastade vreva i vika, cika i jauk i gužva po ulicama gradskim.

— Sve će nas poubijati vražji sin! Leglo Sotone!

— On ne pozna milosrđa! On je krvnik!

— Sve će nas poklati!

— Sve će nam popaliti!

— Sve poplijeniti!

— Otvorite vrata, — vikale su u strašnom užasu žene i djevojke, — da pobjegnemo daleko prije preko Save nego ti divlji čopori na nas navale i prije nego nam obeščaste obraz i skinu vijenac djevojački.

— Otvorite vrata! — vikale su očajno majke. — Pustite nas, da spasemo dječicu na prsima našim!

I za čas se stala pojavljivati skupina žena sa zavežljajima na glavi, a na rukama sa predmetima, odijelima, rubljem što su na brzo pokupile i svezale u plahte, spremne da bježe daleko preko gora i dolina i preko voda, samo da izbjegnu strahoti i sramoti.

— Otvorite vrata, da pobjegnemo i mi! — vikali su hrapavim glasom starci i starice, bogalji i hromi. — Da se spasemo!

— Zatvorite vrata! — vikao je sudac Kaćerin. — Kamo ćete, luđaci? Mislite li vi, hromi i sakati, stari i nemoćni, da ćete moći izbjeći vašim nogama onoj hitroj nemani? I vi, žene, ne budite lude. Prekasno je! Da ste dan dva prije otišle, još kako tako, ali danas bi vas našli na otvorenoj poljani, a onda jao vama...

A te žene, te djevojke, ti starci i ti bogalji kao da nisu ništa drugo razabrali od riječi suca Kaćerina, već samo posljednju.

I svi stadoše u sav glas jaukati, plakati, vriskati, tuliti, čupati vlasi:

— Jao! Jao! Jao nama!

Ta bjesomučna vika nije smetala purgare slobodnoga i kraljevskoga grada Zagreba. Kad su čuli trublje i rogove i zvona, oni svi, koji nisu bili po kućama, pohrliše svojim kućama. I za čas se stade puniti gradski trg oružanim ljudima, spremnima na boj, pripravnima, da i životom svojim očuvaju bedeme svojega miloga grada.

A nije prošlo dugo vremena, već su sve ugrožene točke grada zaposjeli oboružani građani.

U gornjem su gradu čekali na Grdunovu navalu.

Glavni četnici grada skupili se oko gradskoga suca i oko gradskog kapetana i stali vijećati o pripremama obrane.

Tu se više nije pitalo, kakvi li su građani: kovači ili krojači, mesari ili zlatari, šoštari ili tišleri. Svi su tu stajali i slušali svaku riječ gradskoga kapetana. Nestalo je razlike meštarskih cehova, svi su tu bili samo ratnici.

A na Kaptolu je već bjesnila prava bitka.

Grdun je provalio na Kaptol s novoveške strane. Navala je bila brza i žestoka, jer su „kaptolovci" bili iznenađeni i zatečeni. Lako je bilo Grdunu prodrijeti na Kaptol.

Stražari kaptolske kule bili su umorni od neprospavane noći i nisu znali, kako da se snađu. Već su i vrata bila otvorena za prolaznike, jer nitko nije očekivao, da će baš danas Grdun provaliti.

Zato je Grdun bez velikih poteškoća lako prodro na Kaptol.

Već prva njegova četa provalila je u grad sasjekavši stražara, a onda je kao neka bujica poplavila Kaptol čitava Grdunova vojska.

Videći to većina se građana povukla prema potoku Cirkvenici i do cistercitskoga samostana kušajući, da baš tamo načini neku vrst bedema proti pobjedničkom Grdunu. To isto učinili su i kanonici i žene i djeca. Ipak je ostalo još mnogo i staraca i kanonika i žena i djece u kurijama, u kućama i u potleušicama. Ti su se, koliko su mogli, posakrili u podrume ispod kuća, i koliko su mogli, zabarikadirali su se iza teških vratiju pivnica stavivši iza njih bačve, grede i razno oruđe.

Bio je za to krajnji čas. A mnogi su i na to zakasnili.

Grdun je naložio vođama pojedinih svojih četa, da ubijaju i robe kod građana, dok je on sam sa svojim ljudima navalio na kuće onih kanonika, koji su bili neprijatelji napuljskoga kralja.

Divljačkim bijesom nastade provala u pojedine kuće.

I na Kaptolu bilo je ljudi, koji su oružjem u ruci htjeli da se usprotive, ali ti su bili posvuda smjesta poubijani bez milosrđa.

Doskora je čitav kaptolski trg ostao prazan od svojih živih stanovnika, samo mrtva tjelesa ležala su na trgu. Mlake krvi bile su na zemlji, a konji i ljudi Grdunovih četa gazili su bijesno po toj krvi.

A onda nastade probijanje i lomljava kućnih vratiju: željeznim motkama, toljagama i sjekirama. Čas prije čas kasnije oborena su pojedina vrata, koja su vodila u prizemne drvene potleušice i u kurije.

Podigla se kuka i motika i svi su htjeli da što prije grabe i ugrabe, plijene i zaplijene što više. Praskala su vrata jedna za drugima i rulja je provalila u radionice i spavaonice i rušila, trgala, bacala, bjesnila, sjekla i lomila sve do česa je došla. Nisu štedili nikoga, koji im je živ dopao šaka. Krv se lijevala nemilosno i ta krv zasprskavala je stolove i stolice, krevete i prozore.

»Bez milosrđa«, bila je lozinka Grdunova.

Sjekire su padale i na lubanje onih, koji se nisu nikako branili, a koji se nisu niti mogli braniti.

»Bez milosrđa«, bila je lozinka, i više stotina ljudi valjalo se u svojoj krvi, ranjeni teško i lako, a bilo je i mnogo mrtvih.

Ali glavno je bilo napadačima, da uhvate što više plijena.

Tu se grabilo sve, do čega se došlo.

Sve se to nosilo u jedan skup na trg, gdje su čuvali odabrani stražari taj plijen: zlatne pehare i čaše, srebrne i zlatne nakite, biserne i zlatne ogrlice i naušnice izrađene većinom po mletačkim zlatarima, ali i razna odijela, tkanine, rublje, sve se to bacalo na jednu gomilu, koja je postajala sve većom i većom.

Uzalud zaklinjanje. Uzalud molbe. Uzalud jauci. Grdunovi momci sve su grabili kao krvoločni vuci, i svatko tko bi se usprotivio bio starac, bio žena, bilo dijete, sve je to padalo pred njima kao snoplje.

Sam Grdun provalio je u dvorove nekih kanonika i poubijavši njihove braniče dao ih je svezati, da ih kao svoje roblje i utamničenike povede na svoj tvrdi Medvedgrad.

Mnogome je kanoniku curila krv sa čela, jer se kušao da brani oružjem od neprijatelja.

Grdunu ipak nije bilo stalo do toga, da se ti kanonici usmrte, jer je htio da ih baci u najdublju tamnicu i da ih hrani o kruhu i vodi. Svezanih ruku morali su čekati svoju sudbinu, da budu otpraćeni u Medvedgrad.

Više od dva sata trajalo je to krvološtvo na Kaptolu.

Grdun se nije žacao da provali i u crkve. Taj je razor potrajao sve dotle, dok nije Grdun dao upaliti kuriju jednog kanonika, kojega je on smatrao svojim najvećim neprijateljem.

Kad je plamen stao već da proždire staru drvenu kuriju, skočio je Grdun opet na svog konja i oštro naložio:

— Djeco! A sad na gornji grad! Tamo se treba osvetiti još jače.

Nekima ratnicima bilo je to žao, jer im još nije pošlo za rukom, da probiju neke podrume, u kojima se je čuvalo raznovrsno vino. Drugi opet, naročito seljaci, ušavši u podrume, u koje su mogli provaliti i već bili pijani, stali su govoriti:

— Kneže Grdune! Čekaj još malo, da se okrijepimo!

Ali Grdun nije poznavao šale:

— Naprijed! — viknu odriješito. — Vrijeme je! Na pisani most!

Grdun je na sve pazio. Najednom je vidio, da se jedan čopor valja prama prvostolnoj crkvi.

Gomile kamenja ležale su na zemlji. Kamenje tesano i netesano, sve pripravno, da se dogotovi velebni hram Božji, koji je imao da bude spomenik velike pobožnosti naroda za vijekove.

— Juriš! — vikali su kao bjesomučni neki vojnici, koji su u vječnom ratovanju izgubili svoju

vjeru ili koji su nedavno još bili bogumili, pa su samo silom postali opet katolici.

— Juriš! — vikali su banditi, koji su došli iz dalekih zemalja i za teške novce radili kod gradnje velebnog hrama.

— Što treba sin tesarov novaca? On je propovijedao siromaštvo — vikao je i derao se neki heretik iz talijanskih krajeva.

— Popovi su nagomilali blago za sebe, a narod je gladan — drečao je neki seljak. — Provalimo u riznicu i darujmo blago gladnome narodu. Grdune, gdje si? Ti si naš čovjek! Ti ćeš biti seljački kralj i kralj hrvatski!...

Grdun je kolebao. Riječ kralj, koja ga je toliko godina omamljivala nekim silnim čuvstvom i koja je za nj bila nešto, što ga je opajalo jače od malvazije i najjačeg ciparskog vina, omamila ga i sada.

Usprkos Tomazine Morozini, usprkos kralja Andrije, pa i usprkos Karla Martela mogao je za opsjenutu svjetinu i da postane njihov idol, njihov vladar, njihov kralj, a poslije i junak domovine.

Taj povik »kralj« tako mu je prodro u dušu, da je na sve zaboravio: i na biskupa Ivana, na Šubiće, na kralja Anžuvinca i samo jedna misao, velika misao zabrujila mu glavom: Da, to će biti najveća osveta, ako poslije svog osramoćenja ipak postane kraljem.

Ta misao odjedared ga je tako zaokupila, da mu je stala paliti i sam mozak, i on dignu ruku i viknu:

— Naprijed djeco! Na prvostolnu crkvu!

Užasni strah uvukao se u grudi nekih vojnika i oni se stali križati u strahu, jer je odviše duboka bila njihova vjera, koju su im u srca usađivale njihove majke. Ali većina slušala je glas Grdunov veseleći se u srcu svojem radi zlata i dragoga kamenja, što će napuniti njihove torbe kod provale u hram Božji i u riznicu prvostolne crkve.

— Naprijed! Junaci! Naprijed! — vikali su ovi bjesomučno, divlje i kao čopor bijesnih vukova trčali su na vrat na nos prema prvostolnoj crkvi svi. Na čelu svima gospodar medvedgradski Grdun.

Visoko držeći mač u svojoj ruci jahao je Grdun proti dvoru biskupskom i proti hramu, koji još nije bio dogotovljen.

Vedri modri pokrov nad crnicom zemljom, pod kojim se dizalo veliko i sjajno sunce, kao da sav raskoš nebeski baca u zrakama i svijetli na grad i na hram Gospodnji, ali za to nisu marili pomahnitali ratnici, koji su se na glas svoga vođe polakomili za bogatstvom hrama, u koji su svoje pobožne zadužbine donosili iz daleka i bliza i bogataši i siromasi, da spase duše svoje.

Golubovi bijeli i crni sjedili su na kamenju i na krovovima, na drvlju i lipama, što su mirisavim svojim cvijećem ispunjale cijeli uzduh. U krošnjama zelenog drveća cvrkutali su vrapci. Priroda je bila svježa i mirna. I nijedna od ptica pjevica nije se osvrtala, da se prvaci zemlje, ljudi — kolju. Ptice su dalje skakutale po grančicama, pjevuckale i žugorile i kljuncima čeprkale po svom perju.

A dolje je sjedio Grdun na svom konju i dojašio do prvostolnoga hrama.

Htio je da navali na katedralu i već je mahnuo mačem u znak za navalu.

Ali najednom zadrži svoga konja i stane.

Na uzvišenim stepenicama pred crkvom stajao je uspravno, u sjajnom biskupskom ornatu sam zagrebački biskup Ivan i pružao je obje ruke prama Grdunu. Oko njega stajala je u liturgijskim odijelima njegova pratnja.

Glas biskupov razlijegao se poput glasa zvona čitavim trgom:

— Sinko Grdune! Zaklinjem te Bogom živim, ne omasti ruke svoje krvlju mojom, koji sam ti uvijek dobro želio i tvorio. Samo preko mojeg mrtvog tijela ući ćeš u hram Gospodina Boga moga

i svoga. To, što si ti naumio da danas učiniš, to je svetogrđe, veće od svih, što si ih dosele u svom životu počinio. Pazi! Još danas stići će te gnjev Gospodnji: Usahnut će ruka tvoja i ispast će mač iz ruke tvoje.

Grdun se nešto žacnuo na te odrješite riječi: iako nije vjerovao u proročanstva, ali ipak ga se neugodno dojmile riječi biskupove. Nije znao časak, što da odvrati biskupu, koji mu je inače bio prijatelj. Stid ga je bilo njegovih ljudi, da popusti, i mislio je, da navali ipak i protiv biskupa u crkvu, ali stid ga je bilo i da učini nešto na žao i biskupu, svome dobrotvoru.

Nastade mala stanka. Ali onda dignu svoj glas Grdun i reče:

— Prijetiš mi se gnjevom Božjim, časna glavo! Prijetiš se, da će mi još danas usahnut desnica moja, i da će mač moj ispasti iz ruke moje. Ne bojim se ja toga, jer se čudesa više ne događaju. Ipak dajem ti viteško riječ, dogodi li se to, što si mi sada kazao, uzet ću čisto u ruke i baciti mač svoj o ledinu. Haha... postat ću fratar... Hahaha... fratar!

Rekao je te riječi porugljivo i ironički.

A biskup Ivan uzdahnu iz dubine srca i reče:

— Bilo tako, sinko moj Grdune!

Grdun ipak zapovjedi uzmak i nije niti počeo s navalom.

Riječi biskupove duboko mu se usjekoše u dušu, i nikako ih se nije mogao otresti, ma da se sto puta prekoravao, da je sve to samo glupo praznovjerje.

Uto dotrči ulak do njega i zaustavi se pred konjem njegovim i vikne:

— Gospodaru, žuri se, jer na podnožju Gradeca ispod Kamenitih vrata kupe se čete. S onu stranu potoka uz mlinove čekaju nas iz zasjede. Hoćeš li da osvojiš Gradac, nemoj krzmati, da ne dođeš prekasno.

Posprdno se knez Grdun nasmijao glasniku i odvratio:

— Zar da se ja bojim štakora, žohara, stjenica, uši? Previše ti cijeniš one kramare... Ali naprijed! Na pisani most!...

I svi četnici urediše brzo svoje čete, poredaše ih u bojne redove, a onda okrenuše štitove naprama potoku Crikvenici, naprama cistercitskom samostanu, naprama groblju oko svete Marije, naprama šoštarskoj i popovskoj ulici.

Trublje zatrubiše. Rogovi zaoriše. Nitko se nije više usudio da se opre zapovjedi Grdunovoj.

Jedino vrapci na krošnjama drveća još su jače cvrkutali svoje pjesmice i ne sluteći o krvavom razboju bezbrižno su skakutali s grane na granu.

Grdun je mislio, da će lako preći potok Crikvenik preko pisanog mosta i provaliti u gornji grad isto onako lako, kao što je provalio na Kaptol. Prevario se.

I s ovu i s onu stranu potoka ušančili se na brzu ruku građani i pretvorili se nekim čudom u bojovnike. Vidjelo se, da ih vodi prokušana ruka valjanoga četnika. Grdun je vidio, da će tu imati vraškoga posla, jer da među tim štakorima i žoharima ima i pravih vitezova, koji nisu danas prvi put u boju.

»Ništa zato,« mislio je. »To bolje, jer baš možemo da prokušamo ratnu sreću, i što ljući boj, to veća slava.« Ipak, morao je priznati, da takav otpor nije iščekivao.

Poredavši svoje čete prema planu, koji je već prije bio zamislio, poslao je svoga glasnika u protivnički logor s porukom, da se mirno predadu: i sebe i svoje i čitavi Gradec, jer da inače ne će poštediti nikoga. Mislio je, da će se purgari gornjega grada silno ustrašiti.

— Građani, braćo! — govorio je gradski sudac Kaćerin. — Ne vjerujte zmiji! Pustite li ga u grad, izgubit ćemo sve pravice, koje smo dobili od kralja Bele. Razrušit će nam zidine naše i učinit će nas sve kmetovima. Hoćete li da se predamo?...

I svi meštri cehova odvratiše muževno:

— Volimo umrijeti, nego li da se predamo!

I svi ratnici udariše mačevima o štitove i u sav glas povikaše:

— Volimo umrijeti, nego li postati robovima! Volimo umrijeti, nego predati naš lijepi grad u ruke krvniku!

Koplja se i mačevi digoše u zrak. I žene i starci i djeca i čitav grad vikao je:

— Volimo umrijeti!

A sudac Kaćerin gromkim na to glasom zaviknu:

— Pomoz Bog i sveti Marko i sveti Blaž!

A sav narod odvrati:

Pomoz Bog i sveti Marko i sveti Blaž!

Onda se obrati Kaćerin izaslaniku Grdunovu i reče:

— Vrati se svome gospodaru i izvijesti ga o tome, što si sada čuo i vidio.

* * *

Nastalo je bojno kreševo. Strašno i krvavo. I u vrijeme tatarske provale borilo se i tuklo. Ali onda slobodni grad još nije imao svojih jakih zidina i građani su znali, da ne mogu pobijediti, pa su zato iza krvavih nasrtaja bježali u gore i planine, u špilje i na daleko more.

Ali sada je bjesnio boj to žešći, to strašniji, jer se borio brat proti bratu. Ljudi iste krvi, istoga naroda, istoga plemena i — istoga kraja. Borili su se do zadnje kapi krvi.

Silna vika i gromorni urlik čuo se na sve strane:

— Na oružje! Na oružje! — vikao je kapetan gradski općine Gradec. — Svaki na svoje mjesto!

— Svaki na svoje mjesto! — vikao je Grdun.

Vojnici stvoriše i s jedne i s druge strane u valjanim redovima nepredobive zidine.

— Strjeljajte! — zapovijedio je Grdun.

Silne strjelice s jedne i s druge strane zazviždaše zrakom i svaki onaj, koji nije našao zaklona,

bio je pogođen bilo u srce, bilo u glavu, bilo u ruku.

Jaukom i stenjanjem ispunjao se zrak.

Zujale su strijelice i sjekle zrakom.

Tuča je strjelica padala na purgare, ali isto takva tuča i na same Grdunove ljude. Mnogi Grdunov vojnik ležao je već na ledini, ali uspjeha nije bilo nikakva.

Trupla s ubodenim sulicama ležala su nepomično, a živi ratnici opažali su, da se ništa ne miče naprijed.

Razbješnjeli ljudi gledajući ono neprestano umiranje a nevideći uspjeha, dizali su ruke proti Grdunu :

— Pusti nas u kreševo ! Pusti nas na juriš ! Ovako ćemo ludo izginuti, a ne ćemo se niti junački boriti. Ovo nije borba za junačke ratnike ! Mi hoćemo krvi, da ju svojom rukom prolijemo i da ju svojim usnama pijemo ! Mi hoćemo da kidamo meso s kostiju onih prokletnika !

— Čekajte, junaci ! Još nije čas ! — mirio ih je Grdun. Ali već je i njemu samom bilo dosta tog nadbijanja strjelicama.

I on je oprezno dao nalog, da se čete približe k potoku.

Sada je stalo padati kamenje s jedne i s druge strane, i mnoga je krvava glava pala na crnu zemlju. Tu su bili vrtovi građana, zasađeni povrćem i cvijećem. Tu su marne Zagrepčanke sadile kupus i luk, ružice i bosiljak.

Sada je sve to bilo zgaženo. Uništeno. Rasuto.

— Upalite mlinove ! — naložio je Grdun. — Da im malo posvijetlimo.

U tili čas planuli su mlinovi pokraj potoka Crikvenice. Gusti dim stao se vijati visoko zrakom, a onda se plamen stao da diže nebu pod oblake. Nikome nije palo na pamet, da pomogne gasiti vatru, premda je vode bilo dosta, jer je potok od neprestanih kiša dosta bio nabujao.

Napokon viknu Grdun :

— Naprijed !

Kano bujica stale su njegove čete prodirati prama potoku, i mnogi je vojnik bio već prošao na drugu stranu, ali na svoju nesreću.

— Ubi ga ! Razderi ga ! Kolji ga ! Posijeci ga ! — vikali su građani.

Takav nesretnik, koji se požurio da se domogne prvi slave, teško je stradao. Stotine ruku diglo se na njega. Jadnik jedva je i shvatio, da su mu časovi odbrojeni, već mu je bilo glava sjekirom raskoljena i već su derali s njega odijelo, gazili mu po iskrvavljenoj glavi, po rasutim možđanima, po čitavom tijelu. Već mrtvoga uhvatili ga za noge i uz užasni usklik otkidali mu komadiće tijela.

Tek sada nastade pravi pokolj. Bijesni ratnici uhvatiše se u koštac. Štitovi se sudariše. Nastade lomljava mačeva. Udaranje sjekirama. Borci se već savili u klupko i borili se rame o rame.

Tukli se. Grizli se. Sjekli se. Uz potok, u potoku i na bregovima borba je bila očajna, ljuta, nečovječna.

— Pomoz Bog i sveti Marko ! — vikali jedni.

— Grdun i Medvedgrad ! — urlali drugi.

Potok se pretvorio u krvavu rijeku. Most, koji je vodio preko potoka, bio je krvav, i svuda je tekla samo ljudska krv.

Krv se crvenila po vrtovima i livadama, po obalama i vodi.

Crvena, svježa, prava krv. Krv od konja, krv od ljudi.

Divlji se orili povici ranjenih konja. Grozoviti poklici, koji su nadvisivali i jauk i urlik ljudi, koji su se ubijali, grizli i borili borbom divljih, nečovječnih zvijeri, bez srca, bez duše, bez razuma.

Sada već nitko nije mogao da bježi, jer su se nerazrješive gomile tako čvrsto spajale u jedno očajno klupko, iz kojega nije bilo izlaza i povratka.

Već nisu mogli da rabe niti sulice nit mačeve. Mnogi su tek mogli da šakama deru kožu sa obraza

svojih neprijatelja i da grizu meso i grkljane strašnim ugrizom zvjerskih zubi.

Hroptanje ranjenih neprijatelja nije ih bolilo, nije ih smetalo.

Strašnom silom navaljivali su jedni na druge. Drugi se očajno branili, mahnito. S ustiju cijedila im se krvava pjena, ali oni su se dalje rvali, udarali, noževima ranjavali, klali i vapili za pomoć. Jedni su drugima čupali vlasi. Trgali brade. Prstima derali oči iz očnica.

Krvave ruke dizale se u zrak. Razderana krvava odijela visila na izranjenim tjelesima u krpama, koje su se prilijepile uz isto takve krpe mesa i čovječje kože.

Bitka, nemilosrdna krvnička bitka vodila se kraj potoka i jauku i boli i strahotama nije bilo ni kraja ni konca.

A po glavama sviju padalo je kamenje, što su ga bacale žene i djeca.

Činilo se, da zemlja puca i da se otvara.

Kod mosta, gdje je bila ponajjača borba, stajao je knez Grdun.

Ispod njega davno je pao njegov bijeli konj, i sada je Grdun stajao i sjekao mahnito oko sebe.

Na drugoj strani potoka borio se Sjecignjev Bik od Bikova grada, koji se bio iza medvedgradskog događaja oprostio od svoje gospodarice Tomazine Morozini.

Grdunov glas ohrapavio je već od bijesnog vikanja, kojim je dijelio svoje zapovijedi, ali pobjede još nije bilo.

— Ako takvi, kao što je Sjecignjev, stoje uz štakore, onda je jasno, da mi je teško pobijediti, mislio je u sebi Grdun. Znao je, kako su silne čete, koje imadu junake takoga soja u sebi.

Mlinovi su gorili silnim sjajem, ali od strašnih jauka i urlika nije se čulo praskanje suhih drvenih greda.

Sada je već vatra s mlinova stala da se prostire i dalje.

Vjetar je nosio iskre na daleko i te su iskre padale na drvene i slamnate krovove purgarskih kuća.

Uzalud su starci drhtali, uzalud su žene lamale rukama i vikale:

— U pomoć! Izgorit će nam čitav grad!

Nitko nije mislio da spašava zgrade. Sve je bilo usredotočeno u borbi, u divljoj borbi na život i smrt.

Kao talasno jezero, koje baca svoje valove visoko, dizala se pojedina tjelesa u vis, da onda ili padnu na zemlju ili da nestanu u vodi uzburkanoj i krvavoj.

Grdun bio je blijed kao smrt. Već ga je bolila ruka od neprestanog ubijanja. Sav je ogrezao u krvi, ruke su mu bile krvave. Gazio je po krvi. Odijelo mu je bilo krvavo. Tijelo mu je drhtalo. Ali u borbi nije sustao. Nikada se nije hrabrije borio. Nikada nije njegov mač žešće udarao.

»Pobijediti ili umrijeti!« To mu je bila jedina misao.

Ispred njega padali su ljudi kao snoplje, a već sama njegova pojava ustrašila je mnoge njegove protivnike.

Sada je stao časak, da vidi, kako se bitka razvija.

Vidio je neku umornost svih četa, ali još se nije moglo znati, tko će pobijediti.

Grdun se borio i na konju i pješke, kao da je priprosti vojnik. Dvadeset i pet je neprijatelja smaknuo svojom rukom. Bili su to što zagrebački građani, što ratnici iz raznih strana, koji su gradu priskočili u pomoć.

Ne! Takvom junačkom otporu on se nije nadao...

Ipak nije još htio popustiti. I snovim bijesom htio je još da srne u boj.

Ali u taj čas iznenadila ga je čudesna pojava:

Visoko držeći križ u ruci, stupala je kroz ratničke redove djevojka u bijelom odijelu, i kako je

stupala, otvarali se redovi vojnika, a ona govorila je neke riječi, kojih nije Grdun razumio.

Pojava te žene uznemirila je Grduna već iz daleka, ali kako se tek zaprepastio, kad je vidio, tko je ta žena.

Bila je to njegova vlastita kći Janja.

»Što nosi tu nesretnicu u taj pokolj?« preleti mu mozgom. »Što traži ovdje? Ubit će ju. Raznijet će ju na komade.«

Ali ona je stupala dalje. Mirno. Neustrašivo. S križem u ruci. Kao Krist na uzburkanom moru.

Pogled joj je bio dostojanstven. Hod joj je bio svečan i lagan. I kud je stupala, otvarao joj se prostor. I ona je stupala dalje.

Sad je već Grdun čuo i, što ona govori:

— Mir Kristov s vama! Bog me šalje, da prestane pokolj jednokrvne braće!

Kao nekom magijskom silom sapeti slušali su je razbješnjeli ljudi krvavih ruku, krvavih obraza i puštali ju da mirno pođe dalje.

A Grdun je jasno vidio, kamo ide. Srce mu je stalo jače kucati u grudima.

Nešto ga je stalo stezati u grlu. I opet se sjetio, kako je slična njegovoj majci, ali bila je ljepša u tom času od njegove majke, uzvišenija. Na licu joj je sjajio neobični sjaj, nadnaravni, nebeski sjaj, i taj čas mu se pričini, da oko njezine glave vidi pravu svetačku aureolu...

To više nije mogao uzdržati. On ispruži ruke prema Janji i htio je da pohrli k njoj.

— Janjo!... Dijete! — kliknu Grdun potreseno.

I sad više nije pravo znao, što se događa.

Tu zgodu upotrijebio je neki čovjek i htio je da mu zarine nož u njegove grudi. Vidio je, da diže ruku. U ruci zabljesnuo mu je nož.

»Dolazi smrt,« pomisli Grdun. I nije se otimao. Ali u taj čas skočila je između njega i njegova protivnika Janja. Bilo je to tako brzo, da to Grdun nije mogao shvatiti. I prije nego li je mogao učiniti

pokret rukom, već je udarac noža, koji je bio njemu namijenjen, udario u prsa njegove kćeri Janje.

Čuo je još njezine riječi:

— Oče, spasi dušu svoju, jer ja sam svoj život dala i žrtvovala za tebe!

Janja je na to pala na zemlju, a Grdun pusti polako mač svoj iz ruke svoje i opetova u sebi njezine riječi.

Oh, te riječi ostale su mu duboko u pameti, kao i one, što ih je čuo ispred vratiju katedrale iz ustiju biskupa Ivana:

»Još danas stići će te gnjev Gospodnji. Usahnut će ti ruka tvoja i ispast će mač iz ruke tvoje!«

Krv rođene kćeri poprskala mu je tijelo, a mač je ispao iz ruke njegove. Potresen, klonule glave, gledao je pred sobom svoju Janju. Stajao je ukočeno, kao da je kip, i nije znao, šta da uradi.

Taj čas upotrijebili su ratnici njegovi neprijatelji, bacili ga na tla i svezali jakim konopima.

Gdje su bili njegovi ratnici? Razbježali se i nestali kao ovce bez pastira.

Sada je bio svladan i predan na milost i nemilost svojim protivnicima.

I da se to dogodilo čas prije, on bi škripao zubima i vikao bogumrske kletve. Sada je samo nesvijesno gledao preda se.

Međutim se Sjecignjev progurao do Janje. Digao ju je kao lako perce svojim snažnim rukama uvis i viknuo zapovjedničkim glasom, nadvisio bojnu viku, glasom potresnim, koji je poput groma djelovao na narod:

— Narode! Ne kolji se više! Krv svetice je potekla, da se svrši ovaj pokolj. Krv svetice past će na vašu glavu, ako ne poslušate glas njezin i ne odložite oružje svoje.

I dogodilo se čudo: Klonule su ruke svima i ispustile mačeve.

Svi su zapanjeno gledali silnoga viteza, što je držao visoko na svojim rukama Janju, kojoj je glava i lice bilo bijelo kao mramor.

I svi povikaše jednoglasno:

— Braćo! Bitka je svršena!...

I oni, koji su se dosad klali, proplakaše kao mala djeca.

I cio je grad zaplakao:

— Svetica je bila naša Janja i ona se žrtvovala za sve nas!

XXX.

SUŽANJ.

Mala svjetiljka rasvjetljivala je odaju, u koju su smjestili kneza Grduna. Bila je to priprosta odaja bez pokućtva, bez ormara, bez stolica. Samo jedna jedina prosto istesana klupa bez boje i ništa drugo.

Neka rupa posve gore u stijeni služila je kao prozor, rupa malena, da se kroza nju ne bi mogla provući niti djetinja glava. Kroz jedinu tu rupu dolazio je zrak i svijetlo, jer su vrata bila čvrsto zakračunana. Zato je i uzduh u toj prostoriji bio težak, smradan, pljesnjiv.

— To je još uvijek kraljevski prama tvojim tamnicama u Medvedgradu — rekao je Grdunu stražar, koji ga je amo doveo, a koji je sada vani ispred kuće stražio stražu.

— Hm, takvoga plemenitoga gosta još nije imao tvoj zatvor! — šalio se neki purgar, koji je mimo prolazio. — Pečeš li mu gusku za objed?...

— Čitavo tele sam mu spremio za njegov gospodski želudac! Dakako! Šta još ne!... Dva rebarca od komarca, dvije nožice od mušice — smijao se stražar.

— Pazi samo, da ti visoki gospodin ne uteče, jer vele, da je sam đavao s njime u rodu.

— Bio đavao ili ne bio. Sada nam ne će uteći. Naš kovač mu je dobro prikovao lisičine i verige na ruke i noge. Neka i on vidi, kako je to ugodno.

— Trebalo bi, da vatru upališ, pak da ga ražnjem probodeš i onda polagano pržiš kao svinju. Trebalo bi ga onako polako... polako... posve

polako pržiti, da mu ne bude zima. I sve bi to još malo bilo.

— Eh, da, ne će to gospoda onako naprečac. Sam vrag bi znao, što oni s njim kane... E da — pljunuo je na tla stražar.

A u odaji sjedio je potišten, živčano slomljen, umoran, satrt moćni gospodar tvrdoga grada, sa kojega je s visoka gledao na ove štakore, na ove kramarske purgare, koji su ga sada eto sramotno sputali u okove, da bude ruglom čitavome svijetu.

Sumornim i staklenim pogledom gledao je Grdun preda se. Teško je disao, a nosnice mu s gnjušanjem udisale ovaj smradni zrak u sobi, koji mu se pričinjao kao smrad od trulih lješina.

Ruke su mu bile sapete i okovi mu se zabili u kožu. Ćutio je veliku bol, ali teže mu je od te boli sapinjalo dušu, što su ga štakori pobijedili.

Na bijeg nije mogao niti pomisliti. Smetali ga okovi. Vani je čuo korake stražareve. Pa da se i riješi okova, da i pobjegne iz ove svoje privremene uze, koja korist, kad su zidine gradske tvrde, kad ga vani svatko pozna, i kad građani dobro čuvaju svoja vrata, gradske zidine i gradske bedeme.

U gradu nije bilo žive duše, koja bi se za nj zauzela. Uzalud mu misao na svaki bijeg.

Usnice je stisnuo. Čelo namrštio. Zubima zaškrinuo:

»Sad sam u rukama onih, koji me beskrajno mrze, koji me ni za što ne će pustiti na slobodu i koji će se strašnim načinom osvetiti za moja djela. U koga da se uzdam? U kralja? Ako panem njemu u ruke, još ću gore proći, jer će me kao izdajicu i krvnog neprijatelja dati svezati na repove konjske i raščetvoriti me na sve strane.«

Svu gorčinu izgubljenih nada osjećao je Grdun u svojoj duši.

Još pred malo vremena bio je on gospodar situacije. Još pred malo satova drhtali su pred njim na daleko i široko svi. Gospodar moćnoga grada, vlastelin bogatog roda, slavan ratnik, imao je u

rukama samu kraljicu majku, moćnu Tomazinu, i mogao je s njom uraditi, što je htio. Oh, da je barem udavio onu guju, ne bi ga bila prevarila, ali on se pustio od lukave Mlečanke nadmudriti. Od nje, za koju je mislio, da će mu biti sredstvo, kojim će polučiti najveće časti i slavu.

»Oh ja budala, oh ja glupan! Kako sam bio lud, kad sam bio na najvećoj visini! Trebalo je samo da prihvatim rukom žezlo i mač... — A sada...?« — Ta misao pekla ga je jače od samih okova.

On, koji je mislio sve dobiti, izgubio je sve. Zar ne bi bilo bolje, da ga je sasjekla sjekira i da mu je raskolila glavu? Zar ne bi bilo ljepše, da mu je ubojiti mač rasporio trbuh, a njegova crijeva, da su se razasula unaokolo?... — Bolje bi bilo zaista, nego da mu se rugaju, da ga ismijavaju, da pljuju na nj svi, baš svi, i ovi živi i mrtvi...

Kao da mu je sam đavao otkrio zavjesu i pokazivao mu svu prošlost tako živo, baš kao da je vidi cijelu pred sobom.

Te uspomene, ti doživljaji od dana najranije mladosti redali se u njegovoj duši i poprimali oblike, tjelesa živa i strašna.

Kao da vidi prikaze i sablasti pred sobom. Ne, on je dobro znao, da to nisu dusi, da to nisu živa bića. Ali sve je to tako živo dolazilo pred njegovo lice, življe, strašnije, nego da su i same sablasti.

Javljalo se sve to redom, kao da pakao riga iz svoje dubine sve zlo, koje je u svom životu počinio.

Javio mu se najednom i otac, onaj otac, koji mu je bio u strašnoj i užasnoj uspomeni. Zašto baš on? Njega su već crvi zacijelo posvema izjeli. Pa i jesu. A sad ga je gledao ovim svojim živim očima. Lice mu se još nekako poznavalo, premda je bilo izgužvano, kao limun osušen na suncu. Ali umjesto očiju bile su dvije šupljine, iz kojih su gmilili i puzali crvi. Na njegovu je tijelu još visio viteški

plašt, ali ispod njega vidjelo se istrunulo tijelo, iz kojega su virile mrtvačke kosti. Otac mu je još imao ruke. Jedna je bila zeleno-žuta, a iz nje se cijedio smradan gnoj. Ali drugu je još uvijek mogao ispružiti proti njemu.

»Što se ovaj liješ javlja meni baš sada u taj tren?....« mislio je Grdun. — Bio je ubojica pa je ipak sretno svršio. Sahranjen je uz najveće počasti u raki svojih praotaca. Počiva u obiteljskoj grobnici u kovnom lijesu. A tko zna, gdje će on, Grdun, trunuti.

Njegov otac, ubojica njegove matere, bio je tu i cerio je na nj svoje čeljusti, koje su glasno škripale.

Činilo se Grdunu, da je živ, da je pogodio njegove misli i da ga pita:

— Grdune! Gdje ti je kruna?...

Uzalud se Grdun branio i dizao ruke protiv te sjene prošlosti. Digao je ruke, da su zazveketali lanci na njegovim rukama.

Sablast se cerila i pitala dalje:

— Grdune, gdje ti je Medvedgrad?

Uzalud je Grdun izlanuo bogumrsku kletvu i prigušljivim glasom istisnuo riječi:

— Izdiri, utvaro!

Sjena mrtvog oca dalje ga je pitala:

— Grdune, gdje ti je zlato i drago kamenje?

Grdun je zaškrinuo zubima, a otac je dalje pitao:

— A gdje su ti gojne žene i tanane djevojke, da ti oviju ruke oko vrata, da ti toplim zagrljajem griju tvoje hladno tijelo?

Grdun je napeo sve sile, da iz stisnutih grudi, koje mu je stezalo užasno čuvstvo, istisne mukle i grozne riječi:

— Što tu tražiš, ubojice moje majke?... Zar te nisu razderali svi vrazi pakleni, kako si to i zaslužio?...

— Luđače! Ja sam zaslužio?!... Ubio sam tvoju mater, jer me je varala s drugim. Zaslužila je to.

— Lažeš! — odgovorio mu je s jezom Grdun.

— Pa da i lažem! Neka lažem! Uvijek sam od tebe tisuću puta bolji. Ja sam ju ubio iz ljubomora, a ti si ubijao ljudske živote kao muhe i prao si ruke u ljudskoj krvi, koju si ti istočio. Ti si uživao u trzajima mučenih i razmrcvarenih tjelesa. Ti si se veselio, kad si teškom nogom mogao gaziti po gomilama lješina. Slast ti je bila slaviti orgije pijući iz svetih crkvenih posuda, skidati koprene sa nevinih djevojaka i trgati liljane njihovih duša... Sada imaš, što si tražio... Sramotu imaš, i još veća te čeka. Nisi vjerovao u Boga... Rugao si se njemu i njegovim svećenicima. A sad je tu, sad je došao da ti sudi... Ne vjeruješ li niti sada?... Ništa za to, on je tu... On je tu... Za tvojim srcem i za tvojim mozgom hlepe već crvi. Gle, baš ovakvi crvi, kao što su ovi moji, koji mi plaze i ruju po tijelu... Kada ti krvnik odrubi glavu, bacit će te kao strvinu na smetište. Oh, onda ćeš ćutiti, kako je ugodno, kad crvi izjedaju komad po komad tvojega tijela, sve do kostiju... — Bio si ohol. Mislio si, da ćeš postati hrvatskim kraljem. Sada vidiš, da je sve to taština. Hahaha!... Samo gledaj, kako izmiljuju iz svojih grobova sve tvoje žrtve i kako te proklinju, kako ti se prijete i kako dižu ruke prema nebesima, lajući kao štenad: „Mi tražimo osvetu!... Krv za krv!... Oko za oko!... Zub za zub!..."

— Eto Grdune, Toliko si me mrzio, a bio si stoput gori od mene!

Grdun je htio uskliknuti:

— Šuti, nesretniče! Tko te je zvao!? Zašto si amo došao? Vrati se onamo, otkuda si došao!

Ali zapela mu je riječ u grlu.

Sa svih strana vidio je, kako dolaze strašne i užasne njegove žrtve, a bila ih je legija. Bilo je tu časnih staraca sa dugom sijedom bradom i kosom,

svetih monaha i svećenika, uglednika i velmoža u sjajnim, magnatskim odorama sa zlatnim i srebrnim šljemovima na glavi. Bilo je tu vitezova jakih i odlučnih; nevinih djevojaka u gospodskim, šarenim i seljačkim izvezenim odijelima. Bilo je i prekrasnih gospođa sa žutim, crvenim i modrim cvijećem u kosi... Muževi... Žene... djeca... On ih je sve poznavao, sve te ljude, što su sada dolazili pred njega. I svi su vapili k nebu:

»Osveta!... Krv naša na tebe, Grdune, jer si proklet!«

Strah. Užasan strah ušao je Grdunu u kosti. Dakle to ipak nije bajka? Ipak postoji drugi svijet... Ne, to ne mogu biti samo utvare njegova usijanog i živčano rastrojenog mozga. I već se nije mogao snaći, bi li vjerovao ili ne bi. Je li to sve samo san ili java? Zubi mu stadoše cvokotati. Ledeni dah groznice stao mu je tresti čitavo tijelo.

Onda je nastala kratka stanka, i on je samo ćutio bol u rukama i nogama, a vani pred vratima čuo je jednolične korake gradskoga stražara.

Oči mu se stadoše sklapati i mislio je, da će usnuti. Tad se najednom trgne.

Pred njega je stupio stari, sijedi pustinjak, kojega je s psima istjerao sa svog posjeda, kad je htio da sebi tamo na njegovu zemljištu načini pustinjačku kolibu.

— Odagnao si me sa svojim hrtovima i psima, a zaboravio si, da sam ja bio pas Božji. Čuj, što ću ti reći: Bio si ohol i tašt kao Lucifer i nadut, i zato ćeš se survati u groznu dubinu ponižen i izgažen i služit ćeš hrtovima paklenima. Kupao si se u slasti i lasti, zato se ne ćeš nikada utješiti. Bio si izjelica, za to ćeš biti vječno gladan. Bio si pijanica, zato ćeš biti uvijek žedan. Bio si bludnik i zato ćeš biti polijevan vrelom smolom i smrdljivim sumporom. Bio si okrutan i nemilosrdan, zato ne ćeš nikad milosrđa postići. Borio si se protiv pravde i lijevao si nevinu krv, zato ćeš uvijek mirisati ogavni vonj krvi i nikad ne ćeš mira naći... Pro-

klet si, jer si progonio svece i one, koji su vršili pravdu, i zato ćeš ući u tminu i u oganj vječni, gdje će biti plač i škripa zubi.

I opet se javiše sve sjene, koje je Grdun vidio u duhu, a bila ih je cijela legija.

I svi ti užasni dusi dizali su svoje ruke proti njemu i vikali i urlali:

— Proklet!... Proklet!... Proklet!...

— Dosta je! Dosta! — vikao je Grdun. — Idite! Ja ću poluditi!

I nastade smijeh grozomorni, užasni, pakleni smijeh, od kojega se potresoše zemlja i nebo:

— Ti si već lud! — vikale su mrtve prikaze, kojima se cijedila iz ustiju krv i gnoj.

I pade mu na pamet misao, da svemu načini kraj. Kraj toj muci, kraj tim priviđenjima i prikazama, kraj svome životu.

Najbolje bi bilo, da udari glavom o zid, da ju rastreska i da se njegovi možđani razlete i poprskaju stijene ove tamnice.

I bio bi to i učinio.

Ali uto mu se pričini, kao da čuje blage glasove kraj sebe.

Da! To je bio glas njegove majke. I on je vidio, kako k njemu prilazi bijela, lijepa kao nekoć.

— Čuvaj svoj život, jer ćeš ga još trebati!

I opet začu meki topli glas — glas svoje Klare.

Klara je bila u odori bijele duvne. Trnov vijenac bio joj je na glavi, a lice joj je bilo ispaćeno i blijedo. Ali to trnje oko njezina čela sjalo je nekim blijedim, tajanstvenim sjajem.

I Klara mu je drščući rekla:

— Čuvaj svoj život, jer ćeš ga trebati!

Čuo je i treći glas. Prikaze nije vidio, već samo kao neku maglovitu sjenu protkanu svijetlim zrakama.

Ali ako i nije vidio, tko to govori, jasno je razumio blage i umiljate riječi:

— Oče, čuvaj svoj život! Ja sam se za te žrtvovala!...

Bio je to glas njegove kćeri Janje.

I on kliknu glasom strašnim:

— Jao meni! Jao meni!

I onda je pao na zemlju bez svijesti kao mrtav kip.

* * *

Kada se u jutro Grdun iza teško probdivene noći sav satrven probudio, zamolio je:

— Pozovite mi patra Romualda.

A kada je ubogi taj sin svetoga Franje stupio u njegovu mračnu ćeliju, Grdun je digao svoje teškim okovima okovane ruke prema njemu i pozdravio ga skrušenim glasom, a onda mu stao pripovijedati priču o prošloj strašnoj i užasnoj noći, koju je proživio.

Čuo je Romualdo za užasnu prošlost Grdunovu života, i duša mu je drhtala od užasa, što je sada sve od njega čuo.

I starac je proplakao, a onda mirno rekao:

— Kneže! Hvali Bogu, što je uslišao molbe tvoje kćeri Janje, i nemoj biti dalje tvrda srca, kad si čuo glas Božji! Sinko moj, posve sam uronio u tvoj jadni život... Ti nisi htio da puzaš po ovoj zemlji kao crv i kao zmija. Tvoje su misli bile visoke. Htio si letiti visoko kao orao. Htio si biti više od drugih ljudi: sjajniji, slavniji, bogatiji i moćniji od svih drugih. Ali krivu si sebi stazu odabrao! Ti ne znaš, da su najbogatiji oni, koji su najsiromašniji i koji posjeduju Boga, koji je najveće bogatstvo. Ti nisi znao, da su najslavniji oni, koji su najponizniji, a najsretniji oni, koji trpe progon radi Krista. Ti si dizao neprestano svoju ruku proti Bogu, Bog te je stvorio za velika djela, a ti si ga progonio kao Saul. Ti si htio postati velik, a ja ti velim: Postani velik! Ti moraš postati velik, ali pred Bogom. Ti imaš zlato u svojoj duši, ali si ga zatrpao kamenjem svojih zločina. Ali daj, budi silan u pokori, kao što si bio

silan u opačinama. Očisti dušu svoju od razvalina i crjepotina. Budi Dizmus. Budi Saul. Digni svoju dušu k nebesima. Ti si žeđao za dobrima i srećom ovoga svijeta. a nijesi znao, da ćeš, štogod više imaš, još više tražiti. Lakomo i nezasitno. I nikada da ti ne će biti dosta, pa ma koliko postigao, sve kad bi postigao i više nego što si želio! Ugledni Bizantinac sanjao je o caru Justinijanu ovo: Car je stajao u moru i ispio ga do dna. Onda je pio rijeke i pritoke, koji utiču u Bospor. Vodu i ribe, kaljužu i smrad i sve je progutalo njegovo nezasitno ždrijelo! Ipak njegova žeđa nije prestala. O tom nam piše Prokopije. Ti si, Grdune, bio nalik Justinijanu i ostao si žedan, i ne ćeš naći mira, dok ga ne nađeš u Gospodu Bogu svojem. Razumiješ li me, sinko ? !... Budi Dizmus. Budi Saul!

— Kasno je za to! Prekasno!... — tužio se knez Grdun.

— Nije kasno. Nije kasno, — tješio ga je Romualdo. — Bog naš je Bog ljubavi i on ne će, da budeš plijenom Satane.

— Moji su grijesi veliki. Moji su grijesi strašni — zurio je u tlo pred sebe Grdun.

— A zašto da ne bude tvoja pokora još veća ? — odvratio je Romualdo. — Stavi usne svoje na rane Kristove i ozdravit će duša tvoja.

— Ali mene je ostavio tvoj Bog — užasnuo se sada Grdun.

— Nije, Grdune! Nije te ostavio. On je posvudan. On i sada kraj tebe stoji! On te vidi, on te gleda, on te čuje. On je tu i čeka na glas tvoj. Gledaj ga. Slušaj ga. Raskrilio je ruke svoje na križu, kad je umro za sve nas i za te, Grdune! Sada je čas, ponizi se i padni pred njim na koljena i zavapi k njemu iz dubine srca svoga: »Isuse moj, milosrđe!«

U taj čas pričinilo se knezu Grdunu, da ga motre neke otajstvene oči pogledom blagim, a opet

takvim, da mu je prodirao neodoljivom snagom u dušu i u srce.

Riječi oca Romualda bile su za nj kao neko objavljenje. On je već više puta u posljednje dane mislio na ono, što prije nikad nije htio da misli.

Široka prsa Grdunova stadoše se tresti od uzbuđenja. Činilo mu se, kao da se lomi pred njim čitav svijet njegove prošlosti, a neki bezdan pred njim hoće da se otvori.

Ruke su mu zadrhtale. Noge su mu stale klecati. Srce mu je htjelo da prepukne od nekog nepoznatog čuvstva.

U njemu se dovršavao strašan boj između njegove oholosti, taštine, ponosa i između utjecaja bijelih duša, koje su se javljale iz njegove prošlosti... Ta borba bila je silna, ali trajala je kratko. Pričinio mu se, da mu njegova majka šapće riječi:

— Slušaj, sinko moj, slušaj!

I oči mu se zališe suzama. I on se baci na koljena.

Dignuvši ruke k nebu zavapi:

— Isuse moj, milosrđe!

XXXI.

JANJIN POGREB.

Nije joj bilo pomoći. Uzalud su vračarice stavljale na njezinu ranu razne ljekovite trave. Uzalud je otac Romualdo položio križ iz Svete Zemlje na njezino tijelo. Njoj nije bilo pomoći.

Kada su je tješili, da će doskora ozdraviti, ona je samo govorila:

— Ljudi Božji! Vi ste mi svi tako dobri! Svi mi vi hoćete dobro! Ali nemojte se varati, košto se i ja ne varam. Ja znam, da je moja smrt žrtva, i da je tu žrtvu primio na moju najveću radost dobri Bog. Ne plačite. Radujte se, kao što se ja radujem.

Njezino je lice poprimilo tako blaženi izgled, da su svi i sami uvidjeli, da istinu govori.

Mimica, njezina prijateljica, nije se niti na čas od nje udaljila. Ona joj je svaki čas ljubila ruke, koje su bile bijele od nestale krvi. Mimica je znala, da će ju Janja ostaviti te je jecala:

— Bože moj! Zašto me ostavljaš, sestrice moja? Ta ti si jedino biće, koje me je vodilo na pravu stazu. Što ću ja sada?! Propast ću!

Janja digne svoju prozirnu ruku teško, jer je već bila posve slaba, pogladi njom Mimičino lice i reče blaženo:

— Ne boj se, Mimice! Ja idem sada u nebo, gdje ću gledati do vijeka bijelo Janje. Ne boj se, On ne će zaboraviti na tebe, koji je uslišao molitve moje.

Čitave noći probdila je Mimica uz njezin krevet i nije htjela da se od nje odijeli.

Napokon je malo za tim, kada je večernje zvono s Markovoga zvonika zazvonilo Pozdrav Blaženoj Gospi, usnula Janja u Gospodu, a zadnje su joj riječi bile, upravo kao i njezine majke: »Isuse moj, milosrđe!«

Nekoliko časaka iza pozdravljenja zazvonilo je i opet zvono na crkvi sv. Marka. Ovaj put na znanje svima građanima, da se duša pokojne Janje preselila u vječnost.

* * *

Janju su nosili po starom zagrebačkom običaju u otvorenu lijesu. Kad su prolazili kroz sobna vrata, potegnuli su lijes jedno tri puta van i opet unutra, tako isto prolazeći kroz kućna vrata. To su učinili zato, da tako skoro nitko ne umre.

Onda su je stavili na kola, premda je groblje kod crkve svetoga Marka bilo posve blizu.

Veliki red građana ispred lijesa i rodbine iza lijesa išao je polagano i svečano, kako se pristoji. Svi su bili ozbiljni i molili su se.

Iza lijesa išla je skršena starica baka Pepika, a uz nju starac djed. Odmah iza njih stupao je Sjecignjev sa Mimicom.

Žene iza lijesa velikom su vikom jaukale i plakale.

Tužno se razlijegalo to naricanje gradom, te je nadvladavalo i samu zvonjavu crkvenoga zvona.

Žene su vapile:

»Lijepa naša golubice,
Siva naša grličice,
Zašto sad nas ti ostavljaš?...«

Sam lijes su okruživale djevice u bjelini sa vijencima na glavi.

One su stupale mirno i pobožno.

Kad su kola došla do groblja, snimiše lijes. Svećenik ga je nato blagoslovio. Onda se baka Pepika prva približila k lijesu i poljubila svoju Janju na čelo i na ruku. Gušio ju je plač. Zatim su se i drugi približili.

I Mimica je gorko plakala.

Tada zatvoriše lijes.

Taj čas približila se slomljenoj od tuge Pepiki Jalža i pruživši joj sva zaplakana ruku reče:

— Davno smo bile zavađene. Sada je došao čas, da se pomirimo. Ovo zlatno, ovo sveto dijete budi nam zalogom vječne pomirbe. Oprosti mi, draga Pepiko, košto ti i ja opraštam. Neka bude sve među nama zaboravljeno.

Te je riječi govorila kroz suze.

Čuvši to bacila joj se Pepika na grudi i zaplakala:

— Jeli vidiš, draga moja Jalžo? Sve je moje mrtvo. Zlato mi je Bog uzeo. Cvijeće mi je povenulo. Ružmarin, koji sam za nju sadila, da joj kiti kosu za pir, eto ga na njezinoj kosi, ali u lijesu.

I starice su plakale kao ljuta godina, da je svima nazočnima srce pucalo.

* * *

Još isti dan sastale se na karminama, koje su po staroj navadi bile u pokojničinoj kući.

Točilo se dobro vino. Ono isto, koje je gospodar Ivan čuvao u svojoj »kleti« za Janjin pir, ako dođe do udaje.

Sada je to vino vršilo svoju dužnost.

Čitavu večer govorllo se o pokojnici s najvećim poštovanjem i ljubavlju. Govorilo se o njezinim krepostima i vrlinama i kako joj po ljubavi naprama Bogu nije bilo ravne u čitavome gradu.

Ali taj dan zbilo se u kući Janjinoj još i nešto drugo.

Sjecignjev, koji je s udivljenjem gledao Mimičinu požrtvovnost za bolesti Janje, sada je na karminama imao zgode, da se približi k Mimici, i on ju uhvati za rukav i gledajući ju svojim lijepim i prostodušnim očima reče joj tiho:

— Draga Mimice! Možda nije pravo mjesto, da tu govorim s tobom o važnoj stvari. Ali baš zato, jer smo u kući one, koju sam smatrao svetiom, a koja je tebe volila, moram da te upitam nešto, što će odlučiti o tom, hoću li ja ostati u ovom bijelome gradu ili ću nastaviti svoj put viteza skitaoca, da se više nikad ovamo ne vratim.

Mimici se zacakliše oči. Sva se stala tresti od uzbuđenja i stade u sebi drščući moliti:

— Draga Janjo, moli za me! Draga Janjo, ne daj, da ode od mene!

A to je molila tako iz dubine svoje duše, kao još nikada u svome životu.

A Sjecignjev Bik od Bikova grada nastavio je dalje:

— Djevice Mimice! Sutra ću te isprositi od tvojih roditelja. Ali prije hoću znati, imaš li što proti tome?

Ona bi mu se u taj čas najvolila baciti oko vrata ali kuća je bila puna ljudi, te je samo tiho odgovorila:

— Nemam!

Ali onda je pošla brzo izvan sobe i briznula u plač, plač neobuzdane sreće i kroz plač je slavodobitne ljubavi šaptala:

— Hvala ti, moja premila Janjo! To imam samo tebi da zahvalim!

XXXII.

KRIŽ KRISTOV.

Kneza Grduna predali su kao sužnja kralju, da mu on sudi. Svi su mislili, da je tako došao Grdunu smrtan čas, jer da će ga kralj radi velike izdaje osuditi na smrt.

Grdun se posve predao i mirno je čekao, što će biti.

Ipak su se oni, koji su mislili, da će kralj biti strog i neumoljiv, prevarili. On nije ništa drugo dosudio knezu, već ga je samo prisilio, da se odreče Medvedgrada i da taj čvrsti grad preda u ruke njemu, kralju Andriji. On je u grad odlučio smjestiti svoju posadu i predati upravu grada Madvedgrada vjernomu podaniku Nikoli Torustiju i njegovu bratu Janinu, zvanom »Crni Januš«. Samoga Grduna pustio je kralj na slobodu.

Svi su se čudili tako blagoj osudi kraljevoj. Tek najbliži kraljevi pouzdanici znali su, da je to kralj načinio po nagovoru svoje majke, koja je spominjući se dana, kada je živjela u Medvedgradu, tražila, da se Grdun kao njezin zaštitnik poštedi.

I tako je bio Grdun na slobodi. Jednoga dana sazvao je oko sebe družinu. Bio je obučen u posve priprosto odijelo. Njegovo je tijelo bilo još čvrsto i zdravo, samo su mu se jače izbočile kosti na obrazima, a kosa mu je posijedila. Oči pako izgubile su onu živu oštru crtu i upale su duboko u očnice.

Sabravši sve okolo sebe progovori odlučnim i svečanim glasom:

— Grijesi su moji veliki, djela su moja zla. — Pri tome mu je lice bilo blijedo, kao da je sva krv otišla iz njega. — I nikada se ja ne bih pomirio s Bogom, da nisu za me molile tolike svete i bijele duše. I zato je Bog poslao na me kušnje velike i skršila je štit moj i mač moj desnica njegova.

Dobro je tako. Silni je vihor potrgao golu krošnju stabla moje moći, a oholost je moja ponižena. Gore se tope kao vosak od lica Gospodnjega. A sada je red da prignem šiju pred Gospodom i da pokora moja bude velika, kao što su bili veliki i grijesi moji.

Svi su zapanjeno zurili u nj ne znajući pravo, što da kažu.

— Na ovoj kuli, koja ponosno gleda na grad Zagreb, i s koje sam toliko puta gledao kao tiranin na svoje kmetove, građane zagrebačke, kada su k meni dolazili, da izmole kakovu milost, ja ću početi dane pokore svoje.

— Što ćeš učiniti, kneže ? — pitao je dvorski.

— Visjeti ću na njoj okovan lancima, kao što je visio naš Gospodin Krist na križu svojem. Tri dana i tri noći ću visjeti kao moj Spasitelj na križu, izvrgnut buri i oluji, ruglu i ismijavanju mojih podanika i svatko, komu se prohtjedne, neka pristupi do mene i neka podijeli ćušku obrazima mojim i neka pljune na mene.

— Golema je pokora tvoja, kneže Grdune. Nemoj se tako kazniti. To nije za tebe.

— Bio sam ohol, sada ću se poniziti. Bio sam u raskošnim odijelima, a sada ću ih odbaciti. Jeo sam najfinija jela i pića i pio najžarče vino, sad ću gladovati i žeđati. Osramoćivao sam druge, sad će drugi mene sramotiti.

— Golema je pokora tvoja, kneže Grdune.

— Još su golemiji bili grijesi života moga. Treba li bi me spaliti živa na lomači.

I što je rekao, izvršio je.

Tri dana i tri noći visio je Grdun na tvrdoj kuli Medvedgrada. I dolazili su ljudi i gledali ga i čudili se gordomu Grdunu, gospodaru Medvedgrada, kako ispašta grijehe života svoga. I bilo ih je, koji su mu se rugali. Ali nitko se nije usudio da digne ruku na njega i da popljuje lice njegovo,

jer sada više nije bio čovjek njihov i od ovoga svijeta, već pokajnik Gospodnji.

I tako su prošla tri dana i tri noći. Bura je bjesnila. Oluja je harala. Kiša je pljuš ta lapo njegovu tijelu, ali isto onako hrabro, kako je nekoć srtao u boj, tako je hrabro izdržao bijes orkana i aveti noćne.

Meso mu je pomodrilo od zime. Tijelo mu je drhtalo od boli. Ruke su mu nabrekle i krv se točila iz njih.

Samo katkada čuo se je vapaj iz grudi njegovih:

— Isuse moj, milosrđe!

A kada je navršio treći dan i treću noć, dao se Grdun skinuti sa kule i pošao je na grobove svojih milih.

Kad se vratio, predao je ključeve grada crnome Janušu, da zavlada tvrdim Medvedgradom. A sam je otišao dolje u Remete, gdje je dao blagosloviti teški i veliki križ od hrastova drveta.

I on uze križ teški na leđa svoja i hodajući pod teškim teretom svojim prošao je kroz grad Zagreb. Prošao i pošao na daleki put — u Rim, u svetu Zemlju, da ispašta grijehe života svoga.

Nigdje nije zabilježeno, da li se ikada vratio u milu domaju svoju. Samo su mnogi naslućivali, da je umro na pragu onoga pustinjačkog stana, gdje je toliko godina živjela u samoći pustinjačkim životom božja ugodnica Klara.

K o n a c.

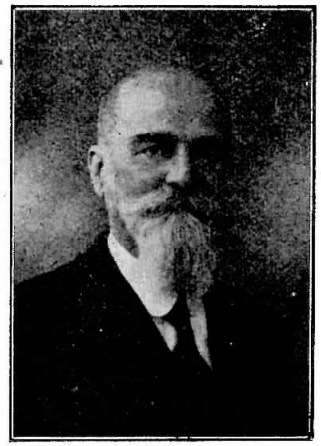

DR VELIMIR DEŽELIĆ ST.

ŽIVOT I DJELA PISCA OVOGA ROMANA PRIKAZANA SU U IZDANJIMA NJEGOVIH PREĐAŠNJIH ROMANA »HRVATSKE SLAVE SJAJ« (1925.) I »U PANDŽAMA LAVA« (1929.), A VRLO DOBRU KARAKTERISTIKU NJEGOVA KNJIŽEVNOGA STVARANJA DONOSI KNJIGA »NOVI PRIPOVJEDAČI« OD DRA LJUB. MARAKOVIĆA, KOJA JE IZAŠLA KAO IZVANREDNO IZDANJE KNJIŽNICE DOBRIH ROMANA.

KNJIŽNICA DOBRIH ROMANA

IZDAJE NAJZANIMIVIJE ROMANE

1.	*Dr Deželić st.*: Mandaljena pobjednica	Din	15·—
2.	*M. Delly*: Bijela mačka . .	„	15·—
3.	*Dr I. Pregelj*: Božji međaši	„	15·—
4.	*R. Barclay*: Kroz vrtna vratašca	„	15.—
5.-7.	*H. Sienkiewicz*: Quo vadis (528 strana)	„	45·—
8.	*J. Žejer*: Tajna lijepe Cvijete	„	15·—
9.	*Mark Twain*: Pustolovine maloga Tome	„	15·—
10.	*R. Monlaur*: Suzana . .	„	15·—
11.	*H. Stracfiwitz*: Roman jednoga kapelana . . .	„	15·—
12.	*Dr Binički*: Ivan Hrvaćanin	„	15·—
13.	*M. Stjernstedt*: Roman jedne žene	„	15·—
14.	*J. Newman*: Kalista . . .	„	15·—
15.	*M. Ujević*: Mladost Tome Ivića	„	15·—
16.	*M. Delly*: Dva srca . . .	„	15·—
17.-20.	*H. Sienkiewicz*: Ognjem i mačem (748 strana) . .	„	60.—
21.	*L. Stevenson*: Zlatni otok	„	15·—
22.	*Štefa Jurkić*: Čipke . . .	„	15·—
23.	*Remizov*: Na modrom polju	„	15·—
24.	*L. Coloma*: Tajna Zelene Ptice	„	15.—
25.	*I. Reynaud*: Lurdsko čudo	„	15·—
26.	*Dr Deželić st.*: U pandžama lava	„	15·—
27.-28.	*P. l' Ermite*: Kako sam ubila svoje dijete . . .	„	30·—
29.-32.	*H. Sienkiewicz*: Križari (800 strana)	„	60·—
33.-34.	*Dr Deželić st.*: Prokleti grad	„	30·—
35.	*M. Delly*: Tajna rijeke Luzette	„	15·—
36.	*J. Š. Baar*: Za kravicu . .	„	15·—

ZAGREB, TRG KRALJA TOMISLAVA BROJ 20